



**POLITECHNIKA  
RZESZOWSKA**

**im. IGNACEGO ŁUKASIEWICZA**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ  
ЗА МАТЕРІАЛАМИ  
І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-  
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ  
«ВИЩА ТЕХНІЧНА ОСВІТА ХХІ  
СТОЛІТТЯ: ВИКЛИКИ,  
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ».  
ПРИСВЯЧЕНОЇ 50-РІЧЧЮ ВІД  
ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ  
ДОНБАСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ  
АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА І  
АРХІТЕКТУРИ**

---

**КРАМАТОРСЬК-ІВАНО-ФРАНКІВСЬК  
15-16 ГРУДНЯ 2022 РОКУ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДОНБАСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ  
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ  
ЖЕШУВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМ. ІГНАЦІЯ ЛУКАСЕВИЧА**

**ЗБІРНИК  
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

за матеріалами

**I Міжнародної науково-практичної конференції  
«ВИЩА ТЕХНІЧНА ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ:  
ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»,  
присвяченої 50-річчю від часу заснування  
Донбаської національної академії  
будівництва і архітектури  
(15–16 грудня 2022 року)**

**ISBN 978-617-599-054-4**

*Рекомендовано до друку вченою радою ДонНАБА  
Протокол № 6-22/23 (84) від 29.12.2022 р.*

***Редакційна рада:***

**Єфременко В. В.**, кандидат наук з державного управління, декан економіко-гуманітарного факультету Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

**Лисак Л. К.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарної підготовки Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

**Долгальова О. В.**, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

**Попова Г. Ю.**, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

**Грицук Ю. В.**, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної інженерної підготовки Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

**Григор'єва В. А.**, доктор філософії, доцент кафедри гуманітарної підготовки Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

Збірник наукових праць за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції «Вища технічна освіта XXI століття: виклики, проблеми, перспективи», присвяченої 50-річчю від часу заснування Донбаської національної академії будівництва і архітектури, 15–16 грудня 2022 р. м. Краматорськ – м. Івано-Франківськ : ДонНАБА. 2022. 364 с. **ISBN 978-617-599-054-4**

Збірник містить матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Вища технічна освіта XXI століття: виклики, проблеми, перспективи», присвяченої 50-річчю від часу заснування Донбаської національної академії будівництва і архітектури, яка відбулася 15–16 грудня 2022 року в Донбаській національній академії будівництва і архітектури (м. Краматорськ – м. Івано-Франківськ).

Видання буде корисним для студентів, магістрантів, аспірантів, працівників усіх освітніх ланок.

Матеріали друкуються в авторській редакції. За зміст і якість поданих праць, наукову коректність та оригінальність текстів відповідальність несуть автори.

## ЗМІСТ

### РОЗДІЛ І. ДОНБАСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ – 50 РОКІВ ВІД ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ

**Кравець В. А., Лисак Л. К.**

50 років ДонНАБА. Історія, сьогодення та перспективи ..... 12

**Колесніченко С. В.**

Вища будівельна освіта. Витримка і розвиток ДонНАБА під тиском сучасних вимог  
в умовах переміщення ..... 18

**Папуша Д. Я., Лисак Л. К.**

Історія становлення і розвитку будівельного факультету ДонНАБА ..... 21

**Богуславська С. А., Івахненко М. П., Ковальчук І. О., Лисак Л. К.**

Історія становлення і розвитку архітектурного факультету ДонНАБА..... 32

**Василенко А. В., Єфременко В. В.**

Історія становлення і розвитку економіко-гуманітарного факультету ..... 40

**Кльон А. М.**

2022 рік: особливості, реалії..... 47

### РОЗДІЛ ІІ. ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОТРЕБ РИНКУ ПРАЦІ

**Бурлачка М. С.**

STEAM-освіта – практична реалізація в освітньому процесі ..... 51

**Буряченко С. Д.**

Екзистенція творчості як основа життєстійкості людини ..... 55

**Василенко І. Л.**

Олександр Пономарів: державність і мова. Українське слово для всіх і для кожного ... 59

**Виноградов В. О., Ладика О. В.**

Популяризація української мови серед молоді ..... 62

**Грищенко О. В.**

Творчий компонент у самостійній роботі студентів ..... 65

|                                                                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Данилюк С. А., Логінова М. В.</b>                                                                      |     |
| Особливості розуміння суб'єктивного права на захист цивільних прав .....                                  | 69  |
| <b>Довгаль І. А.</b>                                                                                      |     |
| Навчання групової бесіди на практичних заняттях з іноземної мови .....                                    | 71  |
| <b>Думан С. К., Лисак Т. К.</b>                                                                           |     |
| Щодо національного коду українців Слобожанщини .....                                                      | 75  |
| <b>Жиляєв Я. В., Хоменко О. М.</b>                                                                        |     |
| Суржик як проблема сучасної української мови .....                                                        | 76  |
| <b>Журавльова Є. В., Василенко І. Л.</b>                                                                  |     |
| Юрій Котермак – Дрогобич – іміджмейкер європейської освіти.....                                           | 80  |
| <b>Кульбіда О. В., Поцулко О. А.</b>                                                                      |     |
| Емоційне вигорання у медичних працівників реанімаційного відділення .....                                 | 85  |
| <b>Лесниченко М. О., Ладика О. В.</b>                                                                     |     |
| Проблема української мови – суржик .....                                                                  | 89  |
| <b>Луфєрова П. Р., Довгаль І. А.</b>                                                                      |     |
| Ukrainian diaspora in Canada .....                                                                        | 93  |
| <b>Маєвська Т. М.</b>                                                                                     |     |
| Вивчення історії української пісенності .....                                                             | 96  |
| <b>Маленко А. І., Василенко І. Л.</b>                                                                     |     |
| Василь Симоненко: літературна боротьба за Україну без влади кремля .....                                  | 100 |
| <b>Паніна О. В., Лисак Т. К.</b>                                                                          |     |
| Військові Слов'янщини – захисники української державності.....                                            | 102 |
| <b>Поцулко О. А.</b>                                                                                      |     |
| Проблеми адаптації студентів-першокурсників<br>вищого медичного навчального закладу .....                 | 107 |
| <b>Sommer H.</b>                                                                                          |     |
| Aspiracje życiowe młodzieży, jako ważna kategoria kształtująca przyszłość współczesnej<br>młodzieży ..... | 111 |
| <b>Смирнова Є. О., Маєвська Т. М.</b>                                                                     |     |
| Дослідження історії перекладів Біблії українською мовою .....                                             | 113 |

**Стешенко Н. Л., Стешенко О. В.**

Діяльність студентського краєзнавчого гуртка в системі національно-патріотичного виховання: новітні підходи..... 116

**Tsven Y.**

Do you use Google Translate or alternative translate resources? ..... 120

### **РОЗДІЛ III. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Аветісова І. С., Переверзєв А. О.**

Роль і вивчення іноземної мови в галузі сучасної медицини..... 124

**Григор'єва В. А., Лисак Л. К.**

Студентоцентризований підхід: методи навчання..... 126

**Дем'яненко А. Г., Гурідова В. О., Ключник Д. В.**

Сучасна вища технічна освіта в Україні – виклики, деякі тенденції та перспективи ... 129

**Калашникова Т. С.**

Вивчення Business English як важлива складова професійного росту фахівців у галузі «Управління та адміністрування»..... 134

**Кльон А. М.**

Організація дистанційного навчання на механічному факультеті ДонНАБА в умовах воєнного стану ..... 137

**Лисак Л. К.**

Професійна компетентність керівника гуртка як запорука успішної діяльності позашкільного закладу..... 141

**Маліновська К. О., Мосієнко О. В.**

Особливості формування компетентностей майбутніх фахівців економічного профілю в умовах сучасних викликів ..... 144

**Петрова С. О., Глазкова І. Д.**

Ідеологічно-виховна спрямованість системи дуальної освіти Німеччини у XVIII –XIX ст. .... 147

**Савченко О. М.**

Формування творчої особистості в умовах дистанційного навчання ..... 150

**Самойленко О. В.**

Розвиток емоційного інтелекту як чинник оптимізації міжособистісних стосунків у групі.....152

**Поцулко О. А., Соколова К. С.**

Новітні підходи щодо стандартів освіти майбутніх лікарів .....155

#### **РОЗДІЛ IV. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ НА ЗАСАДАХ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ**

**Березіна О. Ю.**

Трансформація імперативів та цілей сталого регіонального розвитку .....160

**Беззубко Б. І.**

Проблеми встановлення пріоритетів науково-технічної діяльності в Україні .....163

**Букатов Е. Б., Туленова М. Б.**

Аналіз притоку іноземних інвестицій у Республіку Казахстан.....165

**Веселовська В. О., Ткачук Н. М.**

Регулювання валютного курсу НБУ .....168

**Гаврікова А. В., Грузін Д. В.**

Проблеми та зміни в кредитній діяльності банків під час війни.....171

**Гаврікова А. В., Шевченко А. С.**

Розвиток банківської системи України під час воєнного стану .....174

**Гончаренко І. Г.**

Методологічні засади цілевстановлення  
та оцінювання сталості регіонального розвитку.....177

**Ешніязов Р. Н., Беззубко Л. В.**

Особливості підготовки фахівців в університеті Мілуокі-Вісконсін (США) .....180

**Eshnijazov R., Rydén L., Frostell B., Libert B.**

An online course «Sustainable development and sustainability science» for students from  
Uzbekistan .....182

**Карпенко О. В.**

Молодіжне підприємництво в Україні,  
як пріоритетний сегмент державної політики.....186

**Кизим А. Ю., Нестеренко О. О.**

Проблеми впровадження інтегрованої звітності в Україні ..... 189

**Коваленко Л. М.**

До питання сталого розвитку сільськогосподарських земель ..... 191

**Макуха О. М.**

Стан фінансового сектору та заходи з підтримки стабільності економіки в умовах  
воєнного стану ..... 194

**Михальченко Г. Г.**

Забезпечення соціальних стандартів та гідного рівня життя населення України як одне з  
пріоритетних завдань державної політики ..... 195

**Патерко Р. С., Ткачук Н. М.**

Сучасний стан розвитку валютного ринку України ..... 200

**Пахратдинов А. А., Пасиєва З. Ж., Ешнїязов Р. Н., Беззубко Б. І.**

Вирішення проблем переробки та повторного використання будівельних відходів з  
бетонного брухту ..... 203

**Рубанова С. Я.**

Проблеми забезпечення фінансової стабільності економіки України в умовах воєнного  
стану ..... 207

**Рубанова С. Я., Шеїна С. Є.**

Довіра у банківському секторі в умовах воєнного стану ..... 210

**Ткаченко А. А., Бузько А. С.**

Аналіз трудових ресурсів, як елемент ефективного управління для фінансового  
забезпечення діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання  
під час воєнного стану ..... 213

**Ткаченко А. А., Огреба Є. Р.**

Ефективність проведення аналізу як аналітично-управлінського забезпечення  
фінансової діяльності суб'єктів господарювання при сталому розвитку економіки .... 216

**Ткаченко А. А., Шевченко А. В.**

Застосування інвестицій, як стабілізатора фінансового забезпечення ефективної  
діяльності суб'єктів господарювання в Україні в післявоєнний період ..... 218

**Ткаченко М. В., Беззубко Б. І.**

Формування стратегії розвитку підприємства ..... 220



**Чурілов Б. О., Беззубко Б. І.**

Сучасні проблеми міграції в Україні .....223

**Юхно А. С.**

Розробка комплексного плану просторового розвитку території об'єднаної територіальної громади на засадах удосконалення механізмів управління територією .....225

## **РОЗДІЛ V. МЕНЕДЖМЕНТ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**Борійчук О. О., Єщенко М. Г.**

Загальна характеристика діяльності з управління людськими ресурсами підприємства .....229

**Букій А. Д., Єщенко М. Г.**

Комунікативні процеси в управлінській діяльності .....232

**Грицук В. Ю., Вольська О. М.**

Понятійний та методологічний базис управління ефективністю на стратегічному та оперативному рівнях.....235

**Єщенко М. Г.**

Формування професійно-ділових якостей менеджера .....239

**Карнаух-Брожина А.**

Diversity Managment: підготовка менеджерів вразливих на різноманіття..... 243

**Кисловська О. А., Єщенко М. Г.**

Кадрова політика в сучасній організації.....248

**Kovalenko N.**

Business management in Ukraine during the war.....252

**Саврас І. З.**

Інструментарій ризик-менеджменту підприємств в умовах війни .....255

**Солонун Н. М.**

Сучасна управлінська культура в Україні .....258

**Стеценко О. В., Салоїд С. В.**

Впровадження інновацій на металургійному підприємстві .....260

**Ткаченко Р. Р., Долгальова О. В.**

Контроль як найважливіша функція в системі управління підприємством ..... 263

**Флоркевич П. А., Єщенко М. Г.**

Сучасне управління персоналом ..... 267

**Чорна О. А.**

Інституціонально-правові засади трансформації підприємств  
до цифрової економіки ..... 268

## **РОЗДІЛ VI. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОГУМАНІСТИЧНИЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТИ**

**Василенко А. В., Єфременко В. В.**

Закордонний досвід управління якістю будівництва житла ..... 273

**Василенко А. В., Гордієнко В. В.**

Кадрова політика підприємства та її основні особливості ..... 277

**Кисловська О. А., Гордієнко В. В.**

Проблеми безробіття в Україні ..... 281

**Коритько Т. Ю.**

Динамічний та структурний аналіз економіки України ..... 285

**Михайличенко Н. М.**

Дослідження інституту самозайнятості з точки зору його еволюції ..... 289

**Міночкіна О. М.**

Система власності як об'єкт міждисциплінарних наукових досліджень ..... 293

**Положенцев Д. В., Акопов С. Е.**

Фінансові інновації в умовах розвитку цифрових технологій в Україні ..... 297

**Попова Г. Ю., Єлагіна А. М.**

Коучинг-технології та їх застосування в розвитку персоналу організації ..... 301

**Рахуба А. В., Положенцева К. Л.**

Використання сучасних процесів управління проектами в будівництві бізнесу ..... 304

**Топчій К. А., Положенцева К. Л.**

Побудова структури і оцінка ресурсів проекту за допомогою графічних методів ..... 308

**Tulchynska S., Solosich O.**

Theoretical aspects of the relationship between enterprise economic security and intellectually-oriented processes of economic development in modern conditions .....313

**Хорунжа Б. О., Ліщина А. І., Положенцева К. Л.**

Екологічний контроль, як фактор підвищення ефективності економіки природокористування в Україні .....315

## **РОЗДІЛ VII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАУЦІ, ОСВІТІ ТА ТЕХНІЦІ**

**Жадленко Т. І.**

Інформаційні технології при виконанні курсового проекту з предмету «Основи архітектурного проектування» .....319

**Зіняєва А. О., Склярова Т. В.**

SMART-education: новий підхід до розвитку освіти .....323

**Kapiton A. M.**

USE OF CRM SYSTEMS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT .....327

**Кравчук А. В., Рибак Т. М.**

Інтерактивні заняття з WORDWALL .....329

**Крук О. М.**

Цифровізація як вирішальний фактор удосконалення освітнього процесу .....331

**Пиров Я. А., Грицук Ю. В.**

Використання BIM-технологій в проектуванні .....333

**Rudyk O. Yu., Sokolov O. I.**

Application of information technologies on the example of SolidWorks .....336

**Свинаренко Т. І., Гусєва М. В.**

Сучасні тенденції розвитку електронної комерції в Україні.....341

**Стаханов В. О., Грицук Ю. В.**

Використання MS EXCEL для створення календарних графіків.....345

**Полянський К. В., Татаренко І. В., Трунова І. О.**

Впровадження BIM-технологій в навчальний процес в Донбаській національній академії будівництва і архітектури .....348

**Полянський К. В., Трунова О. О., Трунова І. О.**

Впровадження ГІС-технологій в навчальний процес в Донбаській національній академії будівництва і архітектури ..... 351

**Труш М. С., Солдатова В. Ю.**

Гейміфікація процесу дистанційного навчання ..... 353

**Чиримней О. Є.**

Дистанційне&он-лайн навчання – методико-дидактичні аспекти ..... 356

**Шевцова Н. В.**

Інноваційні інформаційні технології безсерверної розробки вебзастосунків на платформі AMAZON WEB SERVICES ..... 360

# РОЗДІЛ І. ДОНБАСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ – 50 РОКІВ ВІД ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ

*Кравець В. А., Лисак Л. К.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## 50 РОКІВ ДОННАБА. ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

01 грудня 2022 року Донбаська національна академія будівництва і архітектури святкувала своє 50-річчя. Святкувала в незвичній обстановці, при надзвичайних обставинах війни і вже другого переміщення, у місті Івано-Франківськ, на базі технічного університету нафти і газу. Але, незважаючи на всі труднощі, ювілей – це привід згадати історію, дати оцінку сьогоденню та накреслити перспективи.

Питання щодо розвитку і потенціалу зростання вишів III–IV рівнів акредитації є основою розвідок цілої низки наукових праць багатьох авторів (В. Александров, М. Матвійв, І. Каленюк, Т. Оболенська, В. Огаренко та ін.). Проте проблема становлення переміщених закладів вищої освіти на сьогодні не достатньо досліджена і є надзвичайно актуальною.

Мета розвідки – проаналізувати історію розвитку і становлення Донбаської національної академії будівництва і архітектури (ДонНАБА).

**Історія.** Офіційна історія Донбаської національної академії будівництва і архітектури розпочалася з 1947 року, коли в Донецькому Ордена Трудового Червоного Прапора Індустріальному інституті (нині Донецький національний технічний університет) була відкрита спеціальність «Промислове та цивільне будівництво». Оголошення про прийом студентів на цю спеціальність було надруковано в газеті «Соціалістичний Донбас». Таким чином, 1947 рік вважається роком народження будівельної спеціальності на нашій донецькій землі. Перший випуск інженерів-будівельників відбувся в 1952 році.

У 1950 році було створено будівельний факультет, який очолив доцент Л. О. Маслюков. Факультет розвивався, була створена лабораторія випробування будівельних конструкцій (металевих і залізобетонних), розширилася лабораторна база кафедри будівельних матеріалів, основ і фундаментів, виникла лабораторія будівельної фізики.

У 1964 році в Макіївці створюється Макіївський загальнотехнічний факультет як філія Донецького політехнічного інституту. Директором філії призначається кандидат технічних наук В. Т. Маликов.

Через рік після відкриття в Макіївці загальнотехнічного факультету для нього був побудований навчальний корпус (у Кіровському районі). У новій будівлі було створено комплекс необхідних лабораторій, навчальних кабінетів та аудиторій для проведення занять. До кінця 60-х років Макіївський загальнотехнічний факультет мав досить підготовлений викладацький склад і добре оснащену матеріально-технічну базу для проведення навчального процесу на перших трьох курсах.

У 1969 році Макіївським міськвиконкомом було виділено 22 гектари вільної території в селищі ім. Держинського.

Будівельні роботи на новому майданчику Макіївської філії почалися в 1971 році, а наприкінці року вийшла історична постанова Ради Міністрів СРСР «Про організацію в місті Макіївці інженерно-будівельного інституту». Провідну роль у вирішенні проблем будівництва інституту відіграв колишній директор Макіївського філіалу Донецького політехнічного інституту, доцент Віктор Акімович Червонобаба. Він доклав чимало зусиль, енергії, знань для досягнення поставленої мети. У 1972 році МІБІ почав працювати як окремий навчальний заклад.

У 1993 року Макіївський інженерно-будівельний інститут перейменовано в Донбаський інженерно-будівельний інститут, а 1994 року Донбаський інженерно-будівельний інститут перейменовано в Донбаську державну академію будівництва і архітектури IV рівня акредитації.

У 1997 році після реконструкції було введено в експлуатацію полігон випробувань опорних ліній електропередачі та баштових споруд ДонНАБА. Полігон – це унікальна інженерна споруда – перша в Україні, друга в країнах СНД і 13-та у світі. З огляду на велику значущість для науки і виробництва Кабінет Міністрів України Постановою від 1 квітня 1999 року № 527 вніс його до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання України.

Указом Президента України № 470 від 21 серпня 2004 року Донбаська державна академія будівництва і архітектури отримала статус національної.

За весь період становлення академія постійно розвивалася, зростав її науковий, освітній і виробничий потенціал. Виш отримав визнання не лише в Україні, а й далеко за її межами.

**Сьогодення.** Нова сторінка історії закладу почалася в 2014 році, що приніс війну на Донеччину, а з нею й зламані долі, втрати, нещастя. Світогляд багатьох людей кардинально змінився.

Справжні патріоти України не бачили сенсу свого існування в окупованій частині Донецької області. Більшість вишів із окупованої частини України було переміщено до інших регіонів нашої держави.

Донбаська національна академія будівництва і архітектури, завдяки невеличкому колу професорсько-викладацького складу (адже колишнє керівництво ДонНАБА ухвалило рішення про підпорядкування ДНР), була переміщена із окупованої Макіївки до міста Краматорськ.

01 грудня 2014 року, коли Міністерство освіти і науки України склало наказ про переміщення вишу, стало другим днем народження будівельної академії!

Майже із нічого, адже із території збройного конфлікту не було можливості щось вивезти, невеличкій спільноті однодумців, без жодної підтримки, вдалося відновити життєдіяльність національного закладу вищої освіти.

Професорсько-викладацький склад ДонНАБА, незважаючи на низку проблем, продовжив свою освітню і наукову діяльність на новому місці. Була повністю втрачена матеріальна база, на 90% кадровий і більш ніж на 95% студентський склад. Фактично постало питання про створення нового вишу на новому місці.

Після переміщення до Краматорська протягом першого півріччя 2015 року переїхало близько тридцяти викладачів. При цьому на нове місце не переїхали ні ректор, який на той час очолював виш, ні жоден із проректорів, деканів, і всього лише один завідувач кафедри. На найвищі адміністративні посади вимушено призначалися люди, які не мали відповідного досвіду, але вони бралися за роботу й успішно виконували її!

Почали переводитися і студенти. Їм доводилося долати відчайдушну протидію Макіївської адміністрації. Студентів залякували, не видавали на руки документи, розповідали жахіття про умови на новому місці. Умови і справді не були належними, але ті, хто правильно оцінював ситуацію, все одно поїхали. Що стосується відсутності документів, то ректорат ухвалив нестандартне рішення: зараховувати на навчання навіть за наявності неповного комплекту через надзвичайні обставини. Всього до початку лютого було переведено близько 150 студентів. І ось 2-го лютого 2015 року розпочався навчальний процес!

За надто короткий термін вдалося зберегти академію в українському правовому полі та налагодити нормальний освітній процес у Краматорську,

який спочатку відбувався на території Донбаської державної машинобудівної академії.

Керівництвом будівельної академії було докладено багато зусиль для розвитку матеріальної бази вишу: з'явився власний навчальний корпус у Краматорську, гуртожиток, які реконструйовані за рахунок гранта Чеського агентства розвитку. Почалося створення лабораторного корпусу. З 2019 року розпочалися роботи щодо відновлювання інфраструктури ДонНАБА, до якої входить і Відокремлений структурний підрозділ «Дружківський житлово-комунальний фаховий коледж», згідно з грантовим контрактом зовнішньої діяльності Європейського Союзу 2019/413-306-ROUTE «Відновлення українців через освіту». Велику допомогу академії тоді надав директор Краматорського професійного будівельного училища Микола Сергійович Бережний. Він дав згоду на передачу на баланс ДонНАБА напівзруйнованих будівель гуртожитку та майстерень. Це дало змогу залучити до реконструкції цих будівель кошти Європейського Союзу і вирішити проблеми переміщеного закладу.

Після переміщення вишу до Краматорська почалося відродження наукової діяльності академії: щорічно проводяться науково-практичні конференції, наукові семінари, випускаються збірники наукових праць, монографії, альманахи тощо. Студенти разом із викладачами беруть активну участь у різних наукових зібраннях.

Налагодилася на новому місці й міжнародна діяльність. З 2014 року ДонНАБА бере активну участь у проєкті RETHINK, який спрямований на підтримку модернізації систем вищої освіти в країнах-партнерах Європейського Союзу та орієнтований на переосмислення навчальних програм у партнерських ЗВО з метою покращення навколишнього середовища.

У 2015 році поновлено співпрацю академії з Чеським агентством розвитку, підписано Меморандум між урядом Чехії і України, у рамках якого було надано кошти для ремонту навчального корпусу ДонНАБА в Краматорську, що почав функціонувати з 2016 року.

У 2016 році згідно з міжнародною програмою TEMPUS RETHINK між Донбаською національною академією будівництва і архітектури та Політехнічним інститутом міста Лейрія (Португалія) підписано угоду про можливість отримання студентами обох закладів освіти подвійного диплома магістра будівництва. Укладено міжнародні угоди про співпрацю з провідними вишами Польщі, Чехії, Литви, Індії, Грузії та ін. Академія бере активну участь у різних міжнародних проєктах. Зокрема у межах реалізації проєкту ROUTE, що фінансується грантом зовнішньої діяльності



Європейського Союзу 2019/413-306, ROUTE (Renewal of Ukrainians Through Education – Оновлення українців через освіту), делегація викладачів та студентів ДонНАБА відвідувала з 14.12. по 19.12.21 року один із провідних вишів Польщі – Ряшівську політехніку. Мета візиту – ознайомлення з діяльністю університету, функціонуванням факультетів і кафедр та роботою студентського самоврядування.

Високий рівень підготовки студентів підтверджують перемоги в багатьох престижних конкурсах, зокрема: Всеукраїнський конкурс дипломних проєктів студентів архітектурних факультетів України, Всеукраїнський конкурс архітектурних проєктів «Відновимо Донбас разом», Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка тощо.

Традиційно в Донбаській національній академії будівництва і архітектури проходять Дебют першокурсника, Міс і Містер ДонНАБА, фестиваль ArchFest, тижні мови та права, олімпіади з технічних, економічних та гуманітарних дисциплін, зустрічі з сучасними письменниками, краєзнавцями, громадськими активістами. Студенти й викладачі академії є переможцями архітектурно-дизайнерських, технічних, економічних, мовно-літературних та інших престижних конкурсів, спортивних міських, всеукраїнських і міжнародних змагань.

Отже, за вісім років переміщеному до Краматорська вишу вдалося відновити повноцінне функціонування закладу.

Але, на жаль, сьогодні на долю академії випали нові випробування. 24 лютого 2022 року почалася війна. Відповідно до наказу МОНУ №358 від 20 квітня 2022 року з метою збереження життя та здоров'я громадян України, а також створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану Донбаську національну академію будівництва і архітектури разом із Відокремленим структурним підрозділом «Дружківський житлово-комунальний фаховий коледж Донбаської національної академії будівництва і архітектури» тимчасово переміщено на базу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу до завершення дії воєнного стану.

Керівне ядро академії перебуває зараз в Івано-Франківську, більшість студентів та викладачів розсіяно по Україні, дехто опинився навіть за кордоном.

Ми успішно працюємо в онлайн-режимі, завершена вже друга екзаменаційно-залікова сесія, захищаються дипломні роботи.

Краматорськ і Дружківка підвергаються бомбардуванням та обстрілам. Ракетою зруйнована школа №15 у 300 метрах від навчального

корпусу ДонНАБА в Краматорську. Вибуховою хвилею та камінням пошкоджено дах та вікна. 26 жовтня вночі прямим попаданням ракети був вщент зруйнований другий навчальний корпус нашого коледжу в Дружківці. На щастя, жертв та постраждалих немає.

Обстріли Краматорська та Дружківки тривають.

### **Перспективи.**

Ми впевнені: перемога буде за нами!

Завдяки діям ЗСУ сподіваємося на початку 2023 року повернутися до Краматорська. Нам потрібно буде відновлювати інфраструктуру, ремонтувати зруйноване, зробити ще краще, ніж було. Ми дуже сподіваємося на допомогу Європейського Союзу, співпраця з яким зараз тимчасово призупинена.

Але це не все. Певні, у 2023 році будуть звільнені тимчасово окуповані території Донбасу і Криму. Нам потрібно буде повертатися до Макіївки, розгортати там навчальний процес, робити відновлення інфраструктури. У нас будуть кадрові проблеми – працівники, які запламували себе активним співробітництвом із рашистами, не будуть працювати в ДонНАБА. Будуть проблеми і зі студентами, бо освіта в окупованій Макіївці не буде визнана. Студенти будуть або заново вступати до ДонНАБА, або підтверджувати свої знання шляхом атестації. Нам потрібно буде боротися за серця та розум людей.

Дорогі колеги! Те, що сьогодні Донбаська національна академія будівництва і архітектури – окраса Донеччини, престижний освітній центр, який здійснює підготовку висококваліфікованих фахівців, національно-свідомих громадян держави, інтелектуальних і духовно гармонійних особистостей – це, насамперед, ваша заслуга! Дякуємо вам за сумлінну працю, відданість справі в цей нелегкий для України час. Головне – працюємо з вірою в якнайшвидшу Перемогу України і повернення не лише до Краматорська, але й до Макіївки!

### **Література**

1. Григор'єва В., Букій А. Донбаська національна академія будівництва і архітектури: історія, становлення, розвиток. *Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI століття*: збірник матеріалів XIV Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської та студентської молоді з міжнародною участю (Краматорськ, 26–27 листопада 2021 р.) / гол. ред. Г. В. Колісник. Краматорськ : Донецький обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді, 2021. С. 291–294.

2. Донбасская государственная академия строительства и архитектуры. Исторический очерк / редкол.: М. П. Паринов, В. Г. Колесниченко, В. Н. Левченко, В. И. Братчун. Макеевка : ДонГАСА, 2001. 178 с.

3. Кравець В.А., Точонов І.В., Колесніченко С.В. Донбаська національна академія будівництва і архітектури (ДонНАБА) в Краматорську. Сталий розвиток і потенціал зростання. *Virtus. Scientific Journal*. 2017. October, issue 17. P.239-242. Scientific Indexing Services (SIS USA), Citefactor (USA), International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF).

4. Лисак Л., Войченко К. Історія становлення і розвитку Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Збірник матеріалів студентсько-учнівської науково-практичної конференції «Актуальні питання історичного розвитку України і світу очима молоді»), приуроченої до Дня науки і 300-річчя з дня народження Григорія Савича Сковороди / Харків. нац. педагогіч. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2022. С. 17– 23.

5. Лисак Л. К., Григор'єва В. А. Нова історія Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Краматорськ : ЦТРІ – «Друкарський дім», 2016. 124 с.

*Колесніченко С. В.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ВИЩА БУДІВЕЛЬНА ОСВІТА. ВИТРИМКА І РОЗВИТОК ДОННАБА ПІД ТИСКОМ СУЧАСНИХ ВИМОГ В УМОВАХ ПЕРЕМІЩЕННЯ**

Основне завдання освіти – не тільки підготовка фахівця, який би відповідав вимогам стандартів вищої освіти, а саме знайшов своє місце у конкурентному середовищі після отримання диплома, розуміючи відповідальність щодо забезпечення принципів безпеки, надійності і комфорту будівельних об'єктів.

Головний фактор успіху – наявність викладачів, які б мали не тільки педагогічну, викладацьку майстерність найвищого рівня, наукові досягнення, але й досвід практичної роботи. Так склалося, що в нас ще у 2015 році сформувалася команда з фахівців, які створили ланцюг безперервної передачі знань всього життєвого циклу будівельного об'єкта: від створення матеріалів, передпроектних, проектних робіт – до експлуатації інженерних мереж, обстеження і енергоаудиту, відновлення будівель. Комунікаційні властивості викладачів – уміння вислухати іншу думку і адаптуватися до роботи в команді. Це головне. У головному було просто. Важко було у майже повній відсутності засобів для здійснення підготовки – від лабораторного обладнання, комп'ютерів і, власне, до приміщень.

Стосовно надання теоретичних знань – є стандарти освіти. У межах обов'язкових дисциплін – чітке виконання вимог стандарту. Розробка дисциплін вільного вибору такого складу і наповнення, щоб це

задовольняло завдання освіти та додавало можливості в освоєнні основних вимог та адаптації на ринку праці.

Придбані і постійно оновлюються всі сучасні програмні комплекси для забезпечення навчання – розрахункові, для виконання креслень, бібліотеки нормативних документів, кошторисів, допоміжних програм. Програми різні, враховуючи факт можливої їхньої наявності у різних будівельних організаціях.

Відсутність лабораторної бази вирішується як придбанням власного обладнання (геодезичне, для обстеження, енергоаудиту) так і за допомогою ресурсів Дружківського житлово-комунального фахового коледжу ДонНАБА.

Враховуючи значну кількість кредитів на самостійне навчання – особлива увага приділяється практичній підготовці та навчанню студента самостійно здобувати знання. Особлива увага надається виконанню курсових проєктів і роботам, дипломному проєктуванню. Склад і обсяг дипломного проєкта (розроблено паспорт) повністю відповідає вимогам, що поставлені до проєктно-кошторисної документації. Розвинена проєктно-технологічна частина проєкту, яка пов'язана виключно із прийняттям рішень для здійснення будівництва об'єкта, що проєктується.

Під час виконання робіт зі створення – відновлення навчального корпусу, гуртожитку, навчально-наукового лабораторного комплексу – викладачі і студенти брали участь в обстеженні, розробці проєктно-кошторисної документації, виконанні будівельних робіт. Причому всі ці роботи виконувалися на безоплатній основі, за винятком роботи студентів під час будівництва.

Завдяки фінансової допомоги Чеської агенції з розвитку – CzDA було відновлено навчальний корпус та 30% гуртожитку. Це дозволило вирішити термінові проблеми забезпечення нормального навчання та мешкання студентів і викладачів, значна частина з яких на той час була внутрішньо переміщеними особами.

У подальшому відновлювальні роботи в гуртожитку і навчально-науковому лабораторному корпусі здійснювалися і здійснюються за кошти гранту Європейської комісії RUOTE – Renewal Of Ukrainians Through Education – Відродження Українців через освіту. Наразі виконання робіт за грантом призупинено у зв'язку із безпосередньою близькістю до зони бойових дій. Відновлення дії проєкту планується одразу після повернення у м. Краматорськ. Також необхідною умовою проєкту є створення реальних зв'язків із університетами Європи та розвитку системи студентського самоврядування.

Отже, власними інтелектуальними силами та за фінансовою допомоги країн Європи, на новому місці створена абсолютно нова матеріальна база, в якій можливо вирішувати всі завдання вищої освіти і забезпечення комфортного перебування студентів, викладачів і співробітників ДонНАБА.

Наукова робота. За обсягом коштів, які заробляють фахівці ДонНАБА на одну людину (а в роботах беруть участь практично всі викладачі технічних кафедр), виконуючи науково-дослідні та консультаційні роботи, ми посідаємо місця у п'ятірці–десятці всіх університетів України з 2017 року. Це – виконання робіт з розробки будівельних проєктів, обстеження, енергоаудиту, екологічних і економічних досліджень, планування територій, збереження архітектурної спадщини, розробка нормативних документів у будівництві. Результати розробок студентів архітектурного факультету дозволяють постійно посідати призові місця в українських спеціалізованих конкурсах. На запити деяких міських адміністрацій виконані архітектурні проєкти міської забудови, спеціальних громадських та цивільних будівель. Така робота дозволяє не тільки заробляти кошти, які, зокрема, використовуються і на придбання необхідного навчально-наукового обладнання, але й підтримувати і підвищувати професійний рівень викладачів. У роботах беруть участь і студенти, результати їх роботи відображаються у тематиці дипломних проєктів.

Також ми приділяємо увагу підготовці наукових кадрів вищого рівня – докторів філософії. За допомоги від наших колег з Одеської державної академії будівництва та архітектури, Харківського національного університету будівництва і архітектури здійснюється підготовка і захист дисертацій, виконання спільних наукових досліджень.

Ще раз хочу зупинитися на міжнародній діяльності. Про фінансову підтримку вже було сказано. Але, крім цього, ми брали і беремо участь у проєктах ERASMUS+, саме стосовно інтеграції навчального і наукового процесів у світовий європейський простір. Завдяки цій роботі захищені подвійні дипломи із університетами Португалії, здійснено стажування викладачів у Німеччині, Іспанії, Португалії, Польщі, Чехії, Литві. Наразі вивчається досвід студентського самоврядування, виконуються спільні роботи з підготовки навчальних курсів (Чехія, Німеччина). Вже є перші практичні результати із технічним університетом Любека та ДААД – реалізація дистанційного навчання за технічними дисциплінами для тимчасово переміщених університетів України. Також, завдяки цим

проектам, було отримане дуже коштовне комп'ютерне та наукове обладнання, спеціалізована література та програмне забезпечення.

Особлива увага приділяється студентському життю. Відновлені традиційні заходи – день першокурсника, день академії, посвячення у студенти, випуск бакалаврів і магістрів тощо. Студенти академії беруть участь у спортивних змаганнях від міського до всеукраїнського рівнів, посідаючи призові місця. Вперше за всю історію існування академії розроблено символіку академії та її факультетів. Вперше у Краматорську у 2021 році відбулося святкове вручення дипломів бакалаврів і магістрів із одяганням мантий і киданням у повітря капелюхів. Було дуже зворушливо.

Звісно є проблеми. Наразі це знову відсутність власних ресурсів та нормальної роботи, бо ми вже вдруге переміщені. На жаль, внаслідок ракетної атаки суттєво зруйнована будівля коледжу, яку було відремонтовано у 2021 році. Не вирішене завдання наскрізного професійного навчання за схемою школа – ПТУ – коледж – Академія, яку ми намагалися запровадити протягом останніх шести років. Дистанційне навчання, яке зараз здійснюється, не сприяє здобуттю професійних знань у повному обсязі, хоча ми робимо все можливе для зменшення його впливу на якість технічної освіти. До речі, як тільки пом'якшувалися умови карантину від КОВІД-19, ми одразу переходили на консультації за індивідуальним графіком, готуючи студентів до захисту курсових і дипломних проєктів.

Незважаючи на це, ми віримо як у повернення у Краматорськ, так і у нашу alma mater – Макіївку, і надалі створюючи сучасний професійний заклад будівельної освіти на сході України.

*Папуша Д. Я., Лисак Л. К.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДОННАБА**

1947 рік вважається роком народження будівельної спеціальності на Донеччині, саме в 1947 році керівництво Радянського Союзу ухвалило рішення про відкриття в Донецькому Ордену Трудового Червоного Прапора Індустріальному інституті (нині Донецький національний технічний університет) спеціальності «Промислове та цивільне будівництво». У 1950 році створено будівельний факультет.

Спеціальність будівельника вважалася особливою, елітною. На неї був найбільший конкурс в інституті. Першого року було прийнято 25 студентів – одна група.

*Студенти-фронтовики:*



*С.К. Бондаренко*



*В.І. Папазов*



*В.К. Крилов*

Адміністративно групи студентів-будівельників належали до гірничого факультету.

Заняття студентів-будівельників проходили у відновлених навчальних корпусах, які згоріли під час II світової війни. До 1954 р. відновили V навчальний корпус, який у 1943 р. за три години до приходу наших військ підірвали німецько-фашистські загарбники.



*Група студентів-будівельників на відновлювальних роботах V корпусу.*

У 1952 р. відбувся перший випуск інженерів-будівельників. **Л. Титов** – перший випускник будівельного факультету, який залишився працювати в інституті викладачем.



Перші викладачі, які працювали з майбутніми будівельниками на молодших курсах, були чудовими майстрами своєї справи.



*Викладачі будівельного факультету на демонстрації в Донецьку (1965р.) Зліва направо: В.І.Шабля, Г.М.Носов, В.С.Рекишинський, Я.М.Ліхтарников, П.Ф.Лецинський, А.М.Авдєєв.*

У 1967 р. будівельний факультет ДПІ було переміщено до Макіївки. Першим деканом будівельного факультету у Макіївській філії (1969–1971 рр.) був доцент (пізніше – професор) Н.Ф. Почапський.





*Викладачі будівельного факультету біля входу до навчального корпусу ДПІ.  
Перший ряд зліва направо: В.Г.Колесниченко, В.А.Червонобаба, Н.Т.Карпенко, Г.Н.Агафонова,  
В.В.Бизик; другий ряд: В.М.Кликов, В.І.Папазов, В.В.Гавронський, В.С.Шкляр, А.П.Вульф;  
третій ряд: М.Б.Трейгер, Є.С.Кленцев, В.М.Терещенко, М.К.Пактер, Ю.М.Гусєв, Є.В.Горохов,  
А.М.Ткач.*

Новий період історії підготовки інженерних кадрів для архітектурно-будівельної галузі на Донбасі розпочався з 1 січня 1972 року, коли був організований Макіївський інженерно-будівельний інститут.

Інститут пройшов певні періоди свого зростання: 1993 року Макіївський інженерно-будівельний інститут перейменовано в Донбаський інженерно-будівельний інститут, 1994 року Донбаський інженерно-будівельний інститут перейменовано в Донбаську державну академію будівництва і архітектури – IV рівня акредитації, Указом Президента України № 470 від 21 серпня 2004 року Донбаська державна академія будівництва і архітектури отримала статус національної.

Перший ректор інституту – Червонобаба В.А.



*Зліва направо: Червонобаба В.А. – ректор інституту, Ліхтарников Я. М. – д.т.н., професор, завідувач кафедри металоконструкцій. 24.03.1980 р.*

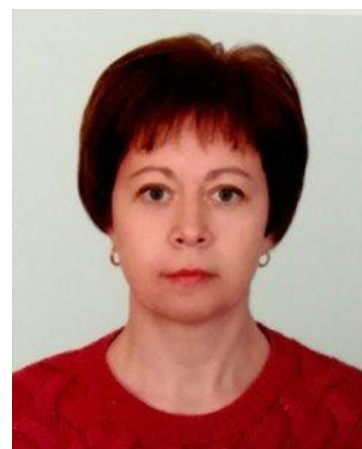
Першим деканом будівельного факультету (1971–1973 рр.) був доцент Є.В. Горохов (пізніше – професор, академік, ректор академії).

Потім деканами будівельного факультету були проф. В.Г. Колесніченко (1973–1975 рр.), доц. В.І. Осика (1975–1988 рр.), доц. Брижаний Е.П. (1979–1985 рр.), доц. А.П. Скалаухов (1988–1993 рр.), доц. Є.І. Зайцев (1993–1998 рр.), проф. В.А. Матвієнко (1998–2000 рр.), проф. В.Ф. Мущанов (2000–2001 рр.), проф. В.Г. Колесніченко (2001–2003 рр.), доц. Н.В. Прядко (2002–2004 рр.), проф. В.І. Корсун (з 2004 р.).

У жовтні 2004 р. будівельний факультет, у зв'язку з присвоєнням ДонДАБА статусу національного вишу, реорганізовано в будівельний інститут. Директором будівельного інституту призначено д.т.н., проф. В.І. Корсуна.

01 грудня 2014 року, коли Міністерство освіти і науки України видало наказ про переміщення вишу із окупованої Макіївки до Краматорська, стало другим днем народження будівельної академії і будівельного факультету також.

Нині декан факультету кандидат технічних наук Інна Юріївна Черних. На факультеті три кафедри: кафедра загальної інженерної підготовки, кафедра автомобільних доріг та аеродромів, кафедра будівельних конструкцій, будівель та споруд.



*І.Ю. Черних*

Одним із вагомих результатів міжнародної діяльності факультету стали захисти магістрантами Артемом Паращенком у 2017 р. та Веронікою Жмиховою у 2018 р. магістерських робіт за спеціальністю «Промислове та цивільне будівництво» – «Civil Engineering» за програмою подвійного диплома магістра – Master Double Degree, що розроблена у рамках проекту RETHINK, програми TEMPUS. Захисти відбувалися у Політехнічному інституті міста Лейрія – IPL (Португалія).



*Зліва направо:  
третій А. Паращенко*

Викладачі і студенти будівельного факультету активні учасники наукових конференцій, семінарів:



*Конференція у м. Рівне*



*Конференція у м. Святогірськ*



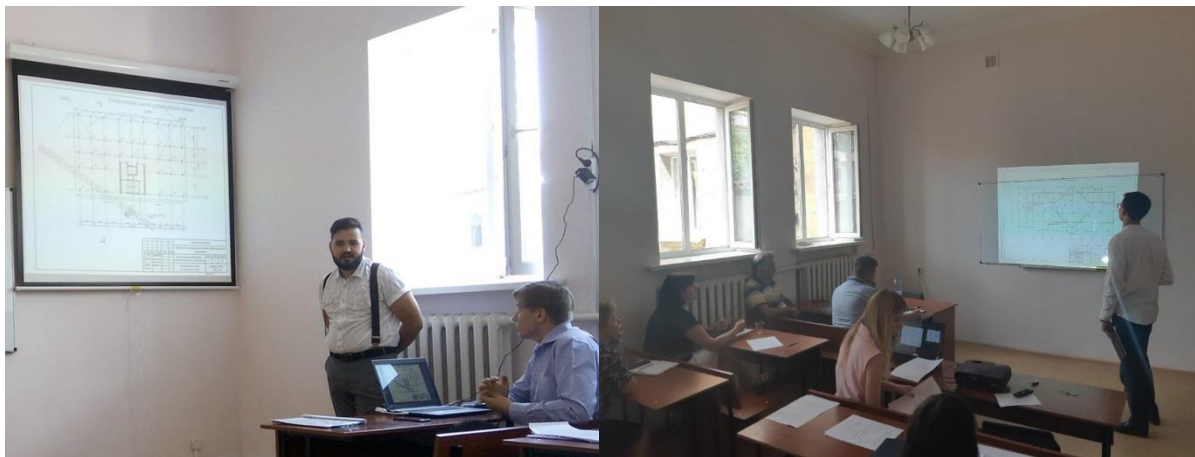
*Конференція у м. Святогірськ*



*Семінар у м. Харків*

Студенти факультету успішно захищають бакалаврські і магістерські дипломні роботи. Усі захисти відбуваються публічно.





Щорічно майбутні фахівці будівельної справи проходять виробничу практику, адже неможливо стати справжнім будівельником, вивчаючи нове тільки за партою.



Студенти-будівельники активні учасники різноманітних заходів.



*Поетичні читання, присвячені лауреатам Нобелівської премії*



*Круглий стіл «Будівельна галузь Донецької області: що необхідно змінити під час підготовки молодих кадрів»*



*Установчі збори Молодіжної ради при виконавчому комітеті Краматорської міської ради*





*Захід до Міжнародного дня студента.*



*Конкурс «Міс і Містер ДонНАБА 2018».*



*Студенти будівельного факультету отримали сертифікати від Prometheus.*

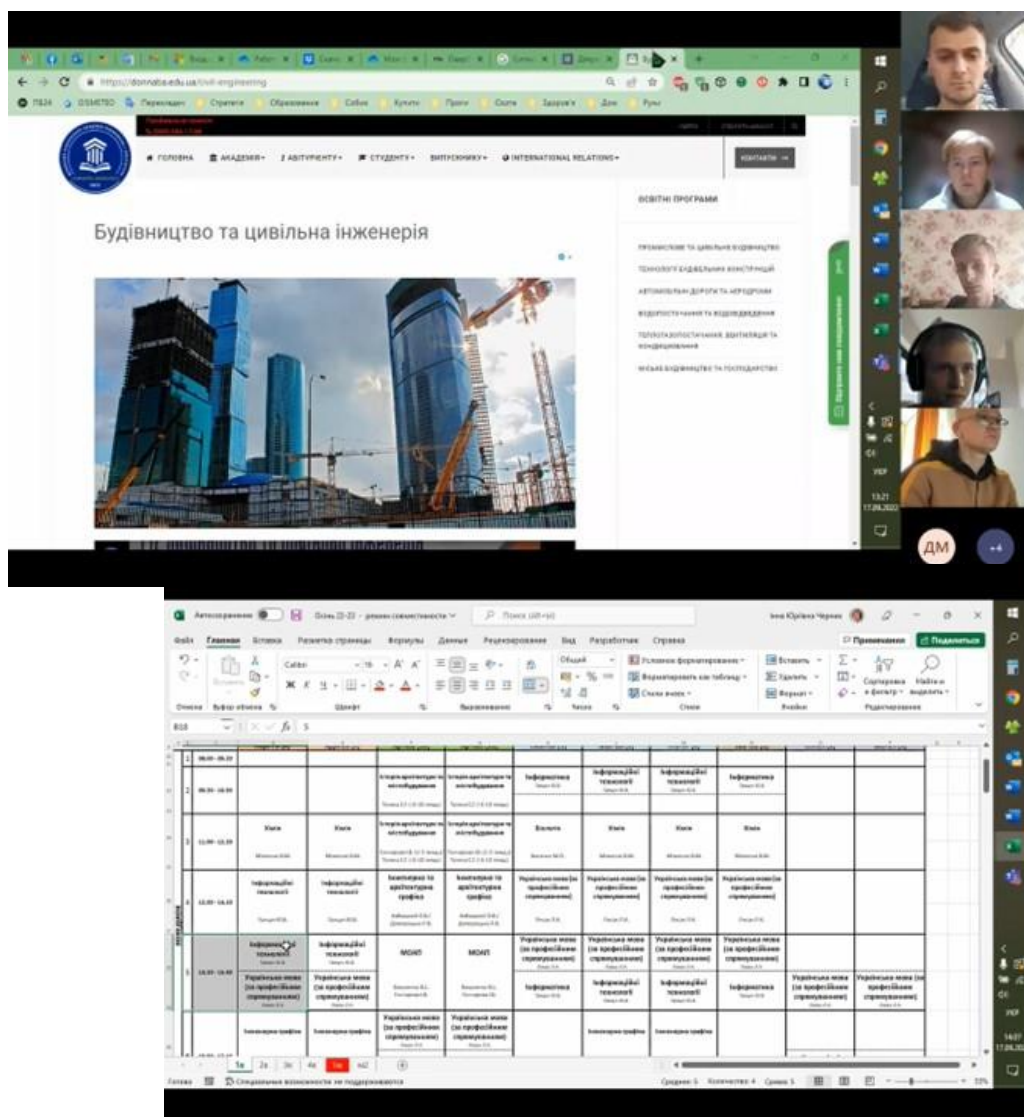
Незважаючи на надто складні умови будівельний факультет успішно функціонує.

22–29 червня 2022 р. на будівельному факультеті ДонНАБА відбулися захисти кваліфікаційних проєктів. Процедура захисту та обговорення кваліфікаційних проєктів відбувалася в онлайн-режимі за допомогою платформи Microsoft Office 365 (додаток Microsoft Teams).





Незвично, як і багато чого цього року, відбулося знайомство студентів-першокурсників будівельного факультету з академією.



Студенти будівельного факультету сумують за світлими і затишними аудиторіями, в яких проводилися цікаві лекції і практичні заняття, за вечірніми розмовами в колі друзів у студентському гуртожитку (відремонтованому за європейськими стандартами), за мирним і щасливим студентським життям у рідному Краматорську. І, як і всі українці, вірять у якнайшвидшу Перемогу України!

## Література

1. Донбасская государственная академия строительства и архитектуры. Исторический очерк / редкол.: М. П. Паринов, В. Г. Колесниченко, В. Н. Левченко, В. И. Братчун. Макеевка : ДонГАСА, 2001. 178 с.
2. Донбаська національна академія будівництва і архітектури. URL: <https://donnaba.edu.ua/> (дата звернення 25.09.2022 р.)
3. Лисак Л. К., Григор'єва В. А. Нова історія Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Краматорськ : ЦТРІ – «Друкарський дім», 2016. 124 с.



*Богуславська С. А., Івахненко М. П., Ковальчук І. О., Лисак Л. К.  
Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДОННАБА**

Архітектура є одним із основних напрямків діяльності академії. Архітектурний факультет має давню та цікаву історію. У 1973 року в Макіївському інженерно-будівельному інституті, який був створений у 1972 році, було відкрито архітектурний факультет, деканом якого було призначено кандидата технічних наук, професора Єлагіна Б.Т.

Завідувачем кафедри «Архітектурне проектування» став Багмут В.В., тоді єдиний кандидат архітектури в м. Донецьку та Донецькій області. Після нього кафедру очолив аспірант Харківського інженерно-будівельного інституту (нині Харківський національний університет будівництва і архітектури) Соловійов Б.А. Пізніше – кандидат архітектури Вишинська Т.М..

Деканом архітектурного факультету на той час був кандидат технічних наук Прядко М.В. Після нього деканом була призначена випускниця архітектурного факультету Макіївського інженерно-будівельного інституту кандидат архітектури Чемакіна О.В.

У 1988 р. архітектурний факультет припинив діяльність за розпорядженням Міністерства освіти, а в 1992 р. знов відновив свою роботу. Ці роки кафедрою керували – головний архітектор м. Макіївки Оніщенко В.І., кандидат архітектури Мураєнко О.О. і кандидат архітектури Вергелес А.В.

Із 2003 року на факультеті почали самостійну роботу кафедри «Архітектурне проектування» та «Архітектура промислових і цивільних будівель». За роки існування факультету до роботи залучалися відомі донецькі архітектори-практики: Лукін О.Л., Жук І.В., Вігдергауз П.І., Ємельянов А.Є., Навроцький М.Г. та ін.



*Вігдергауз П.І.*



*Ємельянов А.Є.*

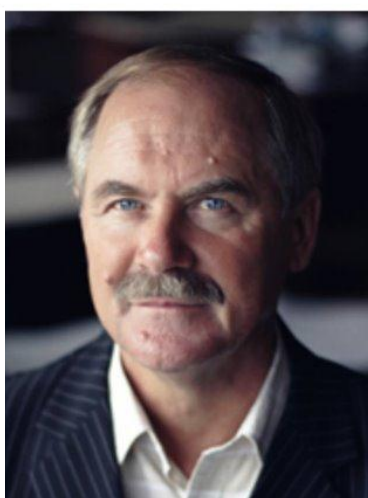


На кафедрі працював відомий київський архітектор, доктор архітектури, академік, член Української академії архітектури Ігнаткін І.О.

Діяла художня майстерня: малюнка, живопису і скульптури, тут працювали провідні художники і скульптори Донбасу і України: Орликов Є.Й., Олімпіюк Г.М., Дереза А.Ф., доцент Непочатих Є.А.



*Орликов Є.Й.*



*Дереза А.Ф.*



*Непочатих Є.А.*

Роботи учасників майстерні були виставлені на міських, обласних і міжнародних виставках. Більшість робіт майстерні зберігаються в музеях України, а також за кордоном.



За роки існування факультету було випущено понад 3000 випускників. Зараз вони працюють в різних країнах і різних регіонах України, займаються архітектурною практикою і не тільки.

Серед випускників факультету багато відомих провідних архітекторів, лауреатів багатьох конкурсів, керівників адміністративних підрозділів органів архітектури і містобудування.

У 2014 р. за наказом Міністерства освіти і науки України Донбаську національну академію будівництва і архітектури було переміщено до м. Краматорськ.

Деканом факультету було призначено заслуженого працівника в галузі архітектури Віталія Євгеновича В'язовського, голову правління Донецької обласної організації Національної спілки краєзнавців України.







Завідувачем кафедри архітектурного проектування і дизайну – Губанова Олексія Володимировича, доцента, кандидата архітектури.



Нині декан факультету – доктор філософії Костянтин Валерійович Полянський.

Архітектурний факультет складається з кафедри «Архітектура будівель та споруд», кафедри «Містобудування» та художньої майстерні.

Кафедру «Архітектура будівель та споруд» очолює доцент Єлизавета



Непочатих, яка свою творчу діяльність розпочала з участі в обласній виставці «Портрет в творчості молодих» у 1980 році. Відтоді взяла участь у 10 всеукраїнських, 21 регіональній та 4 персональних виставках, на яких було представлено 170

власних робіт. 8 робіт Єлизавети Непочатих передано в «Фонд Миру», 6 – придбані музеями ближнього зарубіжжя, 37 робіт знаходяться в національних галереях та в приватних колекціях США, Німеччини, Канади, Бельгії, Ізраїлю та ін.

Кафедру «Містобудування» очолює кандидат архітектури Губанов О.В.

За результатами сумлінної роботи викладачів Віталія В'язовського, Віктора Вакуленка, Олексія Губанова, Ольги Ємельянової, Світлани Точеної, Єлизавети Непочатих та інших студенти ДонНАБА активно беруть участь у науково-технічних конференціях, міжнародних та всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт, архітектурних і містобудівних конкурсах різних рівнів.



Протягом 2014–2022 років проекти випускників було представлено на щорічних Міжнародних оглядах-конкурсах дипломних проектів випускників архітектурних та художніх спеціальностей закладів вищої освіти, що проходили в містах Київ, Івано-Франківськ, Чернівці, Полтава, Рівне та ін. Роботи відзначено дипломами I та II ступеня.

Дипломами було відзначено проекти на таких конкурсах, як огляд-конкурс «Премія Національної спілки архітекторів України» (м. Київ, 2019 р.), Міжнародний архітектурний огляд «Архітектурне середовище аеропортів» (м. Київ, 2019 р.), Всеукраїнський конкурс архітектурного рисунку (м. Полтава, 2018 р.) та ін.

Студенти архітектурного факультету – переможці багатьох архітектурних конкурсів різних рівнів.







Навчання в Академії – це не тільки лекції, наполеглива праця над курсовими та розрахунковими роботами, але й різноманітне, яскраве та емоційне студентське життя.





Нині, внаслідок збройної агресії російської федерації на території України, з метою організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, ДонНАБА тимчасово переміщено до Івано-Франківська. Та ці випробування загартували викладацький колектив і відкрили нові горизонти його студентам. Незважаючи на всі складнощі, які викликані війною, у цей важкий для країни період, архітектурний факультет успішно продовжує здійснювати підготовку фахівців відповідно до вимог стандарту за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування».



### Література

1. Донбасская государственная академия строительства и архитектуры. Исторический очерк / редкол.: М. П. Паринов, В. Г. Колесниченко, В. Н. Левченко, В. И. Братчун. Макеевка : ДонГАСА, 2001. 178 с.
2. Донбаська національна академія будівництва і архітектури. URL: <https://donnaba.edu.ua/> (дата звернення 25.09.2022 р.)
3. Лисак Л. К., Григор'єва В. А. Нова історія Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Краматорськ : ЦТРІ – «Друкарський дім», 2016. 124 с.

**Василенко А. В., Єфременко В. В.**  
*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ**

У 1970 році було створено самостійний підрозділ закладу вищої освіти (з 1967 року – Макіївської філії Донецького політехнічного інституту) – кафедра «Економіка, організація та планування будівництва» (завідувач – к.е.н., доцент Летніков М.С.). Саме ця кафедра та її колектив стали фундаментом для створення у майбутньому кафедр факультету «Економіка, управління та інформаційні системи у будівництві та нерухомості».



*Кафедра менеджменту в Макіївці (2004 рік). Справа Летніков Микола Степанович – засновник кафедри економіки 1970 р. і перший декан економічного факультету 1994 р. По центру Точонов Ігор Вікторович – нині перший проректор ДонНАБА*

У 1972 році було відкрито Макіївський інженерно-будівельний інститут (МІСІ). У 1993 році заклад вищої освіти перейменовано на Донбаський інженерно-будівельний інститут, а кафедру «Економіка, організація та планування будівництва» поділено на кафедру «Організація та управління будівництвом» (завідувач кафедри – к.е.н., професор Брейтус Д.Л.) та кафедру «Економіка будівництва» (завідувач кафедри – к.е.н., доцент Летніков М.С.).

У 1994 році в Донбаському інженерно-будівельному інституті, перейменованому на Донбаську державну академію будівництва і



архітектури, відкрито факультет «Економіка, менеджмент та маркетинг», до складу якого увійшли кафедри «Економіка в будівництві» та «Організація та управління будівництвом», які випускають за спеціальностями «Економіка підприємства» та «Менеджмент у виробничій сфері».



З 1 липня 1995 року створено кафедру «Фінанси та кредит» (завідувач кафедри – д.е.н., професор Омелянович Л.О.).

У 2000 році в результаті реорганізації на факультеті були створені кафедри: «Економіка підприємства» (завідувач кафедри – д.е.н., професор Саломатіна Л.М.), «Менеджмент організацій» (завідувач кафедри – д.е.н., професор Дорофійенко В.В.) та «Фінанси та кредит» (завідувач кафедри – д.е.н., професор Омелянович Л.А.).



*Кафедра менеджменту в Макіївці (2004 рік).*

У 2004 році з отриманням академією статусу національного факультет «Економіка, менеджмент та маркетинг» реорганізовано в інститут «Економіка, менеджмент та право у будівництві» з подальшим перетворенням у 2014 році на економіко-гуманітарний факультет у зв'язку з військовими діями та переміщенням ДонНАБА з м. Макіївка до м. Краматорськ.



*Фото студентів економіко-гуманітарного факультету вже у місті Краматорськ. День менеджера.*



*За час існування факультету його очолювали:*



Летніков Микола Степанович – к.е.н.,  
доцент (1994–2000 рр.)



Яркова Ніна Іванівна – к.е.н.,  
доцент (2000–2006 рр.)



Долгальова Олена Вячеславівна –  
д.н.держ.упр., професор  
(2006–2011 рр.)



Єфременко Вікторія Вікторівна –  
к.н.держ.упр. (2014 р. – дотепер).

Нині до складу економіко-гуманітарного факультету входять три кафедри:

- менеджменту (завідувач кафедри – д.н.держ.упр., професор Долгальова О.В.)
- економіки (завідувач кафедри – к.е.н., доцент Попова Г.Ю.),
- гуманітарної підготовки (завідувач кафедри – к.філол.н., доцент Лисак Л.К.)

Сьогодні економіко-гуманітарний факультет успішно працює. ЕГФ є організатором щорічних заходів в ДонНАБА: наукових конференцій, Тижня права, Дня української писемності та мови тощо.



*III Регіональна науково-практична конференція  
«Економіко-гуманітарні проблеми сьогодення»*



*Захист дипломних робіт*





*День знань*



*Урочисте вручення дипломів магістрам*



*Тиждень права в ДонНАБА*



*Захисти дипломних робіт*



*II регіональна студентська наукова конференція  
«Українська мова: історія і сьогодення»*



*Міжвишівський конкурс «Знавець мови»*



## Література

1. Донбасская государственная академия строительства и архитектуры. Исторический очерк / редкол.: М. П. Паринов, В. Г. Колесниченко, В. Н. Левченко, В. И. Братчун. Макеевка : ДонГАСА, 2001. 178 с.
2. Донбаська національна академія будівництва і архітектури. URL: <https://donnaba.edu.ua/> (дата звернення 25.09.2022 р.)
3. Лисак Л. К., Григор'єва В. А. Нова історія Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Краматорськ : ЦТРІ – «Друкарський дім», 2016. 124 с.

**Кльон А. М.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## 2022 РІК: ОСОБЛИВОСТІ, РЕАЛІЇ

24 лютого 2022 року для викладачів Донбаської національної академії будівництва і архітектури (м. Краматорськ) мав бути звичайним буденним робочим днем: зранку і до обіду – заняття зі студентами, у другій половині дня – наукова та методична робота. Але сталося зовсім інакше. О 6-й годині ранку на військовому аеродромі Краматорська пролунало декілька потужних вибухів, які розбудили не тільки Краматорськ, а й навколишні міста та села. Аби з'ясувати, що сталося, усі кинулися до новинних інтернет-видань. А там скрізь – у текстовому та відео-форматі – вже трансливалося ранкове звернення російського диктора путіна про початок так званої «спеціальної воєнної операції» в Україні з метою її «денацифікації та демілітаризації». За мить вже було зрозуміло: розпочалася війна – яку останнім часом так впевнено прогнозували, але в яку так не хотілось вірити. Усю душу охопило відчуття тривоги та болю: вже тоді було зрозуміло, що ця війна буде дуже жорстокою та кровопролитною, бо це буде не якась «воєнна операція», а війна хороброго та вільного українського народу за право свого існування, війна з надзорсткими, підступними та брехливими варварами з півночі – нащадками Золотої орди.

Перші дні та тижні війни були вкрай важкими для всіх громадян України. Здавалось, ані влада, ані Збройні сили України не були готові до широкомасштабного вторгнення росії одразу з декількох напрямків. Вже за кілька днів загарбникам вдалося захопити та взяти під свій контроль значні території України на півночі, півдні та сході. А вже на другий чи третій день війни почалися бої за Київ. В такій складній ситуації продовжувати навчальний процес було неможливо. Потрібно було перш за все

евакуювати близьких у небезпечні регіони, зрозуміти реальний стан речей, подумати про власний внесок в оборону країни.

Після перших сумбурних днів, наповнених вкрай тривожними та трагічними подіями, пов'язаними із просуванням російських загарбників вглиб України, нарешті стали з'являтися обнадійливі новини: українські військові підрозділи вступили у бій з окупантами у Харківській, Херсонській, Київській, Донецькій та в інших областях. Країна після первинного шоку від масштабної агресії почала приходити до тями та ставати на військові рейки: «Укрзалізниця» перейшла у режим роботи евакуаційних поїздів, влада на місцях почала організовувати територіальну оборону, Збройні сили України зосередились на побудові ліній оборони та завданні максимальної шкоди військам агресора. В Україні почалась масова мобілізація, бажаючих захищати свою батьківщину виявилось набагато більше, ніж наявних у ЗСУ комплектів обмундирування та зброї. Новою надпотужною хвилею здійснювався волонтерський рух.

У всьому цьому вирі подій перших тижнів війни освітній процес відійшов на другий план. У школах, технікум та закладах вищої освіти заняття були або зовсім припинені, або переведені в дистанційний режим.

Краматорськ в цей час залишався під українським прапором – завдяки міцній лінії оборони на сході, побудованій з 2014 року як відповідь на окупацію росією частини Донбасу, а також завдяки спротиву українських військових з північної сторони Донецької області (збоку Харкова). Але продовжувати освітній процес в умовах бойових дій було неможливо – через небезпеку та невизначеність ситуації. По місту періодично наносились ракетні удари, причому заклади освіти були однією з головних цілей загарбників. Багато викладачів ДонНАБА виїхало з міста, багато студентів звернулось до військкоматів з проханням про мобілізацію.

У березні та квітні Академія фактично не працювала, викладачі пішли в простій, студенти – на канікули. Протягом цих двох місяців відбулось багато подій, найголовнішою з яких був розгром російського військового угруповання під Києвом. Саме після цієї події стало зрозуміло, що Україна вистояла, і хоча до перемоги ще далеко, віра в цю перемогу окріпла.

Адміністрація ДонНАБА в цей момент приймає рішення про тимчасове переміщення до міста Івано-Франківська – вже друге переміщення в історії Академії через російську агресію. Усі викладачі та студенти, що мали бажання переїхати з Донецької області, яка знаходилась під постійними обстрілами загарбників, отримали можливість переїхати у більш безпечне місце – місто Івано-Франківськ на заході України. Окрім

іншого, до Івано-Франківського технічного університету нафти і газу були переміщені деякі матеріальні цінності, серед яких – веб-сервери Академії. Саме це дозволило на початку травня запустити навчання у дистанційній формі.

З метою забезпечення сталого та якісного навчання адміністрації Академії спільно з професорсько-викладацьким складом та допоміжними підрозділами довелося вирішити багато проблемних питань, зокрема – з повного переведення документообороту в електронний вигляд. На звітні документи, такі як відомості чи бланки курсових та дипломних проєктів, почали накладатися цифрові підписи.

Протягом червня-липня ситуація на півночі Донецької області значно напружилася. Ворог повністю захопив Луганську область, Ізюмський район Харківської області та спрямував свої війська на Слов'янськ та Краматорськ. В останніх все чіткіше відчувалось наближення лінії фронту – почастишали обстріли, зникло газопостачання, значні перебої були із водою.

На такому тривожному загальному фоні у липні 2022 року в ДонНАБА в онлайн-режимі проходить сесія та захист дипломних проєктів. Цього року за сухими оцінками у відомостях приховуються дуже сумні та трагічні події у долі викладачів та студентів Академії. Ось студент-бакалавр, який добре захистив бакалаврську роботу. Це той самий студент, який виїхав з Лиману Донецької області незадовго до окупації міста російськими загарбниками наприкінці травня. Разом із матір'ю він переїхав до Кропивницького, в той час як батько залишився вдома, аби зберегти власне помешкання від пограбування. Хлопець працював над дипломним проєктом та виходив на онлайн-зв'язок зі своїм керівником за допомогою комп'ютеру, який йому надали сторонні люди. Що відчував цей студент, коли писав черговий розділ свого дипломного, знаючи що його батько знаходиться в окупованому місті, в якому немає електрики та води та в якому «хазяюють» окупанти? А ось оцінка від завідуючого кафедрою Автомобільного транспорту. Це чоловік, який разом із дружиною мешкав в Ізюмському районі Харківщини, куди сім'я переїхала 2015 року з Горлівки через російську окупацію міста. Декілька місяців літнє подружжя перебувало під постійними обстрілами, ховалося у підвалі, поки нарешті у травні не було вивезено волонтерами до Закарпатської області. Цим людям знову довелося покинути свою домівку, аби просто врятувати своє життя. Ось такий він, «руській мір» - безжальний до будь-кого.

Новий навчальний рік в Академії, як і в інших навчальних закладах України, почався цього року раніше звичайного – 15 серпня. Вже тоді

керівництво держави очікувало важкої зими, тому через Міністерство освіти і науки України надало рекомендацію раніше почати навчальний семестр, аби раніше його і закінчити. Зимові канікули студентам максимально подовжили, бо головною задачею в цей період повинно було стати збереження свого життя та здоров'я, пошук місця, в якому можна буде перезимувати в максимально комфортних умовах.

Навчальний процес 2022-2023 рр. в ДонНАБА почався у дистанційній формі, завдяки вже наявним напрацюванням вдалося оперативно вирішити усі питання, пов'язані з його організацією та проведенням.

Події на фронті у період з вересня по листопад принесли багато позитивних емоцій. Українським військовим вдалося звільнити від російських загарбників майже всю Харківську область, північ Донецької області, правобережну частину Херсонської області. Це ще більше посилило у громадян віру в перемогу України, в міць ЗСУ.

На жаль, не обійшлося і без негативу. Окрім «вже звичних» (жах, що таке почало сприйматись як щось буденне!) людських втрат серед військових та цивільного населення, до постійних руйнувань інфраструктури наших міст та сіл додалось цілеспрямоване знищення агресором енергетичної інфраструктури України. Це не могло не позначитись і на навчальному процесі. Через часті та довготривалі відключення електроенергії викладачам та студентам Академії стало набагато важче дотримуватись встановлених графіків проведення занять, зустрічатись один з одним онлайн.

Але, незважаючи на такі труднощі, усі ми не опустили руки, не зламались та не перестали виконувати свої обов'язки: викладачі продовжують вдосконалювати навчальні курси та займатись дослідженнями, а студенти – складати заліки та іспити, які залишились, аби піти на тривалі зимні канікули. Попереду на нас усіх чекає ще одне важке завдання – успішно пережити важку зиму 2022–2023. Але всі ми віримо у перемогу Збройних сил України, і окрім своєї безпосередньої роботи намагаємось допомогти нашим воїнам – морально та матеріально.

Ворогу нас не здолати. Україна обов'язково переможе, а нам всім ще доведеться не жаліючи сил відновлювати нашу державу – таку улюблену, неповторну та єдину у всьому світі.

Слава Україні!



## **РОЗДІЛ II. ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОТРЕБ РИНКУ ПРАЦІ**

*Бурлачка М. С.*

*Краматорський фаховий коледж технологій та дизайну,  
м.Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **STEAM-ОСВІТА – ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Сучасні умови інформаційного суспільства, постулат «країна в смартфоні» в нашій державі, потребують значної кількості висококваліфікованих спеціалістів в науково-технічній сфері, які зможуть якісно підвищити конкурентноздатність України. Одним із способів реалізації діджиталізації країни є розвиток та популяризація природничих наук, а саме імплементація STEM-технологій в освіті. Адже завдяки цьому напряду, посилюється природничо-науковий компонент та інноваційні технології, спонукається формування аналітичного, інноваційного мислення, інформаційної грамотності, вміння ефективно розв'язувати проблеми та приймати рішення, нести персональну та соціальну відповідальність.

Однак під час реалізації STEM-проектів виникає необхідність не тільки в застосуванні природничих, технічних знаннях, а й необхідний творчий підхід. Саме тому виникає новий креативний напрям – STEAM-освіта. Першість у впровадженні цього напрямку належить США [1]. Аббревіатура STEAM-освіта (S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M –mathematics) включає в себе колаборацію природничих наук, технологій, інженерії, математики та мистецтва. Тобто, до природничо-математичних, інженерних, технічних дисциплін додається ще й творчі та художні дисципліни – промисловий дизайн, архітектура, індустриальна естетика, які мають змогу розширити творчий простір світогляду здобувача освіти, поєднуючи креативність та технічні знання [2].

STEAM-методика навчає знаходити рішення проблеми не теоретично, а через призму практичної реалізації – шляхом спроб та помилок. На перший план виходить здатність комплексно підходити до явищ чи процесів, а не їх відокремленість і відірваність від інших

предметів. Крім того, залучення в STEAM може підтримати не лише розвиток креативного мислення та формування компетентності дослідника, а й сприяти кращій соціалізації особистості, тому що розвиває такі навички як співробітництво, комунікативність, творчість, науковість.

Особливою формою STEAM-навчання є інтегровані заняття, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків, що сприяють формуванню в здобувачів освіти цілісного, системного світогляду. Під час таких занять можна побачити явище, процес чи подію не окремо, а в «контексті цілісної картинки», всієї теми, епохи і, відповідно, з'являється розуміння чому саме в цей час відбулась подія, які чинники вплинули. Саме тому, доцільніше, щоб такі заняття проводили кілька викладачів, інтегруючи між собою дисципліни, що викладають. Так, можливо організувати «тематичні дні чи тижні», коли заняття спрямовують на реалізацію єдиної теми, досягнення конкретного результату, екскурсії, квести, конкурси, проєктну діяльність, практикуми тощо [3, с. 22–23]

Прикладом впровадження елементів STEAM-освіти в гуманітарний напрям є, поєднання фізико-математичних знань з історичних фактом. Так, під час дослідження битви під Крут, пропонується розрахувати, із заздалегідь відомою швидкістю, скільки часу необхідно було воїнам УНР, щоб доїхати із Києва до ст.Крути. Або можна запропонувати застосувати знання з астрономії, і вирахувати якого числа відбулась битва під Крутами за юліанським календарем.

На прикладі роботи гуртка «Рідний край», хотілось би більш практично показати застосування в освітньому процесі елементів STEAM-освіти. Під час занять, керівник гуртка повинен проводити міждисциплінарні зв'язки із значною кількістю інших дисциплін, в наслідок чого підвищується науковість й доступність навчання, його зв'язок із навколишньою дійсністю та удосконалюється процес формування знань, умінь і навичок у вихованців. Керуючись навчальною програмою, керівник гуртка, під час дослідження разом з вихованцями рідного краю, застосовує, поглиблює знання з географії, географічного краєзнавства, археології, історії України, економічних наук, літературознавства, нумізматики, етнографії, технології тощо. Адже саме ці науки дадуть нам можливість зрозуміти межі території нашої Донеччини, причини її заселення, колонізації іншими народами. Залучення знань з географії відбувається й під час його дослідження одного з головних літературних джерел історії нашого краю «Слова о полку Ігоревім». Бо без карти зрозуміти де саме переходив р. Сіверський Донець князь Ігор, де проходив кордон між Руссю та Половецьким степом досить важко.

Тут же «долучаючи» археологію, ми можемо дослідити історію Донеччини за часів найдавнішого періоду, вивчаючи стоянки часів палеоліту – м. Амвросіївка, середнього палеоліту с. Антонівка, с. Черкаське чи період Київської Русі – Сидорівський археологічний комплекс. За допомогою історії України, вихованці не тільки знають про події, битви, що відбувались на теренах Донеччини, а й розуміють де саме це відбувалось, які населені пункти були задіяні, які постраждали, тим самим формується просторове уявлення, яке й допомагає, в свою чергу, осмисленню в загальноукраїнських масштабах, подій, що відбувались в межах конкретного регіону. Наприклад, революція 1917–21 рр. в підручниках висвітлює події, що відбувались в Києві, Криму, в західних регіонах, але й наш край також був охоплений революційними процесами – несприятлива економічна ситуація, страйки робітників, пограбування російськими більшовиками, радісна зустріч генерала Сікевича, який звільняє Донеччини, Краматорськ від більшовицької окупації, і величезна кількість патріотів України, які служили в армії УНР, захищаючи Україну. Саме завдяки історичному краєзнавству і відбувається розуміння, що загальноукраїнські події, процеси стосувались, стосуються і нас, мешканців Донецької області.

Одним з цікавих проєктів було застосування знань з технологій під час вивчення теми, присвяченої «кукурудзяної епопеї» за часів десталізації. Адже розповіді про те, як було тяжко, який не смачний кукурудзяний хліб, стають зрозумілими лише тоді, коли було практично реалізовано теоретичні знання – дівчата самостійно спекли хліб з кукурудзи, скуштували його. Саме такий практичний аспект інтеграції технологій, історії України та історичного краєзнавства дав розуміння вихованцям щодо дорікань пращурів з цього питання.

Ще одним цікавим прикладом реалізації STEAM-освіти є створення настільних ігор. Освітньою цінністю цієї гри є те, що гра допомагає молоді відновити, налагодити незримий зв'язок з рідним краєм, своєю малою батьківщиною. Адже сучасна глобалізація світу все далі-і-далі відокремлює молодь від ідентифікації себе частиною окремої етнічної спільноти. Все частіше здається, що поняття «Батьківщина», «національна свідомість» – це щось таке старовинне із музейних схованок [4, с. 6–7]. Педагогічною цінністю гри є підвищення стимулюванні до навчання, адже для того щоб виконати всі умови гри та вийти переможцем, необхідно знати матеріал з теми. Але найбільшою цінністю гри є тим, що вона була розроблена та виготовлена виключно вихованцями краєзнавчого гуртка «Рідний край».

Завдяки візуалізації вихованці не тільки ознайомлюються з топонімікою рідного краю, а й можуть вже в майбутньому самостійно скласти маршрут реальної подорожі по регіону. Також вона сприяє активізації психічних процесів учасників, формує правильні взаємовідносин між вихованцями та навчає їх долати різноманітні труднощі у їх розумовій діяльності.

Крім того, саме через ігрові технології можна імплементувати в навчальний процес STEAM – освіту. Адже, як не дивно це міждисциплінарне поєднання присутнє не тільки під час процесу гри, а й під час її створення. Так, зв'язок з такими природничими науками як фізика, біологія, географія, та математикою простежується під час створення гри. Явище дисперсії враховується під час обрання кольорової гамми, наприклад, коли треба звернути увагу на якісь клітинки-пастки, виділення його червоним чи чорним кольором, а біологічні особливості зору треба врахувати під час застосування розміру шрифту, тобто, що буде непоміченим через дрібний шрифт, чи навпаки занадто великі літери будуть заважати, відвертати увагу від ігрового процесу. Математика та географія ж необхідні як під час створення, так як знання з цих предметів застосовуються під час розташування макету області, так і самого процесу гри, адже учасникам треба прорахувати який саме маршрут є більш доцільним, швидким, розрахувати час, який буде витрачений на виконання маршруту. Імплементация інженерінгу відбувається під час створення гри із використанням програм CorelDRAW, Adobe illustrator, Photoshop. Здатність до формулювання творчих задумів, розвиток пізнавальної, художньої і технічної обдарованості, технічного мислення, ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями, гаджетами відбувається завдяки технологіям. Живопис, кольорознавство та графіка дозволяють реалізувати мистецький напрям.

Отже, використання засобів STEAM-освіти дає можливість здобувачам освіти здійснювати проєктну та дослідницьку діяльність, засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення і все це шляхом практичної реалізації набутих теоретичних знань, отримання цілісного, системного світогляду, що в прикінцевому етапі сприяє зацікавленості навчанням.

### **Література**

1. Жукова В. М. Впровадження STEAM-технології в освітній процес. URL: <https://fitu.kubg.edu.ua/>
2. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>



3. Шляхи впровадження STEM-освіти в позашкільля. URL: [www.grani.in.ua/](http://www.grani.in.ua/)
4. Ігрові технології як засіб продуктивної діяльності соціального працівника з дітьми у складних життєвих обставинах. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/37b1d72067b2f36d7c155f23602f448e.docx>

**Буряченко С. Д.**

*Відокремлений структурний підрозділ  
«Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету»,  
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

## **ЕКЗИСТЕНЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЯК ОСНОВА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЛЮДИНИ**

Знаю, що смерть – як коса замашна,  
Навіть царя не обійде вона.  
Байдуже смерті, мужик то чи цар, –  
Все пожере, як соломі пожар.  
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?  
Той, в кого совість, як чистий кришталі...

Г.С. Сковорода «Всякому місту – звичай і права...»

Екзистенційні основи людського буття такі, як вибір, відповідальність, свобода, совість, унікальність, любов є найбільш значущі у процесі формування особистості. Екзистенція дає можливість людині засобами самоаналізу досягнути самоідентичності і так відкрити своє дійсне буття. Саме екзистенційна орієнтація визначає основну цінність – неповторність індивідуальної сутності буття, що дозволяє усвідомити необхідність творчої особистої свободи для перемоги труднощів. Творчість – це діяльність, це пізнання, це шлях до свободи, це сама свобода, тому що творити може лише вільна людина. Коли в людині прокидається творчість, у неї виникає прагнення досягти стану внутрішньої цілісності, зібраності, а досягнення такого стану, зокрема, пов'язане з внутрішньою рівновагою, і відповідно з життєстійкістю.

Творчість виступає також спробою людини затвердити своє існування у часі, проявити свою унікальність, створити свій неповторний світ та втілити в нього свій неповторний сенс. Але прагнення до творчості, яка доповнює чи перетворює навколишній світ, вказує, що людині властива надія на те, що цей світ стане кращим під його впливом.

Варто зазначити, що індивідуальність є сутнісною якістю особистості, то відповідно творчість є сутнісна якість певної індивідуальності, і проявляється вона у діяльності. Здатність людини у процесі діяльності щось створювати за власними законами спричиняє нову особливість екзистенції світу – його свободу. Це свобода, яка звільнена від стереотипів, шаблонів, це свобода особистого вибору.

Складовими творчого потенціалу є упевненість у собі, допитливість, сталість, пам'ять, прагнення до незалежності та свободи, здатність абстрагуватися та зосереджуватися, наполегливість та безпосередньо сама творча активність. Значущість творчої активності реалізується як схвальна творча активність, яка культивується суспільством в ім'я ствердження загальнолюдських цінностей. Так творча діяльність виступає засобом та умовою очищення світу, піднесенням цього світу, який має особливе значення та цінність.

Як зазначає В. С. Грекова, що сьогодні творчість є атрибутом самореалізації сучасної особистості, особистісним критерієм, який поступово звеличує людину та виховує її почуття. Творчість – це особистісний критерій, оскільки в її полі зароджуються та збагачуються високі якості, які виробляють високі смаки, віддзеркалюють цінності людини, і призводять до активної життєвої позиції [2].

Особливої уваги питанням активації та рівням активації приділив Сальваторе Р. Мадді – засновник екзистенційної персонології. Він виділив високоактивну особистість, якій властива висока потреба в значущості, прагненні вирішення різних проблем. Як зазначає С. Мадді, «Високоактивована особистість, для якої характерні риси активності та інтернальності, буде прагнути до впливу, включаючи своє мислення та фантазії. Вона буде мислителем, мрійником, відповідаючи на виклики обмежень з боку розуму та тіла і не приділяючи значної уваги реальним подіям навколишнього світу. Вона буде відрізнятися тонкістю та складністю. При високій потребі в значимості вона буде проводити багато часу в роздумах, при високій потребі в інтенсивності – її доля – переживання й емоції, при високій потребі в розмаїтті – оригінальність і творчий підхід» [3, с. 482]. «Якщо людина працює, заводить сім'ю, вступає до клубів, проводить вечірки, закохується – все це тому, що це форми активності, які якимсь чином мають для неї смисл. І як тільки ми приймемо, що будь-яка активність має для нас сенс, ми вже не можемо уникнути запитання, чому ми встаємо з ліжка вранці?» – до такого захопливого висновку приходять С. Мадді [3, с. 471].

Цікавим поняттям у С. Мадді є поняття «маленька смерть». Він вважає, що у житті окрім реальних ситуацій смерті людям доводиться стикатися з багатьма «малими смертями». «Мала смерть» – це специфічне переживання суб'єктом зовнішньої психотравмуючої ситуації – отримання небажаних результатів, гострий брак часу та сили на завершення задуманого, монотонної одноманітності та втрата ідеалів, завершення того, що нами особливо цінується. Такі ситуації нагадують про фізичну смерть, адже в цих випадках людина відчуває страх, вони є загрозами смерті психологічної та можуть привести до хронічного стану безглуздості та безсилля, який С. Мадді назвав екзистенційною хворобою [3, с. 483–484]. Внаслідок досвіду цих переживань, у людини формується своя життєва філософія, яка можлива й у молодості, як стверджує С. Мадді.

Отже, ці різноманітні переживання стимулюють у людини вироблення позитивної або негативної життєвої філософії. Позитивна життєва філософія формується на розумінні того, що відбувається, вмінні погодитися з цим та з'ясувати свої можливості, здібності, щоб мудро розпоряджатися ними в будь-яких серйозних ситуаціях. Різні особливості особистості, що забезпечують всю цю діяльність людини у сукупності С. Мадді називає відвагою – вірність людини самій собі, опору на власні сили. Пізніше С. Мадді запропонував інше поняття – життєстійкість («hardiness»). Він вважає, що ця риса допомагає людині сміливо долати труднощі екстремальних ситуацій ще й знаходити в них користь. Позитивна життєва філософія лежить в основі «мужності бути», вбираючи в себе, охоплюючи поряд з позитивними аспектами життя, небуття і смерть. Так ця філософія дає можливість людям повноцінно жити в умовах невизначеності.

Аналізуючи відвагу (життєстійкість), Сальваторе Мадді приділяє увагу розгляду творчого акту, який допоможе справитися з труднощами. Він не посилається на якусь професійну діяльність, а говорить про внутрішньо узгоджену спробу створювати нові й ефективні сутності чи ідеї. Вони є новими, якщо вирішують актуальні проблеми та структурують існуючу невизначеність. Як зазначає автор, здійснити творчий акт непросто, для цього потрібні зусилля та відмова від легших та зручніших занять, тому що творчість спирається на високорозвинену уяву та глибоке судження. І тому творчий порив – це високо усвідомлений, раціональний підхід до встановлення згоди із життям.

Значить життєстійкість – це база переробки стресів, каталізатор поведінки, де негативні враження трансформуються за допомогою творчості у нові можливості. Життєстійкість складається з трьох

компонентів: залученості, контролю, виклику. Залучення, вважає С. Мадді, – це активна участь людини, контроль – це шлях боротьби, де можна впливати на наслідки подій. Виклик – це досягнення мудрості через навчання на власному досвіді й задоволення цією мудрістю, це формування своєї позитивної чи негативної життєвої філософії. Так для С. Мадді життестійкість – це важливий фактор, внутрішній ресурс, що підвладний самій людині, це те, що вона може змінити та переосмислити, підтримати здоров'я, усвідомити цінність та сенс життя у будь-яких обставинах [3, с. 487].

За результатами емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей життестійкості особистості, О. О. Водолазська зазначає, що представники групи з високим рівнем життестійкості характеризуються врівноваженістю, відвертістю, товариськістю. Їм властиве задоволення собою та своїми успіхами, відсутність внутрішньої напруги, і ці характеристики доповнюються яскравістю емоційних проявів, уважним ставленням до оточуючих людей, проявами доброти і м'якосердя. Особистості з високим рівнем життестійкості відрізняються від інших людей багатством, гнучкістю та багатогранністю психіки, легкістю та добродушністю у міжособових стосунках, упевненістю в своїх силах, успішністю у виконанні різних видів діяльності [4].

Сальваторе Мадді теж підкреслює, що якщо людина схильна до уявлення, судження та символізації, то вона будує смисл власного існування. Так розвивається її духовне життя, людина впливає на переживання та спонукання, будує образ майбутнього, робить ефективний вибір та приймає рішення. Життестійкими виявляються ті, хто має яскраво виражену індивідуальність, це, як правило, люди, які чітко розуміють чого прагнуть і в чому їх цілі та завдання, вони мають широкий кругозір і різноманітні інтереси чи бажають цього, схильні до роботи над собою та до творчості у будь-якій формі, до роздумів, особливо якщо додається уява та інтуїція [3, с. 493].

Також доречно згадати «сродну працю» Григорія Сковороди, яка є необхідною умовою досягнення людиною щастя. Адже лише «сродна праця» розкриває здібності людини та реалізує їх, визначає сенс людського існування, духовно збагачує та формує індивідуальність. Головне – це потрібно творити з чистою совістю, тому що так людина зберігає гідність, добрий сердечний настрій та душевну міць.

Отже, завдання освіти полягає в тому, щоб надати молоді можливість проявити таланти, творчий потенціал, що надає для кожного перспективи адекватно реалізувати життєві та творчі плани.



## Література

1. Григорій Сковорода. Сад божественних пісень. URL: <https://dityinfo.com/grigorii-skovoroda/sad-bozhestvennih-pisen-grigorii-skovoroda.html>
2. Грекова В. С. Вплив творчості на подолання екзистенційної кризи особистості: наук.-теорет. альманах Грані, № 6 (110) червень 2014. С. 54-58.
3. Зварич І. М., Чуйко Г. В., Колтунович Т. А. Екзистенційна та гуманістична психологія: навч. посіб. Чернівці, 2019. 495 с.
4. Водолазська О. О. Індивідуально-психологічні особливості життєстійкості. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua>

**Василенко І. Л.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж  
Донецького національного університету економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського»  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ОЛЕКСАНДР ПОНОМАРІВ: ДЕРЖАВНІСТЬ І МОВА. УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО ДЛЯ ВСІХ І ДЛЯ КОЖНОГО**

Олександр Пономарів – український мовознавець, перекладач, громадський діяч, професор Київського університету. Один із тих учених, хто відстоював свободу української мови. Боротьба за українську мову без зросійщення була не лише його мовознавчою, а й громадянською позицією. Знання державної мови є запорукою незалежності й самостійності країни.

«Слово – то не просто мовний засіб, а засада мовної свідомості нації, в якій закладено наочне та абстрактне бачення буття» [1]. Оскільки мова є духовним стрижнем будь-якої нації, завойовники всіх часів намагалися зденаціоналізувати поневолені народи насамперед у мовному плані. У царській Росії українську мову неодноразово забороняли, не визнавали, не дозволяли мати українські школи та інститути, але ж український народ на всіх теренах свого розселення розмовляв українською мовою.

«Совети» творили «нову історичну спільність – радянський народ» з єдиною – російською мовою. Але такий кількісно великий народ, як український, важко було зросійщити цілком, через те йому накинули теорію двомовності. Двомовність часто набувала такої форми: батьки розмовляли українською мовою, а діти – російською. Наслідком цієї політики стало загальне зниження духовного й культурного рівня українців, бо «якщо мова народу не розвивається, то не може розвиватися й народний інтелект [2, с. 4].

Випадки зневажання української мови та її носіїв заохочують україноненависників до ще зухваліших висловлювань і дій. Один із діячів

так званої Української православної церкви Московського патріархату митрополит Одеський та Ізмаїльський Агафангел заявляє: «Украины не было, нет и не будет». А настоятель Києво-Печерської Лаври (великої святині українського народу!) єпископ Павло набагато сміливіший і лаконічніший: «В гробу я видел вашу Украину» [1].

Олександр Потебня, великий лінгвіст зі світовим ім'ям, більше ста років тому наголошував, що «з таким ставлення до мови творчі сили народу будуть вмирати» [2, с. 4]. З цією думкою важко не погодитися, тому слова О. Пономаріва, звучать актуально: «Вчительку з Краматорська, а це на Донеччині, запитали, як вона ставиться до того, що київські ведучі переходять на російську мову, коли до них звертається хтось російськомовний. Вона відповіла, що дуже негативно, бо на Донеччині, – каже вона, – не розуміють української мови тільки бандити, яких присилає Путін убивати наших дітей» [1].

О. Пономарів часто спирався на лінгвістичні надбання корифея мовознавства О. Потебні. Бачення цих двох вчених збігалися в основних аспектах розуміння важливості мови для державного творення, адже «набуття людства складається з суми взаємодії всіх мов. Тому втрата будь-якої мови, а тим самим і її носія – народності – є не виправна шкода для всього людства», – підкреслював О. Потебня у своїй праці «Думка та мова» (1862) [3]. «Мова є не засобом вираження готової думки, а її створення, вона не відображає світоспоглядання, яке склалося, бо це є діяльність, яка його складає» [2, с. 4]. Звільнившись з колоніального ярма, кожен народ намагається відродити свою мову. О. Пономарів наголошував на тому, що справжні патріоти України повинні вивчити українську мову. «Вдома розмовляй якою хочеш, але в публічному житті – українською, – каже Олександр Пономарів, – можливо, я екстреміст, але вважаю, що українські патріоти повинні писати й говорити українською мовою» [1].

Ставлення О. Пономаріва до української мови було не лише його позицією мовознавця. Це була громадянська, світоглядна позиція, яку він палко захищав. І передусім як член Правописної комісії, яка впродовж 15 років готувала новий правопис української мови. Ось як вчений пояснював причини, через які мовознавці тривалий час – із 1999 року – не могли дійти згоди у правописі.

«Одні мовознавці хочуть усунути наслідки більшовицької наруги з українського правопису, що сталася 1933 року. Їхні нечисленні опоненти досі не вийшли з радянської шинелі і обстоюють те, що нам нав'язали в добу зближення мов і правописів» [4]. Професор завжди доводив, що поділ України на україномовну і російськомовну – штучний. «Уся Україна

україномовна, тільки в одних регіонах її менше придушували в імперській Росії та в Радянському Союзі, а в інших - більше. Значна частина нашої території зросійщена, але там живуть українці: дві третини російськомовного населення – то зросійщені українці», – запевняв він [5]. Зросійщеним він вважав і своє прізвище – Пономарьов. Саме тому змінив його на українське – Пономарів.

Мовний омбудсмен Тарас Кремінь називає Олександра Пономаріва «генералом мовного фронту»: «Він був одним із тих учених, хто відстоював те, щоб в Україні з'явився закон про українську мову. Він один із небагатьох учених, хто виступив проти закону Ківалова-Колісниченка, він один із тих, хто першим підтримав ухвалення закону про забезпечення і функціонування української мови як державної. Олександр Пономарів не просто науковець, не просто дослідник – це один із генералів українського мовного фронту. Його блискуче, прекрасне, повне величезної праці, таланту, академічної спрямованості та жертвового патріотизму життя – це великий приклад для кожного з нас, як треба боронити українську мову, як захищати національні пріоритети, як будувати українське майбутнє в умовах протистояння, війни та боротьби як із зовнішнім ворогом, так і з внутрішнім» [5].

Олександр Данилович Пономарів довів, що існує тісний взаємозв'язок мови і державності. Вчений дійшов висновку, що мова не лише відображає політичну, соціальну думку, а й дає поштовх до нових перемог на арені світової співпраці, сприяє підняттю духу національної свідомості. Сильна нація ніколи не втратить своє у вигляді мови, якщо буде національно спрямована і поміркована. Сепаратистські настрої підривають авторитет мови і нації, роблять її слабкішою.

Мова є основою народної національної психології, нею пояснюється існування етнічних спільностей. Мова – це основний аспект співдіяльності людини і держави. Стан державної мови, рівень володіння нею, поширеність у різних сферах життя – усе це показник цивілізованості суспільства. Ми європейці, а у вдачі кожного європейця лежить засада – скрізь триматися своєї мови та національної орієнтації.

## Література

1. Пономарів О.Д. Українська мова у вихованні та навчанні. Виступ О.Д. Пономаріва на відкритті Українського освітньо-культурного центру НТУУ «КПІ», 2008.12.17. URL: <https://maidan.org.ua/arch/mova/1269835213.html>
2. Потебня А.А. Мысль и язык. Київ: Лабіринт, 1999. 204 с.

3. Українська філософія URL:  
<http://philosophy.srv.if.ua/o.potebnya.filosofiya.movi.i.mifu/filosofskii.problemi.movi.i.mifa.u.pracjah.o.potebni>

4. Олександр Пономарів: Справжній патріот України повинен вивчити українську мову. URL: <https://prostir.co.ua/oleksandr-ponomariv-spravzhnij-patri-14639/>

5. «Генерал мовного фронту»: чим запам'ятався професор Олександр Пономарів. URL: <https://hromadske.ua/posts/general-movnogo-frontu-chim-zapamyatavsya-profesor-oleksandr-ponomariv>

**Виноградов В. О., Ладика О. В.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу Донбаської державної машинобудівної академії», м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД МОЛОДІ**

Україна – це єдине місце на планеті, де може і повинна повноцінно розвиватися українська мова. Як сказав Олесь Гончар: «Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її». Духовно зростати і збагачувати пізнання свого народу і всього світу ми можемо лише знаючи мову. Людина втрачає повагу до себе, якщо не підтримуватиме свою мовну культуру, словниковий запас. Мова для кожного народу стає ніби другою природою, що оточує його, живе з ним всюди і завжди. Без неї, як без сонця, людина не може існувати.

Українська мова ідентифікує українців, їхню національну свідомість та громадянську позицію. Кращого часу, аби перейти на рідну мову ніж зараз, не буде. Заговорити українською – означає повернутися до свого роду. Це природно, що в Україні треба спілкуватись українською мовою.

Мова – скарбниця духовності нашого народу.

Мова належить до найкоштовніших надбань кожного народу. Це духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем, передає нащадкам свій досвід і мудрість, перемогу і славу, культуру і традиції, думи і сподівання. Мова є найбагатшим і найміцнішим зв'язком, що поєднує сучасне і минуле в єдине ціле. Український народ творив свою мову упродовж віків, заносючи до мовної скарбниці слова, запалював у слові незгасний вогонь думки і почуття.

Ще В. Сухомлинський писав: «Рідна мова – то неоціненне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Бо в рідному слові народ усвідомлює

себе як творчу силу. Слово рідної мови – могутній засіб передачі історичного, культурного, морального, естетичного, побутового досвіду народу. Рідне слово – то невичерпне, животворне і невмируще джерело, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє село чи місто, про весь свій край». У мові одухотворяється весь народ і вся його Батьківщина. В ній утілюється небо Вітчизни, її повітря, клімат, поля, гори й долини, ліси й ріки, бурі і грози. В глибинах мови відбивається й уся історія духовного життя народу.

Багато непорозумінь виникає через мовну недбалість. Ми часто ображаємо одне одного, зовсім не бажаючи цього, а саме через невміння чітко, недвозначно висловити свою думку. Адже від того, наскільки ми точно втілюємо думки в слова, формулюємо їх, наскільки вільно володіємо мовою, залежить і те, як нас розуміють інші.

Тож нашу скарбницю необхідно берегти і ставитися насамперед до себе вимогливо. Про мову треба дбати й плекати її, бо це дорога наша спадщина віків і поколінь. Треба зберегти й передати її наступним поколінням, але передати не покручену й понівечену, а збагачену й більш вишукану. І нашим нащадкам також належить передати й примножити неповторну красу рідного слова.

Дехто вважає мову лише засобом порозуміння між людьми. Насправді ж цим не вичерпується її значення. У мові закодовано всю історію нації, багатовіковий досвід, здобутки культури то духовну самобутність.

У наш час мовлення української молоді часто збідніле, перенасичене жаргонізмами та словами іншомовного походження. Дуже часто молоді люди користуються суржилом. Одна з найбільших проблем у тому, що людям часто однаково, російською чи українською мовою вони спілкуються. Також часто можна почути: «Я погано розмовляю українською, і не хочу її псувати», або «Я з дитинства говорю російською, моя сім'я – російськомовна». І тому найголовніше зараз – усвідомити, що в наш час досить важливо поширювати і популяризувати українську мову, бо мова є також зброєю.

Молодь України повинна ставилася до мови не як до якихось поверхневих загальних речей, а як до важливого внеску у незалежність України, в її культурну спадщину. Ми, українці, повинні поважати свою державу і не забувати, що в кожній країні світу розмовляють своєю мовою. Не дивлячись на те, що нас мільйони, нас можуть знищити, якщо ми не будемо поважати себе, свою державу, свою мову і свою культуру, яка просто неймовірна.



Часто молоді люди впевнені, що під час переходу на українську, особливо в перші дні, буде відчуватися чималий психологічний тиск у зв'язку зі зміною основної мови спілкування й мови мислення. Але цього не потрібно боятися, тому що вже за кілька тижнів усі відзначають полегшення й чималу насолоду від доведеної до кінця справи, від того, що змінюється мова мислення.

Переходити на українську можна поступово, крок за кроком. Починати говорити українською спершу в сім'ї, потім звертатися українською в супермаркетах, транспорті, а також у своєму професійному середовищі. Крім того українізуйте речі навколо себе: змініть інтерфейс телефону, інших гаджетів, комп'ютера, вебсайтів і соціальних мереж українською. В банкоматі, таксофоні та скрізь, де є можливість, обирайте українську. Коли юзаєте Вікіпедію, заходьте спершу на українську версію, а на іншомовну лише, якщо такої статті в українській немає або ж інформації в ній недостатньо.

Найголовніше є те, що ми самі повинні розвивати й популяризувати українську мову, починаючи, найперше, з себе та свого найближчого оточення. Популяризувати мову можливо навіть за допомогою національної символіки на одязі. Це гарний спосіб продемонструвати, що розмовляєш державною мовою.

Знання рідної мови дає можливість пізнавати Всесвіт, удосконалити власне мовлення. Кожен, хто вважає себе патріотом України, повинен знати її державну мову. Правильне й вміле володіння нею свідчить про освіченість та високий рівень культури. І зараз все більше зустрічаєш молоді, яка має великий словниковий запас, обізнана в світовій та українській літературі та в майбутньому хотіла б досконаліше володіти українською.

Дбати про престиж мови свого народу – святий обов'язок кожного з нас, тому що «скільки української мовної території, стільки й української державності».

У наш час молодь вже починає розуміти: українська мова – це модно! Це великий скарб, душа нашого народу, інтелектуальний портрет української нації. І сьогодні українською мовою починають розмовляти навіть ті, в кого рідна мова – російська. Спілкуватися російською – це використання мови держави – агресора, яка веде проти нашої країни війну по всіх фронтах, у тому числі інформаційну.

Я впевнений, що настане час, коли молодь в Україні буде говорити чистою українською мовою: когось до цього підштовхує агресія Росії, когось мовна ситуація в країні, а хтось просто усвідомив, що він українець.

Нашому поколінню випало складне, але почесне завдання – відродження української мови, держави, нації. Сьогодні говорити українською – це бути бійцем за націю, за Україну!

### **Література**

1. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. Київ : Наукова думка, 1993. 200 с.
2. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич : Відродження, 1997. 360 с.
3. Розвиток української мови. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/movoznavstvo/rozvitok-ukrainskoi-movi-referat-1.html>
4. Походження української мови. URL: <https://naurok.com.ua/avtorskiy-referat-pohodzhennya-ukra-nsko-movi-181763.html>.
5. Мова – скарбниця духовності народу. URL: <http://ped.kpnu.edu.ua/2020/11/10/mova-skarbnytsia-dukhovnosti-narodu/>.

**Грищенко О. В.**

*Донецький національний медичний університет  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

## **ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ СТУДЕНТІВ**

Дисципліни мовно-гуманітарного спрямування є невід’ємною і дуже важливою частиною навчання у закладах вищої освіти України. Складно уявити собі сучасного фахівця без уміння критично мислити, аналізувати події, що відбуваються довкола, бачити їх з різних боків у всіх протиріччях і взаємодії; без знання історії своєї країни і народу, його традицій, культури і вірувань; без вільного володіння державною мовою, мовами міжнародного спілкування та без розуміння особливостей людської поведінки.

Тому, наприклад, у Донецькому національному медичному університеті з 1 курсу вивчають філософію й історію України, основи психології й українознавство, латинську (як базову мову медицини), іноземну мову (як мову міжнародного спілкування) та українську мову за професійним спрямуванням. Дехто зі студентів спочатку дивується цьому, але згодом приходить розуміння значущості мовно-гуманітарних дисциплін в оволодінні такою специфічною професією, як лікар. Специфічність полягає у тому, що крім фахових знань, які допоможуть лікареві здолати хворобу, він має бути ще й гарним комунікатором, бо саме через спілкування з пацієнтом відбувається передача хворому інформації

щодо боротьби з недугами, формується безумовний позитивний вплив на психіку й моральний стан людини, яка страждає. Уся ця комунікація здійснюється через мову, тому досконале володіння нею, вміння правильно користуватися її одиницями у певній мовленнєвій ситуації є метою вивчення такої дисципліни, як українська мова за професійним спрямуванням.

На жаль, цей навчальний предмет стоїть у розкладі виключно 1 курсу і містить усього 90 годин, з яких на практичні аудиторні заняття припадає 50 годин, а решта – на самостійну роботу студентів. Цього вкрай мало, враховуючи цілу низку причин: недостатній рівень володіння державною мовою майбутніх студентів, з яких дедалі більша частина припадає на дітей з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, інших регіонів нашої країни, де йшли активні бойові дії і навчальний процес відбувався у надзвичайно складних умовах; тривале перебування у форматі онлайн навчання через антиковідний карантин, а потім і через війну; відповідний психологічний стан студентів, особливо першого року навчання, пов'язаний із великим психологічним навантаженням й переосмисленням багатьох аспектів життя, серед яких є і мова, якою користується людина. Тим не менше, майже половина запланованих для навчання годин відводиться на самостійну роботу.

Самостійна робота студентів є важливою ланкою у навчанні, її не треба недооцінювати. Проблема полягає у тому, що велика кількість годин для самостійного опрацювання тем надається студентам, які часто були обмежені у можливостях опанування українською мовою або й так декілька років знаходились у школі на практично самостійному онлайн навчанні через COVID – 19. Тому самостійна робота студентів переважно виглядає як бездумне перечитування тем з граматики або як механічний переклад запропонованих текстів на професійну тематику через гугл-перекладач з величезною кількістю лексичних помилок. Ані те, ані інше не може сприяти якісному вивченню української мови, зокрема у медичній галузі. Очевидно, що треба збільшувати кількість аудиторних годин, коли можна учню розраховувати на роз'яснення і підтримку викладача, а завдання для самостійної роботи урізноманітнювати за допомогою творчого компонента.

Творчість взагалі позитивно впливає на розумові здібності людини, стимулюючи процеси мислення, асоціативні зони головного мозку, пам'ять та емоції, тому завдання для самостійної роботи з творчим наповненням активізують навчальну діяльність студентів, формують стійку цікавість до предмета навчання, приносять інтелектуальне й емоційне задоволення.

На заняттях з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» ми намагаємось залучити студентів до активного вивчення мови медицини, і творчий компонент у самостійній роботі допомагає цьому. Так, під час вивчення теми «Опис зовнішності людини» ми пропонуємо твір-опис з використанням вивчених лексичних одиниць (словника). Замість звичних для багатьох учнів описів самого себе, друзів, уявної людини студенти описують конкретну особу, відому широкому загалу. Крім того, що легко знайти багато фото- і відеоматеріалів (інтерв'ю, концертів), де можна роздивитися нюанси зовнішності, міміку, статуру, рухи відомої персони, кожна з них (персон) і відбирається не тільки через ступінь відомості – враховується й неординарність її зовнішності. Наприклад, студентам були запропоновані для опису Вінстон Черчилль, Валерій Залужний, Вітні Г'юстон, Денні де Віто, Іван Сірко тощо. Така робота зазвичай захоплює студентів. Вони не тільки описують зовнішність свого «героя», а й дізнаються про нього багато цікавих речей, переглядаючи інформацію з інтернету та інших джерел, що сприяє зростанню загального рівня культури (так було з описом Вінстона Черчилля, Луї Армстронга, Валерія Залужного, Івана Піддубного та багатьох інших осіб).

Також для майбутніх медиків цікавим і корисним є таке творче завдання, як підготовка доповідей за певними темами (відповідно до тих систем людського організму, які вивчаються), зокрема: «Як зберегти рухливість суглобів на все життя», «Гормони та їх роль в організмі людини», «Профілактика варикозного розширення вен», «Чому молодшає інфаркт міокарда?», «Підступність депресії», «Посттравматичний синдром та його наслідки для психічного здоров'я», «Чим небезпечний туберкульоз?», «Обережно, дієти!», «Основи здорового харчування», «Кишківник – другий мозок людини» та інші.

Така робота спрямовує студентів на вдосконалення навичок пошуку певної інформації, відбору необхідного матеріалу, методів аналізу і синтезу, виділення головної та допоміжної інформації, її цікавого оформлення через різноманітні презентації. Слід відзначити, що подібні завдання не тільки розширюють коло медичних знань, хоч і на науково-популярному рівні, а й сприяють поліпшенню ораторського рівня доповідача та його володіння українською мовою медичного спрямування.

Варті уваги й завдання, спрямовані на редагування речень, у яких допущені різні помилки: граматичні, лексичні, стилістичні. Для того, щоб їх знайти і виправити, студент має розуміти тематику, якої стосується речення, а також медичні терміни, що можуть у ньому зустрітись, правопис

цих слів, їх лексичну відповідність і доречність використання у такому контексті. Таким чином, він (студент) знову проводить певну пошукову роботу, щоб сконструювати речення, правильне і з точки зору лексики, і граматики, і стилістики. Такі завдання є майже у всіх темах, що вивчаються. Зазвичай студенти вважають їх складними, але саме ця складність пробуджує цікавість і бажання здолати труднощі, учні ставляться до них, як до задач чи ребусів.

Що ж стосується такої навчальної дисципліни, як українознавство, то поле студентської творчості у ній практично безмежне. Теми, визначені у календарно-тематичному плані та силабусі, студенти за власним бажанням розширюють матеріалом, цікавим і близьким для них, готуючи повідомлення, доповіді, презентації. На прохання студентів, окремо розглядалися й висвітлювалися такі теми, як «Міфологічні істоти в уявленнях українців», «Відлуння матріархату в українській культурі», «Звичаї запорізьких козаків», «Козацька медицина», «Народна фітотерапія і косметологія», «Космогонічні уявлення українців», «Українські знахарі», «Чим світ завдячує українцям», «Українське коріння світових знаменитостей», «Особливості менталітету українців» тощо.

Традиційно на заняттях з українознавства працює дискусійний клуб «Я так думаю», де можна посперечатися, висловити свою точку зору на певну проблему, послухати різні думки й міркування.

Таким чином, творчість є невід'ємним компонентом інтелектуальної діяльності, вона стимулює процеси мислення та емоційну сферу людини. Без творчого компонента навчання є сухим і нецікавим. Застосування творчих завдань під час аудиторної та самостійної роботи зацікавлює й активізує студентів, розширює коло пізнання, формує навички самоосвіти, які знадобляться людині протягом усього життя.

### **Література**

1. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. 3-тє вид. Київ : Видавництво Ліра, 2016. 608 с.
2. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006.



## **ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ**

Кожному суб'єкту правовідносини надається можливість здійснити захист наявних у нього прав. Ця возалізація закріплена в галузевому матеріальному та процесуальному Українському законодавстві.

Водночас сучасна українська правова дійсність далека від досконалості. Наприклад, законодавцем до сьогодні не дано легальне визначення поняття суб'єктивного права на захист, не визначено способи та форми захисту цивільних прав, у зв'язку з чим у правозастосуванні виникають складнощі з правильним розумінням цілей захисту та вибором належного правового інструменту, з допомогою якого можливе відновлення порушеного права.

Більшість наукових досліджень, присвячених захисту прав людини, здійснювалось у сфері теорії держави та права та конституційного права. Питання захисту суб'єктивних прав розглядалися і представниками матеріальних та процесуальних галузевих наук (кримінальної, кримінально-процесуальної, адміністративно-процесуальної та іншими). Водночас захисні можливості цивільного права досліджувалися недостатньо.

Саме тому основна мета дослідження полягає у комплексному аналізі категорії «суб'єктивне право на захист цивільних прав», дослідженні її особливостей та форм вираження у правовій дійсності.

Цивільне право в силу специфіки свого предмета, методів та принципів регулювання має необхідне набором інструментів (юридичних коштів), за допомогою яких можлива належна реалізація більшості із закріплених у Конституції України прав та свобод людини.

Суб'єктивне право на захист у силу його конституційного закріплення та універсального застосування у галузевому законодавстві має міжгалузевий характер, що, у свою чергу, обумовлює існування єдиного наукового розуміння цієї категорії та особливостей складових її елементів.

Говорячи про місце суб'єктивного права на захист серед правових явищ, вчені-правознавці вказують, що «право на захист є однією з основних складових правового статусу особи, виступає елементом змісту державно-правових взаємин держави та особистості» [1, с. 12; 2, с. 6].

Згоджуючись з визначенням суб'єктивного права на захист як елемент правового статусу особистості, складно погодитися з позицією вчених щодо того, що право на захист є елементом змісту тільки державно-правових відносин. Вважаємо, що суб'єктивне право на захист може існувати та існує у приватноправових відносинах, що протікають без втручання (або присутності) владних суб'єктів.

У разі звернення на допомогу інших суб'єктів захисту власник (носій) порушеного (порушуваного) відповідного регулятивного суб'єктивного права або права, що перебуває під загрозою порушення, може вимагати визнання права, припинення (припинення) протиправних дій, усунення перешкод у нормальному здійсненні свого права, відшкодування збитків, стягнення неустойки на основі норм деліктного права або положень про відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірних або кондикційних зобов'язань. У свою чергу, правозахисний орган (посадова особа) зобов'язана вжити всіх заходів для захисту законних прав та інтересів уповноваженої особи (власника порушеної) регулятивного суб'єктивного права та відновлення первісного положення у встановленому законом порядку, а порушник зобов'язаний зазнавати (як і за самозахисту) всіх дій суб'єкта захисту, виконувати всі вимоги правозахисного органу (посадової особи), відновити порушені (оспорювані) права учасника суб'єктно-правового зв'язку» [1, с. 17–18].

### **Література**

1. Андрєєв Ю.М. Механізм цивільно-правового захисту. М: Норма, 2010. 464 с.
2. Вікут М.А. Природа права на судовий захист та цивільне судочинство // Теорія та практики права на судовий захист та її реалізація у цивільному процесі. Саратов: СГУ, 1991. С. 3-7.
3. Цивільне право: підручник: у 3 т. т. 1 / за ред. А.П. Сергєєва. М: Проспект, 2008. 765 с.
4. Цивільне право: підручник: у 2 т. Т. 2 / відп. ред. Є.А. Суханів. М: БЕК, 2000. 704 с.
5. Кархалєв Д.М. Охоронні цивільні правовідносини: монографія. М: Статут, 2009. 332 с.
6. Крашенінніков Є.А. Структура суб'єктивного правничий та право на захист // Проблеми захисту суб'єктивних цивільних прав та радянське цивільне судочинство / за ред. П.Ф. Єлисейкіна. Вип. 4. Ярославль, 1979. С. 79-80.

## **НАВЧАННЯ ГРУПОВОЇ БЕСІДИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Групова бесіда має характерні ознаки як діалогічного, так і монологічного мовлення. Висловлювання окремих осіб пов'язані в ній за правилами побудови діалогу. Тут вживаються характерні для діалогу мовні кліше і різні типи діалогічних єдностей. Водночас висловлювання співрозмовників можуть бути настільки розгорнутими, що їх слід розглядати як монологічне мовлення з усіма притаманними йому рисами. У реальному мовному спілкуванні найчастіше мають місце такі види групової бесіди, як інтерв'ю, дискусія, або диспут. Групова бесіда – це найбільш вмотивована форма спілкування на занятті, оскільки тут учні висловлюють свої думки, своє відношення до того чи іншого питання. Цей тип вправ вимагає від студентів певного рівня інтелектуального розвитку, досить розвиненої уваги, вміння вчасно вступити в розмову, логічно включити своє висловлювання в загальний контекст бесіди. Для того, щоб під час бесіди почуватись вільно, розкуто, студенти повинні подолати мовний та психологічний бар'єр. Викладачу слід допомагати їм, заохочувати їхні висловлювання і обов'язково намагатись втягнути в бесіду всіх студентів, навіть найбільш сором'язливих.

Групова бесіда має велике виховне й розвивальне значення. Вона сприяє розвитку почуття колективізму, а також вміння відстоювати, аргументувати свою думку, аналізувати висловлювання співрозмовників. У таких формах спілкування удосконалюються комунікативні здібності студентів.

Групові бесіди можна проводити коли у студентів уже сформовані необхідні для цього іншомовні навички, накопичений певний досвід говоріння іноземною мовою, досить розвинені інтелектуальні здібності, наявний певний життєвий досвід, досягнутий певний рівень начитаності рідною та іноземною мовами.

На попередньому етапі викладач готує студентів до групової бесіди: навчає їх вести діалог з елементами аргументації, організовує вправи в монологічному мовленні з певною мовленнєвою реакцією тих, хто слухає,

навчає відповідних мовних кліше. Викладач повинен частіше практикувати ігри, в тому числі рольові, в яких брала би участь вся група. Все це сприяє тому, що коли перед викладачем постає задача організувати групову бесіду зі студентами, вони вже подолають психологічний та мовний бар'єр.

Із згаданих вище видів групової бесіди найлегшим для навчання є інтерв'ю. З нього і слід починати навчати групової бесіди. В інтерв'ю розмова ведеться за жорсткою логічною схемою: повідомлення – запитання – повідомлення. Перш за все викладач визначає, хто виступатиме в ролі особи, в якій братимуть інтерв'ю. Це може бути студент, якому є чим поділитися з групою (він отримав перемогу в спортивних змаганнях, здійснив подорож, є керівником студради, тощо).

На перших етапах проведення такої бесіди викладач готує студента до інтерв'ю. Він допомагає йому дібрати цікаву інформацію, визначити нові слова, які необхідно ввести перед розмовою, передбачає запитання, які йому можуть задати та намічає кращий спосіб відповіді на них. Особою, в якій беруть інтерв'ю, може бути і сам викладач. Студенти розпитують у нього про події, учасником яких йому довелося бути, про який-небудь період його життя, про його погляди на які-небудь моральні або соціальні проблеми.

Готувати студентів до цього виду групової бесіди слід із самого початку навчання мови. Для цього викладач якнайчастіше пропонує ситуації, в яких студенти запитують його або один одного про щось таке, що пов'язано з темою, над якою зараз студенти працюють, або з якоюсь подією в коледжі і т.і. Такі вправи можна поєднувати з мовленнєвою розминкою. Студенти по черзі задають йому запитання. Тим студентам, що соромляться або не знають, про що запитати, викладач допомагає, підказуючи запитання іноземною або рідною мовою. Звикнувши із самого початку до такого способу спілкування із викладачем та одногрупниками, студенти залюбки вступатимуть в розмову з новою особою. У такий спосіб навчальне інтерв'ю можна наблизити до реального.

Викладач повинен ознайомити студентів з етичними нормами такого спілкування: перш ніж задати питання, треба звернутись по імені до того, з ким ведеться розмова і відразу подякувати за очікувану відповідь. У кінці інтерв'ю один студент з групи мусить висловити особі, з якою велась розмова, подяку від усієї групи. На початковому етапі студенти обмежуються лише задаванням питань, а вже на більш просунутому етапі треба їх привчити задавати питання з преамбулою. Преамбулою може бути думка, висловлена раніше, і яку студент бажає уточнити, чи це може бути посилення на загальновідомий факт, пов'язаний з темою інтерв'ю.

Ще більш наближеною до реального спілкування є групова бесіда-дискусія. Беручи участь в дискусії, студенти відходять від заздалегідь заготовленого, завченого і починають висловлювати свої особисті думки, погоджуючись чи не погоджуючись із співрозмовниками. При цьому свідомість повністю переключається на предмет обговорення, на зміст, а мовні засоби відсуваються на фонові рівні. Природно, що при цьому студенти можуть відчувати брак мовних засобів, в такому випадку вони переривають говоріння, звертаючись до викладача за допомогою. Викладач повинен підказати, як простіше, користуючись вивченою лексикою, висловити ту чи іншу думку.

Дискусія протікає успішно лише за умови її гарної організації. Важливо знайти цікавий предмет для обговорення. Це можуть бути персонажі художніх творів, їхні вчинки, думки, а також розмірковування автора.

Дискусію можна організувати і на матеріалі розмовної теми. Наприклад, при засвоєнні лексики з теми «Подорож» викладач може запропонувати тему дискусії «Найкращий і найцікавіший спосіб подорожування». Якщо засвоюється тема «Книги у нашому житті», або «Сучасні джерела інформації», для дискусії можна взяти таке запитання: Англ.: Do you agree with the opinion that with the development of TV and computer reading books is becoming not so necessary? Вивчаючи тему «Одяг», студенти можуть обговорити питання:

*Англ.: Do you think it is necessary to wear fashionable clothes?*

Питання можуть бути різноманітними, але обов'язково такими, що можуть викликати протилежні судження. Обравши проблему для обговорення, викладач заздалегідь знайомить з нею студентів, пропонує їм продумати своє відношення до неї та обґрунтувати свою точку зору. Якщо студентам бракує для цього мовних засобів, вони можуть скористатись словником або звернутись за консультацією до викладача. Протягом декількох днів вони обмірковують свою точку зору й аргументацію. На занятті, безпосередньо перед початком розмови, викладач з'ясовує, хто яку думку буде обстоювати. Для цього він може використати картки, на яких студенти пишуть, чи згодні вони з певною думкою, чи ні:

*Англ.: I agree, I don't agree.* Викладач збирає картки і, продивившись їх, розсаджує студентів у такий спосіб, щоб команди «одномумців» сиділи одна навпроти одної. Викладач сідає між цими командами і регулює хід дискусії.

Перед початком бесіди студенти повторюють слідом за викладачем формули згоди, незгоди, часткової згоди. Їх можна написати на дошці або



на плакаті, щоб їх всі бачили. Розмову доцільно починати з найслабших студентів, аби вони могли якнайбільше скористатись висловлюваннями, заготовленими заздалегідь. Спочатку висловлюються два-три студента, що обстоюють одну точку зору (скажімо, ті, що сидять зліва від викладача). Студенти, що сидять з протилежного боку, слухають і отримують завдання: *Англ.: Listen and give your arguments.*

Після висловлювань двох-трьох студентів з лівого боку слово надається тим, що сидять справа. А студенти, що сидять зліва, слухають і готують свої контраргументи. Потім надається можливість обом командам вільно висловлювати свої думки, чи погоджуючись, чи не погоджуючись (чи частково погоджуючись) із думкою один одного. Якщо дискусія протікає активно, викладач лише спостерігає, підказуючи, в разі необхідності, потрібне слово.

Мовні помилки в ході цієї розмови можна не виправляти, якщо зрозумілий смисл того, що говориться. Якщо ж прозвучала фраза, яку зрозуміти неможливо, викладач допомагає студенту виправити її. Якщо викладач бачить, що обговорення відбувається мляво і може взагалі припинитись, він намагається загострити дискусію, висловивши яке-небудь судження, яке може викликати незгоду однієї чи іншої «команди». Якщо ж розмова перетворюється в суперечку, і студенти переходять на рідну мову, викладач намагається пом'якшити її, повернути студентів до іншомовних засобів висловлювання. Він намагається певним чином примирити прибічників протилежних поглядів. Не обов'язково, щоб дискусія закінчилась на цьому занятті. Викладач може перервати її в будь-який момент, надавши студентам можливість завершити її після занять.

На прикінці дискусії викладач повинен похвалити студентів за активність, за самостійність мислення. Він може висловити і свою точку зору на проблему, що обговорювалась. Бажано, щоб він не просто визнав правоту тієї чи іншої «команди», а знайшов справедливі аргументи в тих і інших і висловив якусь «середню» точку зору, аби студенти змогли подивитись на проблему з іншого боку. Організація дискусії на потрібному рівні вимагає досить добре розвинених комунікативних здібностей, і викладач повинен всіляко намагатись розвивати їх у студентів.

### **Література**

1. Гусленко І. Ю. Методика навчання іноземних мов. Харків: Видавництво Народної української академії, 2002. 63 с.
2. Лобанова В. Розвиток комунікативних навичок на уроках англійської мови. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15.

З. Матяш Н. А. Принципи особистісно орієнтованого підходу у навчанні іноземних мов. *Англійська мова та література*. 2003. № 28. С. 5.

4. Олійник Т. М. Формування комунікативної компетенції на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. №35. 2005. С. 6.

*Думан С. К., Лисак Т. К.*

*Відокремлений структурний підрозділ*

*«Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету»*

*м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

## **ЩОДО НАЦІОНАЛЬНОГО КОДУ УКРАЇНЦІВ СЛОБОЖАНЩИНИ**

Одними із основних атрибутів держави є національні звичаї та обряди. Велике значення для утвердження національної самосвідомості українців завжди мали народні звичаї, обряди, традиції святкування, які були невід'ємною частиною повсякденного життя і стали засобом збереження української ідентичності. Вони відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності, ментальність, історію. Звичай українського народу пов'язані з традиційним світоглядом, який складався протягом багатьох століть і зберіг ознаки дохристиянських вірувань. Зі зміною умов життя змінювалися й традиції святкування, відбувалася постійна трансформація обрядових дійств, деякі їхні елементи зникали, замінювалися іншими, але основний зміст та сакральний сенс збігалися [1].

Цікаво, а які народні звичаї та обряди характерні для Слобожанщини, бо Слов'янський регіон Краматорського району Донецької області відноситься саме до нього.

Відповіді на ці питання можна знайти у творах Д. І. Багалія «Історія Слобожанщини» [2], Г. П. Данилевського «Слобожане» [3], музею народної архітектури побуту та мистецтва (с. Прелесне Краматорського району Донецької області), спогадах мешканців – земляків, тематичних виставках.

Різні покоління українців виконують обряди календарні, сімейні, молодіжні, державні. Святкують різні свята гучно: з музикою, танцями. Полюбляють багато поговорити, посперечатися, але рідко із лайками та бійками. У мешканців сіл більше обрядів, ніж у городян.

Українці люблять чистоту, охайність, будинки прикрашають своїми виробами декоративного мистецтва. Займають активну громадянську позицію, багато читають.

Нинішнє молоде покоління вивчає, популяризує (часто веде відео-блоги), осучаснює українські звичаї та обряди, запроваджує нові: день вишиванки, єднання, гідності та свободи, української хустки та інші.

Який індикатор українства генетично перетікає від одного покоління до іншого, не зникає, а примножується, хоча такі наміри на довгому історичному шляху переслідували різні вороги, коли хотіли знищити мову, віру, звичаї, обряди, але українці, як та мальва, знову щільно проростали і квітли?

На думку авторів, його можна порівняти із таким собі поцілунком космосу – краса, сила, жага свободи та справедливості, розум, кмітливість...

Сьогодні, виборюючи свою державність, українці, на думку американців, показали свою жертвовність задля волі. Коли роз'їхавшись по світу на заробітки, в евакуацію, на навчання, де інде, швидко згуртувалися, повернулися назад в Україну або почали займатися волонтерською діяльністю за кордоном, щоб відстояти свою націю і державу [4].

Вважаємо, що сенс цієї жертвовності не тільки у виборюванні і захисту української державності, але й впливу на позитивні зміни на світовому рівні.

### Література

1. Звичаї українського народу. URL: <https://authenticukraine.com.ua/manners-ordinances-celebrations>.
2. Багалій Дмитро. Історія Слобідської України. Харків: Видавництво «Основа» при Харківському державному університеті, 1990. С. 162–167.
3. Слобожане. Малороссийские рассказы. С. 16. URL: <https://coollib.com/b/240025-grigoriy-petrovich-danilevskiy-slobozhane-malorossiyskie-rasskazy/read?p=16&cnt=9000>
4. Народження сучасної нації, або Які питання про Україну підняла російська агресія. Лекція №1. URL: <https://forbes.ua/.../narodzhennya-suchasnoi-natsii-abo...>

**Жиляєв Я. В., Хоменко О. М.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу Донбаської державної машинобудівної академії», м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## СУРЖИК ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сьогодні, згідно з останніми даними, 77,8% громадян України – це етнічні українці. Із них 85,2% вважають своєю рідною мовою українську.

10 стаття Конституції України гарантує забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, проте на сьогодні існує багато перешкод щодо реального втілення цієї норми. Перша з них, на жаль, низька свідомість у цьому питанні самих українців.

Українці, коли наповнюються патріотичною гордістю, люблять розповідати, що українська одна з наймилозвучніших мов світу. Проте, коли пафос відступає, чомусь дуже часто переходять на російську або користуються суржиком [1].

Мова є своєрідним живим організмом. Вона зазнає безперервного розвитку, але так само постійно їй щось загрожує. Небезпечною для української мови впродовж тривалого часу була імперська політика русифікації. Тяжкими є її наслідки. Змішанням української та російської мов утворився суржик. Він став чи не найголовнішою проблемою української мови у ХХІ столітті [2].

Суржик – елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови (нечиста мова). Само це слово означає мішанину різних видів зерна та борошно з цього зерна, а також взагалі борошно низького гатунку. Але у відношенні саме до мови не можна стверджувати, що це просто суцільна мішанина слів різних мов, і більш нічого. Суржик живе і розвивається за своїми законами: українські слова приймають дивовижні мовні форми, бо підкоряються правилам російської граматики та стилістики, змінюються за цими правилами, вживаються у невірному значенні.

Тому суржик – це не запозичення з інших мов, що є цілком закономірним та природним процесом. Взаємопроникнення мов неминуче відбувається у історичному та культурному просторі, особливо коли культури та мови близькі. Але іншомовні слова, вирази, якщо вони не вживаються бездумно, зі зневагою до мовних норм, – тільки збагачують мову.

Суржик – справа інша. Мовні покрути збіднюють таку могутню, таку красиву, таку багату українську мову, яка має досить лексичних художніх засобів, щоб можна було висловити будь-які думки, почуття, описати що завгодно, намалювати будь-яку картину [3].

Українська мова впродовж багатьох століть була поставлена в такі умови, що можна тільки дивуватися, як вона вижила і збереглася взагалі. Накладене ще в другій половині ХVІІ ст. табу великим тягарем лежало на ній майже до кінця ХХ ст.

Зрозуміло, що кількасотрічне приниження української мови і водночас насаджувannya іншої, тобто російської, не могло не позначитися

на усному та писемному мовленні її носіїв. Українська мова навіть там, де вона активно функціонувала, зазнала негативного впливу російської, що перетворилася на суржик, язичіє, на мішанину українських та російських слів, кальок, а частіше всього – мовних покрутів, які утворилися на базі цих двох великих мов [4].

За радянської влади українських селян, основних носіїв української, заморили голодоморами. Письменників, вчителів – масово репресували. Українську мову витіснили практично з усіх сфер життя. Її вивчення, на відміну від російської, не давало жодних кар'єрних перспектив. Не знаючи до ладу жодної мови, українці намагалися говорити російською, щоб «вивищитися». А на практиці виходив суржик – продукт колоніального панування.

За дослідженням КМІС від 2012 року, суржилом спілкується від 11 до 18 відсотків усього населення України. Від 2,5% у Західній Україні до максимального показника в 21% у південних та східних регіонах. Водночас, ця цифра показує лише тих, хто усвідомлює свою суржикомовність [5].

Спілкування суржилом значно спотворює інформацію, оскільки мовець у цьому випадку може вживати слово в лише йому відомому значенні та ще й у формі, яка не відповідає загальноприйнятим граматичним нормам. Отож порозумінню суржик не сприяє.

Ось деякі з характеристик для суржика особливостей:

– вживання русизмів замість нормативних українських відповідників: даже (навіть), да (так), не (ні), када (коли), не нада (не потрібно), еле (ледве), щас/січас (зараз), всегда (завжди), нікогда (ніколи), чуть-чуть (трішки), конешно (звичайно, звісно), навроно (мабуть), например (наприклад), допустім (припустимо), между (між), вместо (замість), вроде/будто (наче, начебто), іменно (саме), рядом (поруч), язык (мова), больніця (лікарня), циплята (курчата), предохранитель (запобіжник), председатель (голова), почта (пошта), почтальйон (листоноша) тощо;

– «українізовані» форми російських дієслів – уїхав (поїхав), уволився (звільнився), дівся (подівся), поняв (зрозумів), получав (отримував), щитав («вважав» або «рахував» залежно від контексту), отдав (віддав), включив (ввімкнув);

– змішування українських і російських форм займенників – хто-то (хтось), шо-то (щось), як-то (якось), які-то (якісь), який-то (якийсь), чого-то (чомусь, чогось), кой-шо (щось), кой-які (якісь);

– порушення дієслівного керування, вживання прийменників і відмінків за російським зразком – по вулицям (замість вулицями), на



російській мові (замість російською мовою), зошит по біології (замість зошит з біології);

– утворення від українських дієслів активних дієприкметників за російським зразком – купивший, прийшовший, зробивший;

– слова і вирази, кальковані з російської – міроприємство, прийняти міри, прийняти участь, так як, бувший у користуванні, на протязі, повістка дня, під відкритим небом, або «наси́льно ми́лим не бу́деш» (до речі, українською це буде – «на милування нема силування») [1].

Більшість людей, що вживають суржик, не володіють українською літературною мовою і вживають російські слова, вважаючи при цьому, що це її літературні форми. Є ще й така категорія українців, що добре володіє літературною мовою, але часто лінується, не хоче напружити пам'ять і згадати правильний український відповідник до російського слова. І як наслідок – українсько-російський покруч. Хтось називає суржик штучною мовою, але це не зовсім так. Все ж таки суржик не створювали навмисно, хоча це й специфічна мова, мовний феномен.

Але не треба плутати розмовну мову та суржик. В будь-якій культурі літературна мова та її розмовний варіант відрізняються один від одного. Різні соціальні та професійні групи мають свій жаргон. Всім відомо, що у компанії підлітків спілкуються однією мовою, а у середовищі лікарів, шахтарів або юристів – іншою. Будь-яка група людей, об'єднаних спільним родом діяльності, має свої влучні слівця, боротися з якими можна з таким самим успіхом, як Дон Кіхот бився з вітряками [3].

Звичайно процес взаємопроникнення слів із однієї мови в іншу – закономірний процес. В українській мові є немало законних, унормованих русизмів, полонізмів, германізмів, тюркізмів, запозичень з інших європейських мов. Вважається, що близько 10% слів нашої мови є іншомовними запозиченнями. Однак, коли слова з чужої мови вживаються бездумно, безсистемно, коли перекручується їх зміст і спотворюється звукове оформлення, це засмічує мову. Суржик позбавлений виразності та національного колориту. Тому він не повинен бути нормою спілкування. З першої хвилини, як тільки наш співрозмовник починає говорити, ми з великою точністю можемо зробити висновок, хто перед нами. Освічена інтелігентна людина та суржик – поняття несумісні [4].

## Література

1. Суржик і культура мовлення. 9 листопада – день української писемності та мови мовлення. [Електронний ресурс]: Крі.ua. – Режим доступу: <https://kpi.ua/surzhik> (дата звернення: 08.11.2022).

2. Суржик – проблема сучасної української мови [Електронний ресурс]: Zno.if.ua. – Режим доступу: <https://zno.if.ua/?p=3456> (дата звернення: 08.11.2022).
3. Проблеми сучасного українського мовлення [Електронний ресурс]: Familytimes. – Режим доступу: <https://familytimes.com.ua/kultura/problemi-suchasnogo-ukrainskogo-movlennya> (дата звернення: 08.11.2022).
4. Суржик у сучасній українській мові [Електронний ресурс]: Zno.if.ua. – Режим доступу: <https://zno.if.ua/?p=3456> (дата звернення: 08.11.2022).
5. Суржик: за і проти [Електронний ресурс]: Radiosvoboda. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28856281.html> (дата звернення: 08.11.2022).

**Журавльова Є. В., Василенко І. Л.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж  
Донецького національного університету економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського»  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ЮРІЙ КОТЕРМАК – ДРОГОБИЧ – ІМІДЖМЕЙКЕР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ**

Актуальність теми дослідження. Актуальність обраної тематики є надзвичайно важливою. В умовах формування української освітньої галузі на фундаменті європейських цінностей ми маємо знати представників своєї нації, які були безпосередніми учасниками і флагманами у роботі Болонського університету – найпершого і найшановнішого вищого навчального закладу світу. Юрій Котермак – Дрогобич очолював Болонський університет, формуючи тим самим міжнародний імідж європейської освіти та довів виключну роль українського інтелекту в розвитку світових просвітницьких тенденцій.

Мета дослідження: дослідити життєвий, творчий, науковий шлях Юрія Котермака-Дрогобича – українця, який очолив Болонський університет, став іміджмейкером європейської освіти та довести що знання, наполеглива праця і сила волі дають людині шанс піднятися на найвищі щаблі світового визнання і самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження:

Обшири неба для наших очей незбагненно великі,  
розумом легко, проте, можемо їх осягнути.

Юрій Дрогобич

Ми пізнаємо світ по-різному: фізично, духовно, морально, астрально, інтелектуально. Пізнати все неможливо, але ж так хочеться. Сила розуму

має повернути людину на дослідження світу. І бажання отримувати нові знання.

Над цією проблематикою працювали історики й мовознавці світової науки. Ісаєвич Я.Д., зазначав, що внесок Юрія Дрогобича у європейську освіту був надзвичайний і його важко переоцінити [2, с. 5]. Звіздарем, який в епоху Середньовіччя прославляв свій народ і свою культуру, назвала Юрія Котермака Ніна Бічуя [6, с. 4]. О. Кравченко стисло описала життєву путь нашого співвітчизника: «Хлопець-сирота, що пройшов шлях від бідного сина солеваря у Дрогобичі, до студента, доктора вільних мистецтв, особистого астронома Папи Римського, королівського лікаря. Краковом ширилась добра слава про лікаря–практика, якого називали Георгієм з Русі» [7, с. 3].

Юрій Котермак – український вчений-просвітянин, географ, астроном, лікар, філософ, астролог і мандрівник. Дрогобич – це друге прізвище, яке збігається з назвою рідного міста Юрія, уродженця Галичини, або ж, як у XV столітті, та й пізніше, часто писали - Руського князівства.

Народився близько 1448 чи 1452 року у сім'ї бідного дрогобицького ремісника. Ріс Юрко із завжди заклопотаним батьком та старшою сестрою замість матері, яка пішла зі світу занадто молодою. Коли 1466 р. наглою смертю помер батько, покладатися юнак мав лише на власні сили, бо старша сестра пішла заміж.

Ймовіріше за все, батько займався соляним промислом і видобував, або виварював сіль у Дрогобичі. Перша писемна згадка про сіль у Дрогобичі датується 1390 роком. Дрогобицька солеварня безперервно діяла з 14 століття на одному і тому ж місці, біля джерел «сировиці» – соляної ропи. Протягом століть розквіту Дрогобичу сприяла солеварня, яка постачала сіль не лише до Галичини і Закарпаття, але і для Волині, Холмської землі, Київщини. При чому тут сіль? Та при тому, що підлітком Юрій разом із групою купців, що торгували сіллю, здійснив подорож до Криму – через Буковину, молдавські землі, далі морем. Жадібне прагнення вчитися і мандрувати не давало хлопцю спокою. А вибір був невеликий: або солеварні з нестерпними умовами роботи і коротким життям, або навчання. І він обрав друге.

Наприкінці 1468 р. Юрій Котермак закінчив у Львові кафедральну школу (ліцей). 1469 року наполегливий юнак, який вже добре володів латиною, польською та давньогрецькою мовами, записується до університету в Кракові – найближчого до України. Оскільки Юрій не міг сплатити повної суми внеску за навчання, було дозволено знизити оплату.

У 1471 р. закінчив Ягеллонський університет у Кракові, отримавши ступінь бакалавра, через два роки успішно здав іспит на магістра. Краківський та Болонський університети – найбільші у той час гуманістичні центри Європи. Одержав ступінь доктора філософії та медицини у Болонському університеті.

У 1476 році українець отримав в Болоньї ступінь доктора мистецтва. А найголовнішим здобутком життя Юрія Дрогобича – «пана Георгіуса з Русі» – стало його обрання 24 березня 1481 року ректором Болонського університету медицини і вільних мистецтв.

«За кордоном він прагнув представляти саме Русь, під якою розумів насамперед Галичину. Те, що вихідці з українських земель включалися в європейське культурне життя, свідчить про поступове входження цих теренів до загальноєвропейських культурних процесів, – відзначав дослідник життя Котермака Л. Гайдай, і продовжував, що саме завдяки інтелекту та наполегливості українець став ректором найстарішого університету світу – Болонського» [1].

В історію університету він увійшов під іменем «Джорджо да Леополі» – Юрій зі Львова. Дивовижно, але ця ще зовсім молода людина (близько 30 років) здобула своєю освіченістю, відданістю науці й викладацькому хисту такий авторитет у Болоньї, що за Юрія проголосували не лише студенти, а й такі відомі в Італії та за її межами професори, як астроном Джілорамо Манфреді, медик Габріеле Джербі, філософ Несторе Моранді, викладач поезії та риторики Галеотто Марціо. У Болоньї в 1478–1479 р. Котермак читав лекції з астрономії. З 1487 року працював професором медицини Ягеллонського університету, мав чин королівського лікаря. Викладацька діяльність Юрія Дрогобича була спрямована на поширення гуманістичних ідей епохи Відродження. Це був новий напрямок у концепції викладання в університеті. Формується новий імідж навчального закладу, гуманістичний, де знання спрямовані на благо людини.

У 1988 році з нагоди урочистого святкування 900-річчя Болонського університету було підписано Велику Хартію університетів. У цьому документі закладено важливі підвалини «автономії університетів». Університет визначається як «хоронитель традиції європейського гуманізму» що «постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні і політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур». Ще у XV столітті ці принципи сповідав українець Юрій Дрогобич, виступаючи флагманом європейської освіти.

Творчість Юрія Дрогобича має яскраво виражений гуманістичний характер, що виявляється, зокрема, у його поглядах на природу, Бога, людину. Вчений високо цінував людський розум, вірив у його силу і можливості, у здатність пізнання таїн світу та його закономірностей, у спроможність людини використовувати результати пізнавальної діяльності на своє благо. Вважав, що завдяки розумові як головному критерію істинності можна легко «осягнути обшири неба незбагненно великі», пізнати «таїни у підмісячній світлі й силу могутню зірок» [3, с. 17]. У людському розумі, освіті, активній діяльності людини вбачав головну рушійну силу історичного розвитку й суспільного поступу. Але знаннями треба ділитися.

Одним зі студентів Юрія Дрогобича був Микола Коперник, автор геліоцентричної системи світу (тобто в центрі Всесвіту знаходиться геліос, Сонце, а не Земля). Микола Коперник – вчений, який написав книгу «Про обертання небесних сфер». Він був не тільки астрономом, а також математиком, медиком і механіком. Він першим довів, що всі планети в Сонячній системі обертаються навколо Сонця, відкривши тим самим шлях для першої революції в науці [8]. І все це завдяки спілкуванню з Юрієм Котермаком у тому числі.

У XV столітті український учений Юрій Дрогобич був широко відомий у Європі як автор одного з перших у світі астрономічних календарів, як доктор медицини і філософії, ректор Болонського університету та професор Ягеллонського університету в Кракові.

У «вічному місті», Римі, була видана книжка Дрогобича – збірник астрологічних прогнозів на наступний 1483 рік, географічних та медичних наукових відомостей, до речі, цілком достовірних. Є вагомі підстави вважати, що це – перше, випущене в Європі, друковане видання, автором якого був українець [8]. А ще він лікував людей на високому професійному рівні, корегував географічні карти, як міг, допомагав бідним і знедоленим.

Помер Котермак у лютому 1494 року у віці близько 45 років. Останні роки недовгого життя Юрія Котермака минули у Кракові, де він був одним із найшановніших викладачів місцевої *alma mater*, звідки, власне, і почався його шлях у широке життя й науку. Вдячні земляки поставили пам'ятник Юрію Котермаку в Дрогобичі, хоча його могила знаходиться у Кракові.

Юрій Котермак-Дрогобич був ровесником доленосного для європейської цивілізації винаходу – заснування книгодрукарства Йоганном Гутенбергом та одного з найвідоміших мандрівників у історії людства – Христофора Колумба. І це глибоко символічно. Бо Юрій Дрогобич жив у дивовижну, виняткову епоху, коли перед мужніми, сміливими,

підприємливими та, в кращому сенсі слова, честолюбними людьми відкривалися воістину безмежні обрії і дорога до слави. Головне – мати талант і прагнути перемогти, бажати пізнати світ і себе в ньому, нехтуючи примарними умовностями та перешкодами. І саме тоді про тебе і твою країну будуть говорити як про інтелектуальну націю відкривачів світу.

Висновки:

Юрій Котермак – український вчений-просвітянин, географ, астроном, лікар, філософ, астролог і мандрівник. Дрогобич – це друге прізвище, яке збігається з назвою рідного міста Юрія, уродженця Галичини, або ж, як у XV столітті, та й пізніше, часто писали – Руського князівства.

Юрій Котермак – Дрогобич отримав європейську освіту в Ягеллонському та Болонському університетах. Болонський університет засновано в XI сторіччі. Це один із найстаріших і найпрестижніших університетів Європи.

Виходячи з того, що видатний українець Юрій Дрогобич свого часу зміг обійняти найважливішу посаду в найстарішому університеті Європи – Болонському університеті, можна зробити висновок, що зв'язок України з Європою в системі освіти розпочався дуже давно. Також Юрій Дрогобич підтримував стосунки з багатьма вченими світового рівня, чим зробив внесок в українську науку і почав стверджувати позиції нашої країни в системі європейської освіти.

У «вічному місті», Римі, була видана книжка Дрогобича – збірник астрологічних прогнозів на наступний 1483 рік, географічних та медичних наукових відомостей. Є вагомі підстави вважати, що це – перше, випущене в Європі, друковане видання, автором якого був українець. А ще він лікував людей на високому професійному рівні, корегував географічні карти.

Митець й сьогодні є гарним прикладом та досвідченим наставником для української молоді, взірцем та одним з основоположників української медицини, меценатом, а також просто прикладом порядної доброзичливої людини, що присвятила своє життя розвитку науки та не мала на меті ні слави, ні грошей, ні титулів. Така відданість своїй справі і своїм поглядам вражає і змушує замислитись над особистими для кожної людини цінностями, а також над власним внеском у загальний розвиток як науки, так і сучасної України в цілому.

Ніколи до нього вихідці з України не досягали таких висот на науковому і освітньому терені Західної Європи. На свій час українець Юрій



Котермак – Дрогобич був у плеяді найосвіченіших людей Європи і світу, закладаючи підвалини іміджу просвітницької думки.

### **Література**

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк: Вежа, 2000 – 436 с.
2. Ісаєвич Я. Дрогобич Юрій // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2004. – Т. 2: Г – Д. – С. 466. – 518 с.: іл. – ISBN 966-00-0405-2
3. Ісаєвич Я. Юрій з Дрогобича // Аксіоми для нащадків. Українські імена у світовій науці. – Львів, 1992 – 277-287 с.
4. Исаевич Я. Дрогобыч Юрий. Годы и пророчества. – Харьков, 2002 – 80 с.
5. Ісаєвич Я. Збереглися два томи // Друг читача (Київ). – 1983. – № 9. – 3 бер. – 7 с.
6. Бічуя Н. Дрогобицький звіздар. – Київ: Рад. письменник, 1970. – 108 с.
7. Кравченко О. Українець, який став доктором медицини в епоху Відродження. Газ. «Цікава газета на вихідні», 4 жовтня 2018 р., – 7 с.
8. Юрій Дрогобич: 12 фактів про вченого-астронома, родом з Львівщини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.032.ua/news/2399243/uri-j-drogobic-12-faktiv-pro-vcenogo-astronoma-rodом-z-lvivsini>

*Кульбіда О. В., Поцулко О. А.*

*Донецький національний медичний університет,  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

### **ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ РЕАНІМАЦІЙНОГО ВІДДІЛЕННЯ**

Емоційне вигорання (інші назви – професійне вигорання, синдром емоційного вигорання) є серйозною проблемою психічного здоров'я лікарів, медсестер та інших медичних працівників у всьому світі. Однак, на жаль, емоційне вигорання особливо яскраво проявляється у лікарів-реаніматологів і медперсоналу реанімаційного відділення, враховуючи специфічність їхньої роботи, а саме: великий потік пацієнтів, часта смертність та невдоволення не тільки з боку пацієнтів, а також із боку їхніх рідних. Можна навіть сказати, що робота медичних працівників реанімаційного відділення є більш стресогенною у порівнянні, наприклад, з роботою медперсоналу терапевтичного відділення.

Мета дослідження – проаналізувати специфіку та ступінь виразності емоційного вигорання у медичних працівників реанімаційного відділення.

Термін «емоційне вигорання» було введено американським психіатром Х. Дж. Фрейнденбергом у 1974 р. для характеристики

психологічного стану здорових людей, які знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно насиченій атмосфері під час надання професійної допомоги. Спочатку цей термін визначався як стан занепокоєння, виснаження з відчуттям власної непотрібності [2, с. 160]. Один з провідних фахівців з дослідження емоційного вигорання К. Масlach пропонує своє тлумачення поняття «емоційне вигорання», як синдром фізичного і емоційного виснаження, і який складається з негативної самооцінки, несприятливого ставлення до роботи, втрати співчуття до клієнтів [3, с. 67]. К. Масlach дала, на наш погляд, досить влучне та одночасно «жорстке» формулювання цьому синдрому: «Виснаження – плата за співчуття».

Симптоми емоційного вигорання умовно можна поділити на три групи: психофізичні, соціально-психологічні і поведінкові. До психофізичних відносяться: хронічна втома; відчуття емоційного і фізичного виснаження; повне або часткове безсоння; загальмований, сонливий стан упродовж дня; зниження сприйнятливості і реактивності на зміни середовища (відсутність реакції цікавості на чинник новизни або реакції страху на небезпечну ситуацію); загальна астения (зниження активності й енергії, погіршення біохімічних показників крові і гормональних показників); часті безпричинні головні болі; регулярні розлади шлунково-кишкового тракту; різка втрата або різке збільшення ваги; порушення дихання під час фізичного або емоційного навантаження, задишка; зниження зовнішньої і внутрішньої сенсорної чутливості: погіршення зору, слуху, нюху, втрата тілесних відчуттів [1, с. 373].

Соціально-психологічні симптоми охоплюють такі вияви: байдужість, нудьга, пасивність, депресія (знижений емоційний тонус, пригніченість); дратівливість у відповідь на незначущі події; часті нервові «зриви» (спалахи невмотивованого гніву або відмова від спілкування); постійне безпричинне переживання негативних емоцій (відчуття провини, образи, підозрілості, сорому, скутості); неусвідомлений неспокій і підвищена тривожність; відчуття гіпервідповідальності і постійне відчуття страху, що «щось не вийде»; загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи.

Поведінкові симптоми становлять: відчуття важкості виконання звичної роботи; помітні зміни робочого режиму дня; незалежно від об'єктивної необхідності прагнення взяти роботу додому, де вона також не виконується; відмова від ухвалення рішень, з раціоналізацією пояснень собі й іншим; відчуття беззмістовності роботи, байдужість до її результатів, невиконання пріоритетних завдань і фокусування уваги на дрібних деталях;

дистанційованість від колег і пацієнтів, соціальна ізоляція; підвищення неадекватної критичності; зловживання алкоголем, різке зростання викурених за день сигарет, вживання наркотичних засобів.

Симптоми емоційного вигорання у медичних працівників реанімаційного відділення можуть варіювати в широкій палітрі – від легких реакцій на кшталт дратівливості, підвищеної втомлюваності до невротичних і навіть психосоматичних розладів. Діагностування рівня емоційного вигорання медичного персоналу реанімаційного відділення Славутської міської лікарні здійснювалося за методикою В. Бойка, за якою емоційне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі цілковитого або часткового «вимикання» емоцій у відповідь на психотравмівні впливи. Позначена методика дає змогу діагностувати провідні ознаки емоційного вигорання, виявити, на якій його фазі перебуває медичний працівник, та, відповідно, визначити індивідуальні засоби упередження вигорання і шляхи нівелювання його негативних наслідків.

Рівень вигорання оцінюється за 12 шкалами, які відповідають трьом фазам: 1) тривожна напруга (передвісник і «пусковий механізм» у формуванні синдрому вигорання. Напруга є динамічним процесом, що зумовлено хронічним характером або посиленням дії психотравмівних чинників. Основні ознаки фази напруги становлять: переживання психотравмівних обставин, незадоволеність собою, «загнаність до клітки», тривога і депресія); 2) резистенція (опір наростаючому стресу. Характеристиками цієї фази є: неадекватне вибіркове емоційне реагування, емоційна дезорієнтація, розширення сфери економії емоцій, редукція професійних обов'язків); 3) виснаження (більш або менш виражене падіння енергетичного тону й ослаблення нервової системи, що виражається в емоційному дефіциті, емоційній відчуженості, особистісній відчуженості (деперсоналізації), психосоматичних і психовегетативних порушеннях).

Респондентами були 12 медичних працівників (всі жінки) із різним стажем роботи з реанімаційного відділення. У ході проведення дослідження респондентів було поділено на п'ять вікових категорій: 20-30 років – 25,1% (3 особи), 30-40 років – 16,7% (2 особи), 40-50 років – 8,35% (1 особа), 50-60 років – 41,5% (5 осіб), більше 60 років – 8,35% (1 особа). Групи досліджуваних за стажем роботи розподілилися таким чином: відсоток працюючих до 5 років становив 33,3% (4 особи), працюючих 20-25 років – 8,35% (1 особа), 26-40 років – 50% (6 осіб), більше 40 років – 8,35% (1 особа).

Результати проведеного дослідження засвідчили, що домінуючою фазою емоційного вигорання в медичного персоналу реанімаційного відділення є резистенція, якій властиві згортання професійних обов'язків, прагнення якомога менше часу витратити на виконання професійних завдань, зменшення часу взаємодії не тільки з колегами, пацієнтами, але і з членами родини, бажання побути на самоті, розширення сфери економії емоцій, неадекватні емоційні реагування, залежність якості роботи від емоційного стану, коливання настрою тощо. Згідно з одержаними даними, 59% респондентів мають високий рівень розвитку другого компоненту емоційного вигорання, в той час як у 27% опитаних констатовано високий рівень першого компоненту (напруження), а в 14% опитаних – високий рівень третього компоненту (виснаження).

Поглиблений аналіз особливостей вияву емоційного вигорання в медичного персоналу реанімаційного відділення, дані, одержані на основі бесід і спостереження, дали змогу провести кореляцію між вигоранням і віком та стажем роботи в лікарні. З'ясовано, що у жінок, які брали участь у дослідженні, вигорання розгортається переважно через симптоми резистенції (економія емоцій, редукція професійних обов'язків).

Можна констатувати, що найбільшу групу ризику становлять молоді спеціалісти, на другому місці перебувають медичний персонал зі стажем роботи понад 25 років. Причиною поширеності вигорання серед працівників на ранніх етапах професіоналізації є передусім їх недосвідченість, невпевненість, адже у більш зрілому віці вже віднайдено шляхи адаптації до професії, визначено професійні цілі, інтереси, вироблено адекватні механізми професійного самозбереження. Підвищення ступеня вираженості емоційного вигорання, психовегетативні та психосоматичні порушення після 25 років від початку професійної діяльності можна пояснити зростанням міри відповідальності під час лікування хворих, а також віком і професійною деформацією особистості через компонент резистенції, яка спостерігається у працівників із великим стажем роботи. Установлено, що в працівників віком до 30 років розвиток емоційного вигорання відбувається не тільки через резистенцію, а й через напруження і меншою мірою – через виснаження. У медпрацівників віком за 50 років вигорання розгортається не тільки через симптоми резистенції, напруження, а й через виснаження. У працівників віком 30 – 40 років розвиток синдрому відбувається переважно через резистенцію, з поступовим збільшенням до 50 років симптомів напруження і виснаження.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що в медичного персоналу реанімаційного відділення Славутської міської лікарні найбільш уражається саме емоційна сфера, що збігається з механізмом емоційного

вигорання через фазу резистенції. Найбільші середні показники переживання стресу в соматичних, поведінкових і емоційних сферах. Теоретичне й емпіричне дослідження чинників, що зумовлюють виникнення синдрому емоційного вигорання, дає змогу виділити дві їх основні групи: індивідуальні та організаційні. Індивідуальні детермінанти є первинними, до них належать особистісні властивості, вік, стаж роботи, рівень професіоналізму. Організаційні причини нашаровуються на особистісні та виступають у якості підсилюючих факторів емоційного вигорання. Особистісні особливості виступають базовими передумовами емоційного вигорання (так, наприклад, вищі показники вигорання діагностуються в осіб, схильних до тривожності, сенситивності та інтровертованості, найменші – у схильних до спонтанності та ригідності).

### Література

1. Туз, Л. Г. (2013). Синдром емоційного вигорання медичних сестер на етапі ранньої професіоналізації. *Актуальні проблеми психології*. Т. 9. Вип. 3, 371-380.
2. Frendenderg, H. G. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues*. Vol. 30, 159-165.
3. Maslach, C. (1998). Prevention of burnout: New perspectives. *Applied and Preventive Psychology*. V. 7, 63-75.

*Лесниченко М. О., Ладика О. В.*

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу  
Донбаської державної машинобудівної академії»,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ – СУРЖИК

Суржик(у питомому значенні – «суміш різних зерен з житом»; від прасл. \**sq* – «зі» + \**ръзь* – «жито») – елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови. Близький до понять *арго, жаргон, креол, лінгва франка*. Первісно термін «суржик» (без додаткових визначень) вживався переважно щодо українсько-російського суржику.

#### 1. Історія суржика

Від самого початку загарбання України Росією, почалася і мовна експансія, яка століття за століттям сприяла поступовій девальвації української мови. Російська була мовою держави: бюрократичної машини, школи, церкви, армії. Натомість українська вичавлювалася на маргінес доти, допоки не стала «мужицькою мовою». Вже перша козацька еліта –

старшини, полковники, які вервечкою потяглися з України на Московщину – служити російським царям – переходили на російську. Без знання російської не можна було зробити кар'єри, тож доводилося мімікрувати, тому ті, хто перебували на російській службі в Україні – заговорили суржиком. Сприяла поширенню суржика і солдатчина. Тисячі – та що там тисячі – мільйони українців, які пройшли спочатку через царську, а згодом і радянську армію, піддалися потужній русифікації. Ще один чинник, який сприяв «суржикозації» України – урбанізація. Міста були потужними центрами русифікації і за царату, і за радянської влади. Під час перепису населення 1930 року понад 1 млн 300 тисяч громадян радянської України, які зазначили власну національну приналежність як українську, рідною мовою назвали російську. І, знову ж таки, це не була чиста російська, – це була, за словами Миколи Скрипника, «мішана, ламана» мова – «три чверті російською і одна чверть українською». Скрипник мав намір провести не тільки українізацію, але й дерусифікацію. Він мріяв про те, що з українського села прийде робітник і «зукраїнізує завод і зукраїнізує місто». Але дещо за нетривалий період українізації все ж вдалося забезпечити. В Україні не було регіону, якого б не зачепила русифікація. З 30-х років все робилося для того, щоб українську мову максимально наблизити до російської. Насилля здійснювали і щодо української лексики, і щодо граматики. Сотні питомих українських слів були фактично репресовані – викинуті зі словників, замінені на штучні русизми. Можна сказати, що суржик починався з академічних словників – на найвищому лінгвістичному рівні, а потім проникав все глибше і глибше – в мову українців. Апогею русифікація сягнула в 1970-ті. Накладене ще в другій половині XVII ст. табу великим тягарем лежало на ній майже до кінця XX ст.

Єдине що зберегло українську мову в таких умовах – це незалежність України.

## 2. Яка роль суржика в українській мові

Наша мові міцніє та розвивається, зараз все більше українців переходять на рідну мову, причому з декількох позицій, як з патріотичної, так і з шани до своїх предків. І ось тоді виникають моменти, які слід з'ясувати для себе. І тут йдеться про **суржик**, тому ще це явище, яке заповнило нашу мову настільки, що без нього говорити про розвиток і функціонування мови поки що не вдається. Бо такі русизми як «наприклад», «я трошки опоздаю», «короче», «еле» у нас звучать часто мало не органічно, десь так, як і «привет!».

### 3.1. Географічне поширення



Українсько-російський суржик поширений у побутовому спілкуванні жителів багатьох регіонів України, а також місцевостей на території росії, де проживає українське населення – на Стародубщині, Курщині, Подонні, Кубані (Малиновий Клин), Ставропольщині, Терщині, Поволжі (Жовтий Клин), Поураллі, Тюменщині, Омщині, Ціліні (Сірий Клин), Зеленій Україні.

### 3.2. Суржик в культурі

У художній мові суржик використовується також, але там він має певне навантаження, можна сказати, смислове: підкреслити якісь риси, виділити їх для створення комічного, іронічного ефекту (як засіб гумору й сатири також у творах Г. Квітки-Основ'яненка, М. Старицького, Остапа Вишні, С. Олійника, О. Чорногуза, П. Глазового тощо). Суржилом пишуть цілі поеми, наприклад, можна загадати серед сучасних письменників Леся Подерв'янського, тексти якого вже давно розібрали на цитати, і вони аж ніяк не асоціюються із меншовартістю «чи «покаліченою мовою», як бувало, окреслювали суржик борці за чистоту мови. Також можна згадати ще Богдана Жолдака (серія оповідань «Прощавай, суржику!»), у якого суржик займає помітне місце в його творах. У музиці також зустрічаються елементи суржику, але це, знову ж таки для художнього ефекту, з певною творчою метою.

### 3.3. Поширення суржика в інтернеті

Ще один майданчик специфічного змішання мов – *інтернет*. Дуже часто він стає таким собі простором свободи. В інтернеті навіть та молодь, яка «вживу» цілком майстерно спілкується літературною мовою, дозволяє собі перемішувати українські й російські вирази так, як їй заманеться. Чи варто називати це цілком негативним явищем – хтось зна, проте слід пам'ятати: *використовувати суржик можна тільки свідомо і в міру*. Суржилом пишуть тексти. Він служить стилістичним інструментом: ефект комічного легко досягнути, якщо вправно інкрустувати навіть найсерйозніший текст реплікою суржику. І цим користуються – вправно і завзято.

Попри те, що суржилом пишуть – і то активно, і багато – він не має нормативного правопису, тому у всіх текстах мовні одиниці будуть трохи різнитися: наприклад, прелєсть і прелєсть (і ще чимало можливих варіантів), ушов і ушол, епіческая і епічіская.

### 4. Унікальність суржика

Суржик утворений на основі двох літературних мов – української та російської. Це якщо коротко. А якщо копнути глибше, то в канві суржику ще є спільні для обох мов словоформи і українські діалектизми, щоправда,

тих останніх небагато і з часом їх стає все менше. Власне, сама етимологія терміну «суржик» допомагає зрозуміти суть поняття – це суміш зерен жита й інших злаків. Щось неоднорідне і нечисте. У момент свого виникнення суржик мав просте практичне призначення: вихідці із сільської місцевості потрапляли в міста, де мовою спілкування, навчання та кар'єрного зростання була російська. Хочеш не хочеш, а мімікруєш.

Звідси й анекдоти про те, що типовий житель міста в першому поколінні не знає ані літературної російської, ані літературної української, зате володіє іноземною – суржи́ком. Чи є щось подібне у світі? У Білорусі є. Подібна суміш із білоруської та «великого і могучего» називається «трасянькою». Тільки там не злаки змішували, а корм худобі. Суміш англійської та іспанської називають спенглішем. Однак такого глибокого впливу, якого зазнала українська з боку російської – немає ніде у світі. Саме тому явище суржика – унікальне. Варто зауважити, що українська мова зазнавала впливу багатьох інших мов: польської, турецької, німецької тощо. Втім, нічого страшного в цьому немає. Навпаки, подібним чином будь-яка мова збагачується. Але заміна величезної кількості українських слів російськими, призвела до суттєвого порушення мовного коду нації.

#### 5. Що з ним робити

Зрозуміло те, що суржик це не чиста мова, тому від нього треба позбавлятися, а для цього треба читати, дивитися фільми українською, користуватися в інтернеті українською мовою, та звісно ж розмовляти у побуті українською, а для виправлення своїх помилок звертатися до словника. Треба працювати над чистотою слів'яної української мови, адже вона – одна з наймилозвучніших мов світу!

Українська мова впродовж багатьох століть була поставлена в такі умови, що можна тільки дивуватися, як вона вижила і збереглася взагалі. Це мова кожного з нас, і від нас залежить чистота нашої мови, її значимість, її унікальність і неповторність.

### Література

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К., 1991. – 163с.
2. Антисуржик / За заг. ред. О. Сербенської: Посібник. – Львів, 1994. – 152 с.
3. Врублевська Г. Суржик як елементи міської субкультури // Урок української. – 2002. – № 11–12. – С. 34–41.
4. Гриценко О. Суржик: дискурси та суспільні ролі // Нариси української популярної культури. – К., 1998. – С. 638–642.
5. Кузнецова Т. Суржик і мовлення // Урок української. – 2001. – №6. – С. 16–19.
6. Суржик//Словник української мови: в 11 т. – Київ: Наукова думка, 1970–1980.

## UKRAINIAN DIASPORA IN CANADA

The term “Diaspora” means those Ukrainians who reside abroad. Nowadays every third Ukrainian lives beyond Ukraine. The greatest number of people of the Ukrainian origin (almost 2 million) live in the USA; one million people live in Canada and half a million live in Poland and Romania, the USA, Australia.

The Ukrainian Diaspora in Canada is one of the most widespread, and Canada itself is the third country in the world in terms of the number of Ukrainians. Historically, people from Ukraine settled in the central and western part of Canada. This trend continues to this day. The first Ukrainians came to Canada on the 7th of September, 1891. They were Ivan Pylypiv and Vasyl Jelenyak from the village of Nebylin.

***Historical reasons for the emigration of Ukrainians to Canada.*** In 2016, there were more than 300,000 people with Ukrainian roots in Canada, and another million with partial Ukrainian ancestry. It is impossible to determine exactly how many Ukrainians live in Canada today. The first wave of emigration to Canada began at the end of the 19th century. First of all, immigrants were attracted here by the absence of taxes. They were mainly farmers - they came here in whole families and settled in the western prairies. In remote regions, they formed their own cozy communities and lived without assimilating with the local population until the middle of the 20th century. Quick adaptation was facilitated by the opportunity to settle together with their loved ones, preserve their language and organize their cultural communities.

***Canadian provinces for emigration.*** Let's figure out where Ukrainians live in Canada. Choosing a city for immigration always depends on the goals of migration. It should be noted that Canada has immigration programs at both the federal and regional levels. Federal programs include refugee assistance programs and other humanitarian programs, sponsorship and family reunification programs, as well as various business immigration programs and attracting highly qualified professionals. Each Canadian province has its own immigration program, specially developed taking into account regional characteristics.

***Province of Alberta.*** Alberta is one of the ten provinces of Canada. The province was so named in honor of Princess Louise Carolina Alberta, the fourth

daughter of Queen Victoria, who at the end of the 19th century became the wife of the Canadian Governor-General. Historically, the Ukrainian experience of migration to Canada begins right here. Currently, 332,000 Ukrainians live in Alberta, which is approximately 9% of the local population. Today, Alberta is still of interest to modern expats. Many of them go to Calgary, which is the largest city in the province, a major trade and transportation center.

***Province of British Columbia.*** British Columbia is a province located in western Canada. Ukrainians here make up 4.4% of the population (197,000 people). This province is well suited for those who choose labor migration. The province's economy is based on natural resources. British Columbia is the terminus of transcontinental highways and railways. British Columbia has the largest ports in the Pacific region, allowing the province to conduct active international trade.

***Province of Quebec.*** Quebec is Canada's largest province. Unlike Alberta and British Columbia, the official language here is French, not English. At the moment, only 32 thousand Ukrainians live here. The basis of the region's economy is the aerospace industry, biotechnological industry, pharmaceuticals, metallurgy, as well as the field of information technologies.

***Province of Manitoba.*** Manitoba is a province located in the very center of the country. There have always been many Ukrainians here, as well as in Alberta - this has been the case historically. Manitoba is generally considered one of the most important centers of Ukrainian culture outside of Ukraine. Today, there are 167,000 immigrants from Ukraine. Here, as in other central provinces, the main branch of the economy is agriculture. In addition, Manitoba also has well-developed transportation, mining and processing industries, as well as forestry.

***Province of Ontario.*** Ontario is located in the very center of Canada and is the most populated province. Toronto, the largest Canadian city, and Ottawa, the capital of Canada, are located here. According to the latest data, 13,180,282 residents live in Ontario, 336,000 of who are from Ukraine. Ontario is a major cultural, tourist, industrial and educational center of the country.

***Ukrainian community and mutual aid.*** All representatives of the Ukrainian Diaspora in Canada actively lobby for the interests of their historical homeland, including at the state level. They try to actively support and instill in the young generation love and respect for traditions. So, for example, not a single national holiday of Canada, within the framework of which processions will be held, can do without a Ukrainian column, the participants of which are dressed in harem pants and vyshyvankas. The Ukrainian Diaspora can help with obtaining a letter of support, which is essentially a job offer, and this process is quite complicated and time-consuming. In Canada, there are various associations to support Ukrainian entrepreneurs; there are specialized communities that are engaged in the

development of trade relations between Canada and Ukraine, which, for example, can help with the search for partners.

There are many Ukrainian festivals in Canada; Toronto Ukrainian Festival is among them. It passes in September. It is a traditional festival of the Ukrainian culture in Toronto. It is the largest Ukrainian holiday in North America.

There are a lot of Ukrainian museums in Canada. The most famous of them is “Village” A village is a museum of Ukrainian cultural heritage in Edmonton, Alberta. It is a village of Ukrainian Cultural Heritage Village. It is a museum under open-skies, located for 80 kilometers to the east of city Edmonton in eco-cultural territory. Here you can see the way of life of Ukrainians in Canada between years 1892-1930: authentic houses and houses of these Ukrainian immigrants are transported from fence surrounding villages in a museum - and it is stage-by-stage restored according to the epoch of beginning of the twentieth century. There is a big monument to Pysanka in Canada. Also you can find an egg-shaped coin issued by the Royal Canadian Mint.

***What are the prospects for Ukrainian emigrants in Canada?*** The reason for this is a high standard of living, high-quality social security, which becomes available with a residence permit, and a flexible immigration policy. Just three years after the emigration of the compound, there is an opportunity to obtain a second citizenship. Social security, which is provided after obtaining a residence permit, opens up access to free education, unemployment benefits and quality medical care.

The Ukrainian community in Canada is divided into two parts: the descendants of the first emigrants and those who moved very recently (in the last quarter of a century). The difference is that the descendants of the first emigrants are already fully integrated into the life of the country and, in general, are one hundred percent Canadians. They have their own churches, schools; they cannot be members of provincial parliaments and deputies. However, new arrivals are also gladly accepted in these churches and schools, because Ukrainians are generally a friendly people.

***Conclusion:*** Ukrainians of Canada, Canadian Ukrainians are persons of Ukrainian origin, born in Canada or who arrived in Canada, who have the status of a resident or a citizen of the country. Canadian Ukrainians (according to 2016 data) are the 11th largest linguistic and ethnic group – 1,359,660 people. Ukrainians in Canada are part of the Ukrainian Diaspora. Canada itself is the third country with the largest number of ethnic Ukrainians. Canadian Ukrainians are the largest Slavic Diaspora in Canada.

## Література

1. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991). – Монреаль; Оттава: Укр. Могилянсько-Мазепинська акад. наук, 1991. – XIV, 485 с.: іл. – Бібліогр.: с. 459–462.
2. Войченко О. До історії українців у Британській Колумбії. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1972. – 46 с. – (Літопис УВАН / Укр. Вільна Академія Наук; Ч. 7).
3. Історія українців Канади / М. Г. Марунчак. – Вінніпег: Українська Вільна Академія наук, 1991.

*Масвська Т. М.*

*Краматорський фаховий коледж технологій та дизайну,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСЕННОСТІ

«Народ без пісні – дерево без плоду. Немає пісні – то нема народу». Так звучить народна мудрість, з якою важко не погодитись, особливо українцям. Чим би не займалася людина, вона рано чи пізно починає наспівувати якусь мелодію. У неї вона вкладе свої почуття й настрої, думки й роздуми. Коли зможе – зіграє цю мелодію на музичному інструменті, задасть ритм. Так, під час польових робіт, народних свят та гулянь, після історичних перемог чи трагічних втрат, під впливом емоцій з'являлися пісні. Народжувалася українська народна музика та пісенність.

Музичне надбання є невід'ємною частиною нашої історії. Пісня народжувалася в одному селі й далі переходила з уст в уста, щоразу змінюючись, вбираючи в себе нові відтінки настрою, нові слова, мелодію.

Майже кожна пісня має кілька варіантів. Чим більше народ любить якусь пісню, тим численніші її варіанти. Народні пісні протягом віків проходили ті самі шляхи розвитку, що й багато інших явищ сучасної науки. Віками не звертаючи на них жодної уваги, вчені ставилися до них із погордою, як і взагалі до мови простого народу, до його життя, звичаїв і звичок, як ставились із погордою і до самого народу. Лише під кінець минулого століття під впливом сентименталізму, що розвивався в літературі, і звернення до природи, а також під впливом нових напрямів у суспільних, історичних та філологічних науках у різних країнах почалося їхнє активне збирання [1, с. 124–125].

Тільки в останній час дедалі ширше починає прокладати собі шлях справді наукове розуміння і пояснення пісень та інших усних народних творів як матеріалу до історії народної культури, а отже, як матеріалу історичного, як документа. І як у сучасній історичній науці апріорне



трактування предмета, тобто підтягування чи навіть підфарбовування історичних документів під певні наперед взяті схеми та концепції, зникло або поступово зникає і поступається місцем індуктивній реконструкції минулого за допомогою якнайдокладнішого критичного розгляду і дослідження кожної цеглини, кожного документа і кожної вміщеної в ньому деталі, так і в етнографічній науці, яка під впливом вищезазначеного методу стає в силу необхідності частиною історії культури, замість давнішого некритичного користування сирим матеріалом усної народної літератури поволі з'являється критичне опрацювання цього матеріалу для наукових цілей. І як при критиці історичних документів першим і найважливішим питанням є питання автентичності, а отже, генезису, походження даного документа, так і тут поставлено тепер на першому плані питання: як виникають і звідки походять народні пісні? Без ясної і рішучої відповіді на це питання неможливе наукове використання нагромаджених за сто років етнографічних матеріалів., бо ці матеріали, взяті разом, становлять таку масу суперечностей і подібностей, оригінальних рис і зворотів чи мотивів, спільних різним, далеко один від одного розселеним народам, що сама постановка в такий спосіб питання відкрила перед дослідниками цілий світ таємних духовних зв'язків, віковичних течій, впливів і взаємних стосунків до цього часу мало досліджених чи навіть не передбачуваних. Відразу з'ясувалося, що у цій «святій скрижалі» не якийсь окремий народ, а цілі століття найрізноманітніших впливів і зв'язків залишили свої відбитки і що це є скоріше великий геологічний шар, де упереміш знаходяться чи то збережені в цілості, чи то до невпізнання зруйновані і твори місцевого життя, і тисячі мандруючих пам'яток, занесених морем, і сушею, вітрами, і хвилями, і льодовиками, більше чи менше асимільованих, так що повністю розмотати цей заплутаний клубок у межах одного краю і народу абсолютно неможливо без одночасного проведення такої роботи у всіх майже народів нашої раси і навіть інших рас, з якими історія приводила нас у контакти. До здійснення такої величезної праці ще дуже далеко, перед нами ледве окреслюються її контури, хоч великий загін дослідників невтомно працює над нею [2, с. 27–28].

Український народ пояснює походження народних пісень міфологічно. Авторами народних пісень є морські люди, що, співають їх, плаваючи по хвилях. Чумаки, що працюють біля моря, добуваючи сіль, підслуховують ці пісні і приносять їх на Україну. А народна пісня говорить:

«...Співаночки мої любі, де я пас подію? Збирав я вас в лісах, борах, по полю посію...».

Легко зрозуміти, що оповідання й пісня вказують тут на одне з джерел поетичної творчості взагалі, на запас вражень, які знаходить людина в природі (над морем, в горах, лісах і т. д.). Лише питання про виникнення народних пісень і про те, що, власне, робить їх народними, залишається нерозв'язаним.

Для вияснення цього питання нам треба передусім уявити поетичну творчість сучасних нам поетів-митців. Митець, який свідомо створює поетичний твір, передусім відбирає предмет, найбільше відповідний його індивідуальній вдачі, характерові його таланту, він намагається «вивчити», опанувати той предмет, вдуматися і вслухатися в нього і потім заповнити його рамки, так би мовити, викристалізуванням змістом свого власного «я». Звідси виходить, що чим досконалішим і глибшим є твір художньої, поезії, тим у більшій мірі він несе в собі риси доби і обставин, серед яких виник, риси поглядів, прагнень, ідей, одним словом, індивідуальності самого поета [4, с. 34–35].

Зовсім інакше стоїть справа з народними піснями. Що вражає нас в них у першу чергу – це відсутність індивідуальності. Нам не спадає навіть на думку дошукуватись автора кожної поодинокі пісні, а щодо їхньої хронології, то тільки великі історичні періоди залишають на них свої специфічні риси, які і так дедалі більше затираються пізнішими періодами.

Чим же це пояснити? Здається, що найпростішим і найдоречнішим буде пояснення, коли ми звернемо увагу на середовище, в якому виникає народна пісня. Народ, що створює пісні, є народом неосвіченим, він не читає газет, живе патріархальним або військовим життям. Всі члени його стоять на однаковому ступені розумового розвитку, інтереси, прагнення і заняття їх є більш-менш ті самі. Отже, народний поет творить свою пісню з того емоційного та ідейного матеріалу, яким живе вся маса його земляків. Творячи її, він не стає і не може стати вище від інших; із скарбів своєї індивідуальної душі він у основних контурах не може зачерпнути ані іншого змісту, ані інших форм, крім тих, що становлять щоденне життя цілої маси. Його пісня є, отже, певним виразом думки, вражень та прагнень цілої маси, і тільки таким чином вона стає здатною до сприйняття і засвоєння її масою.

Однак, це ще не все, коли народний поет черпає з цієї одвічної скарбниці зміст і форму своєї пісні, коли складає її з готових почасти матеріалів на готовій канві. Вже складена, ця пісня переходить в уста народу, який завершує у ній те, що в художній поезії називається

шліфуванням. У кожній місцевості відповідно до діалекту, клімату, території і звичаїв нова пісня потроху змінюється: незвичні або надто індивідуальні її риси затираються, діалектні форми однієї місцевості поступаються місцем іншим; відповідно до кращої чи гіршої пам'яті співака одні строфи випадають, з'являються інші, вирвані з якоїсь іншої пісні, ці знову підлягають поступовій зміні, і в такий спосіб пісня повільно розщеплюється на велику кількість варіантів, в яких первісний мотив з часом підлягає видозміні, затемненню або розвитку то в один, то в другий бік і з яких потім за відповідних умов можуть постати окремі пісні з близькими, але мало між собою схожими мотивами. Отже, ми маємо тут у сфері колективної творчості те саме явище, яке представляє нам біологія, пояснюючи механічним способом виникнення та розвиток видів тварин і рослин. Ясна річ, таке зближення є тільки аналогією і нічим більше; мотиви змін в одному і другому випадку зовсім відмінні [3, с. 47–48].

На жаль, за часів русифікації, Валуєвського циркуляру та Емського указу 1897 року постраждала ціла ланка україномовної творчості. У ті часи збереження пісень українською та написання нових творів було ризикованою справою й суворо каралося владою. Солов'їні пісні потерпали від спроб винищення музичної спадщини. Яскравим прикладом цьому є розстріл кобзарів та лірників у Харкові, за різними даними 1930 або 1934 років. Тоді з усіх куточків України музикантів скликали до оперного театру задля «обміну досвідом», натомість їх було вивезено вагонами до станції Козача Лопань, де відбувся масовий розстріл. Цього дня було втрачено не лише величезну кількість музик, а й усі їх знання, пісні, накопичені під час подорожування країною та навіть всі унікальні музичні інструменти [5, с. 3–4].

Сьогодні українська музика стає відомою за межами країни. Наприклад, всі пам'ятають «Щедрика», що лунав навіть у космосі. Серед американців він відомий, як «Choral of Bells». До мелодії «Щедрика» додані слова зовсім іншого змісту, ніж вони є у «Щедрику»: «Дзвеніть срібні дзвони, веселі різдвяні дзвони, Христос народився».

З плином часу змінювалася тематика музичних творів, змінювалися й самі музичні інструменти... У піснях літературного походження спостерігається складніша, ніж у народних піснях, ритмомелодика, зазнає змін римування.

Цим пісням властивий авторський стиль і кожна окрема пісня, чи група пісень одного автора, відрізняється стисливими ознаками від інших пісень.

## Література

1. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. – К.: Наукова думка, 1980 р., т. 27, с. 57–65.
2. Данилюк Н. Українська лінгвофольклористика у слов'янському контексті / Ніна Данилюк // Українське мовознавство: міжвід. наук. зб.– Вип. 39. – К., 2009. – С. 85–93.
3. Омельченко Л. Ф. Фольклор як символічна взаємодія комунікантів / Л. Ф. Омельченко, В. О. Самохіна // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2008. – № 1. – С. 72–76.
4. Дей О. І. Поетика української народної пісні. – К.: Наук. Думка, 1978.– 250 с.
5. Литвин М. Розстріляний з'їзд кобзарів // Кримська світлиця. – 2009. – № 36. – 4 вересня. Перша публікація: Українська культура. – 1992. – № 6.

*Маленко А. І., Василенко І. Л.*

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж  
Донецького національного університету економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського»  
м. Краматорськ, Донецька обл., Україна*

## ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО: ЛІТЕРАТУРНА БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНУ БЕЗ ВЛАДИ КРЕМЛЯ

У сучасних умовах запеклої боротьби за свою національну ідентичність треба знати героїв літературного фронту України. Василь Симоненко – український письменник, журналіст, один із представників руху шістдесятників. Він був поетом національної думки в період правління радянської влади в Україні. Репресивна машина проковтнула його, як і більшість талановитих митців того часу. Сьогодні творча спадщина Симоненка є доказом нового бачення в однобічному трактуванні радянською ідеологією проблеми історії світосприйняття.

«Вірнішого і сердечнішого побратима, ніж папір, я не знаю» [1]. Ця цитата зі щоденника Василя Симоненка свідчить про те, що він нікому не довіряв свої думки, він викладав їх на папері. У період хрущовської «відлиги» в українських митців була змога проявити свій націоналістичний дух, але це все дуже не задовольняло радянську владу. Василь Симоненко був одним із тих митців, хто намагався «глибоко вивчати досвід минулого, пробував по-новому подивитися на історію, знайти ті корені, які загубилися у далеких віках і від яких не залишилося зафіксованих згадок. Історична тематика набуває популярності у всій Європі. Українська література активно розвивається, її представники засвоюють досвід минулого та осмислюють його в контексті сьогодення» [3, с. 2]. Нести свою

думку в маси було небезпечно, в шістдесятників був інстинкт самозбереження, тому що їх попередників «розстріляного відродження» було вбито. «На цвинтарі розстріляних ілюзій уже немає місця для могил» [2].

З таким ставленням до творчої інтелігенції було тяжко вірити «лібералу» Микиті Хрущову, хоча прояв поблажливості все ж таки дав поштовх для виникнення дисидентського руху. Першим об'єднанням молодих митців-шістдесятників став клуб творчої молоді «Сучасник», який виник у Києві наприкінці 1959 р. Зусиль до його створення доклали і Василь Симоненко, тобто він стояв у витоків цієї культури, яка далі послужить для нащадків гарним проявом незламності та сильного національного духу.

Диктат жорстокої ідеології КПРС, яка знищувала все українське, але розраховувала на підтримку з боку українців, не давав хоча б яких результатів щодо покори гордої нації. Це був справжній цинізм, який ми спостерігаємо й зараз із боку Кремля. Але щоб задовольнити свої потреби влада просто забороняла та продовжувала знищувати українське. Відбувався процес «зросійщення». Більшість націоналістів-дисидентів відправляли у заслання до Сибіру, якщо ті привертали «занадто» багато уваги на себе.

У творчості «вितязя молододі української поезії», як сказав про нього Олесь Гончар, розкрито вічне питання – це любов до Батьківщини. Своє натхнення він брав із творчості Т.Г. Шевченка. Симоненку вдалось передати цей патріотичний настрій у своїх віршах з любов'ю як до матері.

Свої твори він довго не хотів публікувати: «...я надряпав масу віршів, і вони, по-моєму, непогані, але для друку не годяться», — пише Василь Симоненко напередодні 1957 р. в листі до свого «однопольчанина» [4, с. 4]. Небажання друкуватись відбувається через радянську владу. Його цінності не підходили під ідеологію того часу.

«Україно, п'ю твої зіниці! Крешуть з них червоні блискавиці / Революцій, бунтів і повстань» [1]. Саме так в очах Симоненка виглядала Україна: революційною, бунтівною та повстанською бачив її автор. Український, нікому не підкорений народ, який став на дорозі тоталітарного режиму КПРС, подолав і такий жах.

Олесь Гончар говорив про Симоненка: «Україна, соціалістична земля, для нього – мати, святиня, вона дає йому крила й снагу, глибіню роздумів і художні барви, у відданості їй для поета – синівське щастя його, і сила, і честь» [4, с. 84]. Судячи з цих слів можна зробити висновок, що Василь був тим самим яскравим проявом буремного часу.

Вірш з його першої поетичної збірки вмістив у себе основну тезу, яка стала гаслом для багатьох: «Можна все на світі вибирати, сину/ Вибрати не можна тільки Батьківщину» [5]. У цих рядках лаконічно передалась вся суть творчості В. Симоненка, й не треба навіть пояснення цим рядкам. Це й є прояв патріотизму через лірику, яку не кожен зможе передати так лагідно й чутно.

Василь Андрійович Симоненко довів, що любов до Батьківщини повинна виражатись не дивлячись на обставини та час. Він прищеплював через літературу любов, любов до своєї країни, землі, народу. Українська нація сильніша за тоталітарний режим. Без патріотизму та любові до своєї країни не досягти перемоги над політичною ідеологією.

Українські поети-шістдесятники сходилися на думці, що наша трагедія у тому, що ми не засвоюємо уроків історії і знову і знову повторюємо ті ж помилки, знову і знову проходимо ті ж самі дороги – дороги скрути, розпачу, горя, війн. Поезія Симоненка – це новий погляд на минуле України у загальноєвропейському контексті, де кожен громадянин одноосібно визначає своє місце і роль в історії держави.

### Література

1. Василь Симоненко. URL: <https://vasylsimonenko.org/cytaty/papir-fototsytata-nayyvok-z-shchodennyka/>
2. Василь Симоненко. Збірка «Земне тяжіння». URL: <https://sites.google.com/site/tvorchistvasilyasimonenka/zbirka-zemne-tazinna>
3. Витрикуш Г. Історичне минуле України у творчості Л. Костенко та В. Симоненка. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 12. С. 29–34.
4. Біленко В. Тернистий шлях до читача: як в Україні видавалися книги Василя Симоненка: погляд у 60–80-ті рр. XX ст. Київ: Просвіта, 2016. 84 с.
5. Симоненко В. Лебеді материнства. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=252>

**Паніна О. В., Лисак Т. К.**

*Відокремлений структурний підрозділ  
«Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету»  
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

## ВІЙСЬКОВІ СЛОВ'ЯНЩИНИ – ЗАХИСНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

У своїй промові на II делегатському з'їзді української громади в Берліні 30 серпня 1942 року Гетьман Павло Скоропадський сказав таке:



«... Чи треба остаточно відмовитися від того, про що Український Народ століттями мріяв? Чи треба нам забути Ідею, за яку тисячі і сотні тисяч українців наклали головою? Ні, рішуче ні!

Український народ за свою тисячолітню історію переживав значно гірші часи свого існування, а все ж залишився духовно і фізично здоровим народом.

...За всіх обставин стоятимемо за втілення в життя Ідеї власної Української Держави... Ми прагнемо своєї Держави, ми прагнемо її тому, що лиш у своїй Державі народ може почувати себе вільним, може стати самим собою, може в своїх громадянах розвинути почуття поваги до себе. Лиш своя Держава може дати народові можливість всебічного розвитку всіх його талантів і духовних скарбів. Нарешті й матеріально тільки своя держава може дати своїм громадянам можливість кращого матеріального життя.

...І далі, – ми знаємо всі, що очевидячки, при боротьбі треба триматися вкупі, бути під одним проводом, ніж боротися розпорошено, маючи їх декілька...» [1].

28 липня 2022 року наша країна вперше відзначила День державності, але, на жаль, в умовах повномасштабної війни з росією. Маючи більше ніж тисячолітню історію української державності, громадяни держави вимушені її захищати зі зброєю, як і багато разів раніше.

За словами командувача Збройних сил України Валерія Залужного «Триває боротьба, масштабів якої світ не бачив із часів Другої світової війни. Ми не маємо права перекласти цю війну на наших дітей. Ворога потрібно знищити тут і зараз і ми це можемо зробити» [2].

Метою статті є дослідження участі вихідців чи мешканців Слов'янщини у захисті державності та суверенітету України.

Формою дослідження є заняття студентів у гуртку ОЦТК «Історичне краєзнавство».

Метод дослідження – інформаційно-літературний: опрацювання інтернет-ресурсів, книг «Пам'ять жива!», «Наші друзі – військові!» (авторський колектив – викладачі і студенти коледжу), спогади рідних або друзів про життєвий шлях військових.

Територія нинішньої України ще в сиву давнину була одним із центрів не тільки східнослов'янської, а й усієї європейської культури.

Українці зі зброєю в руках виборювали і виборюють нині свою державність, хоча вона багато років назад уже сформувалася. Чому ж недруги раз за разом хочуть нахабно її згвалтувати та знищити?

Московити, на думку авторів, знищують українців із ненависті, пихатості та заздрощів, бо українці – красиві, сильні, свободолюбиві, розумні, втелепні до будь-якої справи. Україна – це особлива, унікальна нація, яка сьогодні, як і раніше на своєму історичному шляху, виборює волю і захищає світ від абсолютного зла.

Україна має унікальну історію війнства. Кожна її сторінка сповнена звитягами різних поколінь оборонців рідної землі, які сформували особливий характер та образ сучасних захисників і захисниць України. Їхніми провідними рисами є патріотизм і відчайдушність, відвага і честь [3].

2014 року за звільнення Слов'янщини від російської окупації загинуло 63 військових. Наше місто втратило п'ятеро мешканців, які загинули, захищаючи територіальну цілісність держави у Донецькій та Луганській областях – це Микола Колосовський, Андрій Ременюк, Олег Бойцов, Сергій Майборода та Роман Напрягло – випускник коледжу, чудовий хлопець, щирий патріот і товариш. Куточок про Ромчика розміщено у музеї коледжу [4].

24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна війна росії проти суверенної держави України, яку рашисти цинічно називають «спеціальною операцією».

За дев'ять місяців військової агресії тільки на Донеччині росіяни вбили понад 900 цивільних громадян і це – тільки тих, кого вдалося упізнати, поранили більше 2000 осіб. Сьогодні неможливо точно назвати кількість загиблих у Волновасі чи Маріуполі, але ми точно знаємо, що там лік іде на десятки тисяч.

Більше ніж 1048 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф, найбільше у Донецькій області – біля 400.

За час війни уже загинуло 15 мешканців Слов'янщини: Віктор Смаригін, який проходив службу у 25-й окремій повітряно-десантній Січеславській бригаді (загинув під Авдіївкою), Сергій Верпека, військовий Збройних сил України (загинув під Волновахою), Костянтин Кузьменко (загинув, захищаючи Донеччину), Ігор Левицький (загинув при виконанні бойових завдань від ворожого обстрілу), Роман Касянчук (загинув, захищаючи рідну землю), Руслан Самойленко, командир взводу 46 окремого штурмового батальйону «Донбас» (смертельно поранений під Волновахою), Юрій Пічуркін, старший солдат батальйону спеціального призначення «Донбас» (загинув, захищаючи рідну землю), Іван Дешевий, солдат військової частини А 4350 (загинув під час звільнення Херсонської

області), Микола Лизенко, командир відділення зв'язку батальйону спецпризначення «Донбас» 15-го Слов'янського полку Національної гвардії України (загинув на Харківщині під час авіудару), Андрій Штепа, доброволець ЗСУ (загинув при звільненні Балаклії Харківської області), Сергій Чернишов, доброволець ЗСУ (загинув при звільненні міста Куп'янська Харківської області), Олександр Рилін, військовий ЗСУ (загинув при звільненні рідного краю), Мирослав Смульченко, солдат військової частини А 7272 батальйону територіальної оборони Краматорського району (загинув при звільненні міста Лиман Донецької області), Віталій Киркач-Антоненко, військовослужбовець (загинув на Луганщині в бою з ворогом).

На сьогодні – 10 грудня 2022 року – від початку повномасштабного вторгнення РФ у Слов'янську загинуло більше 20 мешканців, понад 100 осіб – поранено.

На жаль, у перші дні війни у бою, стримуючи рашистські танки під Києвом, загинула Ірина Цвіла. Тендітна жінка, яка любила квіти і життя. Жінка, яка загартувалася ще під час Революції Гідності, жінка, яка протягом 2014–2015 років разом із Максимом Лютим активізувала українознавчий рух на Слов'янщині. Вона була щирим другом не лише для студентів нашого коледжу, а й для багатьох інших. Розповідь про Ірину Цвілу увійшла до книги «Наші друзі – військові!» (автори – викладачі і студенти коледжу) [5].

Захищаючи рідну Батьківщину, віддали своє життя і колишні випускники коледжу. На сьогодні відомо про таких:

- Євген Андрієнко, випускник 2007 року, загинув у селищі Циркуни біля Харкова. Проходив службу в 92-й окремій механізованій бригаді.

- Микола Авраменко, випускник 2007 року, загинув під час виконання бойового завдання на Донеччині, старший лейтенант 66-ї окремої механізованої бригади.

- Олексій Дєдов, випускник 2007 року, загинув у районі села Зайцеве Бахмутського району. Служив у 72-й окремій механізованій бригаді імені Чорних Запорозжців.

- Сергій Мущицький, випускник 2007 року, загинув під час збиття вертольоту російською ракетою. Капітан, член екіпажу вертольоту Мі-14 морської авіації.

- Сергій Мороз, випускник 2014 року, загинув від ракетного обстрілу під час виконання бойового завдання під м. Сватовим на Луганщині. Командир інженерно-саперного взводу в/ч А7272.

На сайті коледжу розміщено інформацію про загиблих випускників з глибокою пошаною і вдячністю.

Випускник коледжу 2015 року Богдан Грищенко вирішив пов'язати своє життя з військовою службою. З жовтня 2015 року Богдан проходить службу в полку «Азов» і до останнього захищав Маріуполь. Він разом із побратимами знаходився в полоні рашистів у виправній колонії в селі Оленівка. Під час горезвісного вибуху в ніч на 29 липня 2022 року отримав поранення.

21 вересня після обміну військовополоненими між росією і Україною наш Богдан повернувся додому і зараз лікується в одній із лікарень столиці.

Ось така величезна ціна, яку платять нині українці за свою державність.

Завдання для нас – вшанування пам'яті загиблих, опис їх життєвих історій, виховання патріотичних почуттів, любові до рідної України на їх прикладі.

Загарбники ведуть боротьбу проти української нації уже чотири століття, вони привласнили нашу історію, знищили першоджерела, замість правдивої історії вигадали свою.

Україна – це чарівна природа, неповторна культура, все те, що оточує нас. Україна – це та земля, де ми народилися, де завжди чекає затишна батьківська оселя, найрідніші люди, найзеленіша трава, найблакитніше небо, найлагідніше сонце...

Українці непереможні, за нами великий світ, за нами вірні друзі, за нами ПРАВДА! Тому Україна обов'язково переможе ворога і розпочне змінювати навколишній світ на краще, відроджувати його духовну складову.

**СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!**

Таким чином, у статті розглянуто участь мешканців Слов'янщини, в тому числі й випускників коледжу, у захисті державності і суверенітету України під час останньої російсько-української війни 2014–2022 років.

Матеріали статті можна використовувати на заняттях з історії України, гуртка «Історичне краєзнавство», для написання чергової книги про пам'ять та вшанування військових, які захищають і виборюють нашу державність.

Ця тема може мати подальші розвідки, бо, на жаль, війна не закінчилася.

### **Література**

1. ГДА СЗР України. Спр. 7088. Т. 1. Арк. 334 – 009-011.

2. Інтернет ресурси. Valeriizaluzhnyi/
3. Український інститут Національної пам'яті. Голоси боротьби. Інформаційні матеріали до 80-річчя Української повстанської армії та Дня захисників і захисниць України. 2022 р. С. 2.
4. Лисак Т.К. Пам'ять жива. Слов'янськ: Видавництво Б.І.Маторіна. 2019. 194 с.
5. Лисак Т.К. Наші друзі – військові. Краматорськ: Друкарський двір. 121 с.

**Поцулко О. А.**

*Донецький національний медичний університет,  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

## **ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує питання підготовки відповідального, ініціативного, кваліфікованого фахівця-медика, здатного до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного удосконалення. Саме навчально-виховний процес вищої школи вимагає від студентів високої активності у самостійній навчально-пізнавальній діяльності, розвинених навичок самоконтролю та саморегуляції, раціонального розподілу часу, уваги, терпіння та комунікації. Нові умови неодмінно провокують потребу у пристосуванні та формуванні такої поведінки, яка дозволить ефективно функціонувати для досягнення поставлених завдань і задоволення власних потреб. Тому успішна адаптація першокурсника до навчання у вищому медичному навчальному закладі – запорука не тільки цікавого захоплюючого студентського життя, а й успішного розвитку студента як майбутнього лікаря-професіонала.

Адаптацію студентів-медиків першого курсу слід розглядати як комплексну проблему, виділяючи в ній різні окремі рівні і ланки, кожна з яких має специфічні механізми, зумовлені рівнем розвитку студента, групи і колективу. Процес адаптації студентів проходить на декількох рівнях «пристосування»: до нової системи навчання; до зміни режиму праці і відпочинку; до входження в новий колектив. Протягом перших курсів складається студентський колектив, формуються навички й уміння раціональної розумової праці, усвідомлюється покликання до обраної праці, дозвілля, побуту, встановлюється система роботи щодо самоосвіти і самовиховання професійно-значущих якостей. Різке руйнування багатолітнього звичного робочого стереотипу, основу якого складає

відкрите І. П. Павловим психофізіологічне явище – динамічний стереотип, іноді призводить до нервових зривів і стресових реакцій. З цієї причини період адаптації, пов'язаний із руйнуванням попередніх стереотипів, може на перших порах зумовлювати порівняно низьку успішність та труднощі у спілкуванні. В одних студентів вироблення стереотипу відбувається стрибкоподібно, у інших – рівно. Безперечно, особливості перебудови пов'язані з типом нервової системи, проте соціальні чинники теж мають позитивне значення. Знання індивідуальних особливостей студента-першокурсника, на основі яких будується система його включення в нові види діяльності і нове коло спілкування, дає можливість запобігти дезадаптивному синдрому, зробити процес адаптації рівним і психологічно комфортним.

На основі досліджень процесу адаптації першокурсників-медиків можна виділити такі труднощі: 1) негативні переживання, пов'язані з виходом учорашніх учнів з шкільних колективів з їх моральною допомогою і моральною підтримкою; 2) невизначеність мотивації вибору професії; 3) недостатня психологічна підготовка до неї; 4) невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності; 5) відсутність повсякденного контролю педагогів; 6) пошук оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах; 7) налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до умов гуртожитку; 8) відсутність навичок самостійної роботи; 9) невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, довідниками, показниками [1, с. 118].

Всі ці труднощі – різні за своїм походженням. Одні з них – об'єктивні, інші – носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, дефектами виховання в сім'ї та школі. На жаль, при зарахуванні абітурієнта у вищий заклад освіти в основному враховується лише його успішність – рівень знань. Відсутність іншої інформації у викладача приводить до того, що процес пристосування студентів до вузівського життя затягується. На наш погляд, для вироблення тактики і стратегії, що забезпечує оптимальну адаптацію студентів-першокурсників до вищого медичного навчального закладу, важливо знати життєві плани, інтереси першокурсника, систему домінуючих мотивів, рівень домагань, самооцінку, здатність до свідомої регуляції поведінки і т.п. Успішне розв'язання цієї проблеми пов'язано з розвитком психологічної служби у вищому освітньому закладі. Дані психодіагностики потрібні, насамперед, самому студентові, кураторові, викладачеві. Специфіка навчання у вищих закладах освіти така, що викладач, який читає лекцію, майже не має



можливості враховувати індивідуальний темп засвоєння, рівень розвитку мислення кожного студента. У куратора теж мало часу на спілкування зі студентами. Тому першокурсники дуже часто відчують дискомфорт.

Процес адаптації кожного студента проходить по-різному. Юнаки і дівчата, що мають трудовий стаж, або вступили у медичний університет після закінчення медичного коледжу чи медичного училища, легше адаптуються, ніж вчорашні школярі. За нашими дослідженнями, третина студентів не можуть повністю включитися у навчальний процес до кінця першого семестру. Це має свою психологічну основу. Школяру, що виробив стереотип режиму навчальної діяльності на уроках, доводиться долати його з перших днів перебування у вищому навчальному закладі. Недостатня увага до формування продуктивного стилю мислення у школярів приводить до того, що навчальний процес у вищому навчальному закладі вимушений значною мірою спиратися на репродуктивне мислення першокурсників; до того ж, такий тип мислення не дає можливості студенту приймати оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях і легко адаптуватися у змінних умовах діяльності.

Крім того, існують ще й фізіологічні труднощі, які пов'язані, в першу чергу, з необхідністю обробки великого, в порівнянні з періодом навчання у школі, обсягу інформації за короткі терміни, а також із потребою пристосування до нового ритму життєдіяльності (новий розклад навчання у ВНЗ, збільшення часу на самостійну роботу, обов'язки, пов'язані із новим соціальним статусом, професійні захоплення, гуртки, секції тощо) [2, с. 41].

Ми хочемо запропонувати таку систему заходів, яка допоможе адаптації студентів-першокурсників вищого медичного навчального закладу: робота щодо комплектування академічних груп з урахуванням психологічних особливостей студентів і їх психологічною сумісності; ритуал «Посвята у студенти»; виступи викладачів; курс «Вступ до спеціальності»; знайомство з історією вищого навчального закладу і його випускниками; організація консультаційних пунктів у гуртожитку; ведення щомісячної атестації, що дозволяє контролювати самостійну роботу і допомагати студентам-першокурсникам.

Особливе значення для адаптації студента має колектив. Формуванню колективу сприяє створення соціально-ціннісної єдності шляхом роз'яснення значущості навчання, його мети і задач, стимулювання активу стосовно згуртування колективу; розвиток свідомості, творчості, дружби, розуміння взаємостосунків; закріплення авторитету активу; забезпечення дружньої спільної діяльності; проявлення турботи про студентів, врахування їх запитів. У студентському житті схрещуються лінії формальних і неформальних

зв'язків. Але, на жаль, студентські групи формуються за рішенням адміністрації, не враховуючи бажання студентів, та інших факторів сумісності і рівня соціальної зрілості.

Саме тому прямий обов'язок професорсько-викладацького складу всього вищого медичного наавчального закладу полягає у тому, щоб допомогти студентові першого курсу в процесі становлення його не тільки як майбутнього спеціаліста-лікаря, але й як особистості, сприяти створенню атмосфери свободи, самоповаги та творчості. Думаючи про покращення умов навчання і виховання, потрібно цікавитись не тільки навчальними програмами і методами викладання, але й життям студента (ступенем його самостійності, способом проведення вільного часу тощо).

Дослідження доводять, що в останні роки постійні контакти в межах навчального мікросоціуму та стійкий інтерес до обміну знаннями послаблюються. Студент, який не зміг самоствердитися у межах основного соціуму, потрапляє до системи морально-психічного дискомфорту [1, с. 121].

Важливе місце в системі особистісно-середовищних стосунків студента-першокурсника займають комунікативні зв'язки з професорсько-викладацьким складом. Зараз переважає суб'єктно-об'єктна парадигма, авторитарний стиль, компанійська поведінка з боку студентів, формалізм педагогічних заходів. Більш доцільною була б суб'єктно-суб'єктна взаємодія, яка має на меті: 1) розвиток творчого потенціалу студентів на базі співробітництва; 2) прагнення до самореалізації і самовираження обох суб'єктів у навчальному процесі; 3) удосконалення техніки спілкування. Виникає необхідність поживавлення роботи органів студентського самоврядування, яке у вищому медичному навчальному закладі функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

Отже, процес адаптації досить складний; його успішність залежить від того, наскільки швидко студент подолає ряд професійних, соціальних, психологічних, дидактичних і біологічних труднощів. Навчання у закладі вищої освіти є одним із тих видів діяльності, який передбачає велике розумове, психологічне та нервово-емоційне навантаження.

На результат адаптації та її ефективність впливає і якість допомоги студентам-першокурсникам з боку викладачів, кураторів та співробітників університету. Забезпечення психологічного комфорту, створення доброзичливої атмосфери, умов для виявлення здібностей студентів, їхньої індивідуальності, їхнього самовираження, активного залучення до

громадського життя групи та університету – все це сприяє успішній адаптації студентської молоді до навчання.

Саме успішна адаптація студентів-першокурсників вищого медичного навчального закладу забезпечить успішність їхньої навчальної діяльності і буде сприяти професійному становленню майбутніх лікарів.

### **Література**

1. Вітвицька, С. С. (2006). *Основи педагогіки вищої школи*: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 384 с.

2. Левківська, Г. П. (2001). *Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти*. К., 2001. 128 с.

**Sommer H.**

*Politechnika Rzeszowska,  
Rzeszów, Polska*

## **ASPIRACJE ŻYCIOWE MŁODZIEŻY, JAKO WAŻNA KATEGORIA KSZTAŁTUJĄCA PRZYSZŁOŚĆ WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY**

### **Streszczenie:**

Każdy człowiek ma w życiu jakieś cele, dążenia i plany, które chciałby w przyszłości osiągnąć lub zrealizować. Dla młodych ludzi są one czymś szczególnym, w dużej mierze wyznaczają całą przyszłą drogę życia. Wszystkie – zarówno mniej, jak i bardziej sprecyzowane – wymagają dużego nakładu pracy i wysiłku, niekiedy także sporo szczęścia. W okresie

dorastania młodzież podejmuje ważne decyzje życiowe – wybór dalszego kształcenia, przyszłego zawodu, założenia własnej rodziny. Te decyzje są uzależnione od wielu czynników, przede wszystkim od warunków społeczno-ekonomicznych oraz od całokształtu sytuacji życiowej człowieka, gdzie największą rolę odgrywa (szczególnie w wieku szkolnym) wpływ rodziny.

W swoim wystąpieniu chciałabym pokazać opinie młodzieży na temat tego zjawiska. Pomoże to zilustrować zmiany, jakie zachodzą w strukturze demograficznej i społecznej młodych ludzi, w powiązaniu z ich awansem życiowym. Powyższa problematyka wydaje się ważna, przede wszystkim dlatego, że to właśnie współcześni młodzi ludzie w przyszłości będą decydować nie tylko o losach własnych, ale również o losie swoich dzieci, czy społeczeństwa.

Obecnie młodzież ma większe ambicje życiowe niż jej rówieśnicy sprzed np. dwudziestu lat, o czym może świadczyć ilość osób podejmujących naukę na studiach wyższych. Plany edukacyjne wydają się być szczególną ambicją dzisiejszej młodzieży a przysłowiowym kluczem, otwierającym wiele drzwi, jest dyplom wyższej uczelni.

Problem główny wystąpienia będzie oscylował wokół zależności pomiędzy wybranymi aspektami środowiska rodzinnego, a aspiracjami życiowymi młodzieży.

W pierwszej części przedstawię aspekt teoretyczny dotyczący cech środowiska rodzinnego, jako ważnego czynnika wpływającego na przyszłość współczesnej młodzieży. Szczególną uwagę zwrócę na pojęcie rodziny w kategorii pedagogicznej, psychologicznej i socjologicznej, w tym również rolę i funkcje współczesnej rodziny. Wiele miejsca poświęcę również strukturze rodziny, jako środowisku wychowawczo-kulturowemu oraz wpływowi sytuacji materialnej rodziny na jej funkcjonowanie.

W dalszej kolejności omówię aspiracje, jako ważną kategorię kształtującą przyszłość dzisiejszej młodzieży. Przedstawię ujęcie definicyjne pojęcia aspiracji w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu. W tej części zwrócę też uwagę na rodzaje aspiracji oraz ich uwarunkowania. Zakończę przeglądem wybranych badań na temat środowiska rodzinnego i jego wpływu na aspiracje młodzieży.

W drugiej części, metodologicznej uwagę skupię przede wszystkim na sformułowaniu problemu głównego z rozbiciem na problemy szczegółowe. Wysunięte zostaną również hipotezy badawcze, jak również podam charakterystykę zmiennych i wskaźników. Do operacjonalizacji problematyki badawczej przedstawię opis metod, technik i narzędzi badawczych (w badaniu zastosowano ankietę), a także charakterystykę badanej populacji (zwrócono tutaj uwagę na dobór próby i opis ośrodka miejskiego).

W ostatniej części wystąpienia podejmę analizą wyników badań przeprowadzonych na próbie 102 osobowej. Badaniami na temat wpływu środowiska rodzinnego na aspiracje życiowe młodzieży zostali objęci uczniowie wybrani próbą losową z drugich klas I Liceum Ogólnokształcącego i Technikum Hotelarskiego, mieszczących się w Zamościu. Uzyskane dane zostaną przedstawione na wykresach i w tabelach.

Wystąpienie zakończą wnioski stanowiące podsumowanie analizowanej kwestii. Są one swoistą kwintesencją podjętych rozważań.

## **ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДІВ БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Біблія – священна книга трьох світових релігій: іудаїзму, християнства та ісламу. Віра цих релігій базується на ній, тому що кожна з цих релігій вважає її Словом Божим. Біблія занесена у книгу рекордів Гінеса як найпопулярніша книга світу. Є така думка, що тільки та мова може вважатись мовою, на яку було перекладене Святе Письмо. Біблійний переклад мовою народу ставав важливим для розвитку не тільки лінгвістики, але й духовного, національного та культурного становлення народу. Коли Біблія стала доступною для всіх українців? Коли, хто і за яких умов перекладав її українською? [1, с. 47]

Традиційно вважають, що перші, хто переклав Біблію на близьку до української мови – це Кирило та Мефодій. Але існують свідчення про те що, ще до приходу цих двох людей вже існували переклади Біблії. Наприклад, у «Житті Кирила» описується про те, що Костянтин Філософ (у чернецтві Кирило) у шістдесяті роки IX століття відвідав Крим і побачив там Євангелію, яка була написана іншими письменниками. Це відбулось у 863 році, ще до того, як був винайдений новий слов'янський алфавіт, кирилиця. Звичайно це не була церковнослов'янська мова, але це була мова, на якій розмовляли тоді люди і вона була близькою до сучасної української мови. На підставі цього біографічного свідчення Кирила можна сказати, що переклади частин Біблії, а особливо чистин Нового Заповіту, сягають VIII-IX ст. [4, с. 109].

Наступна зупинка – XII століття. У цей час було написано два Євангелія:

*Путнянське Євангеліє* (апракос, друг. пол. XII ст.). Апракосом називаються Євангелія, що мають вибірккові читання для богослужбового використання. Списане уставом на пергамені (збереглося 146 листків) з македонсько-глаголичного оригіналу з лексикою, близькою до Ассеманієвого Євангелія, у північній Галичині чи на південно-західній Волині двома писарями (1–48 листки; 49–146), що внесли низку українських фонетичних рис.

*Холмське Євангеліє* (апракос, кін. XII ст.), написане церковнослов'янською мовою з рисами української фонетики (167

аркушів). Пам'ятка української мови. Зберігається у Російській державній бібліотеці [3, с. 143].

Однією з перших пам'яток також є Євсевієве (Галицьке) Євангеліє, написане у 1283 р. – перепис фрагментів тексту зі старослов'янського перекладу Євангелія від Іоанна, виконаний для церкви святого Іоанна священником Євсевієм (в Галичі або в Холмі). Про галичанське походження Євангелія «свідчать особливості лексики, використання місцевої говірки тих часів. Скажімо, «чес» замість «час». Так кажуть лише галичани, – висловлює припущення член-кореспондент Національної академії наук України, директор Інституту української мови Василь Німчук. Євангеліє знайдене в селі поблизу Молдови. Під час переписування було внесено чимало рис характерних для української мови.

Але все ж таки, по праву самим відомим та стародавнім перекладом вважається *Пересопницьке Євангеліє* – книга, на якій президенти складають присягу, об'єднала європейський Ренесанс і староукраїнську мову, католицькі сумарії зі слов'янськими зачалами, новаторське оформлення та новий український устав. У XVI столітті люди без спеціальної підготовки гірше розуміли церковнослов'янську. Тому задум перекласти Євангеліє староукраїнською писемно-літературною мовою не був випадковим. Також і Біблія Мартіна Лютера та відголоски Реформації в Україні були прогресивним прикладом для наслідування.

Пересопницьке Євангеліє написане у 1556–1561 рр. Михайлом Василевичем із Сянока та архімандритом Пересопницького монастиря Григорієм у селі Двірці та у Пересопниці на Волині (тепер село Рівненського району Рівненської області). Створене за меценатством волинської княгині Анастасії Заславської та князів Чорторийських – Івана Федоровича і Євдокії. Пересопницьке Євангеліє стало чинником утвердження живої української мови в часи насадження католицизму через латину, тоді як українська мова була закріплена в релігійних текстах. Книга показує загальний високий рівень української культури на той час. Оригінальне видання зберігається у Києві в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це справжній скарб та святиня як і нашого народу, так і всієї релігійної спадщини [3, с.148].

Ще однією вагомою реліквією, яка стоїть за значимістю поряд із Пересопницьким Євангелієм, стає *Острозька Біблія*. Цікаво, що у 2021 році книга святкувала ювілейну дату – 440 річчя. Біблія була надрукована 1581 року в маєтку відомого українського магната та політичного діяча князя Василя Костянтина Острозького в Острозі (тепер м. Острог Рівненської обл.) у спеціально організованій для випуску Біблії друкарні. Це останнє



відоме видання Івана Федорова. Острозька Біблія належить до визначних зразків не тільки української, а і світової поліграфії XVI ст. За підрахунками книгознавців, книга містить 3 240 000 друкованих знаків. Час, коли створювали Острозьку Біблію, – період воєн на виживання. Тим більше це були прикордонні території. Рука князя Костянтина Острозького більше звикла тримати меч, а не книгу. І при цьому він витрачав колосальні кошти на відкриття навчальних закладів, друкарень, видання книг [5, с. 8].

Острозьку Біблію вважають шедевром тодішнього друкарського мистецтва. Іван Федоров видав 1500 примірників – фантастичний на той час тираж. Ілюстративне оформлення видання видрізняється стриманістю, продуманістю композиції, художнім смаком. Розпочинається із титульного аркуша у гравірованій рамці, на звороті титулу уміщено герб Василя-Костянтина Острозького, у кінці книги – друкарську марку Івана Федорова.

Якщо ж перейти до перекладів, часом ближче до нашого, то одразу варто розповісти про переклад Пантелеймона Куліша. Разом із науковцем Іваном Пулюєм, письменник перший зробив повний переклад Біблії українською з мов оригіналу в 1860 році. Старий Заповіт було перекладено ними з єврейської, а Новий Заповіт – за грецьким текстом: *Novum Testamentum Graece, Coloniae Agrippinae 1866, typis W.Hassel*. Після знищення першої редакції їхнього перекладу Біблії в загадковій пожежі будинку П.Куліша вони відновили справу перекладу й до смерті письменника в 1897 майже повністю закінчили переклад усієї Біблії. На момент смерті Куліша в 1897 неперекладеними залишалися лише невеликі уривки Старого Заповіту, які після смерті Куліша допоміг завершити перекладати письменник Іван Нечуй-Левицький. Він переклав Книгу Рути, 1-шу та 2-гу Книги Паралипоменон, Книги Ездри, Неємії, Естери та Пророка Даниїла. Переклад вийшов у світ у січні 1903 року у Лондоні [2, с. 23].

Другий повний переклад Біблії з мов оригіналу належить митрополитові Іларіону (Іванові Огієнку). В початковій редакції переклад 4 Євангелій він виконав, проживаючи в Галичині (1922–1926 рр.): у місті Винники (нині підпорядковане Львівській міськраді) та у Львові. Старий Заповіт перекладено з гебрейського тексту *Biblia Hebraica*, а Новий – за грецьким текстом *Novum Testamentum Graece* за редакцією Ебергарда Нестле. Повний переклад Біблії завершено влітку 1940 р. (опубліковано у червні 1962 р.). Третій переклад належить греко-католикові Іванові Хоменку, а четвертий – Рафаїлові Турконяку. Інші чотири переклади з восьми повних перекладів Біблії українською виконані не з мов оригіналу [5, с. 67].

На сьогодні маємо щонайменше вісім перекладів Біблії українською мовою. Якщо ж говорити лише про Новий Заповіт, то таких перекладів є більше. Минулого року з'явилося аж два нові переклади Біблії сучасною українською мовою. Це – масштабні події, адже стаються вони не так часто, і сам переклад є досить трудомістким та тривалим процесом.

Отже, від багатства та розмаїття перекладів Святого Письма українською мовою захоплює подих. Я навіть не змогла перелічити та відвести хоча б пару речень повністю усім перекладам. Без сумнівів, Біблія, її переклади та праці на її основі наших науковців та священнослужителів зробили величезний вклад у культуру та освіченість українського народу. Біблія – це єдина книга у світі, яка поєднує в собі три складові: наукову обґрунтованість, історичну достовірність і пророчу силу. Тому ця Книга варта того, аби бути перекладеною на усі мови світу.

### **Література**

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / Пер. І. Огієнка 1962 р. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.
2. Барщевський Т. Вступ до біблійних наук: Конспект лекцій. – Львів: Свічадо, 2006. – 304 с.
3. Блощук О. Професор Іван Огієнко / Слово вчителю. – №1, 2007. – С. 16-19.
4. Жукалюк М., Степовик Д. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 176 с.
4. Тимошик М. Книга серед книг: Історія перекладів Святого Письма українською мовою // Берегиня. – 2000. – № 4. – С. 6-18.
5. Носарева Л. Острозька Біблія знову побачить світ / Дзеркало тижня. – № 43 (468), 2003.

**Стешенко Н. Л.**

*Донбаська державна машинобудівна академія,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

**Стешенко О. В.**

*ВСП «Краматорський фаховий коледж промисловості,  
інформаційних технологій та бізнесу ДДМА»  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: НОВІТНІ ПІДХОДИ**

Для молоді людини в сучасному глобалізованому світі надалі важче ідентифікувати себе як частину окремої етнічної спільноти. Часто

підміняються поняття «Батьківщина», «національна свідомість», «патріотизм». Запобігти такій ситуації, на наш погляд, може залучення студентської молоді до історико-краєзнавчої пошуково-дослідницької діяльності.

Особливої актуальності набуває ця проблема у зв'язку з прийняттям нової Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022 р.). У ній, зокрема, наголошується, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [1].

Важлива роль у реалізації цих напрямів та модернізації освітнього процесу відводиться системі закладів позашкільної освіти на всіх рівнях (державному, обласному, територіальних громад). Цілком очевидно, що сучасна складова виховання молодого покоління повинна становити науково-обґрунтовану систему, яка у підсумку сформує загальнокультурні й громадянські цінності та відповідну сукупність соціально-значущих якостей особистості, котрі характеризують ставлення молоді до суспільства, держави, інших людей. Одним із чинників, через які виявляється ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави, є патріотизм. Таким чином, формування патріота – це провідна складова освітньо-виховного процесу, реалізацією якої й повинні займатися освітяни.

Отже, визначимо за мету – проаналізувати зміст і напрями історико-краєзнавчої діяльності студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти у вимірі сучасних концептів національно-патріотичного виховання.

Аналіз сучасного стану вивчення проблеми свідчить, що на сьогодні автори пропонують власні підходи до патріотичного виховання молоді, зокрема з використанням краєзнавчого матеріалу [2]. Утім, безумовно, питання розглядалося в ретроспективі та його формат не новий [3]. Проте, бракує узагальнюючих праць, що й обумовило появу даної публікації.

Академік Петро Тронько, корифей національного краєзнавства, цілком виправдано поєднав поняття «патріотизм» і «краєзнавство». Принагідно зауважимо, що історико-краєзнавча дослідницька студентська діяльність у сучасному вимірі розглядається, зокрема, як цілісна система, яка науково й ґрунтовно вивчає історію певної території, тим самим

нагромаджує досвід позитивного ставлення до історичної спадщини, яке сприяє національно-патріотичному вихованню особистості.

Національна територія – це визначальна складова нації. Інші основи нації – культурна спадщина, єдині історико-політичні традиції, типові расові ознаки, власна мова. Патріотизм – властивість особистості, яка формується через систему знань про рідний край: його природу, культуру, населення, історію тощо. Тобто, це цілісне сприйняття крізь свідомість особистості, що й сприяє формуванню глибоких патріотичних почуттів, гордості за свою землю. Краєзнавство є тією галуззю знань, яка дає повну інформацію про регіон.

Історико-краєзнавча діяльність студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти у сучасній площині національно-патріотичного виховання неможлива без розроблення нових теоретико-методологічних, науково-методичних засад історичної науки, які створюють підґрунтя для дослідження локальних об'єктів. Упровадження до наукового обігу історичних джерел регіонального рівня також сприяє вирішенню питання. Науковці намагаються подолати хибне уявлення про те, що «мала історія» може існувати без власного методологічного фундаменту. Теоретичною основою досліджень в історичнім краєзнавстві може бути ціла низка напрямів, течій, теорій у філософії, історії та історіософії. «Історія повсякденності» зміщує пріоритет досліджень на користь історії краю, родини, соціальної історії. Антропологічний підхід зосереджує увагу юних дослідників на ментальності, етнічних ознаках, в основі яких найчастіше лежать регіональні відмінності.

Розширилася тематика краєзнавчих досліджень історії регіонів. Це відкрило нові напрями таких історико-краєзнавчих студій як соціальна історія, специфіка та розмаїття буденних проблем населення, дослідження ментальних відмінностей, звичаїв, соціонормативної культури, поглиблене вивчення демографічних процесів в окремих регіонах. Потребують новітніх підходів мікроісторичні дослідження.

Краєзнавство закладах вищої та фахової передвищої освіти як джерело додаткових знань і виховний засіб є визначальним чинником залучення студентів до вивчення своєї місцевості, забезпечення розуміння зв'язку глобальних, національних і регіональних аспектів у вирішенні сучасних проблем.

Роль викладача полягає у тому, щоб дати загальне уявлення про історичне краєзнавство, його становлення, джерела, методику збору краєзнавчого матеріалу, використання краєзнавчих матеріалів в освітньо-виховному процесі, їх класифікацію та опис; розширення та поглиблення

знань з історії України, вивчення минулого власного регіону з моменту появи на його території первісної людини та до сучасності. Актуальними постають наступні завдання: вивчення основних етапів історії рідного краю; висвітлення міста і ролі області інфраструктурі України; вироблення умінь застосовувати набуті знання з краєзнавства для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільно-економічних явищ і подій; виховання патріотичних і морально-етичних переконань молоді, причетності до тисячолітньої історії українського народу; навчити студентів написанню науково-дослідницьких краєзнавчих робіт; формувати історичне та критичне мислення; розвивати позитивні якості особистості: працелюбство, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за результат власної діяльності; сприяти самореалізації молоді в соціумі засобами краєзнавства.

Завдання реалізації пошукової краєзнавчої діяльності студентів – знайомство з основами наукової роботи, а саме: складання плану власного дослідження з обраної теми та послідовне його виконання, набуття навичок роботи з науковою літературою, отримання умінь щодо збору та систематизації комплексу джерел, знайомство зі структурою науково-дослідницької роботи та основними вимогами до її написання та оформлення, формування навичок ведення наукової дискусії; формування знань про особливості сучасного соціально-політичного розвитку краю та його перспективи; вироблення умінь застосовувати набуті знання з краєзнавства у повсякденній діяльності; навчання практичних навичок роботи з історичними джерелами та науковою літературою; прищеплення молоді навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку.

Протягом навчання студенти знайомляться з предметом та актуальними проблемами історичного краєзнавства, становленням історичного краєзнавства в Україні, регіоні, з історією області, свого міста, села, селища тощо. Дослідницька діяльність сприяє підвищенню освітнього та культурного рівня студентів, формуванню стійкого інтересу до історії, рідної мови, культури тощо. Наукова робота активізує інтелектуальний розвиток молоді, виховує творчу особистість, повагу до нації, патріотичні почуття. Загальними принципами організації освітньо-виховного процесу є: науковість, синтез інтелектуальної та практичної діяльності, індивідуальний підхід, послідовність і поступовість вивчення матеріалу. Підсумки краєзнавчої пошукової діяльності рекомендовано оприлюднювати на науково-практичних конференціях.

Таким чином, в сучасних умовах розбудови національної системи освіти історичне краєзнавство є потужним засобом патріотичного виховання студентської молоді, яке спрямоване на вирішення таких завдань: допомагати відродженню духовності, історичної приналежності та національної самосвідомості; стимулює формування моральних, естетичних, патріотичних почуттів, культурних і політичних цінностей, сприяє відродженню регіональних традицій, консолідації нації. Перспективним видається освітньо-виховні заходи та проєкти з історичного краєзнавства. Необхідно також скоординувати програми національно-патріотичного виховання молоді з програмами історико-краєзнавчого напрямку, яких бракує системі вищої та фахової передвищої освіти, але які акумулюють надбання країни на місцевому рівні.

### Література

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12>
2. Мокруха М. О. Деякі аспекти сучасного національно-патріотичного виховання. *Нива знань*. 2015. № 2. С. 7–9.
3. Чепіль М. М. Краєзнавство як чинник патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець XIX–початок XX ст.). *Вісн. Дніпропетров. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Пед. науки*. 2015. № 1. С. 38–44.

**Tsven Y.**

*National Pirogov Memorial Medical University,  
Vinnytsya, Ukraine*

### DO YOU USE GOOGLE TRANSLATE OR ALTERNATIVE TRANSLATE RESOURCES?

My strong believe and I am sure all will join me in consideration that online dictionaries have become part and parcel not only of the reading and writing culture, but also part of our everyday life. They are helpful to get a clear meaning both of different words and phrases and even passages. We all use online translate resources, no matter what education level we are, if we are at school or university, at work or while traveling etc. However, unlike our parents, who used to tote paperback or hardback books, we have more options. New technologies help us a lot. You can easily find a dictionary app to install on our phones or laptops. Online dictionaries are terrific resources for fast word lookups. They help us to translate and learn any new word we encounter and

boost our language confidence. These online dictionaries can be very useful, as they are available online and can be used everywhere people have access to the Internet.

Talking about translate resources, it is necessary to understand the difference between an online translator and an online dictionary. An online translator, as the name indicates, can translate a word, phrase, paragraph, or document. It gives literal translation, word-for-word, or much more sophisticated. However, it should be said, that some online translators like Google and DeepL offer a variety of different meanings, so there is an opportunity to select the most appropriate translation.

A dictionary, on the other hand, does not let us translate an entire text, or even a sentence. It gives us an access to the meaning of each word based on its context, common expressions, synonyms, etc., but we must do the actual sentence building on our own. Also, dictionaries can provide us with lots of other information (pronunciation, conjugation, synonyms, and antonyms and so on).

Lots of people love Google Translate, because it is widely available to use and offers a really large number of languages (more than 200). Maybe, we do not exactly love it, but often use, since it boasts one of the most comprehensive online word directories. There are obvious prospects because we are provided with synonyms, use case examples etc. It also comes with an audio pronunciation tool, autosuggest feature, and displays a word's grammar forms.

DeepL is an abbreviation of Deep Learning. Fairly new to the scene, this online translator was launched in 2017. It is very similar to Google Translate, because this translator's website, also consist of two windows. In one you type the text that you want to translate, the translator is also able to automatically detect the language in which it is, and in the second one we get a translation into the desired language. It is recommended to install this application in the desktop version, because if you have it open in the background and select a text, which you want to translate, and then you use the keyboard shortcut "Ctrl/Command + CC", this application will automatically open and quickly show the translation of the selected text.

Online Translators can be very useful if it is necessary to translate sentences to understand lots of information in a short period of time, to catch the main idea of a long text. However, attention should be paid that online translators, both Google Translate and DeepL offer translations that are not fully accurate, and the content can be very questionable. To remedy that there are many alternatives. Translate resources are like the proverb "many people – many minds" preferred according to individual personal priority and favor. There are



several suggestions of websites that I would like to share with and tell you about my experience of usage in studying and everyday life.

Certainly, it is not a very scientific approach, but one of the suggestions most frequently given by people in social networks polls, and at the same time my favorite website that I use most often when I need a translation is Context.reverso.net. Context.reverso.net is a website where there is possible to see and check not only the translation of a word or phrase that you need, but also find many examples of usage it in sentences. It is a wonderful approach because we cannot simply consult with the dictionary about the literal translation of a word or phrase, but see it in a context, see all the grammar around it, what to use before, after, which grammatical constructions should be applied. If you want to find more examples, it is necessary to use the website not as a guest but to log in. And logging in is completely free.

Being a student, you must deal with lots of educational information. It may seem unexpected, but another source which can be very useful and helpful, especially if it is necessary to translate technical or scientific terms, is the Wikipedia. You can find the entry you are looking for in your own language, and then simply select the target language from the list of languages available in Wikipedia and then find the explanation in the necessary language. There is no need to convince anybody that this way of translation gives us much more certainty that it is correct, than the one we can find in various other dictionaries or online translate resources.

Another dictionary which can be recommended as a good translate resource is Wiktionary.org. This website is linked to Wikipedia. From the first glance, you will see a familiar layout, but it is very different from other dictionaries that have already been mentioned above. Wiktionary goes beyond the standard dictionary to provide an in-depth explanation for words using definitions and illustrations. The peculiarity of this dictionary is that it can show us not only the translation of a necessary word into other languages that are available, but also gives us much information about the word itself (for instance its etymology, origin, synonyms, antonyms, it explains the peculiarities of the word use, demonstrates expressions in which the word appears, idioms with it etc.). For language learners it is a very wonderful recourse, because there is lots of important information in grammar and use. For every noun there is a table that will show you how this word is declined in all cases, in singular and plural. In case of verbs there is information about forms of verbs, whether it has the perfective or imperfective aspect and so on. Despite the obvious advantages, there is a concern that should be considered when using. Users question their credibility since users can edit anything on the site.

One more resource that I would like to mention, and which is very simple in use is online language portal Bab.la. The site has a simple interface. It is very easy to use because you just type the word you want in the search box, and it shows not only the translation, but also various useful expressions this word has been included. The advantage of this resource that it shows the translation in a context. Each word has numerous example phrases, to help you better understand typical contexts in which it is used. It can be very useful if you need a language for specific purposes. The various categories of this dictionary range from colloquialisms and regional expressions to technical vocabulary specific to individual fields. It includes special options: synonyms, pronunciations, examples etc. along with meaning, conjugation, grammar. Bab.la is a less well-known site, however, it is worth looking, it has games, quizzes, and travel articles for someone curious.

To sum up and conclude what is better to choose a translator or a dictionary, it depends on one's taste or needs. No secret that tastes differ, some of us may prefer a certain interface, others are simply accustomed to using a certain site. But beyond these more superficial criteria, my experience recommends me following and basing a decision on something else: learning goals, they are the most important. If I am travelling and visiting a country an app like MosaLingua may be more than necessary or just a pocket paper dictionary. On the other hand, at my studies if there is need educational information from foreign resources and I am not bilingual, a mix of online translators and dictionaries is a better choice.

### **References**

1. Anil. Best English Online Dictionaries – a Review of 7 Top Names. URL: <https://lemongrad.com/best-online-dictionaries/> (Last accessed: 07.12.2022).
2. Katharina N. The Best Online Translators and Online Dictionaries for Language Learners. URL: <http://lnnk.in/atkD> (Last accessed: 09.12.2022).
3. Top 8+ Best Online Dictionaries (2022). URL: <http://lnnk.in/axj9> (Last accessed: 10.12.2022).
4. Best Online Dictionaries for Students. URL: <http://lnnk.in/dviM> (Last accessed: 08.12.2022).

## **РОЗДІЛ III. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Аветісова І. С., Переверзєв А. О.*

*Донецький національний медичний університет  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

### **РОЛЬ І ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ГАЛУЗІ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ**

Для спілкування людей різних національностей та з різних країн світу використовують кілька міжнародних мов. Серед них найбільшу популярність набула англійська мова, і не випадково. Адже англійська – це не просто мова, якою розмовляють у США та Великій Британії. По-перше, сюди можна дописати Ірландію, Канаду, Австралію, Нову Зеландію, багато країн Африки та окремі держави Азії. По-друге, це більше ніж просто мови окремих країн. Англійська була визначена мовою для ведення переговорів у таких міжнародних організаціях як Генеральна Асамблея ООН, Союз Безпеки Європи, ЮНЕСКО, НАТО, Європейський Союз та організація країн-експортерів нафти (ОПЕК). Англійською проводяться міжнародні саміти та переговори, вивчення світового досвіду колег у різних сферах життєдіяльності; нею підписуються важливі державні документи, зустрічі президентів різних країн. Англійською ведуться міжнародні торговельні відносини, здійснюється робота фінансової та транспортних систем [1].

Суспільство неодноразово намагалися знайти альтернативу англійській мові (наприклад, створення міжнародної планової мови – есперанто). Однак, англійська має багату історію і глибоке коріння: на ній говорили, співали та писали видатні музиканти, поети, філософи, тому «конкуренти» не спроможні стояти з англійською мовою на одному щаблі. Наразі її вивчають на профільних курсах англійської онлайн та офлайн, у школах та ВНЗ [4].

Вищі навчальні заклади медичної сфери також мають цикли англійської на 1–3 курсах спеціалізації «Лікувальна справа», «Стоматологія», «Педіатрія», «Фармація». Наприкінці 3-го курсу, поміж решти екзаменів, студенти медичних вишів, складають ЄДКІ з англійської мови за професійним спрямуванням. Наразі, багатьом студентам недостатньо прописаної в університеті програми для бажаного рівня

медичного англійського, тому вони використовують сучасні технології для того, щоб покращити свої знання

*Додаток 1.*

**Українські сучасні безкоштовні online-курси для поглиблення знань з теми «Медична англійська»**

|  | Назва курсу                                              | Опис курсу                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | English Health Train                                     | <u>Необхідний рівень знань:</u> B <sub>1</sub> – B <sub>2</sub> .<br><u>Розрахований для:</u> лікарів та медсестер, які навчаються або працюють в англomовній країні.<br><u>Складається з:</u> 240 або 320 навчальних годин (5 модулів; наприклад: комунікація медичного персоналу з пацієнтами).<br><u>Наявні блоки з завданнями після кожного модулю:</u> аудіювання, говоріння, читання, словарний запас. |
|  | Medical Terminology                                      | <u>Необхідний рівень знань:</u> A <sub>2</sub> – B <sub>1</sub> .<br><u>Розрахований для:</u> студентів медичних училищ та університетів.<br><u>Складається з:</u> модулів медичних термінів, скорочень, суфіксів, префіксів для основних предметів (таких як: Фізіологія, Анатомія, Патологія).                                                                                                             |
|  | Clinical Terminology for International and U.S. Students | <u>Необхідний рівень знань:</u> B <sub>2</sub> – C <sub>1</sub> .<br><u>Розрахований для:</u> студентів медичних університетів.<br><u>Складається з:</u> модулів медичних термінів для клінічних предметів (таких як: Хірургія, Терапія, Педіатрія).<br><u>Можливе отримання сертифікату.</u>                                                                                                                |

Крім того, вам доступні медичні блоги від провідних фахівців у своїй галузі:

1. Violin MD – популярний відеоблог молодого лікаря з Канади;
2. The Medical Futurist – канал про майбутнє медицини, охорони здоров'я, хвороб, методів лікування і технологій;
3. Doctor Mike – YouTube-канал одного з найбільш медійних і популярних лікарів сучасності.

Ці ресурси можуть стати актуальними для медиків в теперішній час. Оскільки, для того щоб підтвердити кваліфікацію спеціаліста з українським дипломом (наприклад для лікаря ВПО) в Європі, чи США необхідно офіційне підтвердження рівня знань за допомогою мовних іспитів на рівень медичної компетенції. До таких іспитів можна віднести IELTS, TOEFL, USMLE.

Висновок. Сучасний світ потребує від студента медичної спеціальності високий рівень знань англійської мови. Оскільки,

конкурентоспроможний прогресивний лікар постійно використовує англійську в професійній діяльності для:

- вивчення медичних журналів і книг, перегляду відео та вебінарів;
- розуміння англомовного опису препаратів, приладів, апаратів;
- спілкування з колегами в рамках міжнародних конференцій;
- публікації в світових англомовних медичних журналах;
- прийому пацієнтів з інших країн.

То слід покращувати свої знання при використанні сучасних технологій [5].

### **Література**

1. Importance of the English language in medicine // Modern scientific researches and innovations. 2017. № 2 [electronic journal]. Url: <http://web.snauka.ru/en/issues/2017/02/78089>
2. Lippert H. Rückzug der deutschen Sprache aus der Medizin? Med Klin. 1978;73:487–496. [• PubMed] [• Google Scholar]
3. Baethge C. (2008). The languages of medicine. Deutsches Arzteblatt international, 105(3), 37–40. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2008.0037>
4. Navarro FA. Die Sprache der Medizin in der Schweiz von 1920 bis 1995. Schweiz Med Wochenschr. 1997;127:1565–1573. [PubMed] [Google Scholar]
5. Navarro FA. De taal in de geneeskunde afgeleid uit literatuurreferenties van oorspronkelijke stukken in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (1930-1995) Ned Tijdschr Geneeskd. 1996;24:1263–1267. [PubMed] [Google Scholar]

*Григор'єва В. А., Лисак Л. К.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД: МЕТОДИ НАВЧАННЯ**

Одне з головних завдань сучасної вищої школи України полягає в розвитку особистісного потенціалу студентів, формуванні необхідних навичок і умінь, здатності застосовувати їх на практиці, тобто у високоякісній підготовці майбутніх фахівців, які стануть основою для успішного та динамічного розвитку країни.

Основним принципом підвищення якості вищої освіти є студентоцентроване навчання, що передбачає активну позицію студента у набутті необхідних компетентностей, зростання відповідальності за власне навчання, спрямоване на досягнення поставлених цілей [1, с. 42]. Відповідно до студентоцентрованого підходу здобувач вищої освіти

розглядається як суб'єкт із власними унікальними інтересами, потребами і досвідом, здатний бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу, а не як об'єкт навчання, який не спроможний на повноцінну агентність, а відтак такий, що потребує виховання і догляду.

Під час студентоцентрованого навчання у вищій школі широко застосовуються методи викладання, які зміщують увагу від викладача до здобувача вищої освіти, підтримується відчуття автономності у того, хто навчається, проте разом із тим студентові забезпечується відповідний супровід і підтримка з боку викладача [5, с. 18].

До таких методів навчання належать проблемно-пошуковий метод, мозковий штурм, метод «Перевернутий клас», метод аналізу конкретних ситуацій, метод проєктів, Сократів діалог, метод програвання ролей (інсценування), метод коучингових груп, метод креативного мислення тощо. Розглянемо деякі з них.

*Метод «Перевернутий клас»* є студентоцентрованим методом навчання, під час якого здобувачі вищої освіти в позааудиторний час самостійно вивчають навчальний матеріал (переглядають або прослуховують відеолекції, проходять тести чи вправи на засвоєння нової теми, опрацьовують додаткові джерела), а під час аудиторного заняття поглиблюють розуміння вивченого шляхом обговорення його з одногрупниками та викладачем.

До переваг технології «перевернутого» навчання науковці відносять:

- реалізацію диференційованого підходу в навчанні;
- сприяння активному навчанню;
- використання новітніх технологій і різноманітних гаджетів;
- організацію освітнього процесу з урахуванням потреб кожного студента;
- командну роботу;
- розвиток лідерських якостей студентів;
- активну взаємодію викладача і студентів;
- доступ усіх студентів до матеріалів навчального заняття у будь-якому місці і будь-який час;
- діагностику якості знань за допомогою використання комп'ютерних технологій [2, с. 200].

*Метод програвання ролей (інсценування).* Ефективним методом соціально-культурного проєктування і важливим інструментом формування проєктного мислення особистості, розвитку індивідуального та самостійного прийняття рішень, інтуїції та уяви, мобілізації знань і навичок, розкриття особистісного потенціалу є ігрове моделювання [4].

Ігрові технології широко використовуються в освітньому процесі у закладах вищої освіти. Вони забезпечують самостійне орієнтування студентів у мотивах вчинків дійової особи (учасника гри), вибір і втілення зовнішніх проявів її внутрішнього світу, прогнозування педагогічного впливу.

У професійній підготовці майбутніх фахівців гра є ефективним засобом соціалізації, засвоєння цінностей певного середовища, інформаційного соціуму. Вона дозволяє моделювати ситуації й обирати різні шляхи їх вирішення, коригувати реальну комунікативну діяльність через програвання умовних професійних ситуацій; занурює студента у світ складних професійних відносин; забезпечує досягнення особистісного успіху, власне зростання через взаємодію з іншими; сприяє урізноманітненню освітнього процесу, викликає позитивні емоції, створює сприятливу атмосферу для спілкування з однокурсниками та викладачем; надає студентові можливість орієнтуватися у рівні своїх знань, сформованості комунікативних умінь [2, с. 79].

*Мозковий штурм* – один із найпопулярніших методів стимулювання творчої активності, який використовується як у вищій школі, так і в багатьох організаціях. Це метод організації групової та творчої роботи в аудиторії з метою підвищення розумової активності учасників і пошуку плідних ідей, конструктивних рішень, розв'язання складних проблем або нестандартних ситуацій [5, с. 21].

Викладачі, застосовуючи метод мозкового штурму в освітньому процесі, мають можливість вирішити такі педагогічні завдання:

- стимулювати активність і навчальну діяльність студентів;
- поєднувати теоретичні знання з практичними навичками;
- формувати в студентів комунікативні уміння, креативність мислення, здатність концентрувати увагу;
- розвивати практичні навички;
- спонукати до командної роботи;
- сприяти толерантному ставленню до будь-якої точки зору із розв'язання проблеми [3, с. 30].

Отже, розглянуті методи студентоцентрованого навчання мають низку переваг. Вони сприяють розвитку в здобувачів навичок критичного мислення і толерантності до інших точок зору; формують комунікативні уміння, уміння працювати індивідуально і в команді, ефективно керувати часом; стимулюють активність студентів та підвищують їх відповідальність за результати навчання.



## Література

1. Бойко М. М. Студентоцентоване навчання в процесі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2019. №4 (31). С. 41–45.
2. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
3. Волошина О. В. Використання методу мозкового штурму у викладанні іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 38. С. 28–33.
4. Олійник Н. Ефективність ігрових моделей навчання в системі сучасної вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград: РВВ КПДУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 7. Ч. 2. С. 70–75.
5. Паламарчук О. Викладання в університеті на засадах лідерства: навчальний посібник. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.

*Дем'яненко А. Г., Гурідова В. О., Ключник Д. В.  
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,  
м. Дніпро, Україна*

## СУЧАСНА ВИЩА ТЕХНІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ – ВИКЛИКИ, ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний світовий рівень розвитку інформаційного суспільства ставить нові вимоги до фахівця будь якої галузі, серед яких основними є висока фундаментальна підготовка, професіональна компетенція, володіння інформацією, комп'ютерними технологіями та здатність навчатися протягом усього життя. А чи готують наші заклади вищої технічної освіти таких фахівців? У роботі [3] піднято питання сучасного стану університетської підготовки інженерів-будівельників, яке, на мою думку, актуальне в цілому для системи вищої технічної освіти в Україні, аналіз якої показує, що з позицій миттєвого прагматизму для усіх рівнів підготовки здобувачів, вона повільно набирає тенденцію підготовки **користувачів, споживачів та спостерігачів** закордонної техніки, машин та технологій а не генераторів і будівників власної. А в чому причина такого стану, які реалії та перспективи підготовки компетентних інженерних кадрів в Україні?

У травні 2005 року під час Бергенської конференції Україна приєдналась до Болонського процесу, основна мета якого полягає у створенні єдиного європейського простору вищої освіти, термін чого передбачався у 2010 р. а потім було перенесено на 2020 р. Після приєднання України до Болонського процесу вища освіта в Україні

перейшла на кредитно-модульну систему (КМС) організації навчального процесу та трирівневу підготовку фахівців. У зв'язку з переходом на КМС організації навчального процесу у вищій школі, у тому числі і аграрній, біля 50 % передбачених програмою навчання питань з базових, фундаментальних дисциплін винесено на самостійне опрацювання студентами. При цьому значно скорочена кількість аудиторних годин відведених на вивчення природничих, фізико-математичного циклу дисциплін, які закладають основи, формують базу професійних знань майбутніх фахівців інженерії народного господарства. Залишено блок соціально-гуманітарних дисциплін, чого практично немає у країнах Європи. Частина дисциплін п'ятого року навчання перекинута на попередні чотири роки, ущільнивши інші дисципліни базової, загальнотеоретичної підготовки. А вже у 2014 році вийшов наказ МОН України № 1050 від 17.09.2014 р., «Визнати таким, що втратив чинність наказ МОН України від 30.12.2005 №774 «Про впровадження кредитно-модульної організації навчального процесу». Україна практично вийшла із Болонського процесу бо ця модель не запрацювала. Але нічого не було повернуто у початковий стан 2005 р. Меланж систем залишився, та ще і в багатьох вишах ліквідували поточні модульні контрольні заходи знань студентів при значній кількості матеріалу дисциплін винесених та залишених на самостійне опрацювання. Скорочено число розрахункових, курсових робіт, які і складають основу самостійної роботи студентів. Це і багатого іншого нанесло велику шкоду рівню знань та і якості інженерної підготовки. Видатні засновники інженерної освіти Тимошенко С.П., Крилов О.М. постійно наголошували [3–6], що «удовлетворительное инженерное образование требует предварительной подготовки в таких фундаментальных предметах, как математика, механика, физика. Наличие хорошей математической подготовки в школе позволяло начинать преподавание фундаментальных дисциплин на достаточно высоком уровне уже на первом курсе и дать студентам достаточную подготовку по фундаментальным дисциплинам в первые два года. Последние три года использовались для изучения инженерных дисциплин». А тому, у тій ситуації, яку зараз маємо у вищій інженерно-технологічній освіті в Україні, у тому числі і аграрній, сьогодні не стоїть питання, варто чи ні використовувати інформаційно-комунікаційні технології при організації навчального процесу [1]. Цей напрямок в організації навчального процесу, безумовно, має суттєву вагу та необмежені перспективи, що в свою чергу потребує вирішення цілої низки питань, серед яких матеріально-технічне, кадрове забезпечення, обмежений фонд комп'ютерних класів, об'єму

аудиторних годин і таке інше. Та й перш ніж використовувати ІТ в інженерних розрахунках необхідно мати відповідні базові знання, не маючи яких можна отримати хибні результати. Сама ж система освіти інерційна та має в Україні свої глибокі та добрі традиції, про які писав у своїх спогадах С.П. Тимошенко, науково-педагогічна діяльність якого протягом 50 років пройшла у багатьох державах Європи та Америки [4–6]: «Грунтовна підготовка з математики і основних технічних предметів давали нам величезну перевагу перед американцями, особливо, в розв’язанні нових нешаблонних задач». Фундаментальність інженерної освіти в Україні останніми роками поступово втрачається [3]. Сучасна парадигма освіти ХХІ століття полягає не в прагматичному отриманні освіти на все життя, а в освіті впродовж усього життя. І саме фахівець, який має міцну та надійно закладену базу, фундамент, зможе продовжувати та розвивати свою справу, коректно використовувати і розвивати ІТ. Машини, технології дуже стрімко змінюються, оновлюються швидше в рази ніж покоління. Це ще раз підтверджує необхідність закладання міцного фундаменту, надійної бази, маючи яку фахівець зможе мобільно переналаштовуватися, орієнтуватися та адаптуватися до будь-яких швидкозмінних ситуацій. Як відгук на виклики часу викладачами кафедри теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства ДДАЕУ розроблено та викладається вибіркова дисципліна «Коливання в інженерній справі та втомна міцність», підготовлено та видано навчальні посібники з грифом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Основи механіки матеріалів і конструкцій» / Кагадій С.В., Дем’яненко А.Г., Гурідова В.О. – Дніпропетровськ: «Свідлер А.Л.», 2011. – 416 с. та «Основи теорії коливань в інженерній справі та втомна міцність» / Кагадій С.В., Дем’яненко А.Г., Науменко М.М., Гурідова В.О. – Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер А.Л.», 2015. – 204 с. До 100 річчя зі дня заснування ДДАЕУ готується до видання «Теоретичні основи сільськогосподарської механіки». Починаючи з 2011 року на інженерно-технологічному факультеті викладаємо варіативну дисципліну «Основи комп’ютерних розрахунків в інженерній механіці». Метою вивчення дисципліни є ознайомлення та формування у майбутніх фахівців агропромислового виробництва знань та навичок у галузі виконання комп’ютерних розрахунків в задачах інженерної механіки. Під час опанування дисципліни студенти оволодівають поняттями та азами комп’ютерних методів розрахунків елементів конструкцій і деталей машин промислового та с. г. призначення на міцність, жорсткість та стійкість. В основу дисципліни та розрахунків покладено програмний комплекс «Ліра». Застосовуючи ІТ

потрібно не забувати, на чому ще у свій час наголошував В.І. Феодос'єв [7], що ІТ є інструментом, що допомагає та спрощує роботу інженера, науковця. А тому, реформуючи систему вищої інженерної освіти, не треба втрачати кращих здобутків національної системи вищої інженерної освіти минулих часів, і, в першу чергу, її фундаментальності. До формування фундаменту інженера необхідно повернутися обличчям. Якщо закладемо майбутнім фахівцям інженерії якісний, надійний фундамент, інженерний базис, призвичаїмо до самостійної роботи та освіти впродовж життя, якщо навчимо їх мислити та вчитися, то це і буде запорукою якості інженерної освіти, запорукою майбутніх успіхів та перспектив розвитку не тільки інженерної галузі а і структурної перебудови усієї економіки України. У протилежному випадку марно сподіватися на перспективи розвитку інженерної освіти, промисловості, АПВ та і економіки України. Автор передмови до книги Тимошенко С.П. професор Луканін В.Н. писав [5], що «часом є багато дій, які руйнують вищу школу, причому відбувається це часто під знаком реформ та гасл надання вищій школі нової якості... Оцінки стану сучасної вищої освіти приводять нас до висновків недопустимого заперечення минулого. Минулі досягнення краще доповнювати новими мотивами, ніж різко переходити на нові принципи побудови вищої освіти, новизна яких у ряді випадків є **гаданою**». В умовах глобалізації світу, переходу до нової інформаційної епохи ключові інтелектуальні професії все більше стають масовими, а інвестиції у сферу освіти, у розвиток інтелектуального людського потенціалу самими ефективними та прибутковими, чого не розуміють в Україні. Фахівець ІТ принесе значно більше користі, якщо матиме якісну базову, фундаментальну освіту відповідного фаху. Недарма у деяких закордонних інженерних ВНЗ існують навіть факультети фундаментальних наук [8]. А ми с недалекоглядних позицій миттєвого прагматизму скорочуємо аудиторні години з фундаментальних дисциплін, об'єднуємо предмети, кафедри, факультети, вроді оптимізуємо, покращуємо та підвищуємо тим самим некомпетентність наших майбутніх інженерів, науковців. Ці, і не тільки, новації скоро призведуть до того, що зникнуть з університетів механіко-математичні, фізико-технічні факультети, які є авангардом, локомотивом підготовки математиків, механіків, фахівців і науковців інженерії. Відомий фахівець інженерної справи та освіти, академік Крилов О. М. (1863–1945), якому і належить формулювання сучасної парадигми освіти, наголошував, що «жодна школа не може випустити закінченого фахівця. Фахівця творить його власна діяльність. Треба лише, щоб він умів учитися, вчитися все життя. Для цього школа повинна

прищепити йому культуру, любов до справи, до науки. Він повинен винести з неї основи знань, критично їх засвоїти; повинен знаходити знання, яких йому бракує; знати, де їх можна знайти та як ними скористатися». Помилки, непослідовні, непродумані, нефахові дії в організації та реорганізаціях освітнього простору і процесу коштують суспільству дуже дорого. Так воно і є, що ми і спостерігаємо зараз по стану та розвитку нашої системи інженерної, у тому числі і аграрної, освіти та і економіки України. На жаль, стан справ не покращується та і особливих перспектив не видно. Залишилося в Україні перейти на підготовку фахівців за дуальною формою, концепцію якої 19.09.2018 р. на своєму засіданні схвалив Кабінет міністрів України, і остаточно вища інженерна освіта, особливо аграрна, перетвориться у кращому випадку у звичайну професійно-технічну підготовку, а то і просто ремісничу.

Висновки. Для виходу з цього стану, покращення рівня та якості інженерної освіти необхідно, на нашу думку, два перших роки навчання, під час яких закладається база, фундамент фахівця, зробити недоторканими, особливо це стосується фундаментальних дисциплін, а години, відведені на варіативну частину, спрямувати на підвищення рівня знань та навичок недоотриманих у школі. Одним із необхідних та дієвих заходів покращення інженерної освіти є підвищення статусу базової, загальнотеоретичної, фундаментальної складової. Відмова від принципу фундаментальності, який визнано сьогодні у всьому світі головною умовою успішності функціонування вищої інженерної освіти, означатиме деградацію, стрімкий рух України до освітнього колапсу, неминучого при ігноруванні світових тенденцій розвитку освіти. Та і на великі наукові здобутки у цьому випадку марно сподіватися. Вважаємо, що не припустимо втрачати, відходити від набутого унікального досвіду вітчизняної системи освіти минулих часів, і в першу чергу її фундаментальності. Як заповідав Т.Г. Шевченко «Учитесь, читайте, чужому навчайтесь й свого не цурайтесь». Дійсно мудра заповідь, яка і сьогодні є актуальною для сучасної технічної освіти в Україні.

### Література

1.Баженов В.А, Шишов О.В. Застосування інформаційних технологій для контролю знань. Тези доповідей II МНПК «Сучасні методи і проблемно-орієнтовані комплекси розрахунку конструкцій і їх застосування у проектуванні і навчальному процесі», КНУБА, К., 2018. С. 16–19.

2. Дем'яненко А. Г. С.П.Тимошенко та сучасна інженерна освіта в Україні: деякі реалії, проблеми, тенденції та перспективи. Вісник ЗНУ, Фізико-математичні науки. №1, 2017. С. 142–147.

3.Перельмутер А.В. О преподавании теории сооружений. Тези доповідей II МНПК «Сучасні методи і проблемно-орієнтовані комплекси розрахунку конструкцій і їх застосування у проектуванні і навчальному процесі», КНУБА, К. 2018. С. 86–88.

4.Писаренко Г.С. Степан Прокопович Тимошенко. К., «Наукова думка», 1979. 195 с.

5.Тимошенко С.П. Инженерное образование в России. Люберцы: ПИК, ВИНТИ, 1996. 82 с.

6.Тимошенко С.П. Воспоминания. К. «Наукова думка», 424 с.

7. Феодосьев В.И. Десять лекцій–бесед по сопротивлению материалов. М. «Наука», 1969. 173 с.

8. Research activities Vilnius Gediminas technical university 2005. Vilnius: Technika, 2005. 180 p.

*Калашиникова Т. С.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ВИВЧЕННЯ BUSINESS ENGLISH ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОСТУ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ «УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»**

Сучасний бізнес та сфера управління вже не працює в межах однієї держави. Такі величезні компанії, як Airbus, Nokia, Renault, Samsung, Microsoft використовують англійську як єдину корпоративну мову у всьому світі. В глобалізованому суспільстві ми професійно контактуємо вже не тільки з тими, хто нас оточує, а й з тими, хто знаходиться від нас за тисячі кілометрів: міжнародні дзвінки, міжнародні контракти, міжнародне спілкування. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних та комерційних відносин особливої актуальності набуває питання розширення ділового спілкування. У цих умовах зростає роль фахівців, здатних працювати на зарубіжних ринках. А отже, важливою вимогою до фахівців в галузі «Управління та адміністрування» є володіння англійською мовою, оскільки спілкування під час ділових контактів у рамках міжкультурного співробітництва є тим фактором, який визначає успіх у досягненні намічених цілей. Отже, розвиток професійно-орієнтованих комунікативних навичок сучасного менеджера та його професійне зростання не можливе без володіння не просто загальною англійською мовою (*General English*), а саме англійською мовою для бізнесу (*Business English*).

Навчання ділової англійської мови варто розглядати як один із невід’ємних компонентів підготовки майбутніх фахівців-менеджерів, для яких володіння іноземною мовою стає життєво важливим, визначаючи

рівень професіоналізму та надаючи можливості участі в міжнародних освітніх проектах, розширення міжнародних ділових контактів. Дисципліна «Ділова англійська мова (*Business English*)» має професійно-орієнтований характер та є невід'ємною частиною формування таких м'яких навичок (*soft skills*), як уміння спілкуватися й дискутувати, здобувати нову інформацію з іноземних джерел, як друкованих, так і електронних, системно та аналітично мислити, адаптивність та крос-функціональність, креативність тощо.

*Business English* – це не стільки про вивчення нової мови з нуля, скільки про практичне її застосування в діловому та професійному контексті, отже вивчення *Business English* передбачає комплексний, поглиблений підхід, спрямований на розвиток нових знань і навичок на наявному фундаменті англійської, але не розвиток самого фундаменту. Таким чином, для початку вивчення англійської мови для бізнесу студенти мають володіти загальною англійською мовою на рівні не нижче Pre-Intermediate (B1), адже саме цей рівень передбачає наявність бази знань і подальший розвиток їх у вузькоспеціалізованій сфері.

Зазначимо, чим саме навчання *Business English* відрізняється від загальної англійської мови:

- вивчається специфічна лексика, яка застосовується на переговорах, бізнес зустрічах тощо;
- граматики адаптована до контексту;
- в студентів більша мотивація, бо вони розглядають ділову англійську як складову частину їх освітньої програми по підготовці до майбутніх контактів за межами України;
- викладач може виступати в ролі тренера, виконує роль не учасника занять, а більше спостерігача, в кінці завдання дає свою оцінку виконаним завданням.

Відомо, що показниками мовної компетенції є точність вживання лексичних та граматичних форм (accuracy); вільність/ швидкість мовлення (fluency); ефективність професійного спілкування (effectiveness). Якщо при викладанні загальної англійської викладачі фокусують свою діяльність на перших двох показниках, то головною метою тих, хто викладає ділову англійську виступає розвиток ефективного професійного спілкування.

Сучасний фахівець-менеджер – це продукт самотворення, суб'єктивного бажання особистості вчитися, самостійного набуття знань, свідомої орієнтації на самоконтроль, саморозвиток та активність у всіх сферах. Володіння діловою англійською мовою дозволяє студенту працювати з різними освітніми та науковими джерелами, довідниками,



професійною інформацією тощо; вести ділове листування, ефективно працювати з комп'ютером, знаходити інформацію в мережі інтернет, бібліотеках закордонних університетів, робити презентації в режимі Power Point тощо. Навички ділової англійської мови також можуть стати фундаментом для стрімкого кар'єрного зростання амбітного менеджера.

Розглянемо, які саме методи навчання мають бути використані при викладання курсу ділової англійської мови? Загальновідомо, що ключовим моментом будь-якого курсу, націленого на формування комунікативних навичок, є регулярний аналіз виконаних студентами завдань. Оскільки оцінювання сформованості комунікативних навичок проходить за шкалою «більше-менше» і відзначається значним суб'єктивізмом, важливою є думка не лише викладача, а й якомога більшої кількості учасників навчального процесу. Для організації такої роботи може стати наразі метод аналізу та самоаналізу презентацій. Зосереджуючись на чотирьох аспектах ефективної презентації – змістовому, структурному, способу подачі інформації, мові – студенти впевнюються в своїх можливостях досягнення бажаного результату від подачі інформації. Зокрема, структура презентації і спосіб її подачі може відчутно покращитися завдяки практичному відпрацюванню в аудиторії та конструктивному аналізу. Але треба зазначити, що проведення презентації викликає певну емоційну напругу у студентів і, навіть, може призвести до стресу. Зважаючи на це, бажано заздалегідь підбадьорити студентів, зробивши акцент на очікуванні кращих результатів в якомусь конкретному аспекті (використання слів-зв'язок, встановлення контакту з аудиторією та інше).

Також з метою удосконалення навичок професійного спілкування ефективним вбачається метод моделювання ситуацій, при якому більшість вправ відтворюють ситуації реального професійного спілкування. Це метод спрямований на вдосконалення вмінь студентів приймати рішення, зацікавлювати слухачів, регулювати процес спілкування як між групами, так і на міжособистісному рівні, аналізувати та прогнозувати розвиток комунікативної ситуації, соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації, створювати атмосферу доброзичливості, взаєморозуміння, довіри.

Отже, вивчення *Business English* студентами спеціальності «Менеджмент» розвиває в них вміння не тільки вільно говорити, а й розуміти партнера, взаємодіяти в межах загально вжитого ділового етикету, використовувати граматичні та лексичні явища для тієї чи іншої робочої ситуації та позитивно впливає на формування як загальних так і

професійно-орієнтованих компетентностей, передбачених освітньо-професійною програмою.

### Література

1. Ходцева А. Особливості формування професійних комунікативних навичок в курсі ділової англійської мови. *Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2010. С. 192–199.
2. Шелест Н. О. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей URL : [http://www.psych.kiev.ua/Збірник\\_наук.\\_праць.\\_-Випуск\\_11](http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_11)
3. Ширіна О. О. Важливість бізнес англійської мови. *Філологія XXI століття* [Електронне видання] : зб. наук. пр. студентства й наук. молоді за матеріалами XI Всеукр. наук.-практ. конф. студентства й наук. молоді, Харків, 15 квіт. 2021 р./Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. Харків, 2021. С. 159–160. – URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6787>

**Кльон А. М.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА МЕХАНІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ДОННАБА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року збройні сили країни-агресора – російської федерації – здійснили широкомасштабний напад на Україну. Президент Зеленський того ж дня підписав указ про введення в нашої державі воєнного стану [1], що змусило Донбаську національну академію будівництва і архітектури (ДонНАБА) у місті Краматорську призупинити свою роботу. У березні та квітні Академія фактично не працювала, через невизначеність ситуації та небезпеку викладачі пішли у простій, а студенти – на канікули. Адміністрація ДонНАБА в цей момент прийняла рішення про тимчасове переміщення навчального закладу до міста Івано-Франківська – вже друге переміщення в історії Академії через російську агресію. До Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу були переміщені не тільки викладачі, допоміжний персонал та студенти (за їх бажанням), а також певні матеріальні цінності, серед яких – комп’ютерні сервери Академії. Останні дозволили вже на початку травня відновити навчання в ДонНАБА у дистанційній формі [2].

Процес створення дистанційних навчальних курсів в ДонНАБА розпочався приблизно 10 років тому, коли Академія ще знаходилась у місті Макіївці. Тоді ці курси містили електронні навчальні матеріали (в основному, конспекти лекцій та методичні вказівки до практичних і лабораторних робіт), а також мали систему комп'ютерного тестування. Після першого переміщення Академії до міста Краматорська платформа дистанційного навчання отримала новий імпульс до свого розвитку, адже дуже важливо було надати доступ до навчальних матеріалів студентам, які тимчасово перебували на окупованих територіях Донецької області, але хотіли отримати українську освіту.

Загальнонаціональний карантин, який було введено навесні 2020 року з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, підняв дистанційну освіту на новий рівень – вперше цей тип навчання стає основним, а не допоміжним. В ДонНАБА належним чином відреагували на цей виклик: були запроваджені додаткові цифрові сервіси для взаємодії викладачів зі студентами, усім учасникам освітнього процесу надано відповідні інструкції, рекомендації та консультації.

Особливістю дистанційного навчання у період воєнного стану стало повне переведення документообороту, у тому числі звітної документації, в електронну форму. Для цього викладачам довелося освоїти правила цифрового підпису документів (відомостей, планів та графіків роботи). На механічному факультеті ДонНАБА для накладання цифрового підпису на документи широко використовується сервіс «Центральний засвідчувальний орган» від Міністерства цифрової трансформації України [3].

На сьогодні навчальний процес в Академії ґрунтується на двох основних платформах: Moodle [4] та Microsoft 365 [5]. Програмне забезпечення та хмарні сервіси, які використовуються на механічному факультеті ДонНАБА при проведенні онлайн-занять різного типу, наведено в таблиці 1.

Усі типи занять здійснюються в режимі відеоконференції за допомогою MS Teams або Zoom.

*Лекційні заняття* проводяться з використанням презентацій (MS PowerPoint), які містять багато ілюстрацій, графіків, таблиць та відеороликів – подача інформації здійснюється у максимально наочній формі. Повна відмова від написання конспекту лекцій студентами виявила декілька переваг. По-перше, це дозволило значно збільшити обсяг матеріалу, що розглядається на лекційному занятті. По-друге, при такому підході студенти повністю зосереджують свою увагу на осмисленні нового

матеріалу, що викладається на занятті, а не на написанні конспекту. Це призвело до збільшення кількості запитань, що задаються студентами безпосередньо на лекційному занятті. Що ж стосується конспекту лекцій, то він доступний студентам в електронному варіанті на платформі Moodle будь-якої миті.

Таблиця 1 – Сервіси, які використовуються на механічному факультеті ДонНАБА при проведенні онлайн-занять різного типу

| Тип занять                                            | Використовуване програмне забезпечення                                                                                           | Додаткове програмне забезпечення та сервіси                               |
|-------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------|
| Лекція                                                | MS Teams (відеоконференції),<br>MS PowerPoint (презентації),<br>MS Outlook (пошта та календар),<br>Moodle (конспекти лекцій)     |                                                                           |
| Практичне заняття, курсове проектування, консультація | MS Teams (відеоконференції),<br>MS Outlook (пошта та календар),<br>MS Word (текстовий редактор),<br>Moodle (методичні матеріали) | AutoCAD, Компас (пакети комп'ютерної графіки),<br>Zoom (відеоконференції) |
| Лабораторне заняття                                   | MS Teams (відеоконференції),<br>MS Outlook (пошта та календар),<br>Moodle (методичні матеріали)                                  | YouTube<br>(навчальні ролики)                                             |
| Контрольні заходи                                     | MS Teams (відеоконференції),<br>MS Outlook (пошта та календар),<br>Moodle (тестування)                                           | Центральний засвідчувальний орган [3]<br>(підпис відомостей)              |

Основна відмінність *практичних занять та курсового проектування* від лекцій полягає в тому, що в цьому разі не викладач, а студенти «діляться своїм екраном». При цьому студенти демонструють поточний стан вирішуваної задачі, задають питання щодо її подальшого вирішення, а викладач відповідає на запитання та разом зі студентами напрацьовує алгоритм вирішення задачі. Оскільки вирішення інженерних задач та виконання курсових проєктів з технічних дисциплін потребує створення схем та креслень, студенти використовують відповідні пакети комп'ютерної графіки – AutoCAD та Компас. Це призводить не тільки до практичного засвоєння наявних навичок роботи з такими пакетами, а й до розширення знань в цій області, адже нові задачі потребують більших знань з функціоналу використовуваних пакетів комп'ютерної графіки. Хоча ця обставина має і негативний бік: через брак знань та навичок студенти витрачають на вирішення задач більше часу, ніж це було б у разі, коли відповідні схеми та графіки будувались «від руки». Ще однією відмінністю дистанційних практичних занять та курсового проектування є потреба у більш інтерактивному зв'язку викладача зі студентом, який полягає у

спільному доступі до «робочого простору», коли не тільки студент може робити якісь позначки в своєму файлі, а й викладач. В цьому сенсі більш функціональним є онлайн-сервіс відеоконференцій Zoom. *Консультації* також відбуваються за описаною схемою. Методичні рекомендації до практичних занять та курсового проектування розміщені на платформі Moodle.

Найбільш проблемними при дистанційній формі навчання є *лабораторні заняття*, головна мета яких полягає в отриманні студентами практичних навичок користування спеціальними технічними пристроями та обладнанням. В мережі інтернет є багато відеороликів, які наочно демонструють процес використання різних технічних засобів, і завдяки цьому студенти отримують певне уявлення з цього питання, проте це не є повноцінною заміною самостійного використання студентами відповідних технічних засобів. Методичні рекомендації до лабораторних робіт також розміщені на платформі Moodle.

Основною формою *контролю* є тестування в системі Moodle, а також співбесіда у форматі відеоконференції (особливо це стосується захисту курсових проєктів та робіт). У разі необхідності студенти виконують контрольні роботи, які надсилають на пошту викладачу. Захист дипломних проєктів теж здійснюється онлайн.

Варто зазначити, що усі заняття заплановані у Календарі з програмного пакету MS Outlook. Кожний викладач та студент ДонНАБА має персональну поштову скриньку в «корпоративному» домені donnaba.edu.ua. При синхронізації цієї скриньки у програмі Gmail на системі Android нагадування про заняття, а також листи надходять на мобільні пристрої, що є дуже зручним.

Аналізуючи ситуацію на механічному факультеті ДонНАБА у період воєнного стану в цілому, можна відзначити, що незважаючи на низку проблем, пов'язаних з війною українського народу із жорстоким та підступним агресором, навчальний процес триває, а його якість забезпечується на достатньо високому рівні.

На жаль, події жовтня та особливо листопаду 2022 року, коли агресор ракетними атаками почав цілеспрямовано знищувати енергетичну інфраструктуру України, внесли негативні корективи в навчальний процес. Через часті та довготривалі відключення електроенергії викладачам та студентам стало набагато важче дотримуватись встановлених графіків проведення занять, зустрічатись один з одним онлайн. Але, незважаючи на такі труднощі, усі ми не опустили руки, не зламались та не перестали виконувати свої обов'язки: викладачі продовжують вдосконалювати

навчальні курси та займатись дослідженнями, а студенти – скласти заліки та іспити, які залишились, аби піти на тривалі зимні канікули. Ворогу нас не здолати. Україна обов'язково переможе, а нам всім ще доведеться не жаліючи сил відновлювати нашу державу – таку улюблену, неповторну та єдину у всьому світі.

Слава Україні!

### Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Про дистанційне навчання у ДонНАБА в м. Івано-Франківськ: Наказ ректора ДонНАБА від 26 квітня 2022 р. № 21. URL: <https://donnaba.edu.ua/academy/news/2074-nakaz-pro-dystantsiine-navchannia>
3. Центральний засвідчувальний орган від Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://czo.gov.ua> (дата звернення 09.12.2022).
4. Moodle: open source LMS. URL: <https://moodle.org> (дата звернення 09.12.2022).
5. Microsoft 365: хмарна платформа для підвищення продуктивності. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365> (дата звернення 09.12.2022).

*Лисак Л. К.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ГУРТКА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Позашкільна освіта – невід'ємний складник у формуванні гармонійно розвиненої особистості, адже спрямована на розвиток здібностей та обдарувань, розкриття власного потенціалу вихованців, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб, створює додаткові можливості для самовизначення, а також сприяє попередженню негативних дитячих проявів.

Професійна компетентність керівника гуртка є необхідною і обов'язковою умовою забезпечення якісної позашкільної освіти. Формування творчої особистості залежить від рівня професійної підготовки керівника гуртка, його вміння організувати освітній процес відповідно до нових нестандартних інноваційних технологій навчання.

Проблема професійної компетентності педагога у позашкільній освіті є основою розвідок низки дослідників: Завгородньої Т., Биковської О., Зязюна І., Мусаєва К., Сущенко Т., Флярковської О. та ін., але й на

сьогодні, незважаючи на значну кількість досліджень, залишається надзвичайно актуальною і такою, що потребує подальшого розгляду.

Що ж таке професійна компетентність? Науковці по-різному трактують це поняття, але всі наголошують на тому, що це інтегроване професійно особистісне утворення, в якому внутрішні ресурси людини, її особисті якості та здібності розглядаються як джерело й критерії ефективної предметної діяльності в системі освіти [3].

У Законі України «Про позашкільну освіту» (стаття 21) зазначено, що педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки.

Із цього випливає, що працівник позашкілля повинен мати вищу освіту, але не обов'язково педагогічну. Дослідниця Флярковська О. В., аналізуючи кадровий потенціал закладів позашкільної освіти на основі експериментального дослідження протягом 2021/2022 навчального року, в якому взяли участь 1050 керівників гуртків позашкілля України (80% – жінки, 20% – чоловіки), зазначає, що серед респондентів мають вищу освіту – 82%, професійно-технічну – 6%, незакінчену вищу – 5%, базову вищу освіту – 5%, середню освіту – 2%. Педагогічну освіту мають 80% [5, с. 288–289].

Дослідник Мусаєв К. Ф. слушно зауважує, що відсутність педагогічної освіти негативно впливає не лише на досягнення кінцевого результату, але й на діяльність закладу позашкільної освіти в цілому, оскільки якісний склад кадрів керівників творчих об'єднань оцінюють насамперед за освітою і стажем педагогічної діяльності [2, с. 162].

Що означає бути компетентним? Це, насамперед, уміти реалізовувати знання, застосувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. Варто зазначити, що компетентності не варто протиставляти знанням, умінням і навичкам. Поняття компетентності значно ширше. Погоджуємося зі словами Лазаркевич Л. Г, автора методичного посібника «Пріоритетні ідеї змісту позашкільної освіти та науково-методична діяльність як ефективний засіб організації зростання педагогічних кадрів», яка наголошує на тому, що професійно компетентним можна назвати керівника гуртка, що сягає стабільно високих результатів у навчанні й вихованні учнів. Адже розвиток професійної компетентності – це розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в мінливому педагогічному середовищі.



Згідно з сучасними освітніми вимогами керівник гуртка повинен мати комунікативні та організаційні здібності; володіти методикою науково-дослідної й експериментальної роботи; уміти розробляти пропозиції щодо підвищення ефективності навчально-виховної роботи, методичні рекомендації, програми, посібники з проблем позашкільної освіти; впроваджувати інноваційні соціально-педагогічні технології; підтримувати постійні зв'язки з методичними службами різних установ та педагогами-практиками інших типів закладів освіти; займатися просвітницькою діяльністю.

Серед показників загальних критеріїв професійної компетентності керівника виокремлюють, по-перше, досягнення членів гуртка: наявність вихованців-переможців і призерів олімпіад, конкурсів, змагань, участь вихованців у творчих дослідницьких роботах, наукових конференціях тощо; по-друге, такі здобутки педагога: участь керівника гуртка у професійних конкурсах і змаганнях, публікації статей у науково-методичних збірниках, виступи з доповідями на педрадах, семінарах, конференціях; робота за інноваційними технологіями та методиками – проєктні методи навчання, групові технології, особистісно орієнтоване заняття, проблемне навчання, ігрові технології, рольові ігри, технології охорони здоров'я та життя дитини,

Поділяємо думку Сергієнка Н. Ф., який зазначає, що професійна компетентність керівника гуртка – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється відповідно до процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті [3].

Науковці визначають, що професійна компетентність керівника гуртка позашкільля базується на таких компонентах, як: інформаційна, комунікативна, продуктивна, моральна, психологічна, предметна, соціальна, математична, особистісна.

Професійна компетентність керівника гуртка є запорукою успішної діяльності позашкільного закладу.

Керівник гуртка має завжди пам'ятати, що почуття кожного вихованця – це найтонші і найніжніші струни його душі, тому керівник, як умілий піаніст, повинен вміти відчувати акорди цих струн, створюючи мелодію співпраці, ось це, на наш погляд, і є запорукою успішної діяльності педагога.

## Література

1. Лазаркевич Л. Г. Пріоритетні ідеї змісту позашкільної освіти та науково-методична діяльність як ефективний засіб організації зростання педагогічних кадрів: методичний посібник. м. Кам'янець-Подільський, 2017. 50 с.
2. Мусаєв К. Ф. Підготовка педагогічних кадрів для позашкільних закладів освіти. *Наука і освіта*. 2010. № 7. С. 162–165.
3. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Теорія та методика управління освітою*. 2011. № 5. URL: [http://umo.edu.ua/images/content/nashi\\_vydanya/metod\\_upr\\_osvit/v\\_5/24.pdf](http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/24.pdf) (дата звернення: 09.10.2022)
4. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841 ІІІ. URL [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841\\_14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841_14) (дата звернення: 11.09.2022)
5. Флярковська О., Чуприна О., Лященко Т. Професійна компетентність керівника гуртка як складова якісної позашкільної освіти. *Проблеми освіти*. Випуск 1(96), 2022. С. 284–304.

**Маліновська К. О., Мосієнко О. В.**

*ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»,  
м. Житомир, Україна*

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Володіння необхідними фаховими компетентностями та здатність задовольняти вимоги роботодавців є необхідною умовою підготовки фахівців будь-якого фахового напрямку, яка передбачає успішну адаптацію випускників навчальних закладів у професійному середовищі. Одночасно це також є проблемою педагогічного спрямування, яку слід вирішувати комплексно, використовуючи різноманітні методики навчання. Ця проблема постає більш гостро у зв'язку з необхідністю використання цих методик в умовах дистанційного навчання.

Компетенція як термін в словнику української мови визначається як добра обізнаність із чим-небудь, коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід і т.ін. [1].

Компетентнісний підхід є необхідною умовою в реалізації навчальних цілей, які спрямовані на професійний розвиток, самовизначеність, здатність до навчання, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Основною ідеєю, яка закладається у зміст терміну є перенесення уваги з процесу навчання на його результати. Тому в сучасному освітньому процесі необхідно формувати ключові компетентності здобувачів освіти та їх здатність застосовувати свої

знання у практичних ситуаціях. Наразі компетентнісно-орієнтований підхід є одним із важливіших акцентів розвитку сучасної освіти. Але разом з тим в освітній практиці слід формувати не тільки професійні компетентності, але й різні життєво важливі компетентності, які дозволяють здобувачу освіти швидко реагувати на сучасні виклики та відповідати необхідним соціально-економічним потребам.

Галузеві стандарти вищої освіти зобов'язують у майбутніх фахівців сформувати загальні компетентності, які полягають в оволодінні комунікативними навичками, вмінню чітко, послідовно і логічно висловлювати свої думки, відстоювати власну позицію, вмінню на високому культурному рівні спілкуватися як державною, так і іноземною мовами.

Фахові компетенції в фінансово-економічній сфері формують основи професійних економічних і культурологічних знань. Фахові компетенції в галузі економіки і фінансів також мають формувати важливі спеціальні й предметні знання, сприяють цілісному розвитку та здатності до підприємницької діяльності, спрямованість майбутнього фахівця на сферу підприємництва, бізнесу, фінансового сектору, подальшому саморозвитку як особистості, так і фахівця.

Всі вони знаходяться у взаємозв'язку доповнюючи професійний рівень майбутнього фахівця.

Основна мета формування професійних компетенцій у майбутнього фахівця – це відповідність набутих знань і сформованих навичок вимогам роботодавців. Дослідження цього напрямку дозволили з'ясувати, що роботодавцями до працівників сучасної економіки висуваються такі групи навичок як особистісні, когнітивні, творчі, соціально-поведінкові, цифрові, професійні. Таким чином, роботодавець хоче бачити в своєму працівникові різнобічні якості і навички [3]. Якщо деталізувати результати експертного опитування роботодавців з цього питання, то найбільшу потребу становлять фахівці із когнітивними навичками [3, с. 11]. Зокрема це стосується навичок критичного мислення та прикладних академічних знань.

Виходячи з цього постає питання відповідності затребуваних на ринку праці навичок та здатність сучасної системи освіти їх сформувати. Наразі сформувалися дві точки зору щодо цього. Одна з них передбачає максимальне використання цифрових технологій і освіти онлайн, що на думку її прихильників потребує самонавчання та виключає людську взаємодію. Друга точка зору ґрунтується на класичній системі навчання, яка здатна розвивати особистісні, соціальні та когнітивні навички.

В сучасній системі освіти істина повинна бути на перетині цих систем, коли традиційна система освіти має лежати в основі навчання, а цифрові

технології слугують доповненням та підтримкою формування морально-інтелектуального потенціалу особистості. Оскільки розвиток особистісних навичок можливий лише через досвід міжособистісного спілкування, він має формуватися в процесі навчання і взаємодії учасників освіти, в сім'ї, в культурних спільнотах.

Які б навички та компетенції не стояли б в пріоритеті у роботодавців, у навчанні стрижнем має бути особистість, формування її особистісних якостей. Саме це є основою майбутнього фахівця, який у подальшому навчанні здобуває здатність критичного мислення, системного аналізу, інформаційного пошуку та інші когнітивні навички.

Інформаційна та технологічна складова в системі сучасної освіти також має важливе значення. Особливо це стосується останніх років, коли через низку причин набуло поширення дистанційне навчання. Така система освіти висуває свої вимоги до формування компетентностей майбутніми фахівцями.

Особливостями навчання майбутніх фахівців економічного напрямку в онлайн просторі можна виділити наступні:

- освіта, заснована на розумінні, а не на запам'ятовуванні;

- виховання здатності до постійних змін;

- формування навичок верифікації інформації; навчання здатності вчитися та протистояти стресу;

- формування здатності жити в цифровому світі і зберігати людяність.

Ефективним навчання буде тоді, коли студент прикладає зусилля не на запам'ятовування великої кількості матеріалу, а для його розуміння. За необхідності забуту інформацію можна швидко відшукати і відновити прогалини у розумінні. Можливість активно обмірковувати отриману інформацію підвищить рівень її засвоєння. Тому досить важливо на практиці здійснювати її обробку – аналізувати, оцінювати, порівнювати.

Цей навик також пов'язаний із здатністю здійснювати верифікацію інформації. Коли студент вміє з великої кількості посилань у пошуковій системі відібрати ту, яка відповідає реаліям, є чинною та достовірною.

В сучасних умовах будь-яка професія потребує значних знань і опрацювання великої кількості інформації. Вміння донести її до здобувачів освіти та сприяти її засвоєнню вимагає від викладачів великої майстерності та впровадження нових методик у навчальний процес.

Таким чином, розвиток науково-технічного прогресу, інформаційних систем і технологій в освіті вимагає створення нових моделей навчання, які здатні задовольнити вимоги роботодавців до фахівців сучасної економіки,

але разом з тим, необхідно формувати людські якості і цінності, які визначають майбутнє країни.

### **Література**

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/kompetencija>
2. Матукова Г.І. Формування економічних компетентностей у фахівців вищої школи. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3/28.pdf>
3. Підготовка економістів в умовах постійної невизначеності: думки професіоналів : монографія / за ред. О. Л. Яременко, Г. Б. Тимохової. Харків : Вид-во НУА, 2020. 138 с.

**Петрова С. О.**

*Хмельницький національний університет,  
м. Хмельницький, Україна*

**Глазкова І. Д.**

*Рубіжанський фаховий коледж державного закладу  
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,  
м. Рубіжне, Луганська область, Україна*

### **ІДЕОЛОГІЧНО-ВИХОВНА СПРЯМОВАНІСТЬ СИСТЕМИ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ У XVIII – XIX СТ.**

Однією з найважливіших ознак системи дуальної освіти Німеччини 1794–1869 рр. на соціально-політичному рівні є її ідеологічно-виховна спрямованість. Науковець К. Штратманн, дослідивши історичні документи з організації ремісничого навчання, стверджував, що в учнівстві ідеологічні мотиви переважали над професійними: професійна підготовка визначалася не стільки набуттям учнем умінь і навичок, скільки наявністю таких соціальних якостей особистості, як старанність, благопристойність, корисність суспільству. Остання якість вважалася найбільш важливою [2].

Тобто у XVIII – XIX ст. через ремісниче навчання відбувалося формування і виховання законослухняних громадян Німеччини, важливу і соціально-значущу роль у якому відігравали цехи.

Так, сам факт того, що у Пруссії у середині XVIII ст. у свідоцтві про закінчення навчання не було зазначено кваліфікації випускника, але надавалися рекомендації «вести себе як богобоязливий та благопристойний юнак», свідчить про домінування у навчанні ідеологічних засад. Збереження традицій було вираженням життєвої позиції та інтересів ремісника. Традиціоналізм у ремісництві заперечував будь-яку діяльність,

яка виходила за межі цехового статуту. Це сприяло тому, що учні обирали лише ті ремісничі професії, які були внесені до цехового реєстру [3].

Збереження ремісничо-станових традицій знайшло відображення в цехових статутах, де стверджувалося, що найдостойніші громадяни повинні бути членами цехів. При цьому ремісник зобов'язаний був дотримуватися у своїй професійній діяльності канонів, які були встановлені віковими традиціями [3]. З одного боку виявлялося неприйняття цехами технічного прогресу, а з іншого – висувалися авторитарні вимоги до виховання учнів. Цей бар'єр не можна було подолати навіть за допомогою більш прогресивної форми освіти, яка використовувалася для навчання працівників фабрик, оскільки, здобуваючи освіту там, вони не користувалися правами цехових підмайстрів і, на думку старійшин цехів, не мали якостей порядності, благопристойності, що виховувалися лише в такому середовищі.

Варто зазначити, що у цей період держава намагалася боротися проти так званих законів про «благопристойність, порядність» у цехових статутах ремісників. Її прагнення послабити вплив цехових норм і правил поведінки зазнало поразки, оскільки регламентовані цеховим статутом норми поведінки були занадто тісно пов'язані з повсякденним життям ремісничого стану, а самі цехи являли собою частину станової організації людей, які виконували певні функції.

Аналогічні тенденції спостерігаються у системі дуальної освіти і у XIX–XX ст. Промисловість виявляла слабкий інтерес до проблем удосконалення форм освіти і підготовки фахівців для власних потреб, хоча у довоєнній Німеччині концепція дуальної форми освіти була законодавчо визнана як основний метод підготовки і виховання молодих робітників. Офіційна педагогіка також не цікавилася проблемами професійної освіти. Її увага була сконцентрована виключно на загальноосвітній школі та питаннях виховання. Виявилося, що професійна освіта, яка зачіпає інтереси більшості молодих людей того часу, не мала ні економічного, ні педагогічного значення, а лише – соціально-політичне.

Проте низка соціально-політичних об'єднань та організацій намагалися своєю діяльністю реформувати освіту в цілому і дуальну систему освіти зокрема.

Так, ключову роль в обговоренні концепцій реформування професійної освіти Німеччини відіграла Асоціація соціальної політики. Вона заклала всеосяжні зміни у професійній освіті та її нормативно-правовому регулюванні. Завдяки діяльності цієї асоціації центральними

елементами дуальної системи освіти стали професійна компетентність, ефективність, економічно-технічний прогрес і праця як засіб освіти.

Вагомий внесок у процес формування ідеології виховання у освіті Німеччини зробив Євангелістично-соціальний конгрес. Його члени дотримувалися християнських поглядів і значною мірою поділяли погляди прихильників Асоціації соціальної політики. У своїй діяльності Конгрес орієнтувався на папську енцикліку «*rerum novarum*» (лат. політичні зміни), яка рекомендувала активно впливати на поліпшення соціального становища робітників, а також дотримувався станової ідеології, виступаючи тим самим за ремісниче навчання, яке вважалося основою концепції дуальної системи освіти [1].

Об'єднання соціал-демократів були третьою за значущістю організацією, яка мала великий вплив на становлення і реформування дуальної системи освіти у контексті ідеологічно-виховної спрямованості професійної освіти Німеччини. Хоча з питань освіти соціал-демократи не мали активної позиції, їхні пропозиції щодо реформування системи професійної освіти враховувалися під час громадських дискусій, оскільки вони залишалися впливовим об'єднанням серед інших суспільно-політичних організацій [4].

Отже, зважаючи на можливу маргінальність робітничого середовища, дуальна система освіти Німеччини впродовж історичного розвитку відпрацювала яскраво виражене ідеологічне забарвлення. Система освіти має передбачати цілеспрямований вплив на процес набуття здобувачами освіти основних моральних, національних, соціальних цінностей.

### **Література**

1. Liebersohn H. Religion and Industrial Society : The Protestant Social Congress in Wilhelmine Germany. Transactions of the American Philosophical Society. 1986. Vol. 76 (6). DOI: <https://doi.org/10.2307/1006376>.
2. Stratmann K. W., Schuler A. Quellen und Dokumente zur Berufsbildung 1794–1869. Quellen und Dokumente zur Geschichte der Berufsbildung in Deutschland. Reihe B. Köln ; Wien : Böhlau, 1982. Vol. 1. 320 p.
3. Strauss J. Verlaufsformen und Bedingungen des Übergangs von (Aus-) Bildung zu Beschäftigung - Fallbeispiel Bundesrepublik Deutschland. Berufliche Bildung in der Bundesrepublik Deutschland und den Niederlanden. Nimegen, 1988. P. 101–116.
4. Поттхофф Х., Миллер С. Краткая история СДПГ 1848–2002. Москва : Памятники исторической мысли, 2003. 560 с.



## **ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Сучасне життя – час радикальних змін усіх сфер людської діяльності, час мислити і діяти по-новому. Це означає, що перш за все суспільству потрібні не просто фахівці в традиційному розумінні цього слова, а люди з новим типом мислення, що здатні до усвідомлення та реалізації тих завдань, які ставить життя. Особливої цінності набувають такі якості особистості як нестандартність мислення, здатність генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі рішення. Розв'язок цих складних завдань освіти пов'язують з розвитком творчого потенціалу кожної людини. Сучасний фахівець повинен володіти не тільки певною сумою знань, умінь та навичок, а й творчо ставитись до професійної діяльності.

Зрозуміло, що процес формування творчості вимагає і нестандартних, креативних методів навчання. Найефективнішим засобами формування творчої особистості є інноваційні технології навчання. Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, сприяє розвитку творчого підходу до навчання [1, с. 308].

В умовах дистанційного навчання перед викладачем стоять нові виклики: поєднати методи і прийоми інтерактивного навчання з технологіями сучасних інформаційних та телекомунікаційних мереж. Дистанційне навчання дає можливість активно використовувати потенціал сучасних інформаційних технологій, акцентуючи увагу на творчому підході і до викладання дисципліни. І якщо раніше різноманітні гаджети і дивайси були актуальними для занять інформатики, то в умовах онлайн-навчання вони демонструють свою ефективність на будь-якому занятті. Дисципліни гуманітарного спрямування, а саме мови і літератури, створюють усі необхідні умови для розвитку творчої самореалізації особистості студента та допомагають в розкритті його творчого потенціалу. Тому процес формування особистості, що здатна до творчої діяльності в усіх сферах, не стане неефективним зі зміною форми навчання.

Розвивати творчі здібності можна по-різному. Окремі студенти переважно самотійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності,

удосконалюють свої здібності, щоб вони стали творчими. Але для розвитку творчих здібностей більшості студентів важливою є саме роль викладача. Завдання педагога - управляти процесами творчого пошуку: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості студента, розвивати його уяву, асоціативне мислення, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Організація творчої діяльності з метою стимулювання та розвитку творчої активності студентів може здійснюватися в умовах дистанційного навчання на основі таких форм та методів: тематичні дистанційні проєкти, інтерактивні вікторини, олімпіади тощо [2, с. 152].

Особливе місце посідає метод проєктів. Проєктна технологія розглядається як особливий вид продуктивної активності, мотивований проблемним протиставленням відомого і невідомого і має на меті активізацію процесу пізнання і осмислення нового [3, с. 47–50]. Проєктна діяльність сприяє формуванню в студентів низки ключових компетентностей XXI століття, які необхідні для навчання протягом життя: критичне мислення і аналіз, активне навчання, обґрунтування, розв'язання проблем і формування ідей, цифрова компетентність, креативність, оригінальність і ініціативність – тому викладачу важливо створити умови для їх формування у форматі дистанційного навчання. І тут у нагоді стануть інтерактивні інструменти: **Google Slides, Jamboard, Mentimeter, Power Point тощо**. До того ж, виконання творчих проєктів різного типу та рівнів складності, презентація та їх подальший захист забезпечує перехід від репродуктивного до творчого рівня пізнавальної активності.

Формуванню творчої особистості також сприяє і стимулювання творчої активності шляхом диференційованого підходу до знань і можливостей студентів. Це можливе в разі наповнення навчального матеріалу, що використовується при дистанційній формі навчання, різнорівневими творчими завданнями на всіх етапах проведення заняття: створення кросенсів, хмар слів, мотиваційних постерів, застосування техніки гранування, читацький челендж, карти понять тощо. Тут корисними для організації роботи будуть онлайн-платформи і сервіси **LearningApps.org, Kahoot, Rebus, Quizizz, Word Art**. Усі вони мають широкий спектр можливостей, як для викладача так і для студентів.

Досвід останніх трьох років показує, що дистанційне навчання не тільки не стало перешкодою у формуванні творчої особистості студентів, а навпаки стало важливою складовою в розвитку професійних і особистісних рис, які повинен мати сучасний фахівець. Тому можна з впевненістю

говорити, що формування творчого потенціалу майбутнього фахівця в умовах дистанційного навчання можливе!

### **Література**

1. Довгань М. Творча особистість учня як психолого-педагогічна проблема: вісник Львів. Серія педаг. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С. 308-315.
2. Дистанційне навчання: дидактика, методика, організація [Текст]: монографія / В.Г. Гетта, С.М. Єрмак, Г.В. Джевага, О.М. Шульга, І.В. Повечера, Н.М. Носовець, А.М. Коляда. Чернігів, 2017. 286 с.
3. Косогова О.О. Метод проектів на уроках зарубіжної літератури. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. 144 с.

**Самойленко О. В.**

*Донецький національний медичний університет,  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

## **РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ГРУПІ**

Останнім часом вивчення емоційного інтелекту є дуже популярним, цьому феномену присвячено багато досліджень, хоча це поняття лишається відносно новим.

Ми визначаємо емоційний інтелект (або EQ) як здатність: розпізнавати, розуміти та керувати своїми емоціями та визнавати, розуміти емоції інших і впливати на них. На практиці це означає усвідомлення того, що емоції можуть керувати нашою поведінкою та впливати на людей (позитивно чи негативно), і навчитися керувати цими емоціями – як своїми, так і іншими [2], [3].

Управління емоціями особливо важливо в ситуаціях, коли ми перебуваємо під тиском. Наприклад, коли ми перебуваємо у стресовій ситуації: новий колектив, зміна місця проживання, воєнні дії.

Термін емоційний інтелект був створений двома дослідниками, Пітером Салавом і Джоном Майером у їхній статті «Емоційний інтелект» у журналі *Imagination, Cognition, and Personality* у 1990 році. Пізніше його популяризував Ден Гоулман у своїй книзі «Емоційний інтелект» 1995 року видання [1].

Коли емоції є дуже інтенсивними, вони змінюють спосіб функціонування нашого мозку, вони погіршують когнітивні здібності, здатність приймати рішення та навіть навички міжособистісного

спілкування. Розуміння власних емоцій (і емоцій інших) і керування ними допомагає нам досягти успіху як в особистому, так і в професійному житті.

На особистому рівні емоційний інтелект допомагає людям вести неприємні розмови та не образити почуттів співбесідника; керувати нашими емоціями під час стресу або перевантаження; поліпшити стосунки з людьми, які нам небайдужі; вирішувати конфлікти; формувати психологічну безпеку.

Є теорія, що EQ може мати більше значення, ніж в IQ, особливо на роботі чи у навчанні. Для студентів розвиток емоційного інтелекту є особливо важливим, тому що це готує їх до подальшого дорослого життя та професійної діяльності, поліпшує міжособистісні стосунки в групі.

Емоційний інтелект можна і треба розвивати протягом життя за допомогою спеціальних тренувань на навчання, отримання нового досвіду, необхідно усвідомити, що емоції впливають на якість життя людини, її самореалізацію, успішність. Зі студентами необхідно проводити заходи, присвячені емоційному інтелекту, ознайомлюючи їх з наступними правилами:

1. Кожного дня приділяти увагу своїм почуттям, формулювати для себе, що відчувається та чому. Так, на протязі дня, варто якомога частіше, промовляти собі фрази які починаються зі слів: «Я відчуваю...», «Я почуваю себе...». Щоб не забувати це робити слід поставити собі нагадування в телефоні та декілька разів на день звертатися до питання: «Що я зараз відчуваю?» Усе це допоможе, самоусвідомленню емоцій та розвитку емоційної грамотності.

2. Заповнення щоденнику емоцій. Необхідно знайти вільний час та записати емоції, які виникали на протязі дня та вказати причину їх виникнення. Це дозволить сфокусуватися на конкретних моментах, проаналізувати, якими відчуттями в тілі та думками супроводжувались ті чи інші події, ситуації, визначити тригери, які змушують переживати ті чи ті емоції.

3. Розширювати словник емоцій. Кожного дня ми переживаємо різні емоції, тому дуже важливо мати достатньо слів, щоб описати все те, що переживається.

*Керування власними емоціями:* розвиток цієї навички допоможе думати, перед тим як діяти. Корисними для розвитку даного компоненту будуть такі рекомендації:

1. Дихальні вправи. Коли емоція усвідомлюється, але вона не є позитивною, варто зосередитись на своєму диханні: зробити декілька спокійних вдихів, потім затримати дихання та зробити декілька спокійних

видихів. Робити це варто до тих пір, поки емоційний стан не відновиться. Таке дихання запустить психологічні та фізіологічні механізми, які зменшують відчуття стресу і допомагають контролювати емоції.

2. Критичні та стресові моменти провокують виникнення негативних емоцій, що також відображається на роботі всього організму через зажими та хвороби. Усвідомивши негативну емоцію, варто брати її під контроль та виражати. Найкращими способами є спорт, здорове суперництво, творчість або проста відверта бесіда з іншим. Варто лише знайти дієвий спосіб для себе: біг чи тренажери, малювання чи написання віршів, жива розмова з близькою людиною чи проста переписка, биття боксерської груші чи посуду.

3. Частіше підмічати та записувати, що в сьогоднішньому дні нас порадувало, підняло настрій, що ми зробили успішного. Підкреслення позитивних моментів піднімає настрій, завдяки цьому нас складніше вивести з себе чи засмутити. Позитивний підхід дає нам підтримку, впевненість в собі та захищає від негативних та неприємних для нас емоцій.

*Емпатія, усвідомлення почуттів інших* дозволять відійти від особистісного досвіду, побачити проблему під кутом зору іншої людини, зрозуміти її емоції, тим самим проявити повагу та доброзичливість. Серед рекомендацій розвитку емпатії можна виокремити наступні:

1. Золоте правило: відноситись до інших так, як хотіли би, щоб відносились до нас. Варто слухати співрозмовників, не перебивати їх, поважати емоції інших людей, визнавати право інших на власні почуття.

2. Частіше ставити себе на місце іншої людини, практикувати навичку дивитись на ситуацію з позиції іншого. При розмові з оточуючими варто робити спроби відчути все, що може їх турбувати, які емоції переважають у момент бесіди..

3. Спостерігати за іншими у громадських місцях, щоб зрозуміти, що відчувають люди, яких ми бачимо; які відносини між тими, хто перебуває разом у певний момент момент; як те, що одна людина розповідає іншій сприймається останньою, які емоції вони зараз переживають. Для цього не потрібно додаткового часу чи фінансових затрат, це те, що відбувається навколо нас кожного дня.

4. Перегляд телебачення без звуку. Це можуть бути фільми, серіали, новини, репортажі. Спостерігати за жестами, мімікою, розміщенням у просторі тих хто на екрані, роздумуючи над тим, що вони відчувають, який настрій у них переважає.

Виконання зазначених вправ покращує наші навички спілкування, що дозволить ефективно вибудовувати відносини з іншими, спрямовувати їх поведінку та емоційні прояви в бажаному напрямку, полегшує коопреацію та позитивно впливає на мікроклімат у групі.

### **Література**

1. Гоулман Д. *Емоційний інтелект* / пер з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.
2. Хессон Дж. *Кишенькова книжка емоційного інтелекту : Невеличкі вправи для інтуїтивного життя* / пер. з англ. Є. Бондаренко. Харків : Ранок, 2021. 176 с.
3. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. № 1. С. 19–28.

**Поцулко О. А., Соколова К. С.**

*Донецький національний медичний університет,  
м. Лиман, Донецька область, Україна*

## **НОВІТНІ ПІДХОДИ ЩОДО СТАНДАРТІВ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ**

В умовах модернізації сучасної вищої освіти відбувається постійний пошук ефективних механізмів, які дозволяють зберегти найкращі традиції та забезпечити безперервну підтримку інноваційних процесів і у медичних вишах. Вищій медичній освіті відводиться пріоритетна роль у розвитку держави, оскільки без адекватних послуг у медицині, які базуються на удосконаленій вищій медичній освіті та науково-дослідних інститутах, неможливо забезпечити соціокультурну динаміку розвитку суспільства чи подальшого самоудосконалення на національному рівні з метою збереження і підтримки здоров'я.

Суспільне замовлення у сфері соціально-гуманітарних дисциплін служить віддзеркаленням сучасної освітньої ідеології, світоглядним змістом якої є формування особистості як суб'єкта національної і світової культури, тобто становлення особистісної та професійної культури студентів-медиків у закладах освіти. Соціальне замовлення й реформування як медичної, так і освітньої сфер з огляду на оновлений зіст освіти й вимоги суспільства до медиків як фахівців нової генерації вимагає все більш кваліфікованих фахівців, що вирізняються високим інтелектуальним потенціалом й основними засадами особистісної та професійної культури.

У традиційному розумінні сутність феномену «освіта» означає процес і результат навчання та виховання. Концепція сучасної парадигми освіти вищої медичної школи полягає, насамперед, у тому, що освіта розглядається як діяльність, мета якої сформувати збалансованість навчання і виховання. Освіта (система) – найважливіший цивілізаційний механізм медіа-грамотності і медіа-соціалізації, засіб інформаційного відтворення суспільства, технологія соціально контрольованого виробництва інтелекту і масової культури [1, с. 11]. Отож, поняття «освіта» передбачає не тільки формування культури чи характеру особистості, але й отримання нових знань, умінь і навичок для майбутньої професійної діяльності.

Інтегрованість медичної освіти у європейський простір передбачає узгодження методів і змісту навчання з цілісною картиною сучасного світу, взаємозв'язок та взаємовплив соціально-гуманітарних дисциплін щодо становлення особистості за рахунок використання міжпредметної інтеграції; відбір проблемних завдань та аргументів, котрі потребують креативного мислення та інтелекту у поєднанні зі знаннями. Розробка інноваційних інтегрованих курсів з використанням сучасних технологій розвивають компетенції, необхідні сучасному медику у практичній діяльності.

Саме компетентнісно-орієнтований підхід постулює значимість освітнього процесу як необхідної умови розвитку всебічно розвиненої і креативної особистості з формуванням базових компетенцій. Крім того, регулює структуру і зміст навчального процесу та обумовлює пошук, розробку й застосування педагогами таких активних та інтерактивних технологій, які б дозволили оптимізувати підготовку майбутніх професіоналів у сфері охорони здоров'я відповідно до реалій сучасного суспільства. Тобто, як визнає науковець, «компетентнісний підхід в освіті – це сучасний орієнтир, який тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу може призвести до інтегрованого результату навчання» [2, с. 72].

Слід зауважити, що основоположною метою сучасної вищої освіти є розвиток соціально значущих якостей майбутніх фахівців медицини, які формуються у процесі навчання і виховання. Тому сучасну парадигму вищої освіти прийнято називати соціально-особистісною, особистісно-орієнтованою і навіть гуманітарною освітою. Отож, погоджуємося з науковцем Н. Скотною, котра аксіоматизує, що «нинішня зміна мети освітньо-виховної діяльності пов'язана з орієнтацією на професійний та насамперед особистісний розвиток, всебічну й етично наповнену



підготовку до діяльності в проблемному світі, а також у інформаційному суспільстві» [4, с. 115].

У наш час особливої актуальності набуває проблема формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів як висококваліфікованих і гуманних фахівців медичної галузі, професійна компетентність яких відповідає міжнародним стандартам. Проте, зростання вимог щодо професіоналізації вищої освіти та «кар'єрна» орієнтація лікарів завдає шкоди особистісній, професійній, загальнокультурній і навіть загальнотеоретичній підготовці фахівців-медиків, тобто є результатом кризи як вищої освіти, так і професії лікаря. Адже відбувається абсолютна деструкція вищої освіти, а пацієнти та викладачі висловлюють занепокоєння щодо переорієнтації загальнолюдських цінностей з огляду на матеріальну складову. Саме тому наголошуємо на твердженні М. Якібчук, що «на сучасному етапі розвитку виникає загальна необхідність зміни системи глобальної мети освіти з перенесення акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості. Цей перехід від знанієвої до особистісної орієнтації є однією з передумов гуманізації та гуманітаризації професійної освіти» [5, с. 154], адже ці категорії вважаються актуальними і глобальними проблемами світового масштабу, які відображають характер лікаря та відповідають його цілям у сфері культури.

Вплив інформаційних технологій у ХХІ столітті на сучасного фахівця, зокрема, медика є колосальним. Адже лікар повинен бути добре обізнаним власне у інформаційних технологіях, оскільки їх можна застосовувати як для розвитку креативного мислення, так і для досконалішого лікування чи діагностики хвороб у пацієнтів, тому необхідно змінити сам зміст та методологію навчального процесу так, аби значна частина часу приділялась формуванню сучасних уявлень про цілісність системи наук, перспективи їх подальшого розвитку, їх модернізаційний потенціал; акцент має бути перенесений на вивчення найбільш фундаментальних законів природи та суспільства у їх сучасному розумінні, на розвиток навичок користуватися знаннями в сучасному модернізованому суспільстві [3, с. 109].

Проте, не варто забувати і про роль викладача у навчальному та виховному процесах. Організація діалогічного дискурсу під час викладання соціально-гуманітарних дисциплін відіграє провідну роль у формуванні світогляду студентів-медиків з урахуванням усіх вимог щодо сучасного практичного заняття. У процесі практичного заняття є очевидною необхідність створення і постійної підтримки сприятливого середовища й емоційного фону студентів за допомогою постановки проблем,

суперечностей, парадоксальних ситуацій, клінічних випадків чи інсценізації ситуацій (наприклад, ситуація «Якщо до Вас на прийом прийшов пацієнт...» і т.п.). Якщо у процесі діалогічної взаємодії викладач займає чітку позицію, орієнтовану на духовно-моральні цінності, але, водночас, не нав'язує її студентам, то у студентів виникає емоційний відгук, прагнення до спільних міркувань і пошук орієнтирів при здійсненні морального вибору. Безумовним правилом є загальне зацікавлене ставлення до студентів, коли вони відчують, що викладач вислухає кожного з них з однаковою увагою і повагою – як до особистості, так і до висловленої точки зору. Так викладач, на своєму прикладі, вчить студентів-медиків вмінно вислухати і підтримати пацієнта, проявляти повагу й увагу до хворих та колег.

Необхідно відзначити, що для соціально-гуманітарних дисциплін комунікативна компетентність є результатом, який сформований на основі здатності надбання і використання мовних засобів та способів формування й формулювання думки. Це дозволяє ефективно структурувати і передавати інформацію, мислити, порівнювати чи приймати рішення, використовуючи креативний та інтелектуальний потенціал для вирішення таких завдань, як проведення обходів, обговорення складних клінічних випадків з колегами, прийняття рішень щодо невідкладних станів пацієнтів тощо.

Соціокультурний підхід інтерпретує культуру як фундаментальну умову цілісності суспільства, основу освіти, науки, медицини тощо. Культурологічний підхід передбачає особистісну і професійну культуру фахівця будь-якої сфери, а сучасна парадигма освіти відображає механізм становлення освітньої системи, адекватної сучасному рівню особистісної і професійної культури й відповідає логіці культури-відповідності суспільства. Актуальним і важливим для майбутніх лікарів вважається й когнітивний підхід, який передбачає виокремлення пріоритетних етапів прийняття рішення у критичній життєвій чи професійній ситуації. Основою даного підходу є критичне мислення, креативність та інтелектуальні стратегії, які допомагають критично оцінити ситуацію і визначити ймовірні ризики контексту ситуації.

Отже, оновлена парадигма вищої освіти розглядається як система, побудована з урахуванням цінностей нового тисячоліття: суб'єктності, діалогічності, креативності, постійного розвитку і самоудосконалення, екзистенційності, інтегрованості, фундаментальності й неперервності тощо. Проте, суперечності, властиві сучасній освіті, свідчать про переорієнтацію цінностей і культури-відповідності сучасного суспільства. Тому враховувати зміни соціальної, технологічної й інформаційної діяльності стає все важче для підготовки фахівців-медиків з пріоритетними

цінностями і реформуванням медичної галузі. Однак, збільшення обсягу самостійної роботи і скорочення кількості практичних годин на соціально-гуманітарні дисципліни не забезпечує вирішення наявних проблем у вищій медичній школі.

### Література

1. Вітвицька, С. С. (2003). *Основи педагогіки вищої школи*: Методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 316 с.
2. Гуцан, Л. А. (2014). Компетентнісно спрямована освіта – сучасний орієнтир навчально-виховного процесу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. 2, 68–72.
3. Калюжна, Т. (2006). Основні напрями розвитку вищої освіти України у ХХІ столітті. *Вища освіта України*. Додаток. 3. Т. 4, 106–114.
4. Скотна, Н. (2004). Роль освіти в цивілізаційному вихованні молоді. *Вища освіта України*. 4, 114–119.
5. Якібчук, М. В. (2007). Напрями розвитку гуманізації і комунікативна компетентність у контексті безперервної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. Збірник наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип. 11. Серія 7, 153–155.

## **РОЗДІЛ IV. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ НА ЗАСАДАХ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ**

*Березіна О. Ю.*

*Черкаський державний технологічний університет*

*м. Черкаси, Україна*

### **ТРАНСФОРМАЦІЯ ІМПЕРАТИВІВ ТА ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Сталий розвиток регіону є системним процесом відповідального динамічного зростання на засадах людиноцентризму та партнерства, що забезпечує якісні, збалансовані та гармонійні зміни соціальної, економічної, екологічної, інституціональної, адміністративної, організаційної, культурно-духовної та політичної компонент регіональної системи. Це безперервний процес взаємоузгодження потреб суспільства та можливостей використання і відтворення ресурсів. Сучасна концептуальна модель регіонального розвитку має базуватися на переформатуванні територіальних господарських механізмів, побудованих на еволюційних засадах, на механізми регіонального розвитку, базисом для яких є концепція сталого розвитку територій, а основною метою – трансформація регіональної системи і, насамперед, економіки ресурсного типу та капіталізація регіональних активів. Реалізація концепції сталого розвитку регіону повинна здійснюватися з урахуванням природних, соціально-економічних, культурних та інших особливостей територій, які входять до його складу [1].

Основними системними імперативами сталого розвитку регіону є:

- формування прогресивної людиноцентричної моделі функціонування регіональної системи в умовах глокалізаційних викликів;
- підвищення й зміцнення конкурентоспроможності та іміджу регіону;
- забезпечення високих темпів зростання регіональної економіки, рівня зайнятості, підприємницької активності;
- стимулювання розвитку регіональної інфраструктури;
- збереження й збільшення природного багатства регіону;
- активізація механізмів партнерства в системі регіональних координат «бізнес-структури – регіональні органи управління та місцевого самоврядування – територіальні громади та інститути громадянського

суспільства – наукові та освітні установи», залучення міжнародних партнерів;

- консолідація, удосконалення структури й розвиток регіонального господарського комплексу;

- розвиток регіональних інститутів та інституціоналізація регіональних процесів;

- стимулювання реалізації накопиченого в регіоні потенціалу з метою забезпечення розширеного відтворення;

- забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням пріоритетів державної політики й гармонізації процесів життєдіяльності населення, усунення між територіальних диспропорцій та нерівності;

- впровадження інструментів, методів, прийомів стратегічного управління сталим розвитком регіону, використання інструментів форсайту;

- розвиток міжрегіональної інтеграції, горизонтального та вертикального партнерства.

«Порядок денний зі сталого розвитку до 2030 року» [2] зобов'язує кожну країну здійснити широкий спектр заходів, які будуть спрямовані не лише на усунення причин бідності, а й на забезпечення економічного зростання і процвітання, задоволення потреб людей в охороні здоров'я, освіті та соціальному забезпеченні, за безумовного забезпечення охорони навколишнього середовища.

У цьому документі визнано, що світ стоїть перед глобальними викликами – від бідності, зростання нерівності та колосальних диспропорцій у можливостях, багатстві та владі до погіршення стану довкілля та ризиків, викликаних зміною клімату. У ЦСР, на відміну від ЦРТ, перелік сфер і завдань розширено (рис. 1).

Такий підхід є виправданим і підтверджується тим, що у сучасному глобалізованому світі сталий розвиток не можливий без забезпечення миру і безпеки, а також налагодження продуктивної співпраці на міжнародному рівні. Цілі сталого розвитку встановлюють орієнтири для формування політики та здійснення фінансування за відповідними програмами ПРООН, яка є основним агентством ООН з питань розвитку, і надає підтримку національним урядам з питань адаптації і імплементації цілей.



Рис. 1. Взаємозв'язок між Цілями Розвитку Тисячоліття (1992) та Цілями Сталого Розвитку (2015)

Кожна країна, визначивши з переліку 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань найбільш пріоритетні для себе, визначає власні пріоритети сталого розвитку, на національному та регіональних рівнях розробляє стратегічні документи, встановлює цілі та готує оперативні плани щодо їх досягнення. Також на національному рівні розробляється система показників моніторингу та оцінки сталості розвитку.

Слід зазначити, що щорічні звіти країн та загальні звіти міжнародних організацій різного спрямування показують, що темпи прогресу в багатьох сферах набагато нижчі, ніж це потрібно для досягнення цілей до 2030 року. Для того, щоб підняти рівень життя 767 мільйонів людей, які досі живуть менш ніж за 1,90 долара США на добу, і забезпечити продовольчу безпеку для 793 мільйонів людей, які регулярно протистояють голоду, потрібні цілеспрямовані дії [3]. Якісна освіта має бути доступна для всіх без виключення. За умови, що до 2030 року всі діти в країнах з низьким рівнем доходу закінчили би середню школу, до 2050 року дохід на душу населення збільшився би на 75%, що знизило би світові показники рівня бідності та підвищило конкурентоспроможність країн, що розвиваються [3].

Окреслені проблеми посилилися викликами для економік країн світу, спричиненими пандемією COVID-19 та збройною агресією росії проти України. Крім перерозподілу запланованих та залучення додаткових ресурсів для забезпечення сфер охорони здоров'я та безпеки, відбувається глибинне переосмислення пріоритетів та засад сталого розвитку як на рівні національних економік, так і на глобальному рівні. Для оновлення ціннісних орієнтирів сталого розвитку виникає потреба розроблення інноваційних безпекових підходів, які стануть поштовхом до реалізації концепції сталого розвитку в наступні десятиліття.

### **Література**

1. Березіна О.Ю. Інституціональне та фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах глокалізації: монографія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : видавець Третьяков О. М., 2019. 253 с.
2. Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable development Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015/A/RES/70/1. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>
3. The official website World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development. Global Analysis of Quality and Life Safety. URL: <http://wdc.org.ua/en/services/country-profiles-visualization>.

**Беззубко Б. І.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Встановлення пріоритетів розвитку науково-технічної діяльності в Україні дозволяє акумулювати ресурси на стратегічних напрямках розвитку галузей шостого технологічного укладу; підвищити інноваційну активність; раціонально витратити кошти на вирішенні найактуальніших національних і міжнародних проблем. Метою здійснення встановлення пріоритетів є визначення напрямів досліджень у сфері НБІК-технологій в Україні, які можуть бути впроваджені фахівцями з метою вирішення національних завдань розвитку. Усі стратегічні документи щодо забезпечення наукової діяльності повинні враховувати визначені пріоритети. При цьому необхідно брати до уваги посилення конкурентної боротьби у світі за ресурси та інвестиції, існуючі національні і глобальні проблеми, світові тренди розвитку.



Пріоритетні напрями науково-технічної діяльності визначаються у відповідності до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [1] та Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [2]. Ці напрями повинні забезпечувати розвиток НБІК-технологій, випуск високотехнологічної конкурентоспроможної продукції, отримання високоякісних послуг, відповідати прогресивним світовим науково-технічним тенденціям і досягненням. До основних здобутків при визначенні пріоритетів розвитку слід віднести наступні:

- структурування та встановлення ієрархії пріоритетів:

- «стратегічні національні пріоритети (строком на 20 років)» – «середньострокові пріоритети загальнодержавного рівня» – «середньострокові пріоритети галузевого рівня» – «середньострокові пріоритети регіонального рівня» (відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»);

- використання програмно-цільового підходу для досягнення визначених пріоритетів;

- використання експертного опитування 700 фахівців при визначенні пріоритетів («Державна програма прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України»).

- визначення необхідності проведення експертизи програм, проектів, визначених пріоритетів [2].

До основних проблем при визначенні пріоритетів розвитку слід віднести наступні (складено з урахуванням [24; 65]):

#### 1. Законодавчі проблеми:

- фрагментарність та неузгодженість вітчизняного законодавства стосовно розробки національних стратегічних документів;

- відсутність законодавчого положення про обов'язковість здійснення довгострокових прогнозів розвитку;

- існування різноманітних документів (програм, стратегій, планів), де містяться різноманітні переліки пріоритетів розвитку.

#### 2. Методичні проблеми:

- відсутність обґрунтованої наукової концепції, існуючі концепції національних стратегій не спрямовані на відродження України, вирішення найактуальніших проблем країни;

- переважно декларативний характер визначення пріоритетів розвитку, формулювання пріоритетів розвитку носить неконкретний характер, потребує більший деталізованої характеристики;

- відсутність методичного забезпечення визначення пріоритетів розвитку;

- пріоритети вибираються без обґрунтування прогностичними розрахунками;

- у документах не наводяться ефективні механізми їх досягнення.

### 3. Організаційні проблеми:

- наявність дублювання функцій у різних державних органах при визначенні пріоритетів розвитку. Визначення пріоритетів розвитку країни здійснює Кабінет Міністрів України, НАН України, Національна рада України з питань розвитку науки та технологій, центральні органи виконавчої влади та інші;

- відсутність підкріплення їх фінансовим та матеріальним забезпеченням;

- неузгодженість нормативно-правових документів з пріоритетами розвитку між собою стосовно переліку основних пріоритетів, напрямів розвитку, термінів і показників їх досягнення;

- відсутність системного довгострокового прогнозування;

- не розроблені системи контролю і моніторингу процесу досягнення пріоритетів;

- не розроблені механізми корегування пріоритетів для довгострокових стратегій за потребою.

## Література

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р., № 848-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.166.

3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. НАН України. К., 2015.

4. Кизим М.О. та інш. Проблеми вибору пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 50–58.

5. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р.

**Букатов Е. Б., Туленова М. Б.**

*Карагандинський університет Казспоживспілки,  
м. Караганда, Республіка Казахстан*

## АНАЛІЗ ПРИТОКУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У РЕСПУБЛІКУ КАЗАХСТАН

З огляду на історичні обставини Казахстан відомий у світовій економіці як країна експортер мінеральної сировини, нині перед

Казахстаном гостро постає проблема необхідності розвитку несировинного виробництва. 2021 року в Казахстані працювало близько 24 тис. підприємств за участю іноземного капіталу (23,6 малих підприємств, 314 середніх підприємств, 260 великих підприємств). За 2021 рік приплив прямих іноземних інвестицій становив 23,6 млрд. доларів, що на 37,7% більше, ніж у 2020 році. Основними країнами інвесторами в Казахстан є Нідерланди (6,9 млрд. \$), США (2,8 млрд. \$), Швейцарія (2,6 млрд. \$), Китай (1,8 млрд. \$), Бельгія (1,07 млрд. \$), Великобританія (1,02 млрд. \$). Більше половини інвестицій у Казахстан (56%) прямують у гірничодобувну та обробну галузь [1].

Крім Конституції, основними законодавчими актами для формування загальнодержавної системи залучення та підтримки прямих іноземних та вітчизняних інвестицій у Казахстані є: Цивільний кодекс, Підприємницький кодекс, Податковий кодекс та Митний кодекс. Також постійно вдосконалюється нормативна база регулювання валютного ринку, ринку цінних паперів, страхового ринку та діяльності інвестиційних фондів [2].

За підсумками 2021 року інвестиції в основний капітал у Казахстані зросли на 2% порівняно з показниками 2020 року. У регіональному розрізі найбільший приріст зафіксовано у місті Шимкент (66%), а також у Костанайській та Актюбінській областях (26%). В Атирауській, Туркестанській та Західно-Казахстанській областях зафіксовано негативний спад. Основні причини зниження: зниження нафтових цін, COVID-19, економічний спад. Незважаючи на значний спад, Атирауська область (22%) залишається найбільш привабливим регіоном для інвестицій завдяки нафтогазовій галузі. Також значна частка в інвестиційному потенціалі у міст мільйонерів Алмати та Астани (9%) [3].

Таблиця 1. – Частка регіонів в інвестиціях в основний капітал  
2020-2021 років.

| № | Регіон                         | Вага в 2020 р.,<br>в % | Вага в 2021<br>р., в : | Приріст, в<br>% |
|---|--------------------------------|------------------------|------------------------|-----------------|
| 1 | Шимкент                        | 2                      | 3                      | 66              |
| 2 | Костанайська область           | 3                      | 3                      | 26              |
| 3 | Актюбінська область            | 5                      | 6                      | 26              |
| 4 | Алмати                         | 8                      | 9                      | 22              |
| 5 | Павлодарська область           | 4                      | 4                      | 22              |
| 6 | Карагандинська область         | 6                      | 6                      | 19              |
| 7 | Жамбильська область            | 3                      | 3                      | 19              |
| 8 | Північно-Казахстанська область | 2                      | 3                      | 18              |
| 9 | Акмолінська область            | 3                      | 4                      | 17              |

|    |                               |    |    |     |
|----|-------------------------------|----|----|-----|
| 10 | Східно-казахстанська область  | 6  | 6  | 14  |
| 11 | Мангістауська область         | 5  | 5  | 9   |
| 12 | Астана                        | 9  | 9  | 9   |
| 13 | Алматинська область           | 6  | 6  | 7   |
| 14 | Кизилординська область        | 2  | 2  | 4   |
| 15 | Туркестанська область         | 6  | 5  | -6  |
| 16 | Західно-Казахстанська область | 4  | 3  | -9  |
| 17 | Атирауська область            | 27 | 22 | -12 |

Джерело: За даними Національного бюро статистики Агентства стратегічного планування та реформ Республіки Казахстан

Інвестору в Республіці Казахстан пропонується повний та безперечний захист його прав та інтересів. Казахстан гарантує стабільність умов договорів, укладених між інвесторами та державними органами. Інвестори мають право використовувати доходи від своєї діяльності на власний розсуд після сплати податків та інших обов'язкових платежів до бюджету [4].

Казахстан уклав угоду про взаємний захист та заохочення інвестицій з 48 країнами, які передбачають додаткові гарантії захисту прав інвесторів, таких як: захист від дискримінації, право на врегулювання інвестиційних спорів у міжнародних арбітражних судах за відсутності третейської угоди тощо.

З метою захисту прав інвесторів створено багатоступеневу систему розвитку прямого діалогу між державою та інвесторами. До його складу входять Рада іноземних інвесторів за Президента Республіки Казахстан, Рада з поліпшення інвестиційного клімату, спеціальний робочий орган під керівництвом заступника Прем'єр-Міністра, чинного за принципом інвестиційного омбудсмена [5].

Таким чином, на перших етапах розвитку економічної політики Казахстану залучення прямих іноземних інвестицій ґрунтувалося на створенні великих проектів у нафтовій галузі та її інфраструктурі. У цілому нині прямі інвестиції республіку переважно прямують у нафтовидобуток і переробку, підприємства кольорової і чорної металургії, газову промисловість і зв'язок. Нідерланди є одним із найбільших інвесторів за обсягом інвестицій. З 2017 року такі країни, як Великобританія (+91%), Китай (63,6%), Нідерланди (17%), продовжують збільшувати інвестиції в Казахстан.

## Література

1. Тлесо́ва А.Б. Привлечение инвестиций в приоритетные сектора экономики Республики Казахстан. *Статистика, учет и аудит*. 2020. № 3(78). С. 213-217.
2. Жумажа́нова А.К. Управление иностранными инвестициями в экономике Казахстана. *Вестник науки*. 2019. Т. 3. № 6(15). С. 41-45.
3. Исалимба́й Н.М. Роль прямых иностранных инвестиций в экономике Казахстана. *Молодой ученый*. 2022. № 20(415). С. 476-479.
4. Гусарова С.А. Иностранные инвестиции в экономике Казахстана. *Экономика и предпринимательство*. 2021. № 4(129). С. 401-405.
5. Федина В.Г. Современные подходы в привлечении инвестиций в экономику Республики Казахстан. *Научно-практические исследования*. 2020. № 5-1(28). С. 127-132.

**Веселовська В. О., Ткачук Н. М.**

*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова  
м. Хмельницький, Україна*

## РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ НБУ

Валютне регулювання є важливим елементом грошової політики держави. Національний банк України виступає у ролі одного з основних органів, що здійснюють цю діяльність. Найбільш поширені у практиці використання НБУ є інструменти валютного регулювання: валютні резерви, регулювання валютних курсів та валютні інтервенції. На нашу думку, варто виділити регулювання валютних курсів та установлення офіційного курсу валют.

Впродовж років антитерористичної операції, пандемії коронавірусу Україна дещо стабілізувала валютний курс, проте остаточного контролю над ним, так і не відбулося. Загалом валютне регулювання, на нашу думку можна визначити як задовільне. У І кварталі напад росії суттєво змінив умови функціонування банківського сектору. Своєчасні кроки банків та НБУ для забезпечення безперебійної роботи фінустанов та системи електронних платежів дали змогу пройти перші місяці війни з помірними втратами для фінансового сектору. Обсяг коштів клієнтів у банках зріс, що забезпечувало стабільно високий рівень ліквідності попри воєнні ризики.

Від початку повномасштабного вторгнення росії НБУ зафіксував курс гривні до долара США (рис. 1). Це було необхідно, аби упередити паніку на валютному ринку та зупинити можливу неконтрольовану девальвацію. З огляду на дефіцит валютних надходжень, передусім через зниження експорту, НБУ був змушений продавати значні обсяги валюти на ринку. Підтримувати резерви вдається завдяки фінансуванню від міжнародних донорів. На початок червня обсяг валових міжнародних

резервів перебував на прийнятному рівні і становив 25,1 млрд дол. Активна присутність НБУ на ринку зберігатиметься, доки не з'являться передумови для ринкового курсоутворення.

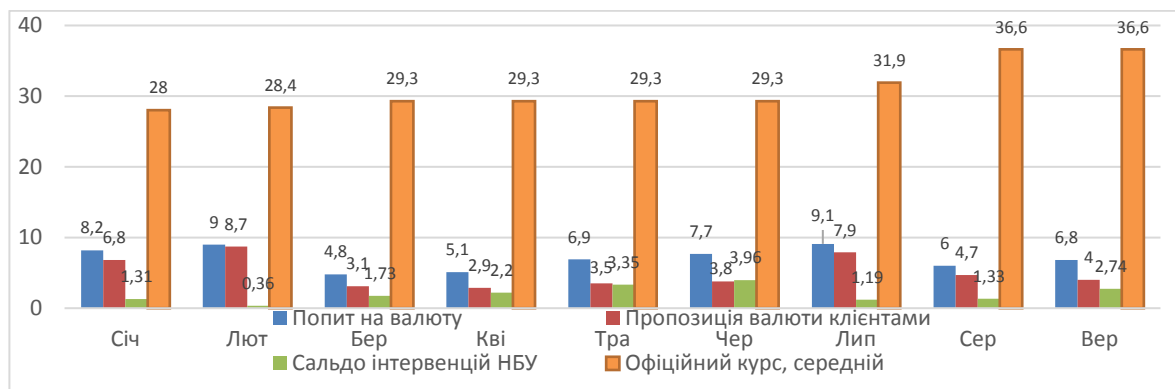


Рисунок 1 – Попит і пропозиція на міжбанківському валютному ринку, інтервенції НБУ, млрд дол., та офіційний курс гривні до долара у 2022 році [1]

Обмежено транскордонний рух капіталу та зафіксовано валютний курс. Було заборонено купівлю валюти та транскордонні платежі, крім як для потреб критичного імпорту. Офіційний обмінний курс гривні до долара зафіксований на рівні 24 лютого, однак знято обмеження на встановлення курсу на готівковому ринку.

Останні роки рівень доларизації балансів банків поступово, проте став знижувався. Цьому сприяли відносно прогнозована помірна інфляція та низька волатильність курсу гривні. Такі передумови дали змогу знизити гривневі кредитні ставки та спреди зі ставками за валютними кредитами. Відтак попит на гривневі кредити стрімко зріс, а на кредити в іноземній валюті – знизився. Позичальники теж не мали високого апетиту до валютних кредитів, бо врахували уроки попередніх криз. Кредити в іноземній валюті отримували переважно підприємства, що мали співмірні валютні надходження. Валютне кредитування фізичних осіб заборонено законодавством України. Тож на початку лютого частка кредитів в іноземній валюті в чистому портфелі скоротилася до 30% – найнижчий показник за понад десятиріччя.

Стриманий попит на валютне кредитування та низька дохідність інших валютних активів знижували попит банків на валютні депозити. Фінустанови знеохочували вкладення в іноземних валютах, установлюючи майже нульові відсоткові ставки за цими коштами. Частка валютних депозитів на початку лютого становила 36% [2].

Із початку повномасштабних військових дій НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США, одночасно запровадивши низку валютних обмежень. Ці заходи запобігли неконтрольованій девальвації гривні та убезпечили банки від впливу валютних депозитів. Водночас банкам було дозволено здійснювати валютні операції, аби задовольняти власні потреби: вони мали змогу коригувати валютну позицію, купуючи валюту за фіксованим курсом, та навіть розраховувалися за власними зовнішніми боргами. Такі сприятливі умови дають змогу банкам управляти власними валютними ризиками, які за очікуваннями банків згідно з опитуванням про умови кредитування надалі зростуть. Реалізація валютного ризику можлива при поверненні доплаваючого валютного курсу за несприятливого макроекономічного сценарію. Фіксація НБУ обмінного курсу та жорсткі валютні обмеження є тимчасовим рішенням.

Водночас продовження монетизації бюджетного дефіциту в значних обсягах, недостатні обсяги надходжень зовнішнього фінансування, низька дохідність гривневих активів можуть зумовити стрімке зниження міжнародних резервів і необхідність досить значної корекції обмінного курсу для вирівнювання макроекономічних дисбалансів. Скорочення активів в іноземній валюті триває. Навесні з розгортанням кризи дедоларизація активів тривала й надалі.

За базового макроекономічного сценарію, що передбачає зростання пропозиції валюти, раціональне обмеження попиту на неї, зокрема через відновлення оподаткування імпорту, та збалансування ринку, НБУ повернеться до політики плаваючого курсоутворення без різких змін курсу.

Девальваційні очікування підприємств погіршилися, тож вони намагаються знизити власні ризики та за можливості скоротити заборгованість у валюті. Чистий валютний кредитний портфель знижувало також формування банками резервів під очікувані збитки.

З кінця лютого до початку червня обсяг чистих бізнес кредитів в іноземній валюті зменшився на 11%. Обсяг валютних вкладів клієнтів також знизився, проте повільніше. Дисбаланси валютних позицій, які виникали внаслідок різних темпів скорочення активів та зобов'язань, банки мають змогу вирівнювати. Тож нині валютні позиції більшості банків знаходяться в межах встановлених лімітів 5% від регулятивного капіталу. Багато з них тримає довгі позиції, наближені до верхньої межі ліміту, очікуючи можливого послаблення гривні при поверненні до плаваючого курсоутворення.

Отже, запровадження у вітчизняну практику таргетування валютного курсу, спрямованого на помірну ревальвацію гривні, виступає найбільш

ефективною стратегією валютно-курсової політики, здатною забезпечити ефективність функціонування валютного ринку України. Для стабілізації валютного ринку НБУ запровадив численні обмеження та зафіксував обмінний курс до долара США. Такі заходи є тимчасовими, їхня тривалість залежатиме від стану валютного ринку. Фіксація курсу не має приспати увагу банків до управління валютними ризиками. Починаючи з травня ліміти валютних позицій банків знижено з 15% до 5% від регулятивного капіталу. Збалансування валютної позиції знизить чутливість до валютного ризику.

### Література

1. Інтервенції на валютному ринку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/tools#section-4>.
2. Огляд банківського сектору. Національний банк України. URL: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Banking\\_Sector\\_Review\\_2022-05.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-05.pdf?v=4).

*Гаврікова А. В., Грузін Д. В.*

*Донбаська державна машинобудівна академія,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## ПРОБЛЕМИ ТА ЗМІНИ В КРЕДИТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проголошення військового стану 24 лютого 2022 р. в Україні змінило традиційне життя кожного громадянина і вектор розвитку організацій, банківських установ і підприємств всіх сфер діяльності та форм власності, які були вимушені провести перепрофілювання або релокацію з орієнтацією на підтримку економіки в тилу держави. Маючи статус «критично важливого об'єкта інфраструктури» комерційні банки зіткнулися зі складними умовами в яких потрібно швидко реагувати та пристосуватися не припиняючи своєї діяльності надаючи фінансову підтримку іншим суб'єктам економічного середовища. Тому, актуальним напрямом дослідження є проблеми та зміни з якими зіштовхнулися українські банки під час війни в кредитній сфері, як головного джерела формування прибутку.

На початку весни 2022 р. більшість українських банків були вимушені закрити відділення на території активних бойових дій, що пов'язано з великими ризиками і небезпекою банківських співробітників, міграцією фізичних і юридичних осіб, зменшенням попиту на послуги та витрат банку. Однак, відразу після звільнення українських територій комерційні банки



відновлюють свою роботу (у травні працювало більше 80% банківських відділень, які було зареєстровано станом на початок 2022 року). Згідно оцінкам експертів Комітету з електронних платежів Європейської Бізнес Асоціації фінансовий сектор впорався з непередбачуваними викликами, спричиненими повномасштабним вторгненням в Україну, в першу чергу завдяки плідній праці учасників ринку та системній роботі НБУ впродовж попередніх років [1]. Слід зазначити, що особливий внесок було зроблено під час карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19.

В період повномасштабного військового вторгнення в Україну виконання позичальниками своїх обов'язків за кредитними угодами в повному обсязі стало неможливим, тому регулятор запропонував ряд правил роботи банків та небанківських фінансових установ, що надають послуги з кредитування, метою яких є полегшення боргового тиску під час війни та в перші часи післявоєнного відновлення економіки. Ключовими змінами в обслуговуванні кредитів стали:

- у період дії воєнного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування споживач не нестиме відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом;

- у разі допущення такого прострочення споживач звільняється від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором;

- неустойка та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за таким договором, підлягають списанню;

- забороняється у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит;

- не передбачено скасування відсотків за користування кредитними коштами – таке нарахування є правомірним з боку кредитора [2].

Українські банки активно продовжують вдосконалювати свої технологічні рішення, які забезпечують клієнтам зручний та швидкий доступ до операцій з власними грошовими коштами розміщеними на рахунках, як в межах України, так і за кордоном. Слід зазначити, що відбувається збільшення кредитного портфеля в гривневому еквіваленті, що експерти пов'язують з активним кредитуванням аграрного сектору, переважно за

рахунок реалізації державних програм. Водночас, спостерігається скорочення портфеля валютних кредитів, що пов'язано з суттєвою зміною курсу валют в умовах фінансової нестабільності. Однак, фактично повністю призупинено іпотечне кредитування.

Слід зазначити, що головну роль у впровадженні всіх заходів і змін у кредитному секторі України грає регулятор, який формує законодавчу базу і здійснює компенсації підприємцям-позичальникам. Слід підкреслити суттєву допомогу за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», за якою отримання кредиту відбувається під 0, 3, 5, 7 або 9% річних. Держава компенсує підприємцю частину кредитного навантаження і чим більше робочих місць їм створено, тим більшу компенсацію він отримає. Перевагами цієї програми є: зниження відсоткової ставки, рефінансування наявної заборгованості, кредитні транші, зручний графік погашення кредиту, фінансування супутніх витрат. Також, банки надають на вигідних умовах кредити фермерам для проведення посівної компанії [3].

Слід зробити висновок, що українські банки продовжують стабільно працювати пропонуючи клієнтам актуальні продукти, підвищують рівень їх доступності та якості фінансових послуг. Більшість великих банків залишили кредитні ліміти доступними для своїх роздрібних клієнтів, але суттєво їх зменшили (до п'яти разів). Зміни в кредитній політиці банків суттєво пов'язані з підтримкою регулятора, яка орієнтована на виважену раціональність, адже під час війни юридичним та фізичним особам складно сплачувати відсотки та «тіло» кредиту, а деякі з них безповоротно втратили платоспроможність. Українські банки підтвердили готовність функціонувати в умовах фінансово-економічної нестабільності та підтримувати економіку держави у військовий час надаючи нові кредити тим підприємствам та секторам, які є критично важливими об'єктами інфраструктури та стратегічно необхідними для подальшої перемоги.

### Література

1. Бурдейна В. (2022) Понад пів року війни: стан та перспективи банківського сектору. *Юридична газета* (07.10.2022). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ponad-piv-roku-viyni-stan-ta-perspektivi-bankivskogo-sektoru-.html> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Особливості обслуговування кредитів під час воєнного стану. Фінансова оборона України. URL: <https://promo.bank.gov.ua/fin-defense/#section-24> (дата звернення: 25.11.2022).
3. ПриватБанк учасник програми «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9> (дата звернення: 12.12.2022).

## **РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року в Україні змінило умови функціонування всіх секторів економіки. Банківська система України, як складова економічної системи держави, що діє в межах загального грошово-кредитного механізму і виконує важливі функції, з перших днів війни була націлена на сильну стабілізаційну позицію. Втім, її утримання – це доволі складний процес, який здійснювати без системного підходу та прийняття швидких, водночас, консервативних рішень, притаманних умовам воєнного часу дуже складно. Враховуючи те, що банківська система тонко реагує на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників фінансової системи, висвітлення її розвитку в період воєнного часу є досить актуальним напрямом дослідження, що дозволить сформулювати тактичні та стратегічні сценарії розвитку економіки України в післявоєнний час.

Згідно ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України згідно діючого законодавства [1]. Функціями сучасної банківської системи України є: створення грошей і регулювання грошової маси; трансформаційна; стабілізаційна [2].

Розуміючи значення функціонування банківської системи для держави, регулятор в перші дні війни підтримував забезпечення в безперебійному режимі роботи відділення банків при умові відсутності загрози життю та здоров'ю населенню, а саме:

- поступово підкріплював банкомати і каси банків готівкою, що дозволило підтримувати ліквідність банківської системи;
- було введено лімітування при знятті готівки в розмірі 100 тис. грн. на день;
- розрахунки в безготівковій формі здійснювалися без обмежень [3].

В перші місяці активних бойових дій для безперервної діяльності банківської інфраструктури важливими були два чинники: резервування потужностей центрів обробки даних (ЦОД), які забезпечують функціонування банківських систем і клієнтських додатків, наявність

резервних каналів зв'язку; забезпечення інкасації відділень банків і торговельних підприємств в умовах зростання попиту на готівку [4].

Національний банк перебуває в постійному діалозі з банками, здійснює оцінку поточної ситуації на предмет наявних і потенційних ризиків, щоб своєчасно реагувати необхідними інструментами [4]. Мінімізація ризиків є важливим завданням всієї банківської системи і кожного банку окремо, але в період військового стану вона вимушена працювати в умовах постійної та підвищеної ризикованості. Основними ризиками для економічного розвитку України регулятор вважає триваліший строк повномасштабної воєнної агресії і подальше посилення терактів проти об'єктів критичної інфраструктури.

Розглянемо динаміку облікової ставки НБУ в 2021-2022 рр. [5] (рис. 1), як монетарного інструмента регулювання грошово-кредитного ринку України і базового орієнтиру вартості залучених та розміщених грошових ресурсів. З 22.01.21 р. по 03.06.22 р. відбувається поступове підвищення облікової ставки з 6 % до 10 %. З початку введення воєнного стану НБУ зміг утримувати показник на рівні 10 % лише три місяці, але з 03.06.22 р. він підвищує його до 25 % і тримає до кінця 2022 р. з метою гальмування інфляції і збільшення інтересу до заощаджень у гривні.

Також, на останньому засіданні Правління НБУ ухвалило рішення підвищити вимоги до обов'язкових резервів банків, що дозволить посилити монетарну трансмісію, підтримає курсову стабільності та поступово стабілізує інфляцію [6].

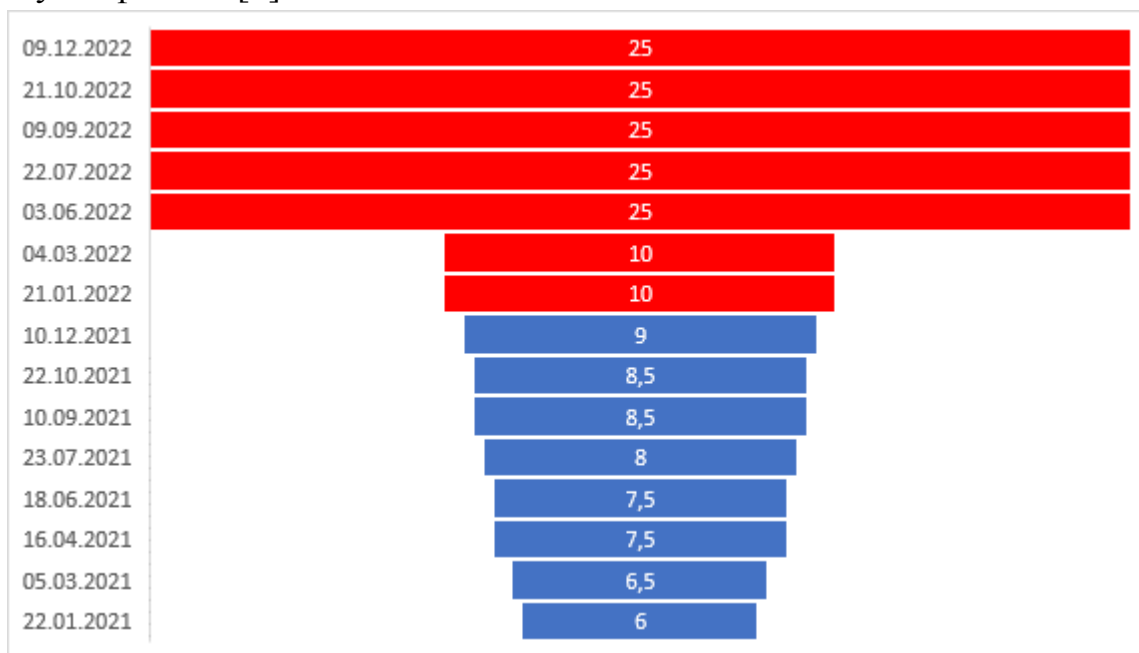


Рисунок 1 – Візуалізація динаміки облікової ставки НБУ за 2021-2022 рр., %

(складено авторами на основі даних [5])

Дробязко А., член товариства фінансових аналітиків України, визнав, що громадяни та банківська система України психологічно пристосувалися до нової реальності демонструючи один одному довіру та стійкість, але треба звернути увагу на ряд критичних моментів [7]:

- невизначеність часу продовження воєнного стану, що негативно впливає на попит позичальників і на бажання банків вкладатися в активні операції;
- динаміка кредитних портфелів у розрізі банків вказує на те, що бізнесу вигідніше залучити ресурси в банках з державним капіталом;
- рівень фінансової безпеки держави з точки зору частки іноземного капіталу, яка частка має належати державним банкам (є особливо актуальною в період військових, соціальних і фінансових криз).

Роблячи оцінку розвитку банківської системи під час воєнного стану слід визнати, що регулятор і банки здійснюють виважені й ефективні кроки, аби продовжувати стабільну діяльність і забезпечувати фінансово-економічну безпеку держави, що особливо важливо в умовах війни. НБУ разом з банками постійно корегують плани розвитку банківської системи орієнтуючись на безперервність виконання нею базових функцій.

## Література

1. *Про банки і банківську діяльність* (Закон України). № 2516-IX. (2022). Вилучено із <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата останнього звернення 08.12.2022).
2. *Банківська система України. Асоціація Українських банків*. (2022). Вилучено з <https://aub.org.ua/index.php/bankivska-systema/ba-nkivska-syste-ma-ukrai-ny> (дата останнього звернення 08.12.2022).
3. *Офіційно. Національний банк та банківська система України надалі працюють*. (2022). Вилучено із <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ta-bankivska-sistema-ukrayini-nadali-pratsuyut> (дата останнього звернення 24.11.2022).
4. *Національний банк разом із банками впроваджують план заходів для забезпечення безперервності роботи банківської системи за умов тривалої відсутності електропостачання*. (2022). Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-razom-iz-bankami-vprovadjuyut-plan-zahodiv-dlya-zabezpechennya-bezperervnosti-roboti-bankivskoyi-sistemi-za-umov-trivaloyi-vidsutnosti-elektropostachannya> (дата останнього звернення 24.11.2022).
5. *Облікова ставка Національного банку*. (2022). Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата останнього звернення 09.12.2022).
6. *Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25 %*. (2022). Вилучено з <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15568> (дата останнього звернення 14.12.2022).
7. Дробязко А. (2022). *Банківська система України вистояла протягом пів року війни. Що робити далі?* Mind. Вилучено з <https://mind.ua/openmind/20246924-bankivska-sistema-ukrayini-vistoyala-protyagom-piv-roku-vijni-shcho-robiti-dali> (дата останнього звернення 14.12.2022).

## **МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦІЛЕВСТАНОВЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ СТАЛОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Основною метою повоєнного відновлення регіонів України повинна стати реалізація загальносистемних інтересів країни в цілому, а сталий регіональний розвиток не можливий без вирішення наступних завдань:

- відновлення та посилення соціального потенціалу регіону – створення умов для розширеного відтворення населення на основі комплексної модернізації всієї системи соціального розвитку, формування привабливого іміджу регіону підвищення якості життя населення;
- системного відновлення інфраструктури, включаючи інженерні, транспортні й соціальні компоненти;
- охорони навколишнього середовища, використання ресурсозберігаючих технологій, формування системи мотивації суб'єктів підприємницької діяльності на ведення соціально та екологічно орієнтованого бізнесу.

Відомо, що міста й міські агломерації відіграють особливу роль в забезпеченні політичної, соціальної та економічної стабільності й вирішенні загальнодержавних і регіональних проблем. Вони з об'єктивних обставин перетворилися в природні «точки зростання», центри забезпечення зайнятості населення, що проживає на прилеглих територіях, ініціаторів технічних і організаційних інновацій, основні джерела доходів державних і регіональних бюджетів. Центральним пунктом стратегії розвитку міст і міських агломерацій повинна стати чітка фіксація їх місії як центрів економічного зростання, інновацій і як ресурсу вирішення соціально-економічних проблем не тільки міського, а й регіонального та національного масштабу.

Будь-яка управлінська проблемна ситуація є відхиленням фактичного стану керованого об'єкта або предмета дослідження і його еталонного стану. Таким чином, правильна діагностика проблеми вимагає задати еталонний і описати фактичний стан об'єкта дослідження, що дозволить виміряти різницю між ними. Для проектування еталонного стану об'єкта дослідження відповідно до

підходу, зазначеного вище, пропонується використовувати метод структурних діаграм. Побудова такої діаграми заснована на результатах проведеного аналізу факторів сталого розвитку регіону. Мета сталого регіонального розвитку включає в себе три структурні компоненти: екологічну, економічну та соціальну. Для оцінки сталості розвитку регіону необхідно сформулювати систему підцілей, цільових установок і показників, які в сукупності будуть описувати ці найважливіші аспекти сталого розвитку. Таким чином, структурна діаграма забезпечення сталого регіонального розвитку набуде вигляду дерева цілей, розробка якого повинна здійснюватись з дотриманням наступних вимог [1]: конкретність формулювання цілей і цільових установок; розподіл цілей за масштабом і рівнями; кількісне та якісне визначення мети за допомогою відповідних індикаторів; кон'юнктурність, що забезпечує повне визначення мети вищого рівня через об'єднання сутності підцілей та цільових установок, що її визначають; безперервність, послідовність, повнота, що забезпечують неможливість включення проміжних понять між метою і підцілями, що її визначають, а також зміни сутності мети вищого рівня за умов виключення хоча б однієї підцілі.

Проводячи декомпозицію генеральної мети – забезпечення сталого розвитку регіону на блоки економічних, соціальних і екологічних цілей, ми отримаємо наступні групи підцілей [2]:

1) економічний блок: створення ефективної структури регіональної економіки; розвиток малого і середнього підприємництва; залучення інвестицій; розвиток міжнародного співробітництва;

2) соціальний блок: підвищення рівня життя населення; розвиток соціальної інфраструктури; забезпечення безпеки середовища проживання; розвиток науки і культури;

3) екологічний блок: поліпшення екологічного стану; створення сприятливого середовища проживання; формування екологічної культури населення.

Рівень досягнення кожної поставленої цілі може бути відображений у кількісній формі. Відповідно постає проблема об'єднання різнорідних оцінок, які вимірюють досягнення окремої мети в єдиний показник, який відображає рівень досягнення сукупності цілей і зафіксований в стратегічній меті.

Побудова інтегрального індикатора, що комплексно характеризує стійкість розвитку регіону, є складним завданням. Насамперед це пов'язано з тим, що така оцінка повинна об'єднувати кілька неспівставних у силу різної розмірності показників. Тому для аналізу та

оцінки сталого розвитку регіону доцільно використовувати метод оцінки структурної динаміки показників, зокрема розрахунки темпів зміни (зростання або зниження) визначених показників. Оцінювання ступеня сталості розвитку регіону здійснюється на основі зіставлення еталонного розподілу темпів зміни показників, що характеризує ідеальний тип регіонального розвитку та їх фактичного розподілу. Реалізація кожної з заданих цільових установок описується як дотримання нормативного співвідношення динамік показників. Якщо дерево цілей показує підпорядкованість і взаємозв'язок усіх цільових установок, що забезпечують досягнення стратегічної мети, то кожна конкретна цільова установка являє собою співвідношення динаміки показників. Відповідно, можливим є перехід від аналізу системи цілей до оцінки умов їх реалізації. Використання такого методологічного підходу забезпечує інформативність, простоту і зручність моніторингу збалансованості та результативності регіонального розвитку, зберігаючи можливість розкриття характеристик факторів, що визначають його динаміку.

Процедура аналізу рівня сталості регіональної системи складається з наступних етапів:

- формування системи цілей сталого розвитку;
- формування системи показників сталого розвитку;
- відбір показників для формування еталонної моделі сталого розвитку системи;
- збір показників про фактичну динаміку розвитку системи;
- порівняння фактичної динаміки розвитку системи з еталонною і формування інтегральної оцінки сталості;
- аналіз отриманих інтегральних оцінок і формулювання висновків про загальний рівень сталості, характер розвитку системи, її основні проблеми та перспективи.

## **Література**

1. Забезпечення сталого розвитку України в контексті глобального партнерства : монографія / [за заг. та наук. ред. Л. О. Петкової, О. Ю. Березіної, І. Г. Гончаренко]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : видавець Третьяков О. М., 2019. 335 с. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1237>
2. Офіційний сайт Мережі Глобального договору в Україні URL: <https://globalcompact.org.ua/>



*Ешніязов Р. Н.*  
*Каракалпацький державний університет ім. Бердаха,*  
*м. Нукус, Республіка Узбекистан*  
*Беззубко Л. В.*  
*м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ МІЛУОКІ-ВІСКОНСІН (США)**

У даний час вимоги до інженерів-будівельників змінилися: більше інтерфейсів між різними учасниками процесу планування та будівництва, більше витрат та вищі вимоги до результатів. У зв'язку з цим необхідно, щоб інженери-будівельники навчилися спілкуватися та працювати разом з архітекторами, іншими інженерами, замовниками та інвесторами для досягнення найкращого можливого результату будівельного проекту.

Для цього студенти мають вивчати більше методичних, соціальних та індивідуальних компетенцій. Крім того, вони повинні навчитися збирати, аналізувати і піддавати сумніву інформацію та дані, попит, який є ключовим фактором у їх подальшому трудовому житті. Одним із способів виконання цих вимог є самостійний спосіб навчання. Цей так званий «перехід від викладання до навчання» фокусується на розвитку цих компетенцій. У цій роботі нами розглянуто результати інноваційного навчального проекту за програмою «Громадянське будівництво» в університеті Вісконсін-Мілуокі, США.

У навчальній програмі цивільного будівництва в університеті Вісконсін-Мілуокі поєднання лекцій, що проводяться професорами та викладачами, а також зовнішніми викладачами, виявилось гарною основою для того, щоб зосередитися або на теоретичних, або на практичних потребах. Крім технічних знань, зовнішні викладачі також можуть вказати на потреби у компетентнісно-орієнтованих навичках. Це, зокрема, управління персоналом, соціальна та підприємницька відповідальність.

В університеті Вісконсін-Мілуокі архітектори та інженери-будівельники навчаються за кредитною технологією і при цьому стикаються в багатьох предметах. В рамках програм бакалаврату та магістратури студенти всіх дисциплін спільно навчаються спільним проектам та базовим предметам. Вони також здобувають освіту з окремих предметів, щоб отримати конкретні знання зі своєї спеціальності. Таким чином, студенти можуть працювати в команді з різними дисциплінами на початку навчання, що дуже корисно для їхньої майбутньої роботи.

Координуючим моментом тут є так званий предмет «Реалізація продукту», в якому навчаються поряд із старшокурсниками бакалаврату також магістранти. Цей предмет - це чудова можливість для вдосконалення та вивчення таких компетенцій, як методичні, соціальні та самостійні компетенції шляхом групової роботи.

Величезна частина спільної роботи між різними дисциплінами – це індивідуальна робота різних груп та спільні презентації студентів з усіх предметів. Студенти цивільного будівництва, а також управління нерухомістю та будівництвом відвідують ревізію архітекторів; студенти цивільного будівництва пояснюють свої розрахунки, а студенти управління нерухомістю та будівництвом представляють свої результати та думку як інвестора іншим студентським групам.

Таким чином, міждисциплінарна та спеціалізована освіта, ні розвиток технічних знань та міждисциплінарних компетенцій не виключають один одного. Майбутнє завдання полягає у розробці поєднання різних типів курсів та зосередженні уваги на різних цілях у навчальних програмах, особливо у той час як кількість студентів збільшується, а бюджет університетів скорочується. Оптимізований «перехід від викладання до навчання» має бути знайдений індивідуально для кожної навчальної програми. Посилаючись на цей досвід університету Вісконсін-Мілуокі в галузі цивільного будівництва, на нашу думку, запровадження компетентнісної освіти та міждисциплінарної проектної роботи необхідно просувати на різних організаційних рівнях та в нашому Каракалпакському державному університеті.

### Література

1. Ешниязов Р.Н. (2020). Проблемы образования в условиях пандемии COVID-19//Материалы республиканской научно-практической конференции «Актуальные экологические проблемы в строительстве и их решения», Нукус, 2020. С.200-203.
2. Bezzubko Larysa, Bezzubko Boris, Eshniyazov Rustam, Kamalov Janabay, Naurizbaev Aliakbar, Iskenderov Bakhtiyar, Abatov Jalgas and Khojamuratov Kural. Higher Education During the Pandemic: The Experience of Ukraine and Uzbekistan. <https://biomedscis.com/>

*Eshnijazov R.,  
Karakalpak State University, Nukus, Uzbekistan*

*Rydén L.,  
Uppsala University, Uppsala, Sweden*

*Frostell B., Libert B.  
Swedish Aral Sea Society*

## **AN ONLINE COURSE "SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SUSTAINABILITY SCIENCE" FOR STUDENTS FROM UZBEKISTAN**

### **A cooperation between Uzbekistan and Sweden**

Back in 2012-2016, eight universities of Uzbekistan, together with leading universities in Europe, including scientists from Swedish universities, conducted a joint TEMPUS project of the European Union called “UZWATER”. The purpose of this cooperation was to develop a Master program in environmental science and sustainable development with focus on water management for Uzbek higher education. Here, an underlying idea was to take into account the experience of industrially developed countries to promote socio-economic development in Uzbekistan, effectively ensuring sustainable development. A strong interest from the Swedish side in the UZWATER project was to learn about the so-called Aral Sea disaster, the almost total drying out of the Aral Sea since the early 1960s, including understanding the mechanisms behind this development. The experiences with regard to environmental management and sustainable development in Europe and Sweden was seen as something to learn from in Uzbekistan.

Although the UZWATER project was finished several years ago and no other funding has been available for a long time, it is gratifying that professional, scientific and social ties between the project participants, especially between Swedish and Uzbek colleagues, have not ceased. Therefore, starting from the 2020/2021 academic year, a group of scientists from the Swedish Aral Sea Society, led by Professor Lars Ryden, began conducting classes for students at Karakalpak State University.

At this time, the whole of humanity faced a big global crisis, the so called Covid pandemic, for which even the most developed countries were unprepared. In the face of this invisible enemy, entire societies, peoples, and governments of countries in many cases could not provide an efficient response. The virus infection forced people to stay apart, for which most societies were not prepared. Health care of countries, but also of the rest of the life of entire peoples and countries, such as culture, traditions, politics, education were hampered as very many had to stay at home and work and communicate via the Internet. Also,

schools and universities had to conduct education only through the Internet. Thus it was necessary that the emerging cooperation between Nukus and Sweden was conducted on-line using the Internet.

### **The course**

For the course the subject chosen, sustainable development and sustainability science, was one in which Sweden has high ambitions and has considerable experience, while Uzbekistan much less. It is a very broad topic – much broader than the focus of the UZWATER project- but the partners considered the choice relevant and with the important sub-aim to also focus on "Water supply and rational use of water resources".

It should be noted that in the 2020/2021 academic year, 2 credits were allocated for an elective course on the chosen subject in the Master's degree curriculum at Karakalpak State University. Professor Lars Ryden was registered as an official teacher at the university. Classes were conducted in the spring semester of the 2020/2021 academic year, i.e., from February to May 2021, once a week, from 14.30 to 18.00 Nukus time online, i.e., from 10.30 to 14.00 Swedish time. Twelve students of Karakalpak State University enrolled in the course and eleven students were able to finalize it. Challenges during this first course were (i) language barriers (classes were conducted in English) and (ii) the level of student skills in preparing and giving presentations.

Classes were organized in the form of 15 lectures of 90 minutes, each followed by a 60-minute session with preprepared student presentations. Prof. Lars Ryden and other experienced professors from Uppsala University and the Royal Institute of Technology were involved as lecturers and also participated in the student sessions. It was the aim of the lectures to include the latest achievements of information technology and pedagogy, and also using the latest information from science and real-life experiences.

All lectures as well as the suggested readings for the lessons were placed on the Internet homepage of the Swedish Aral Sea Society and possible to download.

### **The revised course presented during study year 2021/2022**

After evaluation of the first version of the course in cooperation between Uzbek and Swedish teachers, modifications were introduced. The most important ones were (i) mobilization of more Uzbek universities to participate in the course and (ii) a deeper involvement of Uzbek teachers as lecturers in the course. A detailed course PM was developed (cf. SDSS 2022).

The content of the course after revision and as implemented during spring 2022 is shown in Tables 1 and 2. Most classes were conducted by the Swedish teachers, but some topics were lectured by Uzbek colleagues, such as a lecture

on the situation of the Aral Sea. Some lectures were also divided between Swedish and Uzbek teachers.

Table 1. Principal lecture day schedule for the 15 video link lectures during spring 2022.

| Lecture part | Time Uzbek time | Activity                                        |
|--------------|-----------------|-------------------------------------------------|
| 1            | 14.30 – 15.00   | Lecture part 1                                  |
| 2            | 15.00 – 15.10   | Break and preparation of discussion questions   |
| 3            | 15.10 – 15.30   | Discussion of specific issue                    |
| 4            | 15.30 – 16.00   | Lecture part 2                                  |
| 5            | 16.00 – 17.00   | Break                                           |
| 6            | 17.00 – 18.00   | 3 Student presentations with student opposition |

Some topics were quite new to the Uzbek students, such as the basics of sustainable development, and how this is connected to resource flows. The present crisis in the use of fossil energy resources and how it has led to a very serious global climate change was not well known by the students.

Table 2. Updated lecture schedule as per 22 February 2022.

| Lecture                                          | Title                                                                             |
|--------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Part 1 – Basics of Sustainability Science</b> |                                                                                   |
| 1                                                | Introduction to Sustainable Development                                           |
| 2                                                | Resource flows                                                                    |
| 3                                                | Energy                                                                            |
| 4                                                | Climate change                                                                    |
| 5                                                | Ecosystems, land use, agriculture, forestry, water, salinization and biodiversity |
| <b>Part 2 – Water and Sustainability</b>         |                                                                                   |
| 6                                                | Global water policies. Water and water cooperation in Central Asia                |
| 7                                                | The Aral Sea                                                                      |
| 8                                                | Water use and management - cleaner production                                     |
| 9                                                | Water use and management - Agriculture and Sanitation                             |
| <b>Part 3 – Society and Sustainability</b>       |                                                                                   |
| 10                                               | Urbanization; The sustainable city                                                |
| 11                                               | A culture of mobility; Means of mobility; Energy of mobility                      |
| 12                                               | Quantification of sustainability; Measuring resource flows                        |
| 13                                               | Sustainable lifestyles and the dilemma of economic growth, global justice         |

|                            |                                    |
|----------------------------|------------------------------------|
|                            | and ecologic sustainability        |
| 14                         | The processes of individual change |
| <b>Course finalisation</b> |                                    |
| 15                         | Discussion and Conclusion          |

### **Some experiences**

According to their reviews, undergraduates especially learned a lot from Swedish scientists in collecting and processing data, especially Internet materials, on the correct compilation and presentation of their works, on conducting debates and disputes. Also, these undergraduates noted that in the process of preparing for their presentations, they have become a real community of students, where everyone is ready to share their knowledge with their comrades, ready to support each other, share information. It was also noted that their English has improved markedly during their studies. At the end of this course, most of them were able to pass exams and receive B2 and C1 level certificates in English.

### **Future plans**

In the academic year 2021/2022, all eight universities of Uzbekistan that previously participated in the “UZWATER” project joined the course. The format of classes remained the same, i.e., 90 minutes of lectures and 60 minutes of student presentations. But due to the fact that the number of students this time was much larger, i.e., 60 students, it was decided to conduct student presentations separately in four subgroups, and to appoint a responsible person from among Swedish scientists, as well as one of the Uzbek universities for each subgroup. It was also a gratifying fact that teachers of Uzbek universities joined the process of conducting lectures together with Swedish professors this time. Thus, this process has become useful not only for students, but has given a significant impetus to improve and increase the qualifications of teachers of Uzbek universities.

Preparatory work is currently underway to teach the online course “Sustainable Development and the Science of Sustainability” also in 2023. Several additional universities in Uzbekistan have revealed their desire to join this course. In the future, we are considering students joining the course not only from Uzbekistan, but also students from other countries, such as other Central Asian countries and industrially developed countries. We are sure that in the conditions of globalization it is very important to promote cooperation between universities in every possible way, to learn from each other, to exchange experience, to develop opportunities.

## Reference

1. SDSS (2022) Sustainable Development and Sustainability Science, Course PM version 2022-05-11, Swedish Aral Sea Society homepage (<http://www.aralsjon.nu/sv/>).

**Карпенко О. В.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж  
Донецького національного університету економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського»,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ, ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ СЕГМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ**

Проблеми працевлаштування молоді та особливості молодіжного підприємництва в Україні досліджували такі вітчизняні вчені: О. Тринчук, І. В. Найда, Л. Кудіна, Л. Яцюк, а також О. М. Костенко, Я. В. Немирівський, О. В. Пустовойт, О. О. Яременко і багато інших, які зробили вагомий теоретичний вклад у вивчення багатьох аспектів розвитку молодіжного підприємництва, як перспективного шансу для молодих спеціалістів [1].

Кожному громадянину держава гарантує право на підприємницьку діяльність відповідно до Конституції України. Вільний розвиток підприємництва є одним із атрибутів громадянського суспільства, що дає право кожному громадянину власними силами покращувати особистий добробут та добробут своєї сім'ї. Одним із найбільших прагнень сучасної молоді є досягнення особистої і фінансової свободи, але страх відповідальності, брак коштів і просто невпевненість у собі змушує молодих людей відкладати у довгий ящик відкриття власної справи [3].

Молодь – це та категорія населення, від якої безпосередньо залежить розвиток нашої країни. Молоді люди володіють необхідним потенціалом, реалізація якого найближчим часом може істотно поліпшити соціально-економічне становище суспільства і відродити національні та духовні надбання українського народу. Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років.

Проте, на сьогоднішній день існує ряд проблем, що мають вплив на важливі аспекти життєдіяльності молодого покоління.

Однією з найважливіших проблем є молодіжне безробіття. Понад 40% української молоді прагнуть влаштуватися на роботу за кордоном

через фінансовий песимізм і зневірення у фінансову спроможність у своїй країні, і тим самим вкладають свій потенціал у розвиток іншої країни [1].

В Україні немає ефективного законодавчо закріпленого механізму, який би гарантував молодим спеціалістам перше робоче місце. Саме тому необхідно переймати досвід розвинутих країн і створювати умови для самозайнятості молодого покоління. Неможливо не погодитись, що формування досконалих ринкових відносин не буде існувати без ефективного функціонування підприємницької діяльності, що вимагає створення умов, які сприяють організації підприємництва усіх категорій населення і молоді в першу чергу.

Підтримка та розвиток молодіжного підприємництва, як з боку державних органів управління, так і міжнародних та громадських організацій, є запорукою підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових малих підприємств і додаткових робочих місць. Тим паче, що в Україні 42,5 % молодих людей вважають, що «Бізнесмени» та «Підприємці» відносяться до ТОП-5 професій, що дають можливість досягнути успіху в житті [1].

Якщо поглянути на закордонну практику, то широкий досвід організації самозайнятості молоді мають економічно розвинені країни. У низці європейських країн укладається письмовий договір між державною структурою та, наприклад, управлінням по праці про надання дотацій випускникам навчальних закладів, що мають не тільки схильність до підприємництва, а також спеціальну теоретичну та практичну підготовку. У західних країнах допомогу підприємцям надають без обмежень, крім того проводяться консультативні, інформаційні та інші послуги [5].

Підвищення зайнятості серед молоді, а також активізація підприємницької діяльності є пріоритетними завданнями європейської політики в галузі освіти, стажувань та молоді. Передача навичок та компетенцій молоді здійснюється найкращим чином в університетському середовищі, тому як партнери беруть участь вищі навчальні заклади, які мають досвід навчання підприємців в бізнесі, а також успішне здійснення проєктів підтримки підприємництва [2].

Можна запропонувати конкретні заходи, які б сприяли розвитку молодіжного підприємництва:

1. Створити громадське об'єднання молодих підприємців.
2. Проводити семінари, консультації, круглі столи, майстер – класи за участю представників підприємців, які вже досягли значного успіху в бізнесі і готові поділитися досвідом з молодими.
3. Утворити молодіжний фонд підтримки підприємництва.



4. Створити лояльні умови та розширити можливості для отримання кредитів та інвестицій на провадження підприємницької діяльності.

5. Надавати інформаційну підтримку молодим підприємцям.

7. Розробити механізм проходження стажування молоді на підприємствах, в установах та організаціях. [5, с. 48–53].

Впровадження означених вище засобів розвитку молодіжного підприємництва дозволить підвищити економічну активність молоді, знизити соціальну напругу на ринку праці та сприяти економічному розвитку країни в цілому [3].

Своєю діяльністю молоді підприємці створюють матеріальні блага для суспільства. Такий успіх досягається в основному завдяки власній ефективній роботі підприємців, а не завдяки винятково вигідному положенню на ринку або доступу до ресурсів країни. Тому бізнес необхідно обирати, виходячи з власних уподобань та прагнень. Водночас необхідно звернути увагу на ті сфери, у яких діє державна підтримка – це особливо актуально для молодих підприємців.

Тому, хто справді хоче досягнути успіху в цьому житті, держава дає певний шанс. Діючим українським законодавством передбачено, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом [4].

Також перспективними сферами зайнятості молоді є високотехнологічні галузі сектору інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних послуг.

Таким чином, можна сказати, що молодіжне підприємництво є ефективним способом підвищення рівня зайнятості серед молоді, що сприяє економічному розвитку країни загалом. Дана сфера господарювання стикається з багатьма проблемами на своєму шляху, але незважаючи на це, молоді люди мають шанс досягти успіху у цій діяльності, використовуючи свої знання та творчо-інноваційний потенціал [3].

## Література

1. Молодіжне підприємництво – реалії та перспективи. URL: <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryyemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvy/>
2. Гросул В.А., Круглова О.А., Зубков С.О. Підтримка молодіжного підприємництва в країнах східного партнерства. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/467.pdf>
3. Кудіна Л., Яцюк Л. Молодіжне безробіття та проблеми розвитку молодіжного підприємництва. Київ: ГО «Молодіжна Альтернатива», 2010. 112 с.
4. Найда І.В. Державне регулювання працевлаштування молодих спеціалістів: національне і міжнародне законодавство, порівняльно-правовий аналіз. *Економіка та держава*. 2009. №7. С.103–105.
5. Тринчук О. Центр сприяння працевлаштування студентів у сучасних умовах. *Вища школа*. 2011. №4. С. 48–53.

*Кизим А. Ю., Нестеренко О. О.,  
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,  
м. Харків, Україна*

## ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Впровадження інтегрованої звітності в Україні є істотним доказом інтеграції країни в світове та європейське суспільство. Компанії, які здійснюють цей процес, заявляють, що вони відповідають сучасним вимогам господарювання, рішення, які вони укладають, сприяють сталому розвитку. Звіти, які публікують українські компанії, в багатьох випадках свідчать про ефективне використання всіх ресурсів підприємства, наявні можливості і перспективи щодо подальшого зростання.

Запровадження концепції вартісно-орієнтованого управління в практику діяльності закордонних компаній сприяло прийняттю різноманітних стандартів звітності сталого розвитку та появі понад 10-ти нових, орієнтованих на підвищення рівня прозорості бізнесу шляхом розкриття нефінансової інформації моделей звітності, а саме: Звіт Дженкінса (Jenkins Report), Звіт компанії майбутнього (Tomorrow's Company Report), Річний звіт XXI-го століття (21st Century Annual Report), Неминуча зміна (Inevitable Change), Досконала звітність (Inside Out), Звітність про вартість (Value Reporting), звітність про сталий розвиток (GRI), Інтегрована звітність (Integrated Reporting) та ін. Наведені моделі звітності доцільно використовуватися як фреймові для розробки концепції формування інтегрованої звітності в Україні.

Дослідження проблем впровадження інтегрованої звітності в Україні було проведено на прикладі однієї з найбільших українських компаній Intellians [1], яка здійснює розробку комплексного програмного забезпечення, надає професійні телекомунікаційні послуги в автомобільній галузі. У компанії зазначено, що звіт зі сталого розвитку сформовано на основі стандартів Global Reporting Initiative (GRI) та Sustainability Accounting Standards Board (SASB). Слід зазначити, що компаніям складно використовувати одночасно стандарти обох організацій через існування відмінностей у підходах до змісту і структури звітів (табл. 1).

*Таблиця 1.*

Характеристика інтегрованої звітності за міжнародними стандартами

| Стандарти                                        | Характеристика                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Global Reporting Initiative (GRI)                | Існує 37 наборів стандартів, які забезпечують розкриття універсальної та конкретної інформації. Фокусація на економічному, екологічному та соціальному впливі діяльності компанії. GRI має як основні, так і допоміжні стандарти, які стосуються широкого кола питань, пов'язаних зі сталим розвитком, та відповідають міжнародним інструментам, що регулюють питання відповідальної ділової поведінки.                                                          |
| Sustainability Accounting Standards Board (SASB) | Надає стандарти для 77 галузей у 11 секторах. Для кожної галузі стандарт визначає, які проблеми сталого розвитку можуть вплинути на фінансові показники та довгострокову вартість компанії.<br>Характеризують сукупність ризиків та можливостей, пов'язаних із сталим розвитком, що можуть впливати на фінансовий стан компанії (баланс); операційну діяльність (звіт про фінансові результати), розподіл ризиків (оцінка ринкової вартості, вартість капіталу). |

Джерело: складено за [2].

У структурі звіту компанії Intellians [1] можливо виділити наступні розділи: 1) відповідальність у бізнесі; 2) відповідальність перед колегами; 3) внесок у досягнення цілей сталого розвитку ООН (Гендерна рівність; сталі міста); 4) благодійність.

У додатках до Звіту зі сталого розвитку Intellians за 2021 р. наведено таблиці щодо відповідності діяльності компанії стандартам GRI і SASB. Відповідність стандартам підтверджується посиланнями на сторінки звіту, де розкриваються характеристики досягнень. Проте, у звіті не наведено баланс компанії, звіт про фінансові результати, оцінка фінансової вартості, ризики і т.п. Можливо констатувати також про відсутність фінансової частини звіту, яка б мала відомості про перспективи та стратегії розвитку компанії. У звіті не наведена організаційна структура компанії, ліквідність і зобов'язання. Доцільно у звіті навести розділ, у якому була б

характеристика відповідальності перед державами (містилися дані щодо характеристики обсягу отриманого прибутку та сплати різного роду податків за звітний час в країнах, де ведеться господарська діяльність).

Слід зазначити, що у 2020 році компанія вже формувала звіт зі сталого розвитку [3]. Цей звіт було сформовано за стандартами Global Reporting Initiative. Доцільно було б у звіті за 2021 рік порівняти аналогічні показники в абсолютному виразі, також по відношенню з витратами за кожним напрямком, визначити ефективність досягнення кожного показника.

До загальних висновків дослідження слід віднести наступні:

1. Спільне використання стандартів GRI та SASB при формуванні звітів зі сталого розвитку дозволяє отримати комплексну характеристику корпоративної діяльності, в якій буде розкриватися інформація про досягнення цілей сталого розвитку і впорядкована фінансова інформація. Але в перспективі є необхідним офіційне об'єднання положень стандартів GRI та SASB в єдиний документ, складання нового єдиного стандарту.

2. Звіт компанії Intellias зі сталого розвитку свідчить про прагнення компанії відповідати міжнародним стандартам, дотримуватися принципів соціальної відповідальності.

3. Складання звітів за міжнародними стандартами буде у подальшому активізуватися серед вітчизняних компаній.

### **Література**

1. Звіт зі сталого розвитку Intellias за 2021 р. URL: <https://www.intellias.ua/about-us>.
2. A Practical Guide to Sustainability Reporting Using GRI and SASB Standards. URL: <https://www.globalreporting.org/media/mlkjp1i/gri-sasb-joint-publication-april-2021.pdf>.
3. Звіт зі сталого розвитку Intellias за 2020 р. URL: [https://www.intellias.ua/news/intellias\\_csr\\_report\\_2020](https://www.intellias.ua/news/intellias_csr_report_2020)UR.

**Коваленко Л. М.**

*Державний біотехнологічний університет,  
м. Харків, Україна*

## **ДО ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ**

Відповідно до Земельного кодексу України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення

сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. До земель сільськогосподарського призначення належать: а) сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги); б) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель інших категорій, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі під об'єктами виробництва біометану, які є складовими комплексів з виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо) [1].

Поняття «сталий розвиток земель сільськогосподарського призначення» починає вживатися на початку 70-х рр. XX століття стосовно стану навколишнього середовища. Саме акцент на екологію суттєво позначається на подальшій еволюції ідеї сталого розвитку. Отже, в подальшому сталий розвиток передбачається будувати на взаємодії та взаємовпливі екологічних, економічних і соціальних аспектів, що фактично означає появу нової концепції розвитку, яка вперше доповнювала економічне зростання соціальними й екологічними чинниками.

У минулому на перший план висувалися економічні чинники, а соціальні та екологічні нехтувалися, і це призвело до того, що на сучасному етапі розвитку сільськогосподарських територій не дотримуються вимоги науково обґрунтованої системи ведення сільського господарства, виснаження родючості та деградація ґрунтів, занепад тваринництва тощо.

В Україні було прийнято «Концепцію збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем на період до 2025 року». Основні напрями діяльності у плані створення умов для сталого розвитку передбачають: 1) створення умов для збереження і відновлення біорізноманіття в рамках сільськогосподарської діяльності та формування генетичного компоненту як основного біотичного чинника розвитку сталих екосистем; 2) забезпечення дотримання вимог біобезпеки в рамках сільськогосподарської діяльності; 3) формування екомережі на сільськогосподарських землях, впровадження ресурсозберігальних та невиснажених агротехнологій; 3) організація науково-методичного забезпечення комплексного агроєкологічного моніторингу агроєкосистем України та ін.

Для забезпечення розбудови екомережі необхідно провести науково обґрунтовану трансформацію структури сільськогосподарських земель з

метою формування збалансованого співвідношення між окремими компонентами агроєкосистем і забезпечення екологічної безпеки та рівноваги території, а саме: зменшити площі орних земель до 37 – 41 % території країни шляхом виведення з ріллі схилів крутизною понад 3 градуси, земель водоохоронних зон, деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених сільськогосподарських угідь; збільшити частку сільськогосподарських угідь екстенсивного використання ( сіножатей, пасовищ) відповідно до науково обґрунтованих показників, що повинні розроблятися з урахуванням регіональних і місцевих особливостей; створити нові та розширити площі існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду у межах сільськогосподарських угідь; розширити площі полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень відповідно до науково обґрунтованих показників, що повинні розроблятися з урахуванням регіональних і місцевих особливостей; забезпечити широке впровадження новітніх екологічно збалансованих технологій у сільському господарстві та підтримку розвитку біологічного землеробства; створити умови для забезпечення неперервності природних ділянок в межах сільськогосподарських угідь; розробити порядок і запровадити економічне стимулювання землевласників та землекористувачів щодо ведення екологічно збалансованої сільськогосподарської діяльності.

Виходячи із вищевикладених завдань, вважаємо, що дієвим механізмом у забезпеченні сталого розвитку сільськогосподарських земель є організація території на агроландшафтній основі, що передбачає створення організаційно-територіальних і виробничих умов, які сприяють раціональному використанню і охороні земель, забезпечення розширеного відтворення у сільському господарстві. Доцільно на землях, що знаходяться в інтенсивному обробітку, докорінно змінити структуру посівних площ у сівозмінах таким чином, щоб вирощування на них польових культур супроводжувалося покращенням родючості ґрунтів. Для цього необхідно збільшити посіви бобових, особливо багаторічних трав, скоротити площі просапних культур до оптимального розміру, ширше використовувати пожнивні та поукісні посіви на зелені добрива, а солому колосових культур – як органіку, переходити на біологічні методи підвищення родючості ґрунтів сумісно з використанням мінеральних й органічних добрив.

Таким чином, умовами сталого розвитку сільськогосподарських земель повинні стати екологічно безпечна господарська діяльність, земельний моніторинг, економічна оцінка екологічних збитків та ін.

## Література

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. №2768-III. *Відомості Верховної Ради*. 2002. №3. ст.22.

**Макуха О. М.**

*Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу  
Донбаської державної машинобудівної академії»,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **СТАН ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ТА ЗАХОДИ З ПІДТРИМКИ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Активними гравцями фінансового сектору, а отже й головними інвесторами учасників економічних відносин в національному господарстві, є банки [1]. Банківська система залишається стійкою і ліквідною. В кінці лютого обсяг коштів населення на рахунках зріс, внаслідок надходження значних виплат на рахунки клієнтів, у тому числі заробітних плат. Стимує вплив депозитів доступність безготівкових розрахунків та обмежена робота банків окремих регіонах.

Банки мають запас високоліквідних активів для забезпечення усіх безготівкових розрахунків і розрахунків за депозитами населення, а також Національний банк за потреби здійснює підкріплення банків готівкою без обмежень.

Водночас з метою подальшого підтримання належного рівня ліквідності в банківській системі Правління Національного банку ухвалило такі рішення:

1. Припинити проведення тендерів із розміщення депозитних сертифікатів строком на 14 днів;

2. Надалі здійснювати тендери з надання рефінансування банкам, у тому числі бланкового, в межах постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 22 «Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану» [2]. Тендери оголошуватимуться залежно від розвитку ситуації (зараз вони відбуваються щоденно);

3. Скасувати лютневе рішення щодо збільшення нормативів обов'язкового резервування.

Офіційний курс зафіксовано та введено низку тимчасових валютних обмежень. Так, уповноваженим установам заборонено здійснювати торгівлю валютними цінностями, крім низки випадків. Крім того,

Національний банк ввів заборону на здійснення транскордонних валютних платежів. Відповідні діє є необхідними для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи краї та зменшити вплив іноземної валюти з країни.

Платежі Уряду України здійснюються без обмежень згідно із законодавством про воєнний стан, запас ліквідності є цілком достатнім для фінансування видатків та погашення зобов'язань. Багато українських підприємств продовжують сплату податків до державного бюджету, а деякі навіть сплатили їх заздалегідь.

По друге, Національний банк терміново перерахував частину прибутку до розподілу всумі майже 19 млрд. грн. до Державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану.

По-третє, міжнародні організації та країни-партнери взяли зобов'язання із виділення значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримання економіки України та гуманітарні питання.

Отже, додатковим і не менш значущим джерелом фінансування державного бюджету на потреби української армії є кошти, зібрані організаціями та громадянами як України, так і інших країн, на рахунках Національного банку України. Крім того, 1 березня Міністерством фінансів України було розміщено «військові» ОВДП, що дало змогу залучити до державного бюджету 8,1 млрд. грн.

### **Література**

1. Птащенко Л. Розвиток cashless есопому на фінансовому ринку як важливого елемента економічної безпеки України. *Економіка і регіон*. 2021. № 3 (82). С. 102–107.
2. Постанова Правління № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» // URL: <https://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.12.2022 р.).

**Михальченко Г. Г.**

*Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут  
Української інженерно-педагогічної академії,  
м. Бахмут, Донецька область, Україна*

## **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ГІДНОГО РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ОДНЕ З ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ**

На етапі загострення соціально-економічних ризиків проблема підвищення рівня життя стає актуальною для всіх верств населення нашої



країни. Від того, наскільки ефективно буде вирішуватися дане завдання залежить не тільки забезпечення якості життя пересічного громадянина, але й успіх розвитку держави в цілому. Однією з визначальних характеристик рівня життя населення є соціальні стандарти. Враховуючи, що європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом політики України, існує необхідність приведення норм і нормативів соціального забезпечення українського законодавства до стандартів, які визначені в Європейській соціальній хартії, Європейському Кодексі соціального забезпечення тощо.

Основним документом, що дає розуміння мінімального соціального забезпечення є Конвенція МОП №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (1951 р.). Перша група соціальних стандартів була розроблена у 1961 році і отримала назву Європейської соціальної хартії, повністю присвяченої формуванню і захисту соціальних прав, а також Європейський кодекс соціального забезпечення [2].

Важливим етапом приведення соціальних послуг до європейських стандартів можна вважати План дій «Україна – Європейський Союз» (2005 р.), що окреслює головні орієнтири для реформування системи соціальних послуг та запровадження європейських стандартів у національне законодавство й практику. План дій «Соціальна сфера, зайнятість, зменшення бідності» містить домовленості щодо посилення діалогу та співробітництва з соціальних питань; забезпечення наближення стандартів України до стандартів і практики ЄС у сфері зайнятості й соціальної політики; має здійснюватися моніторинг відповідних законодавчих і політичних змін; запровадження ефективних заходів усунення бідності та збільшення зайнятості, спрямованих на суттєве зменшення кількості населення, яке перебуває за межею незабезпеченості, та посилення соціальної інтеграції [8].

Відповідно Конституції України саме людина та створення гідних умов життя має формувати державну політику, яка має бути спрямована на розвиток процесів і форм організації життя людей і суспільного виробництва щодо умов праці, побуту та відпочинку людини [5].

Разом з тим, що Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» [4] по суті є не діючим, а послідовність нормування соціальних стандартів регламентується Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [3], де на основі прожиткового мінімуму іншими законами встановлюються інші соціальні стандарти. Серед них, з точки зору економічного розвитку, в основі якого полягає кейнсіанська модель сукупного попиту, основними соціальними стандартами можна вважати ті, що забезпечують певний попит на

сукупний суспільний продукт. Тобто ті, від яких безпосередньо і головним чином залежать доходи населення, що для переважної частини населення складаються з заробітної плати і соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів (рис. 1) [1, 6]. Це означає, що значна частина населена країни не може існувати без державної підтримки та соціального захисту.

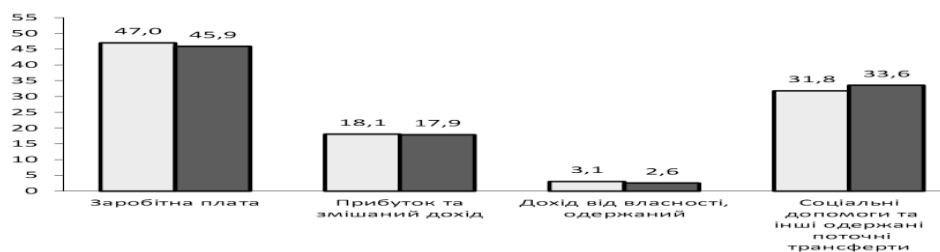


Рис. 1. Структура доходів населення у 2019-2020, пр. % [1]

Очевидно, що обмеження заробітної плати і соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів стримує споживчий та інвестиційний попит. Якщо ж порівняти середньомісячну зарплату в національній валюті та в доларовому еквіваленті за 10 років, то її зростання з 2019 року суттєво уповільнилося, а за даними 2022 року взагалі стало від'ємним (рис. 2).



Рис. 2. Динаміка середньорічної щомісячної зарплати 2010-2022 рр.

Аналіз рівня доходів населення виявив, що до цього часу Україна залишається однією з найбільш бідних держав у світі за рівнем життя та посідає 7 місце в міжнародному рейтингу бідності країн [11]. До цього часу близько 60% українців живуть за межею бідності і, на жаль, зuboжіння населення посилюється. Поглиблений аналіз економічної поведінки населення дозволив дійти до висновку, що доходи значної частини зайнятого населення сьогодні не можуть в повному обсязі задовольнити

потреби самого працюючого. Якщо розглядати ситуацію по всім регіонам країни, то можна відзначити, що рівень заробітної плати залишається низьким і в більшості регіонів коливається в межах двох – двох з половиною мінімальних зарплат.

Аналізуючи загальний рівень життя населення, ми змушені констатувати, що майже 9 мільйонів осіб мають рівень доходів нижче фактичного прожиткового мінімуму, половина населення країни отримує дохід менше або на рівні мінімальної заробітної плати [6]. Безперечно, ситуація щодо динаміки реального наявного доходу у 2020 році не настільки складна, як у 2014 році, але зниження реального доходу доволі суттєве (рис. 3). При цьому заощадження населення продовжують скорочуватися. На жаль, ні в 2019, ні в 2020 році населення не змогло наростити заощадження до позитивного значення, вони тік і лишилися від'ємними на рівні -0,4 %.

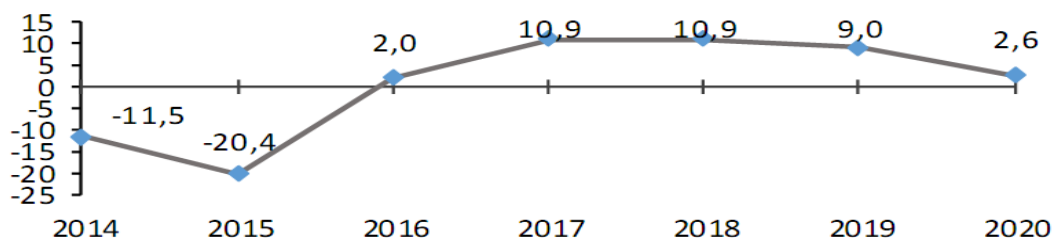


Рис. 3. Зміна реального наявного доходу (у % до попереднього року)

Відповідно до Закону України державні соціальні стандарти трактуються як «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних соціальних гарантій» [3].

До позитивних моментів забезпечення населення основними соціальними гарантіями можна віднести те, що їх розмір останні роки не був меншим прожиткового мінімуму (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних соціальних стандартів та гарантій в Україні, грн

| Показник                                                                          | 2014 | 2015   | 2016   | 2017   | 2018   | 2019   | 2020   | 2021  |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|-------|
| Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць) | 1176 | 1227,3 | 1388,1 | 1603,7 | 1744,8 | 1902,1 | 2078,4 | 2393  |
| Середньомісячна заробітна плата                                                   | 3470 | 4207   | 5183   | 7601   | 10269  | 10239  | 14179  | 13382 |
| Мінімальна пенсія                                                                 | 949  | 1012   | 1247   | 1452   | 1497   | 1638   | 1769   | 1934  |

Також відзначимо негативну тенденцію співвідношення середнього розміру призначених пенсій та середньомісячної заробітної плати. На

перший погляд, за досліджуваний період маємо зростання грошових показників. Проте, темп приросту заробітної плати є більшим, ніж пенсій протягом всього періоду, а тому і спостерігається зменшення відсотка співвідношення пенсії до розміру заробітної плати, хоча варто відзначити, що її розмір хоча і повільно, але збільшується. Також весь досліджуваний період розмір прожиткового мінімуму на одну особу збільшувався (рис. 4.) [6].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати про необхідність розробки ефективної державної політики, направленої не тільки на забезпечення соціальних стандартів, але й досягнення гідного рівня життя для населення України. Головною метою соціально-економічної політики уряду та держави має бути забезпечення зростання добробуту її населення.

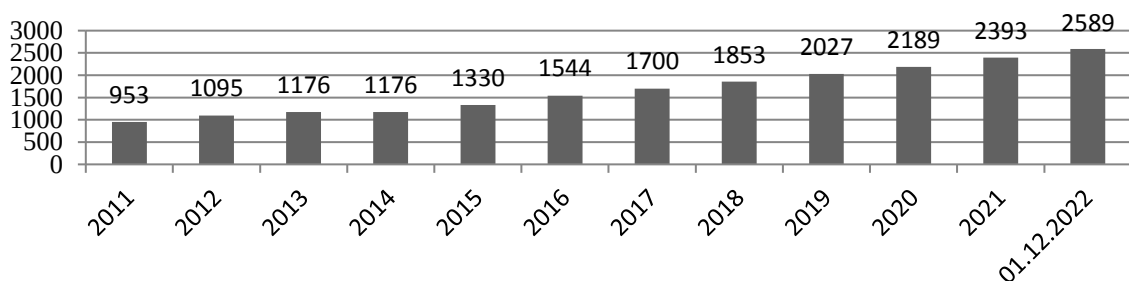


Рис. 4. Динаміка рівня прожиткового мінімуму в Україні за 2017–2022 рр., грн.

Серед основних напрямів державної політики забезпечення гідного рівня життя можуть стати: збільшення рівня доходів від трудової діяльності; зниження рівня безробіття шляхом підвищення зайнятості населення, розробки механізмів заохочування підприємців до створення нових робочих місць, державна підтримка та сприяння розвитку малого бізнесу; збільшення ВВП на душу населення; стимулювання окремих галузей у відповідності до потреб регіонів; підвищення ефективності соціальної підтримки уразливих груп населення, посилення цільової орієнтації соціальних програм, запровадження адресної соціальної допомоги; ліквідація тіньової економіки тощо.

### Література

1. Доходи населення за регіонами України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk/operativ>.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Дата ратифікації: 15 липня 1997 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994>.
3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет»: [Електрон. ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

6. Міністерство праці та соціальної політики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.

7. План дій «Україна – Європейський Союз» від 12.02.2005 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

8. План дій «Україна - Європейський Союз» від 12.02.2005 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

9. Попова Т.Л. Рівень та якість життя населення України як показник дієвості соціальної державної політики [Електрон. ресурс] / Т.Л. Попова. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Popova.pdf>.

10. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>.

11. Україна залишається у топ-10 найбідніших країн світу: [веб-сайт. URL: <https://glavcom.ua/news>].

*Патерко Р. С., Ткачук Н. М.*

*Хмельницький університет управління та права  
м. Хмельницький, Україна*

## **СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ**

Інтеграція України у світове господарство, щорічно набуває прогресивного темпу розвитку, але водночас потребує покращення функціонування внутрішнього валютного ринку та його оптимізації, оскільки він є важливим елементом механізму забезпечення взаємозв'язку між національною та світовою економікою. Також валютний ринок займає в економічній політиці держави провідне місце, тому що від рівня його розвитку залежить прогресивний економічний розвиток в країні загалом і стан окремих секторів, галузей і підприємств зокрема. Зрушення на макроекономічному рівні економіки держави та її зовнішньому середовищі, в свою чергу, також впливають на розвиток валютно-фінансових відносин і частково змінюють валютну політику держави. Відтак, вважаємо за необхідне розглянути в нашій роботі сучасний стан розвитку валютного ринку України.

Валютний ринок займає чільне місце серед інших сегментів фінансового ринку й відіграє важливу роль в економічних процесах держави. Валютний ринок – це система економічних відносин, яка поєднує операції купівлі-продажу іноземних валют для того, щоб їх можна було використати в міжнародних розрахунках. Завдяки валютному ринку

забезпечується оплата міжнародних розрахунків, страхування від валютних ризиків, валютні інтервенції диверсифікація валютних резервів та його учасники отримують прибутки у вигляді різниці від курсів валют [1, с. 102].

Аналізуючи сучасний стан валютного ринку України варто зауважити, що на сьогодні він розвивається у важких воєнних та соціально-економічних умовах. Зараз уся національна економіка переживає повномасштабну війну, що, як наслідок, суттєво впливає на здійснення валютної політики та коливання грошової одиниці. Для прикладу, проаналізуємо коливання курсу гривні до долара США та євро (рис. 1).

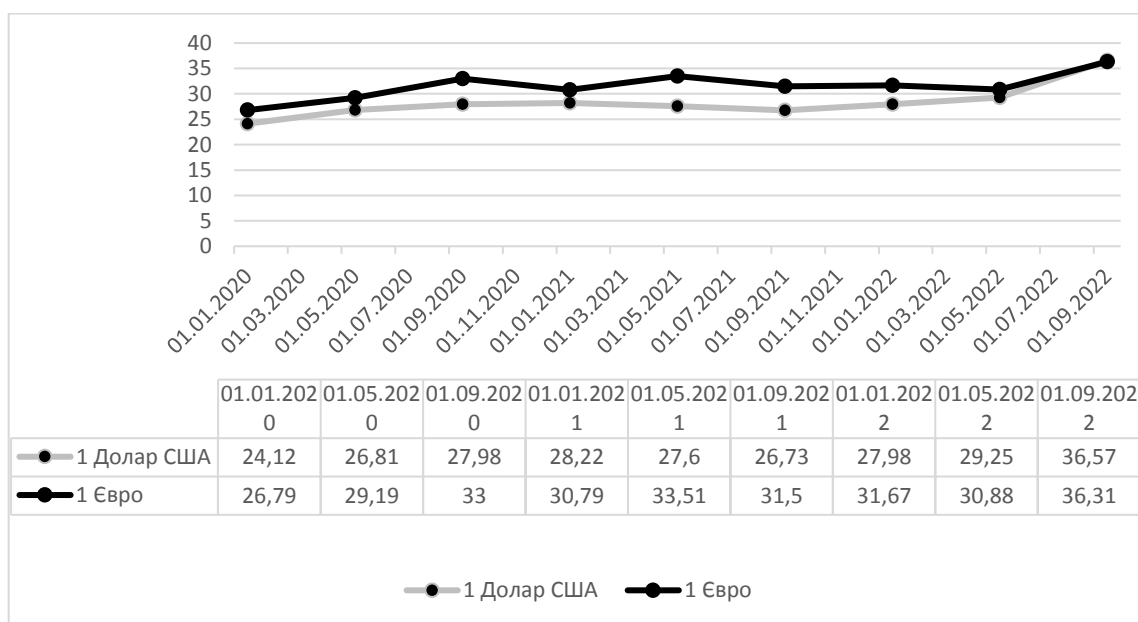


Рис. 1. Офіційний курс гривні до дол. США та євро у 2020–2022 рр. [2]

Як видно з наведених на рис. 1 даних, відбувався поступовий ріст курсу гривні до долара США з 24 до 29 гривень включно від початку 2020р. до початку повномасштабної війни. Що стосується євро, можна сказати, що навіть до початку військових дій в Україні, ця валюта була не такою стійкою як долар та навіть за декілька місяців могла коливатись на 3 гривні, що видно на початку 2020р. та 2021р. Після початку вторгнення росії на територію України спостерігається різке знецінення курсу гривні: долар піднявся з 29 гривень до 36,5 гривень на вересень 2022 року, а євро з 30 до 36 гривень.

Валютна інтервенція є однією із важливих складових для регулювання валютної політики. В Україні інтервенція є головним методом НБУ, який використовується для запровадження національного

регулювання валютного курсу і для того, щоб запобігти підвищення (зниження) валютного курсу гривні [3].

Виникнення незадоволеного валютного попиту та поява «чорного валютного ринку», є наслідком дефіциту готівки іноземної валюти за одночасно високого рівня попиту і також великої кількості адміністративних обмежень. Курси купівлі-продажу в обмінниках встановлених комерційними банками, зазвичай, відрізняється на 2-3 гривні в бік збільшення від значень на «чорному ринку» [4, с. 44].

Останнім часом чорний валютний ринок в Україні продовжує процвітати. Незважаючи на те, що згідно із законодавством України обмінники та інші так звані фінансові установи не можуть діяти без відповідної ліцензії, але такі нелегальні пункти обміну валют продовжують працювати. На чорному ринку курс валюти протягом дня може коливатися декілька разів, хоча законом це не передбачено.

Для України, яка набула статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, існування сірого або чорного ринку – це одна з перешкод до економічного піднесення. ЄС ставить завдання перед Україною позбутися нелегальних організацій, які порушуватимуть модель вільно руху капіталів [5, с. 213].

Ці проблеми розбалансовують валютний ринок, вносять негатив у розвиток економіки, порушують стабільність національної валюти, тому і потребують негайного розв'язання. Для цього потрібно прийняти необхідне законодавство та здійснювати політику, яка покращить структуру внутрішнього і зовнішнього ринків. НБУ, як уповноважений орган валютного регулювання та проведення валютної політики, має удосконалити механізми контролю, забезпечивши відповідну нормативно-правову базу.

Питання ліквідації чорного та сірого валютних ринків також є одним з ключових. Україна, як кандидат на вступ до ЄС, має вирішити проблему пов'язану з незаконною діяльністю неофіційних ринків. Вирішення цієї проблеми сприятиме покращенню економічного становища нашої країни, прозорості обмінних операцій, прискорить процеси інтеграції.

### Література

1. Бодрова Н. Е. Валютний ринок України: стан, проблеми й перспективи. Вісник СумДУ. Серія «102 Економіка», 2012. № 1. С. 102–114.
2. Валютний ринок. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market> (дата звернення: 28.11.2022).
3. Валютні курси в Україні. Архів курсів доллара. URL: <http://charts.finance.ua/ru/currency/cash/-/0/usd>

4. Статистичні матеріали Національного банку України. URL <http://bank.gov.ua>
5. Сусіденко Ю.В. Міжнародний валютний фонд і його співробітництво з Україною. Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки, 2014. Ч. 4. С. 44–46.

*Пахратдинов А. А., Пасиєва З. Ж., Ешнїязов Р. Н.  
Каракалпацький державний університет ім. Бердаха,  
м. Нукус, Узбекистан*

*Беззубко Б. І.  
Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПЕРЕРОБКИ ТА ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ВІДХОДІВ З БЕТОННОГО БРУХТУ**

Проблема переробки та повторного використання будівельних відходів, і насамперед бетонного та залізобетонного брухту, стає актуальною. Це викликано необхідністю поліпшення екологічної обстановки, отриманням дешевих матеріалів для нового будівництва, скороченням транспортних потоків, пов'язаних з поставками заповнювачів для бетонів, збереженням природних ресурсів та ін. Залізобетон піддається глибокій переробці на дробильно-сортувальних комплексах, які можуть бути стаціонарними або мобільними. Оцінюючи зарубіжний та вітчизняний досвід організації процесу переробки можна вважати найбільш раціональними такі схеми:

- залізобетонний брухт після демонтажу транспортується на стаціонарні полігони, які оснащені дробильно-сортувальним та іншим технологічним обладнанням. Отримана у процесі переробки продукція відпускається споживачам. За наявності можливостей та невеликих капітальних вкладень паралельно з основним виробництвом може бути освоєно виробництво технологічно нескладної та матеріаломісткої продукції ( фундаментні блоки, дрібноштучні стінові блоки);

- при значних обсягах конструкцій, що демонтуються, на одному майданчику мобільні комплекси можуть встановлюватися безпосередньо на місці демонтажу будівель і споруд. Після переробки продукція може використовуватись на даному будівельному майданчику, що забезпечує значне скорочення транспортних витрат.



Існує кілька способів переробки бетонного брухту: статичні способи, які засновані на розколюванні, дробленні та різанні, а динамічні методи на основі ударних, вібраційних та вибухових методів руйнування. Принцип роботи полігону (майданчика) з утилізації будівельних відходів найбільш точно можна розглянути на прикладі переробки залізобетонних виробів наведеному на схемі (рисунок 1).



Рисунок 1 – Принципова схема роботи полігону (майданчика)

Набула поширення технологія переробки та використання бетонного брухту за другим варіантом територіальної схеми - цикл А, коли отриманий вторинний заповнювач використовується в основному для влаштування щебеневої підготовки дорожніх покриттів та основ. Більш ефективною є технологія переробки та вторинного застосування бетону за третім варіантом територіальної схеми – цикл Б. Отриманий вторинний щебінь може бути використаний як великий заповнювач при заводському приготуванні бетонів міцністю від 5 до 30 МПа. З досвіду передових зарубіжних фірм, що займаються переробкою та вторинним використанням бетону, є доцільним розглянути такі схеми виробництва.

В Японії найбільшого поширення набув третій варіант схеми переробки та вторинного використання бетону. Для підвищення економічності використання бетонного брухту як вторинного заповнювача для бетону доцільно готувати такий заповнювач на місці виконання робіт за допомогою невеликої дробарки та гуркоти.

Залізобетонний брухт, отриманий на місці руйнування будівель і споруд, що зносяться, транспортується на полігон (майданчик) з переробки,

де попередньо складається для підготовки до первинного дроблення. В даний час знаходять застосування в основному два методи переробки залізобетонного брухту: механічний та електроімпульсний.

Механічний метод полягає в наступному, після демонтажу будівлі залізобетонний брукт транспортується на дробильно-сортувальний полігон, де на першому етапі великогабаритні конструкції будівель поділяються на фрагменти розміром 1 - 1,5 м, потім фрагменти надходять на дробильно-сортувальний комплекс. Попередньо подрібнені в агрегаті великого дроблення надходять до дробарки. У процесі дроблення магнітоуловлювачі виймають залишки арматури, потім проводиться розсівання по фракціях і складування готової продукції по фракціях 0-10; 10-20; 20-40; 40-70.

Результати проведених попередніх випробувань дозволяють відзначити, що міцність бетонів, виготовлених на великому та дрібному заповнювачах з подрібненого бетону на гранітному щебні до 30 %, а на вапняковому щебні до 35 % нижче міцності бетонів на тих же великих заповнювачах у поєднанні з кварцовим піском. Ці результати отримані для складів з В/Ц=0,4, при зменшенні В/Ц за рахунок введення добавок, що пластифікують, та інших технологічних прийомів можливе зниження негативного впливу дрібного заповнювача з подрібненого бетону на міцність досліджуваних бетонів. Однак, враховуючи підвищення витрати цементу та збільшення усадочних деформацій, автори вважають недоцільним використовувати в бетонах як дрібний заповнювач відсіву з крупністю зерна 0-5 мм. Проведені дослідження показали, що щебінь з бетону можна раціонально використовувати в низько міцних бетонах до класу за міцністю до 30, дані наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Склад бетонних сумішей

| Вид бетону                                  | Витрати матеріалів, кг/, кг/м <sup>3</sup> |       |        |      | В/Ц  | г    | ОК,<br>см |
|---------------------------------------------|--------------------------------------------|-------|--------|------|------|------|-----------|
|                                             | цемент                                     | пісок | щебінь | вода |      |      |           |
| Контрольний<br>(натуральний щебінь)         | 280                                        | 895   | 1040   | 165  | 0,79 | 0,46 | 9         |
| Контрольний<br>щебінь з бетонного<br>брухту | 280                                        | 895   | 1040   | 165  | 0,7  | 0,4  | 6         |

З метою вивчення можливості застосування великого заповнювача з бетонного брухту в технології залізобетонних виробів та конструкцій різного призначення були проведені дослідження властивостей бетонних сумішей та бетонів, в яких як заповнювач використовувався щебінь з

бетону та природний дрібний заповнювач. Для порівняння досліджували контрольний склад, приготованих на вапняному щебіні. Склади бетонів наведені у таблиці 3.

Таблиця 3 – Склад досліджуваних бетонів

| №№<br>п/п | Расход материалов в кг/м <sup>3</sup> |      |       |                |                    |                    |
|-----------|---------------------------------------|------|-------|----------------|--------------------|--------------------|
|           | Цемент                                | Вода | Пісок | Добавка<br>С-3 | Щебінь<br>вапняний | Щебінь з<br>бетону |
| 1         | 280                                   | 165  | 895   | 4,6            | -                  | 1040               |
| 2         | 280                                   | 165  | 895   | 4              |                    | 1040               |
| 3         | 280                                   | 190  | 895   |                |                    | 1040               |

Досліджувалися дві серії бетонів. Практично однакова міцність бетонів на щебені з бетону та вапняковому при зниженій середній щільності можлива тільки при високій міцності цементного каменю та доброму зчепленні із заповнювачем. Висока міцність цементного каменю в бетонах з щебіня пов'язана з підвищеним ступенем гідратації цементу за рахунок більш сприятливого режиму вологості затвердіння. Вміст у щебені з бетонного брухту цементного розчину призводить до підвищеного водопоглинання.

Таким чином, можна зробити висновок: Отже, при затвердіння бетонна суміш активно поглинається крупним заповнювачем, а потім, при затвердінні і утворенні капілярно-пористої структури відбувається відсмоктування води з пор заповнювача в цементний камінь, щебінь з бетонного брухту впливає на формування структури цементного каменю та контактної зони між цементним каменем та заповнювачем.

### Література

1. Головин Н.Г., Алимов Л.Н., Воронин В.В., Пуляев С.М. Повторное использование одно из направлений решения экологической проблемы при производстве изделий и конструкций из бетона. *Бетон и железобетон – пути развития*. Москва, 2005. Т.5. - С. 67.
2. Головин Н.Г., Алимов Л.Н., Воронин В.В. Проблема утилизации железобетона и поиск эффективных путей ее решения. *Научно-технический журнал Вестник МГСУ*. Москва, 2010. №3. С.65.
3. Орешкин Д.В., Семенов В.С., Ткач Е.В., Грибова В.С. Технологические аспекты получения высокоэффективных модифицированных бетонов заданных свойств. *Промышленное и гражданское строительство*. 2012. № 4. С. 65-67.
4. Рахимов М.А., Рахимова Г.М., Ткач Е.В., Тоимбаева Б.М. Влияние органоминерального модификатора на физико-механические и деформативные свойства бетона. *Фундаментальные исследования*. Москва, 2012. №3. Часть 2. С.428 – 431.

## **ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. Знизилося виробництво основних видів продукції, зокрема тієї, що становить основу експортного потенціалу України. Крім того, заблоковані порти, а відтак і лєвова частка зовнішньої торгівлі. Нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, що тимчасово викидає з активного економічного життя сотні тисяч, або й мільйони людей. Вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність нашої держави успішно відбудовуватись після їх закінчення. Часто тиражовані засобами масової інформації висловлювання окремих експертів про нібито неминучий повоєнний економічний бум в Україні та «приреченість» нашої держави на членство в ЄС і стрімку відбудову зруйнованих міст чи модернізацію інфраструктури (або навіть про її перетворення на інноваційну «мекку» майбутньої Європи) потребують критичного осмислення. Дійсно, передумови для цього є. Але без адекватних дій з боку влади, що полягатимуть у впровадженні відповідних інструментів економічної політики, значний потенціал повоєнного відродження може бути нівельованим.

Так, протягом першого місяця війни лише 17% великих підприємств продовжували працювати без будь-яких обмежень (ще 30% змогли перейти на роботу в онлайн, а решта або не працювали зовсім, або призупинили діяльність якщо не до мирних, то принаймні до спокійніших часів) [4]. Більше 10% орних земель країни виявились не доступними для проведення посівної кампанії, що суттєво вдарило як по експортному потенціалу країни, так і по наповнюваності державного бюджету. І якщо фермери відносно швидко призвичаїлися до важких умов і знаходять варіанти

зберігання, транспортування необхідних ресурсів та забезпечують інші важливі речі, щоб посівна відбувалася, то менш гнучким агрохолдингам складніше адаптуватися до нових реалій. Станом на початок квітня понад 50% українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України.

Загальні втрати від транспортної блокади, зокрема морських торговельних портів (які забезпечували до 65% міжнародної торгівлі України, передусім за рахунок металургійної та аграрної продукції) становитимуть орієнтовно 3-5 млрд. доларів щомісяця (і це без урахування пошкодження об'єктів інфраструктури внаслідок системних бомбардувань). Враховуючи зазначене уряд в екстреному порядку запровадив низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва [3].

Національний банк робить все необхідне для забезпечення безперебійності як безготівкових, так і готівкових розрахунків та підтримання безперебійного функціонування банківської системи держави в умовах воєнного стану. Офіційний курс зафіксовано та введено низку тимчасових валютних обмежень. Так, уповноваженим установам заборонено здійснювати торгівлю валютними цінностями, крім низки випадків. Зокрема, обмеження не поширюються на операції з купівлі іноземної валюти для придбання товарів критичного імпорту за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, а також валютних операцій для проведення мобілізаційних та інших заходів у сферах забезпечення національної безпеки та оборони. Крім того, Національний банк ввів заборону на здійснення транскордонних валютних платежів. Винятком до відповідної заборони є розрахунки та отримання готівки з використанням платіжних карток за кордоном та низка інших операцій. Відповідні дії наразі є необхідними для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни та максимального забезпечення діяльності Збройних Сил України, а також безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури. Після нормалізації економічної ситуації у мінімально достатні терміни повноцінну роботу валютного ринку буде відновлено, валютні обмеження будуть скасовані до довоєнного рівня.

Проте цей процес може бути поетапним. Платежі Уряду України здійснюються без обмежень згідно із законодавством про воєнний стан,

запас ліквідності є цілком достатнім для фінансування видатків та погашення зобов'язань.

По-перше, багато українських підприємств продовжили сплату податків до державного бюджету, а деякі навіть сплатили їх заздалегідь. За даними Міністерства фінансів України, у лютому 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 104,6 млрд. грн., що еквівалентно перевиконанню місячного розпису на 29,3% або 23,7 млрд. грн. За запланованого дефіциту в сумі 66,2 млрд. грн. в перші два місяці 2022 року профіцит загального фонду становив 13,1 млрд. грн., а державного бюджету України загалом – 24 млрд. грн.

По-друге, Національний банк терміново перерахував частину прибутку до розподілу в сумі майже 19 млрд. грн. до Державного бюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану.

По-третє, міжнародні організації та країни-партнери взяли зобов'язання із виділення значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримання у економіки України та гуманітарні питання [2].

Так як процес успішної діяльності та розвитку підприємств в ринковій економіці залежить від рівня її економічної стабільності, тому першочерговим завданням є вирішення проблеми забезпечення фінансової стабільності економіки України в умовах воєнного стану.

## Література

1. Борщевський В. Економічний індивідуалізм дасть опір тоталітаризму сусіда. *День*. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ekonomichniy-individualizm-dast-opir-totalitarizmu-susida> (дата звернення: 07.12.2022р.).
2. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. Стан фінансового сектору України та заходи НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperedbiynogo-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu> (дата звернення: 07.12.2022р.).
3. Реун А. Податково-митна реформа 2.0. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/business/podatkov-mitna-reforma-20.html> (дата звернення: 05.12.2022р.).
4. Самаєва Ю. Як працює тил. *Дзеркало тижня*. 2022. 31 березня. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html> (дата звернення: 05.12.2022р.).

## **ДОВІРА У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Військові дії на території будь-якої країни порушують умови функціонування бізнесу, логістичні зв'язки, транспортне сполучення, безпеку матеріальних засобів та ін. Особливо небезпечні такі впливи для банківського сектору, який потерпає від невизначеності, невпевненості, сумнівів у можливості збереження коштів та інших цінностей, своєчасності проведення операцій, виконання зобов'язань, узагальнюючи – від зниження або повної втрати довіри.

Довіра є складною категорією, яка вивчається широким спектром наук – етикою, соціологією, психологією, інституціональною економікою. Можна говорити про те, що сучасне суспільство функціонує як система багаторівневої взаємної довіри. Довіра лежить в основі більшості процесів соціальної, у тому числі, ділової комунікації. Відомий польський науковець П. Штомпка уточнює, що довіра – це очікування доброчесної поведінки з боку інших щодо нас. Воно виступає свого роду ставкою щодо майбутніх непередбачуваних дій інших суб'єктів. Складовими довіри є надійність партнера, почуття єдності, що проявляється у наявності спільних цілей і принципів, передбачуваність. Отже, довіра базується на знанні контрагента і здатності передбачати, прогнозувати чи впливати на його діяльність, що підтверджується досвідом взаємодії з ним [1].

Становище банків як фінансових посередників об'єктивно потребує наявності довіри між сторонами як депозитних, так і кредитних угод, які є тривалими у часі і відбуваються в умовах невизначеності. Запорукою формування значної частини банківських ресурсів є довіра фізичних осіб до фінансових інститутів, а її послаблення або втрата (так звані «набіги вкладників») призводять до втрати банком ліквідності з перспективою неплатоспроможності. З іншого боку, у процесі кредитування банк передає залучені ресурси у користування, довіряє їх позичальникам, сподіваючись на виконання ними своїх кредитних зобов'язань, адже саме слово «кредит» походить від латинського *credere*, що означає вірити, довіряти.

Підтримання та зміцнення довіри в банківській системі відбувається завдяки спільним зусиллям самих банків, центрального банку, аналітичних та рейтингових агенцій, засобів масової інформації, а також і самих клієнтів, рівень фінансової й правової грамотності яких поступово підвищується. Довіру до банків складно оцінити кількісно, втім, з одного боку, певним її індикатором вважається динаміка обсягів вкладів домогосподарств, а з іншого – вона може бути виміряна у результаті соціологічних досліджень. В Україні у передвоєнний період ці показники дещо суперечили один одному. Так, за даними опитування Центру Разумкова щодо довіри до інститутів суспільства, проведеному у серпні 2021 року, комерційні банки мали достатньо низький баланс довіри-недовіри як різниця між часткою тих, хто довіряє, і тих, хто не довіряє суспільному інституту: –52,5 (для порівняння: Національний банк України –31,0; Верховна Рада України –56,4; Збройні Сили України +43,5) [2].

У той же час, за період 2018-2021 років обсяги депозитів домогосподарств збільшилися з 495,3 млрд. грн. до 794,1 млрд. грн., тобто більш, ніж у 1,6 рази [3].

Будь-які кризи і форс-мажорні обставини змушують людей більше турбуватися про власну фінансову безпеку, намагаючись збільшувати обсяг ліквідних коштів у своєму розпорядженні. Тому в перші дні військової агресії відбувалося масове зняття готівки з поточних рахунків, яке «підігрівалося» і небажанням багатьох торговельних підприємств здійснювати розрахунки за товари і послуги платіжними картками. У цій ситуації стабільність функціонування банківської системи і довіра до неї була підтримана рішучими діями Національного банку, який забезпечив безперебійне функціонування системи електронних платежів, постійне, без обмежень, підкріплення готівкою кас комерційних банків, надання рефінансування в обсязі 51,5 млрд. грн. для підтримки ліквідності банківської системи.

Одночасно НБУ проводив переконливу інформаційну кампанію щодо безпеки, що супроводжує готівкові операції під час воєнного стану, підтверджуючи стабільність та ефективність функціонування платіжних систем і звертаючись до торговельних мереж із закликом припинити непатріотичні дії, які наражають всіх на додаткові ризики. Комплекс цих дій мав позитивний результат, що проявився у зростанні обсягів депозитів на кінець березня 2022 року, порівнюючи з початком цього місяця, на 66 млрд. грн. На середину травня, за інформацією Голови Національного банку Кирила Шевченка, загальний обсяг коштів на



рахунках громадян та бізнесу зріс, якщо порівняти з початком війни, на 90 млрд. грн. в еквіваленті, а гривневі вклади населення – на чверть. Цьому сприяла і можливість безперешкодного користування платіжними картками вітчизняних банків громадянами, які вимушені були тимчасово виїхати за кордон, а також дозвіл рітейлерам здійснювати видачу готівкових коштів покупцям через свої POS-термінали, що зменшило навантаження на банкомати. Надання цієї послуги для своїх клієнтів забезпечили 25 банків-емітентів, й лише за березень обсяг таких операцій склав 3,8 млрд. грн.

Важливим було і прийняте державою рішення щодо надання повної гарантії повернення банківських вкладів у разі виведення банку з ринку протягом дії воєнного стану та послідуєчих трьох місяців. Після цього гарантована державою сума становитиме 600 тис. грн., що означає її підвищення втричі [4]. Репутаційний ризик, з якими стикнувся один із системних банків України – Альфа-Банк у зв'язку із запровадженням санкцій до його російських власників, було нівельовано передачею довіреній особі належних їм акцій.

Довіра до банківської системи в умовах воєнного стану підтримується і тим, що на даний час загалом по країні працює біля 80% відділень банків, а банківський сектор, незважаючи на воєнні ризики, залишається стійким, високоліквідним і операційно прибутковим. Це дозволяє банкам продовжувати кредитування бізнесу, насамперед, аграрного. Довіра кредиторів до позичальників щодо своєчасного і повного виконання ними своїх зобов'язань при цьому підтримується державними програмами пільгового кредитування (у тому числі, зміною умов програми «Доступні кредити 5-7-9%» з можливістю будь-якому бізнесу отримати кредит під нульову відсоткову ставку у сумі до 60 млн. грн.) та програмами надання державних гарантій, зокрема, до 80% загальної суми зобов'язань для малих і середніх підприємств – сільськогосподарських товаровиробників. Обсяг наданих за період воєнного стану кредитів становить уже більше 18,5 млрд. грн.

Унікальна ситуація успішного функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану, збереження взаємної довіри стали результатом спільних зусиль НБУ та банків щодо створення запасу міцності та завчасної розробки планів забезпечення безперервної діяльності.

## Література

1. Єгоричева С.Б. Роль інституту довіри у стабілізації банківської системи України. *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації* : Збірник наукових

статей учасників Шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: «Скайтек», 2015. С. 44–47.

2. Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 07.12.2022р.).

3. Грошово-кредитна статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 08.12.2022р.).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 01.04.2022 № 2180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text> (дата звернення: 09.12.2022р.).

*Ткаченко А. А., Бузько А. С.  
Черкаський державний бізнес коледж,  
м. Черкаси, Україна*

## **АНАЛІЗ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Вступ. Сутністю забезпечення вітчизняного суб'єкта господарювання трудовими ресурсами і їх раціональне використання є визначальними факторами організаційно-управлінського та технічного рівня виробництва, які характеризують рівень використання техніки і технології, предметів праці, створюють умови збереження рентабельності підприємства. На сучасному етапі сталості української економіки в умовах воєнного стану слід встановити, які зміни відбулись у використанні трудових ресурсів, що задіяні в процесі виробництва – порівняно із завданням з минулими періодами. Виникає необхідність розробити організаційні заходи щодо ефективного управління трудовими ресурсами як елементом фінансового в діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання під час воєнного стану.

Метою роботи є обґрунтування необхідності застосування методів економічного аналізу для забезпечення ефективного управління трудовими ресурсами вітчизняними суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану.

Матеріали і методи. Проведене дослідження базується на працях українських науковців. Використані загальнонаукові методи та принципи економічного аналізу.

Результати та обговорення. Головним завданням аналізу використання трудових ресурсів в діяльності вітчизняних суб'єктів

господарювання в умовах воєнного стану – це виявлення та встановлення всіх зовнішніх та внутрішніх факторів, що перешкоджають зростанню продуктивності праці та спричиняють втрати робочого часу і як результат знижується заробітна плата персоналу.

До зовнішнього фактору в діяльності суб'єктів господарювання належить введений на території всієї України військовий стан. Він передбачає, що всі працівники (трудові ресурси) не можуть здійснювати свої функціональні обов'язки, під час оголошення повітряної тривоги. Для збереження свого здоров'я та життя в цей час працівники повинні переміщуватись в укриття, що призупиняє виконання професійних обов'язків і як наслідок – скорочується ефективність задіяння їх в робочий час, зменшується продуктивність праці суб'єктів господарювання в цілому, а через це знижується рівень заробітної плати персоналу [5].

В зв'язку з війною в Україні відбувається відтік робочої сили жіночої статі, як вимушених мігрантів, і як наслідок в державі спостерігається нестача кваліфікаційної робочої сили для ефективної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах ризику та невизначеності. Окрім цього в країні оголошено загальну мобілізацію, що спричиняє зміну безпосередньої професійної зайнятості осіб чоловічої статі.

Відповідно до інформації, яку надає ООН, територію нашої країни покинуло близько 3 млн. осіб, в основному це жінки, майже половина з яких, працездатного віку [1]. Відомо, що велика кількість чоловіків працездатного віку з військовим досвідом та без нього мобілізується до складу Збройних сил України щодня. Це спричиняє нестачу працівників у багатьох сферах, зокрема медицині, фармацевтиці, ІТ-секторі, агропромисловості тощо. Також дефіцит робочої сили стримує роботу тих вітчизняних суб'єктів господарювання, які не змогли або не можуть релокуватися з деокупованих територій або територій, де були активні бойові дії. За даними Advanter Group такі складають майже 80% малого та середнього бізнесу [1].

Через російську військову агресію та зокрема пошкодження ракетними ударами важливих об'єктів енергетичної інфраструктури по всій Україні введено графіки вимкнення світла. В цей час підприємства вимушені або призупиняти свою роботу і нести збитки через невиконання планового обсягу виробництва або створювати умови енергонезалежності для свого окремого суб'єкта господарювання, тобто нести незаплановані витрати.

В умовах російсько-української війни за даними Національного

банку України вітчизняна економіка зазнає втрат у розмірі 50% ВВП. Без врахування втрат через руйнування національна економіка втрачає 50 млрд. грн. на тиждень [2]. Таким чином станом на сьогодні українська економіка функціонує лише наполовину. Працюючу частину в основному складають підприємства критичної інфраструктури, що надають послуги населенню у сфері медицини, водопостачання, енергопостачання, газопостачання, виробництва та реалізації продуктів харчування та іншими групами товарів повсякденного вжитку. Однак робота навіть цих підприємств можлива лише на підконтрольних Україні територіях та тих територіях, де не відбувається військових дій [3].

В теорії аналіз трудових ресурсів здійснюють за такими етапами:

1. Оцінка забезпеченості виробництва трудовими ресурсами і руху робочої сили (забезпеченість робочих місць виробничих підрозділів персоналом у необхідному для виробництва професійному і кваліфікаційному складі).
2. Аналіз використання трудових ресурсів (робочого часу) у процесі виробництва.
3. Оцінка ефективності використання трудових ресурсів (вивчення продуктивності праці).
4. Вивчення витрат на оплату праці [4].

Проаналізувавши етапи аналізу трудових ресурсів для їх використання в діяльності суб'єктів господарювання встановлено, що в умовах військового стану найбільш ефективним для аналізу є перший та другий етап. Третій етап нам не дає достатньо ємкої інформації для аналізу, адже для вивчення продуктивності праці необхідно враховувати лише відпрацьовані людино-години, без урахування контексту простою під час повітряних тривог та годин планової чи аварійної відсутності електропостачання. Четвертий етап є абсолютно залежним від усіх попередніх перелічених етапів.

Висновки. Для забезпечення ефективного управління трудовими ресурсами підприємства в умовах воєнного стану необхідним є застосування прийомів та методів економічного аналізу такі як: чисельності, складу, кваліфікації працівників, руху трудових ресурсів, продуктивності їх праці та методів мотивації ефективної роботи, що стануть підґрунтям сталої роботи вітчизняних суб'єктів господарювання під час воєнного стану.

## Література

1. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>

2. Костьов'ят Г.І., Куриліна О.В., Гавриленко А.С. Шляхи відновлення національної економіки в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. №4 (22) 2022. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1473/1471>

3. Аналіз господарської діяльності [Текст] : навчальний посібник [за заг.ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової] – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 384 с.

4. Аналіз господарської діяльності [Текст] : навчальний посібник [за заг.ред. Т.О. Мулик] – К.: «Центр учбової літератури», 2020. – 288 с.

5. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій [Текст] : навчальний посібник [за заг.ред. К. Ковальчук] – К.: «Центр учбової літератури», 2019. – 328 с.

*Ткаченко А. А., Огребя Є. Р.*

*Черкаський державний бізнес-коледж  
м. Черкаси, Черкаський район, Україна*

## **ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ЯК АНАЛІТИЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**

Відокремлення таких типів економічного аналізу, як фінанси та управління, все ще залишається суперечливим. На сьогодні, важливість і необхідність дослідження цього питання залежить від недостатньої організації, методики та інформаційної безпеки цих двох аналізів і вимагає наукового підходу до вирішення цього питання при аналітично-управлінській фінансовій діяльності суб'єктів господарювання.

Загалом тематика існує і крутиться в колі науковців-дослідників вже давно, але від цього питання не стає менш вирішеним, цікавим і популярним. Цієї точки зору залишаються притримуватися і подалі такі науковці фахівці як: Білик М.С., Загородний А.Г., Кіндрацька Г.І., Ковальчук М.І., Лахтіонова Л.А., Мних Є.В., Попович П.Я., Свічкарь В.А., Чумаченко М.Г., Шеремет А.Д. та багатьох інших [1].

Практика суб'єктів господарювання (в подальшому- підприємство) при сталому розвитку економіки є лише в комплекті із певними ризиками, причинами яких можуть бути недіючі бізнес-стратегії та неефективна система управління, особливо, в аспекті підсумків фінансового стану підприємства. Вагомим інструментом забезпечення ухвалення ефективних аналітично-управлінських рішень є саме застосування аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

В умовах сьогодення визначення важливості економічних фінансових результатів суб'єктів господарювання, їх різновидів, завдань і методики

займають почесну позицію в комплексному аналізі господарської діяльності з подальшим використанням отриманих аналітичних результатів в управлінських аспектах господарювання [3].

Ефективна і стабільна фінансова діяльність підприємства в кризовому становищі можлива лише за наявності грамотного механізму прийняття управлінських рішень після аналізу певного аспекту. Тобто, результативне управління заключається в ефективних методах та інструментах для ухвалення адекватних керівних рішень.

Сучасна система господарювання передбачає різні форми і методи господарського управління. Відомим методом є управлінський облік, який характеризується системою аналізування витрат, доходів, планування, контролю, аналізу, щоб в подальшому сформулювати аналітичні результати для формування доцільних управлінських рішень на майбутній позитивний результат [5].

Проблема ефективності системи ухвалення аналітично-управлінських рішень є відкритим питанням і в наш складний час в умовах невизначеності та ризику. Важко врахувати комплекс дрібниць при побудові системи для прийняття рішень під час управління підприємством. Управлінське рішення можна трактувати як порядок дій керівної системи стосовно керованої.

Щодо методів ухвалення управлінських рішень, то головних маємо два, а саме: груповий та індивідуальний. Індивідуальне рішення приймається одною людиною, не враховуючи думки інших суб'єктів, а от груповий формується на повнішому аналізі більшої інформації та ухвалення рішень командно з врахування всіх думок. Останні – ефективні при необхідності поглибленого аналізу фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [4].

Аналітично-управлінське рішення має результат, коли воно добре обгрунтоване і спирається на перелік досліджень та методів, які використані в аналізі. Науковість таких рішень полягає в дослідженні причин виникнення та наслідків управлінського рішення [5].

Отже, процес управління певного аналітичного рішення є завершеним лише на етапі коли відбудеться зворотній зв'язок в ролі вирішення конкретної проблеми, для котрої розроблялося це рішення для забезпечення ефективної фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

### **Література**

1. Аналіз господарської діяльності [Електронний ресурс] : підручник / І. М. Парасій-Вергуненко ; за ред. Л. М. Кіндрацької. – К. : КНЕУ, 2016. – 629 с.

2. Аналіз господарської діяльності [текст] : навчальний посібник / [за заг. ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової] – К. : «Центр учбової літератури», 2019. – 384 с.
3. Гаркуша Н. М. Аналіз господарської діяльності: методичні вказівки для студентів / Надія Миколаївна Гаркуша. – Харків, 2020. – (Навчальне видання).
4. Кіпіоро І. М. Формування системи контролінгу на підприємстві / І.М. Кіпіоро. – Кропивницький: Наукові праці національного технічного університету, 2021. – 5 с.
5. Наталія Подвірна. Умови ефективності управлінських рішень / Наталія Подвірна. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. – 5 с.

*Ткаченко А. А., Шевченко А. В.  
Черкаський державний бізнес коледж  
м. Черкаси, Україна*

## **ЗАСТОСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ, ЯК СТАБІЛІЗАТОРА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

За останні роки пандемія COVID-19 дестабілізувала світову економіку, в тому числі і Україну. Поглинуті і більшість суб'єктів господарювання в кризовий стан, а з 24 лютого 2022 року, з початком війни, вони господарськи розбалансовані та поглинуті в кризовий стан або зруйновані. Задля відновлення та стабілізації фінансового забезпечення та ефективної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання слід залучити інвестиційні кошти.

Над дослідженням проблем інвестицій та інвестиційної діяльності працювали такі вітчизняні вчені: В. Александрова, О. Амоша, О. Волков, М. Гаман, В. Геєць, М. Денисенко, С. Ілляшенко, А. Касич, С. Князь, Т. Кобелева, О. Косенко, А. Косенко, Н. Краснокутська, О. Кузьмін, О. Лапко, М. Маслак, Н. Чухрай, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та інші.

За результатами нашого дослідження встановлено, що привабливими секторами вітчизняної економіки для інвесторів є ті, які створюють високу додану вартість. Серед таких галузей є:

- інноваційні технології, за обсягом банківських операцій в мобільному додатку Україна посідає 4 місце в світі;
- фармацевтика, яка є однією з лідируючих галузей в яку вкладають інвестиції, українські фармацевтичні компанії відповідають світовим стандартам;

- логістика та інфраструктура, Україна є транзитним шляхом для торгівлі завдяки своєму географічному положенню;
- природні ресурси, Україна має великі запаси корисних копалин, таких як: залізна руда, природний газ, вугілля, графіт тощо;
- оборонно-промисловий комплекс, наша армія є однією з боєздатніших армій серед європейських країн, що зараз і доводять ЗСУ [1].

В Україні є всі шанси стати привабливою країною для інвестицій в післявоєнний період, деякі інвестори готові вже зараз залучати свої кошти у відновлення, становленні та розвитку ефективної діяльності суб'єктів господарювання в нашій країні, звичайно це не прифронтові міста, а скоріше західні області України, де зберігається відносно стабільна ситуація.

На сьогодні інвестиційний потік в Україну стримується відсутністю інструментів щодо дієвого страхування активів від воєнних ризиків. На даний час нашого дослідження відомо, що український уряд розробляє механізм страхування в умовах війни інвестицій спільними зусиллями з MIGA (Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій, який входить до групи Світового банку), що забезпечать приплив іноземних інвестицій, як стабілізатора фінансового забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання в Україні в післявоєнний період [2].

Європейська комісія та Світовий банк у вересні оцінили витрати на відбудову України в 97 мільярдів доларів США, це не остаточна цифра, бо війна триває і Україна зазнає втрат кожного дня. Уряд країни націлений на створення нових робочих місць, для того щоб стабілізувати та відновити економіку та швидшого повернення наших громадян із-за кордону. Задля цього Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ допомагають інвестиціями в різні галузі [3].

Наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку свою основну фінансову увагу приділить відновленню залізничної інфраструктури, фармацевтичної промисловості, енергетичної та продовольчої безпеки України [4].

Європейський інвестиційний банк планує надати Україні допомогу на відновлення енергетичної інфраструктури та стабілізації електромереж [5].

Отже, для стабілізації фінансового забезпечення ефективної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання в Україні, доречніше та ефективніше вкладати довгострокові інвестиції, як стабілізатора фінансового забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, тому що в післявоєнний час не всі підприємства швидко



зможуть відновитись. Якщо ж говорити про регіональну ознаку, то слід розглядати внутрішні інвестиції які будуть спрямовані на відбудовування економіки на деокупованих територіях. В цьому відчизняним українським підприємствам допоможуть міжнародні організації, такі як: Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку та Європейський інвестиційний банк.

### **Література**

1. Свириденко Ю. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/> (дата звернення: 13.11.2022).
2. Після перемоги Україна стане потужним магнітом для європейських інвестицій – IFC. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3587809-pisla-peremogi-ukraina-stane-potuznim-magnitom-dla-evropejskih-investicij-ifc.html> (дата звернення: 07.11.2022).
3. Потреби України на відновлення та відбудову оцінюються у 349 мільярдів доларів США. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion> (дата звернення: 18.11.2022).
4. Європейський банк реконструкції та розвитку виділить до трьох мільярдів євро протягом 2022-2023 років для підтримки українського бізнесу та економіки. URL: <https://www.slovoudilo.ua/2022/10/24/novyna/ekonomika/yebr-r-vydilyt-ukrayini-3-milyardiv-evro> (дата звернення: 18.11.2022).
5. Україна направить €550 мільйонів від ЄІБ на підтримку енергетичної інфраструктури – Шмигаль. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3591764-ukraina-napravit-550-miljoniv-vid-eib-na-pidtrimku-energetichnoi-infrastrukturi-smigal.html> (дата звернення: 18.22.2022).

**Ткаченко М. В., Беззубко Б. І.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Однією з проблем, яка виникає перед будь-яким підприємством, є проблема забезпеченості безперервності розвитку. Ми живемо в складному, швидко і безперервно мінливому світі бізнесу з великою кількістю змінних чинників. Керівникам, що діють в цих обставинах, необхідні методи та інструменти управління, створені для умов загального хаосу та непередбачуваності зовнішнього ділового середовища.

Дослідженню формування стратегії розвитку підприємства присвячено праці закордонних і вітчизняних науковців: Дж. Стігліца, Ч. Гіла, Р. Акоффа, П. Дойла, П. Друкера, Й. Шумпетера, І. Ансоффа, М. Портера, Г. Мінцберга, А. Томпсона, Г. Азоева, М. Круглова, В. Гейця, А. Мазаракі, С. Пирожкова,

В. Точиліна, І. Бураковського, А. Наливайка, В. Базилевича, О. Войчака, Н. Куденко, та ін. Деякі питання проблематики організації ефективної роботи підприємств РГ висвітлено у працях: Дж. Уокера, Дж. Пейн-Пелеціо, М. Зейс, Д. Вілліфорда, В. Пивоварова, Е. Батраєвої, О. Кочерги, В. Карсекіна, Н. П'ятницької, Б. Шелегеди, О. Оліфірова, Л. Яцуна, А. Аветисової, О. Азарян, В. Антонової та ін.

Ключовою складовою стратегічного управління є стратегія. Основна мета стратегії підприємства полягає в досягненні конкурентних переваг, які забезпечать його стійке функціонування та економічний розвиток в довгостроковій перспективі. Щоб стратегія виявилася дієвою, вона повинна бути максимально прозорою і передбачати не тільки встановлення пріоритетів, а й розподіл ресурсів і встановлення відповідальності між виконавцями. У сучасній економічній науці існує безліч підходів до розуміння поняття стратегії. Найбільш відомий фахівець в області стратегічного управління І. Ансофф трактує стратегію як «набір правил для прийняття рішень, якими підприємство керується у своїй діяльності». Стратегія представлена «систематизованим процесом, який вказує чітку послідовність кроків і активно використовує аналітичні інструменти і методи» [1]. Г. Мінцберг категорично відкидає аналітичний науковий підхід до стратегії і припис виконання певних кроків. На його думку, стратегія вимагає винахідливості і синтезу: «стратегія, як патерн, або план, інтегруючий головні цілі організації, її політику і дії в деяке погоджене ціле» [4]. Аналізуючи різноманітність підходів поняття «стратегія», слід відмітити, що М. Портер у своєму визначенні акцентує увагу саме на позиції підприємств. На його думку, «стратегія, спрямована на те, щоб зайняти стійку і вигідну позицію, яка дасть змогу підприємству протистояти натиску тих сил, які визначають конкурентну боротьбу в окремій галузі» [2]. Дещо інше визначення стратегії простежується в працях англійських вчених А. А. Томпсона і А. Дж. Стрікланда. На їхню думку, «стратегія – це узагальнююча модель дій підприємства, необхідна для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу своїх ресурсів» [3]. В даному випадку стратегія являє собою набір правил для прийняття управлінських рішень, якими підприємство керується у своїй діяльності.

У той же час ряд вітчизняних економістів в своїх працях визначають стратегію не як план дій, а як довгостроковий якісно визначений напрямок, шлях подальшої поведінки суб'єкта господарювання в середовищі, функціонування в рамках якого має привести підприємство до досягнення поставлених перед ним цілей. Так Мізюк Б. визначає стратегію, як

генеральний напрям діяльності підприємства, який повинен привести до поставленої мети [5]. Отже, існує безліч підходів до розуміння і змісту сутності поняття «стратегія». З огляду на раніше перераховані позиції і думки різних авторів, ми можемо висловити сутність стратегії розвитку підприємства в такий спосіб. На наш погляд, стратегія розвитку підприємства це – цілісна сукупність взаємопов'язаних стратегічних рішень, що визначають пріоритетні напрямки діяльності підприємства по реалізації його місії, цілей і завдань в довгостроковій перспективі. Стратегія охоплює всі види діяльності підприємства, всіх працівників, націлюючи їх на прогресивний розвиток і досягнення високих результатів. Сам процес формування стратегії починається з моменту усвідомлення необхідності щось зробити, щоб стати кращим ніж конкуренти, досягти певних переваг в порівнянні з ними

У сучасних умовах розвитку економічних систем, які характеризується нестабільністю цілей підприємства, мінливістю кон'юнктури ринків збуту, перманентними змінами вартості факторів виробництва та ціни фінансових ресурсів, змінами у конкурентному середовищі та іншими макро- і мікроекономічними факторами, одним з першочергових завдань керівництва підприємства є формування системи управління фінансовим потенціалом, що викликано необхідністю забезпечення ефективності функціонування та сталого розвитку підприємства.

### **Література**

1. Єрмошенко М. М. Маркетинг : підручник.: Нац. акад. управління, 2011. 631 с.
2. Колесніков В. П. Маркетингові дослідження як інструментарій прийняття ефективних управлінських рішень при виході на українські та міжнародні ринки. 2013. № 1 (40). С. 168–171.
3. Костюк О. С. Оцінювання ефективності функціонування маркетингу на підприємстві. Львів : Національний університет «Львівська політехніка». 2010. С. 79–84.
4. Липчук В. В. Ефекти як складова оцінки ефективності маркетингових досліджень. Ефективність функціонування підприємства : матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23–28 травня 2014 р). Львів : Ліга-Прес, 2014. С. 23–26.
5. Мізюк Б. М. Основи стратегічного управління : підручник. Львів : Магнолія, 2009. 544 с.

## **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Україна зіткнулася з загостренням проблем міграції ще на початку 2014 р. через військовий конфлікт з Росією. Тоді проблема була, найбільш внутрішньою, вимушеної міграції населення з окремих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим до інших регіонів. Державою був прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (20.10.2014 року).

У лютому 2022 року ситуація загострилась. Криза українських біженців-найбільша криза біженців і найбільша міграційна криза в світі в ХХІ столітті. Основна частина громадян України мігрує до країн Євросоюзу. Найбільший потік людей з України приймає Польща. Притулок від бойових дій в нинішньому році в цій країні знайшли 1,22 млн громадян України. Польський уряд прийняв рішення про утворення цільового фонду (загальна сума 1,75 мільярдів доларів), основною функцією якого є надання допомоги біженцям з України.

Угорщина також приймає людей, мігрантів, біженців з України. Чисельність становить понад 625 тисяч осіб. Серед біженців більшу частину складають етнічні угорці, які проживали раніше на території Закарпатської області України. Тепер ці люди які бажають залишитися в країні на тривалий термін, будуть працевлаштовані, а діти отримають місця в дитячих дошкільних установах і в школах.

Словаччина прийняла понад 300 тисяч українців. З 26 лютого 2022 р. в країні введено режим НС. Уряд Словаччини заявив про свою готовність надати допомогу кожному, хто її потребує.

Німеччину прибуло близько 900 тисяч біженців з України. Тут організовано волонтерський рух для надання допомоги в оформленні документів, працевлаштуванні та розміщенні прибуваючих українців [2].

Неможливість нормально харчуватися, одягатися, відпочивати, розвиватися, привела до падіння продуктивності, інтенсивності і якості праці. Одним з ефективних шляхів «прориву» може стати експорт нашої робочої сили в інші країни. Цієї ситуації, що склалася, можна виділити і позитивні сторони. Постійний потік мігрантів дозволить пропустити наших людей, причому найбільш активну частину, через зарубіжні ринки праці. Досвід держав, давно експортують робочу силу показує, що людина, яка

повернулася з-за кордону, зазвичай вже по-іншому дивиться на умови праці, на рівень заробітної плати, на професійні можливості, на свою кар'єру. Він знає собі ціну і підшукує задоволення його роботу.

Західні країни в основному використовують робітників і фахівців з України на малокваліфікованих видах робіт, на підприємствах зі шкідливими умовами праці, у добувній і обробній промисловості, а також у торгівлі, обслуговуванні, в якості молодшого медичного персоналу, домашніх працівниць і нянь.

Про повернення в Україну мігрантів наразі складно говорити. Оцінка кількості тих, хто повернувся або планують повернутися, важлива для розробки політик і заходів з відновлення інфраструктури та соціально-економічного розвитку. За результатами соціологічної служби Центру Разумкова [3] у Закарпатській області, серед опитаних, які виїхали, майже дві третини (63,4%) були з дітьми, натомість серед людей, які повертаються, з дітьми менше половини (44,8%). Це може означати, що люди з дітьми з більшою ймовірністю залишаються за кордоном на тривалий період, оскільки діти пішли в місцеві школи й могли частково інтегруватися у місцеві спільноти.

З меншою ймовірністю в Україну повернуться:

більш мобільні групи населення, зокрема ті, хто до початку повномасштабної війни мали вищу освіту, володіли іноземними мовами, мали високий рівень доходу;

ті, хто планували емігрувати до 24 лютого 2022 року;

ті, хто сезонно або постійно працювали за кордоном.

З більшою ймовірністю повернуться ті, хто не втратять зв'язок з Україною. Тому важливо розробляти політики і приймати рішення, які б дозволяли його зберегти. Зараз це відбувається зокрема через можливість дистанційного навчання у закладах освіти в Україні.

Після завершення повномасштабної війни та стабілізації безпекової ситуації існуватиме потреба у створенні можливостей для повернення, передусім у питаннях житла і зайнятості. Ймовірно, в людей, чиє житло було пошкоджене або зруйноване, буде менше причин для повернення. Це збільшує важливість впровадження політики, що уможливають отримання комфортного житла у довгострокове користування, зокрема через інструменти доступної оренди.

## Література

1. Відтік робочої сили обертається втратами для економіки України: Інститут економіки та прогнозування НАНУ. URL: <http://ief.org.ua?>

2. Ukraine - Returns Report (October 2022). URL: <https://displacement.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23>.

3. Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень–травень 2022 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>.

*Юхно А. С.*

*Харківський національний автомобільно-дорожній університет,  
м. Харків, Україна*

## **РОЗРОБКА КОМПЛЕКСНОГО ПЛАНУ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НА ЗАСАДАХ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЄЮ**

З 2022 року змінилися правила планування територій, зміни цільового призначення земельних ділянок, були встановлені нові вимоги щодо примусового відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності тощо.

Відповідно до ст. 140 Конституції України [1] основним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні є територіальні громади - жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17 червня 2020 року № 711-IX [2] було передбачено проводити планування територій на місцевому рівні шляхом розроблення спеціальної містобудівної документації, що одночасно є землепорядною документацією, – Комплексного плану просторового розвитку територій, який поширює дію на всі землі, що входять до складу об'єднаної територіальної громади, та дозволяє територіальній громаді визначати орієнтири щодо планування та забудови власної території.

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою,

цивільного захисту території та населення від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у тому числі етапність освоєння території. Комплексний план передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів як єдиної системи розселення і території за їх межами.

Комплексний план повинен включати планувальні рішення щодо перспективного використання всієї території територіальної громади, а також: генеральний план населеного пункту – адміністративного центру територіальної громади; генеральні плани населених пунктів та детальні плани території у межах території територіальної громади, затверджені до прийняття комплексного плану, які відповідно до цієї статті визнані такими, що відповідають вимогам законодавства, узгоджуються з планувальними рішеннями комплексного плану і підлягають включенню до нього; генеральні плани населених пунктів у межах території територіальної громади, необхідність розроблення яких встановлена рішенням про затвердження комплексного плану (включаються до складу комплексного плану одночасно з їх затвердженням); планувальні рішення генеральних планів інших населених пунктів та детальних планів територій у межах території територіальної громади в обсязі, визначеному Кабінетом Міністрів України; детальні плани території у межах території територіальної громади (включаються до складу комплексного плану одночасно з їх затвердженням); межі функціональних зон усієї території територіальної громади з вимогами до забудови та ландшафтної організації таких зон (плани зонування територій населених пунктів у межах території територіальної громади розробляються у складі генеральних планів та включаються до складу комплексного плану одночасно із затвердженням відповідних генеральних планів); історико-архітектурні опорні плани історичних ареалів населених пунктів, внесених до Списку історичних населених місць України.

Отже, комплексний план просторового розвитку території повинен врегулювати питання цільового призначення земельних ділянок та функціонального використання території – безпосередньо встановлення функціональних зон на території населених пунктів. Питання неузгодженості між цільовим призначенням та функціональним використанням у реєстрах підчас створювали проблеми для землевласників та землекористувачів у використанні належних їм ділянок,

а механізм їх вирішення не був належним чином врегульований на законодавчому рівні.

Функціональні зони, визначені відповідно до комплексного плану просторового розвитку території або генеральним планом окремого населеного пункту, визначатимуть набір дозволених видів цільового призначення земельних ділянок в межах певної території. Класифікатор видів функціонального призначення територій та дозволених в їх межах видів цільового призначення земельних ділянок має бути встановлений Кабінетом Міністрів України.

База даних Державного земельного кадастру при реєстрації земельних ділянок поповнюватиметься інформацією не лише про цільове призначення земельних ділянок, а й про функціональні зони, в межах яких будуть розташовані ці ділянки.

Дана інформація буде використовуватися для ведення земельного та містобудівного кадастрів.

Зміна цільового призначення земельних ділянок буде здійснюватися без розроблення документації із землеустрою з моменту внесення до Державного земельного кадастру відомостей про функціональні зони (з 1 січня 2025 року або раніше за умови розробки та затвердження комплексного плану просторового розвитку території). Землекористувачі ділянок державної або комунальної власності, що належать до земель житлової та громадської забудови, земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення (за винятком земель природно-заповідного фонду), на яких розташовані їхні будівлі або споруди, отримають змогу безпосередньо звертатись до кадастрового реєстратора із заявою про зміну цільового призначення таких ділянок в межах визначеного виду функціонального призначення території без прийняття відповідних рішень органом виконавчої влади або місцевого самоврядування.

З метою забезпечення інтересів держави, територіальних громад, а також власників нерухомого майна відомості про межі територій, до складу яких входять земельні ділянки, необхідні для розміщення об'єктів, щодо яких відповідно до закону може здійснюватися примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, зазначаються у комплексних планах просторового розвитку території територіальних громад, генеральних планах населених пунктів, детальних планах території. Відомості про такі межі вносяться до Державного земельного кадастру.



Комплексний план просторового розвитку території на місцевому рівні буде розроблятися з урахуванням відомостей Державного земельного кадастру на актуалізованій картографічній основі у цифровій формі в державній системі координат у формі електронних документів, що містять базові і тематичні геопросторові дані. Комплексний план просторового розвитку територій буде включати наступні електронні документи в таких форматах: File Geodatabase (GDB), у якому міститься повний набір просторових даних та метаданих документації; eXtensible Markup Language (XML), у якому міститься набір відомостей, які відповідно до законодавства підлягають внесенню до Державного земельного кадастру, вимоги до змісту, структури і технічних характеристик якого встановлені Порядком ведення Державного земельного кадастру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 року № 1051 [3]; Adobe Portable Document Format (PDF), у яких містяться текстові, табличні та графічні матеріали документації. Пакети файлів будуть створюватися у форматі Lempel Ziv Welch (ZIP).

Створення електронного документа у вигляді пакета файлів завершується накладенням кваліфікованих електронних підписів та печаток архітектора, який має відповідний кваліфікаційний сертифікат, та сертифікованого інженера-землевпорядника.

Перші комплексні плани просторового розвитку території по Харківській області були розроблені та затверджені в установленому порядку на територію Пісочинської об'єднаної територіальної громади та Роганської об'єднаної територіальної громади.

### **Література**

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель : Закон України від 17 червня 2020 р. № 711-IX // Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 46.
3. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України №1051 від 17 жовтня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2022).

## **РОЗДІЛ V. МЕНЕДЖМЕНТ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*Борійчук О. О., Єщенко М. Г.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ З УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

Лідерство являється тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації і контролю, якщо немає ефективного керівництва і лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи благоприємних кінцевих результатів

Лідерство – являється тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації і контролю, якщо немає ефективного керівництва і лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи благоприємних кінцевих результатів.

У повсякденному житті використовуються терміни менеджмент, адміністрування (керівництво) і лідерство. Менеджмент найчастіше вживається стосовно до підприємницьких структур, а адміністрування (керівництво) – для характеристики управління в урядових органах, громадських і різного роду благодійних організаціях.

Що стосується керівництва і лідерства, то вони часто використовуються в літературі як синоніми. І все-таки між ними існують відмінності.

Керівництво ґрунтується переважно на формальних аспектах діяльності, тоді як лідерство – на неформальних. Тому воно спроможне у деякій мірі компенсувати формальне управління колективом, доповнюючи недостатній розвиток його окремих елементів.

Лідерство – це процес діяльності людини, яка веде групу до наміченої мети, сприяє формуванню групових цілей, виражаючи потреби і прагнення людей в організації [2, с. 223]. Нині лідерство як складний соціально-психологічний процес групового розвитку диференціюється за різними ознаками.

1. За змістом діяльності: лідер-натхненник, що пропонує програму поведінки; лідер-виконавець, що забезпечує виконання вже прийнятої програми; лідер, який одночасно є і натхненником, і організатором.

2. За характером діяльності: універсальний, що постійно проявляє свої якості лідера; ситуаційний – якості лідера проявляються лише в певних, специфічних ситуаціях.

3. За стилем лідерства: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Зокрема, Роберт Блейк і Джейн Мутон з Техаського університету запропонували управлінську «сітку» (решітку), яка є спробою проаналізувати стиль роботи, виходячи з припущення, що існує дві сфери турботи менеджерів: люди (вертикальна вісь сітки) і виробництво або горизонтальна вісь сітки (Рис. 1) [2, с. 228].

Під турботою про виробництво розуміється відношення керівника до широкого кола таких питань, як якість прийнятих рішень, якість процедур і управлінських процесів, плідність досліджень, якість штатного персоналу, ефективність його роботи тощо. Що стосується турботи про людей, то сюди входить ступінь особистої участі у процесі досягнення цілей, підтримання самопошани працівників, відповідальність, що більш ґрунтується на довірі, ніж на слухняності, підтримання нормальних умов праці і добрих міжособових стосунків.

З урахуванням такого тлумачення обох сфер турботи менеджера визначається доля часу, виділеного цим сферам. Сітка може використовуватися паралельно із психологічними тестами про плюси і мінуси менеджерів і пропонує дев'ять градацій на обох осях, де дев'ята є найвищою.

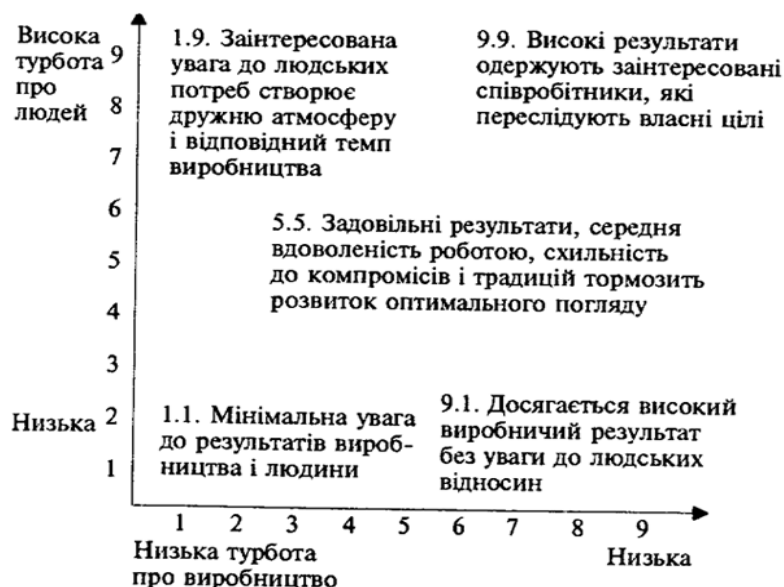


Рис. 1. Управлінська сітка Блейка-Мутона.

Тут можливі такі варіанти (перша цифра означає рівень турботи про виробництво):

менеджмент 1-1 – зубожілий менеджмент з низько-ефективним виконанням, приділяється незначна увага до виробництва, та і до людей;

менеджмент 1-9 – Блейк називає його «менеджментом кантри-клуба»; на роботу не звертається майже ніякої уваги, головне – гарні взаємозв'язки;

менеджмент 5-5 – являє собою середню позицію у менеджменті, із підтриманням рівноваги між потребами виробництва і людьми, але при цьому ніхто не використовує повністю свого потенціалу;

менеджмент 9-1 – цей стиль керівництва з високим рівнем турботи про виробництво і низьким рівнем турботи про людей відомий як «менеджмент задач». У даній ситуації працівники розглядаються як деяка спільність, подібно обладнанню, мало уваги надається думкам, почуттям працівників, їх потребам і прагненням;

менеджмент 9-9 – це менеджмент з високою ефективністю за рахунок взаємодії виробничих завдань і потреб людей, розуміння ними проблем при повній довірі до працюючих [2, с. 228].

Таким чином, залежно від ступеня відношення до людей і виробництва, лідер може опинитись у будь-якій точці сітки. При цьому забезпечується деяка гнучкість у лідерській поведінці, що визначається на основі діагнозу ситуації в людському колективі і на виробництві.

Проблеми лідерства є ключовими для досягнення організаційної ефективності. З одного боку лідерство розглядається як наявність певного набору якостей у людей, які висувають себе в лідери, з іншого, це процес несилового впливу в напрямку досягнення організацією своїх цілей. На мою думку лідерство перш за все пов'язано з особистісними якостями. Якщо людина володіє цими якостями, або вони закладені в неї з народження, вона зможе ефективно, а головне, не використовуючи формальну владу вести послідовників в правильному напрямку для досягнення спільних цілей.

### **Література**

1. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. Вид. 2-ге, без змін / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. Київ: КНЕУ, 2006. 398 с.
2. Виноградський М.Д. Управління персоналом: навч. посібн. / ред. М.Д. Виноградський. Київ: ЦУЛ, 2006. 504 с.
3. Балабанова Л.В. Управління персоналом: навч. посібн. / ред. Л.В. Балабанова. Київ: Професіонал, 2006. 512 с.
4. Долгальова О.В., Єщенко М.Г. Вдосконалення механізму управління людськими ресурсами. VIII Международная научно-практическая конференция

*Букій А. Д., Єщенко М. Г.  
Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Усі людські взаємодії є формою спілкування. У сучасних умовах організація нічого не може досягти без ефективного спілкування з керівництвом, співробітниками та різними зацікавленими сторонами, включаючи клієнтів і постачальників. Організація досягає величезного приросту в своїй продуктивності, коли вона опановує мистецтво спілкування. Людина практично не може зробити все самостійно. Їй потрібен засіб, який допоможе обговорювати різні ідеї та оцінювати плюси і мінуси запропонованих стратегій з оточуючими. Тут виступає роль комунікації.

Управлінська комунікація – це функція, яка допомагає менеджерам спілкуватися один з одним, а також із співробітниками всередині організації. Менеджерська комунікація сприяє плавному обміну інформацією між менеджерами, які працюють над спільною метою. Для ефективної комунікації повідомлення має бути чітким і добре зрозумілим.

Управлінське спілкування буває двох видів:

- Міжособистісне спілкування – міжособистісне спілкування зазвичай відбувається між двома або більше людьми на робочому місці.
- Організаційна комунікація – комунікація, що відбувається на всіх рівнях організації.

Успішний керівник – це той, хто ефективно спілкується зі своїми підлеглими. Менеджерам дуже важливо чітко висловлювати свої погляди, щоб члени команди розуміли, чого саме від них очікують.

Функція керівника як споживача, генератора і передавача інформації ґрунтується на широких комунікативних зв'язках його із зовнішнім і внутрішнім середовищем. Завдяки цим зв'язкам він приймає інформацію від її розповсюджувачів, експертів та підлеглих і сам є джерелом інформації для зовнішніх організацій і власного персоналу.

Мета комунікації в організації включає досягнення скоординованих дій, вираження почуттів і емоцій, обмін інформацією щодо організаційних

цілей, завдань, результатів зусиль і прийняття рішень, досягнення ефективного контролю, заохочувати участь працівників у прийнятті рішень і створювати гарний суспільний імідж і репутацію організації.

Всі комунікації підприємства можна поділити на дві основні групи: зовнішні і внутрішні. Зовнішні комунікації відбуваються між підприємством і її середовищем – засобами масової інформації, споживачами, постачальниками, іншими контрагентами, органами державного регулювання, політичними та іншими групами, а внутрішні між рівнями управління та підрозділами – вони виникають у вигляді повідомлень, обговорень, телефонних переговорів [1, с. 3].

Організаційна комунікація буває двох видів:

- Офіційне спілкування

Спілкування, яке слідує за ієрархією на робочому місці, називається офіційним спілкуванням. Співробітники офіційно спілкуються один з одним, щоб виконати роботу в бажані терміни.

- Неформальне спілкування

Співробітники також спілкуються один з одним, щоб знати, що відбувається навколо. Такий вид спілкування називається неформальним спілкуванням і не має нічого спільного з позначенням осіб, рівня в ієрархії тощо.

Комунікації поділяють на: пізнавальну (розширення інформаційної бази співрозмовника); переконливу (виклик певних відчуттів у партнера, формування в нього ціннісних орієнтирів); експресивну (спонукання співбесідника до необхідних дій); сугестивну (вплив на індивіда з метою зміни його поведінки й відношення до ситуації); ритуальну (підтримка традицій організації) [2, с. 3].

Вище згаданий розподіл сприяє: Визначення деталей доречного використання інструментів спілкування для отримання передбачуваних результатів, пошук можливостей більш ефективної підготовки взаємодії, розробка алгоритмів мовленнєвої та невербальної поведінки за певних організаційних умов з урахуванням особистісних особливостей співучасників.

Комунікація – це процес, і це вказує на те, що немає ні чіткого початку, ні кінця комунікації. Під процесом мається на увазі, що комунікація є серією взаємодій, які змінюються з часом і викликають зміни в тих, хто бере участь у взаємодії. Ефективна комунікація може покращити організаційні результати. Це впливає на сприйняття та думки про працівників, групи та зовнішніх зацікавлених сторін. Як управлінський інструмент комунікація потрібна для обміну інформацією з членами, для

координації організаційної діяльності, для зменшення непотрібного управлінського тягаря, що в кінцевому підсумку покращує ефективність організації.

Спілкування є засобом здійснення змін. Це основний напрямок для організаційного зростання. В організації існує потреба у взаємодії та розумінні відносин між керівництвом і співробітниками, що сприяє підвищенню продуктивності всіх сторін, залучених до комунікаційного процесу чи ланцюжка. Комунікація як засіб досягнення мети, або як складова та самоціль. Це процес передачі інформації від однієї особи до іншої, а отже, це критичний фактор у спрямуванні та мобілізації працівників на досягнення організаційних цілей або завдань. Створюючи розуміння, це покращує співпрацю та сприяє ефективній роботі.

Враховуючи, що без ефективного менеджменту система комунікацій не може ефективно функціонувати, для формування якісної системи комунікацій керівникам і менеджерам підприємства необхідно вдосконалювати механізм управління на основі чітких цілей та формування комунікаційного менеджменту. Для удосконалення комунікації у процесі управління на підприємстві потрібно чітко визначати потребу в інформації кожного структурного підрозділу й кожного робочого місця, регулювати інформаційні потоки відповідно до вирішуваних завдань, повинна відбуватися взаємодія керівників і підлеглих; організація ефективної системи зворотного зв'язку; впровадження системи збирання пропозицій; інформаційні повідомлення адміністрації підприємства; використання сучасних інформаційних технологій [3, с. 7].

Керівники вищої ланки повинні продовжувати організовувати управлінську діяльність: вдосконалювати планування масових організаційних заходів, нарад, нарад, зустрічей з підлеглими та іншими керівниками [3, с. 7].

Здатність добре спілкуватися, як усно, так і письмово, є важливою управлінською навичкою та основою ефективного лідерства. За допомогою спілкування люди обмінюються один з одним інформацією та впливають на ставлення, поведінку та розуміння один одного. Спілкування дозволяє менеджерам встановлювати та підтримувати міжособистісні стосунки, слухати інших та іншим чином отримувати інформацію, необхідну для створення надихаючого робочого місця. Жоден керівник не може впоратися з конфліктами, успішно вести переговори та досягти успіху в лідерстві, не будучи хорошим комунікатором.

## Література

1. Бабчинська О. І. Комунікаційний процес в управлінні: основні положення. Ефективна економіка. 2018. № 9. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6539>
2. Германюк Н. В. Роль комунікацій в управлінні організаційним процесом. Ефективна економіка. 2021. № 10. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9408>
3. «Економіка. Менеджмент. Бізнес» №3 (17), 2016 – URL: <http://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/752>

**Грицук В. Ю.**

*Харківський національний автомобільно-дорожній університет,  
м. Харків, Україна*

**Вольська О. М.**

*Херсонська державна морська академія,  
м. Одеса, Україна*

## ПОНЯТІЙНИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ НА СТРАТЕГІЧНОМУ ТА ОПЕРАТИВНОМУ РІВНЯХ

В роботі [1] зазначено, що «функціонування підприємства у сучасних умовах відбувається як процес безупинного впровадження змін та максимізації корисних наслідків і ефективності від їх реалізації. Саме тому управління підприємством це, по суті – управління змінами різного роду, рівня, природи, масштабності тощо. Система менеджменту підприємства в таких умовах потребує напрацювання наукових основ забезпечення управління змінами у всіх сферах, а особливо у сфері стратегічного менеджменту, покликаною забезпечити довгострокову прибутковість підприємства і його конкурентоспроможність шляхом ефективного розподілу наявних ресурсів та реалізації місії. Першочерговими завданнями при цьому стають завдання уточнення та наукового обґрунтування теоретико-методичних засад реалізації стратегічних змін, змісту процесів управління стратегічними змінами та їх класифікації для уточнення змістового наповнення процесу реалізації стратегічних змін в умовах конкретних підприємств».

Згідно визначенню в ISO 9000:2015 [2] «Ефективність (efficiency) – це співвідношення між досягненим результатом і використаними ресурсами», а «Результативність (effectiveness) – це ступінь реалізації запланованих робіт і досягнення запланованих результатів.»



Автори роботи [3] роблять ґрунтовний аналіз понятійного базису цих понять і роблять висновки, про те що:

- Для організацій, зайнятих в інноваційній сфері виникає необхідність розвести категорії «результативність» та «ефективність». Кожне з них має самостійне значення, однаково важливе для проведення оцінки діяльності підприємства, і не може замінити інше поняття.

- В умовах формування ринкових відносин, коли результати роботи одних суб'єктів ринку залежать від чіткості й злагодженості роботи інших суб'єктів, проблема ефективності стає визначальною.

- Запорука успіху діяльності будь-якого підприємства криється в постійному підвищенні ефективності та результативності виробництва, систематичному аналізі виробничої діяльності, розробці та впровадженні заходів націлених на підвищенні ефективності та результативності виробництва.

Автори [4], ґрунтуючись на проекті Плану заходів на 2019-2021 роки з реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року відмічають, що досягти високого рівня конкурентоспроможної та ефективної транспортної стратегії є можливим через:

- удосконалення системи збору, аналізу та використання статистичних даних є можливим завдяки приведенню транспортної статистики до законодавства Європейського Союзу та постійній публікації даних про фінансовий стан та ризики підприємств транспортної галузі це дозволить упорядкувати збір даних у галузі транспорту шляхом їх систематизації та централізації;

- забезпечення розвитку транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС є можливим через впровадження стандартів ІКАО та Всесвітньої митної організації в частині розробки нормативно-правового акта «Системи рамкових стандартів із забезпечення безпеки та сприяння глобальній торгівлі» (SAFE), це дозволить удосконалити логістичний ланцюг вантажів;

- удосконалення нормативно-правової бази розвитку інтермодальних, мультимодальних перевезень, транспортної логістики є можливим внаслідок розроблення підзаконних нормативних актів щодо розвитку інтермодальних, мультимодальних перевезень;

- забезпечення коротко-, середньо- та довгострокового планування розвитку автомобільних шляхів є можливим через виконання Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування державного значення на 2018-2022 роки, яка затверджена

постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2018 №382, це дозволить чітко планувати відновлення та розвиток мережі автомобільних доріг;

- визначення ключових показників ефективності управління дорожнім господарством та системи моніторингу їх виконання є можливим завдяки визначення рівня комфортності руху користувачів шляхом моніторингу транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг, це дозволить знизити рівень аварійності на автомобільних дорогах;

- поступову лібералізація міжнародних автомобільних вантажних перевезень є можливим через переговори з іноземними країнами, щодо внесення змін до двосторонніх угод між Україною та іноземними державами, у частині лібералізації міжнародних автомобільних вантажних перевезень це дозволить створити прозоре конкурентне середовище на ринку міжнародних автомобільних вантажних перевезень та підвищити конкурентоспроможність українських автоперевізників на європейському ринку.

У відношенні транспортних систем можна сформулювати ієрархію міських систем управління:

Перший рівень утворений окремими транспортними вузлами. У найпростішому випадку транспортним вузлом є світлофор на перехресті так само, як і закритий паркувальний майданчик, локальні попереджувальні пристрої, що обмежують швидкість транспортного потоку, система управління рухом у тунелі тощо. Локальна система управління з такою концепцією має певні функціональні зв'язки й інформаційний зміст щодо інших транспортних вузлів або до центру, який є вище.

Другий рівень – Транспортна система в міській агломерації утворена транспортними вузлами, які створюють щодо закриті топологічні комплекси, утворені завжди технологіями однакового типу. Топологічним комплексом є, наприклад, пристрої керування транспортними потоками в певному виділеному районі міста, де між пристроями управління є взаємні зв'язки. З точки зору власних процедур управління, на даному рівні в найпростішому випадку використовується тимчасове управління знаходяться в області світлофорних об'єктів, яке однак не реагує на миттєве стан транспортного потоку.

Третій рівень – Транспортний комплекс є найвищим ступенем ієрархії управління. Зазвичай він містить кілька областей. На третьому рівні інтегровані окремі обласні пункти управління (світлофорними об'єктами, тунелями, паркувальними системами тощо). На даному рівні використовуються й системи управління в разі наявності транспортних заторів або надзвичайних ситуацій, а також стежать телевізійні системи.

Зазвичай системи працюють в автоматичному режимі з можливістю ручного втручання диспетчера.

Основний принцип методів управління завжди ґрунтується на:

1. Моделі транспортного потоку, використанні даних за минулі роки або наявних даних.

2. Алгоритмі оптимізації заданих параметрів, якими є тривалість зеленого сигналу, тривалість циклу, зрушення (часове зрушення між сусідніми світлофорними об'єктами) тощо.

Також управління можливе в режимі поточного часу (онлайн).

Центральна система управління в режимі онлайн (SCOOT, SCATS), у разі якої транспортний пристрій управління має свій обмежений інтелект, і центральна система для нього визначає тривалість циклу, точки зупину й послідовність фаз.

Це означає деградацію пристрою управління, який стає простою системою перемикачів й контролю. Транспортний пристрій управління працює в секундній сітці з окремими ТЗ, і система, що стоїть вище, йому задає загальні параметри, як, наприклад, тривалість циклу, максимальні значення тривалості зелених сигналів і часове зрушення.

Типовим прикладом представника категорії децентралізованого адаптивного управління в режимі онлайн є програма MOTION, яка має три функціональні рівні управління:

1. Стратегічний рівень – через кожні 10-15 хв. модифікується тривалість циклу, розподіл зелених сигналів, основна послідовність фаз і параметри координування (часове зрушення). Параметри управління адаптовані до нових транспортних умов.

2. Тактичний рівень – через кожні 60-90 секунд змінюється локальна послідовність фаз, наприклад, для надання переваги проїзду міському пасажирському громадському транспорту.

3. Оперативний рівень – реакція на кожний ТЗ на локальному рівні (кожної секунди) збільшення / зменшення тривалості зеленого сигналу.

## **Література**

1. Приймак Н. С. Управління стратегічними змінами на підприємствах: теорія та практика. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2020. 543 с.

2. ДСТУ 9000:2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів». Київ, ДП «УкрНДНЦ», 2016.

3. Момот О. І., Демченко А. О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. – Економічний вісник Донбасу. №3, 2013. С. 207-210.

4. Вольська О.М., Храпкіна В.В., Грицук І.В., Матейчик В.П., Симоненко Р.В., Володарець М.В. Сучасні тенденції розвитку автотранспортної галузі України / О.М. Вольська, В.В. Храпкіна, І.В. Грицук, В.П. Матейчик, Р.В. Симоненко, М.В. Володарець. Мелітополь, 2019. 144 с.

*Єщенко М. Г.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА**

Насамперед необхідно відзначити, що для правильної, раціональної й ефективної організації праці, менеджер незалежно від організації, у якій він працює, повинен мати відповідні психологічні та професійні навички, відповідати визначеним кваліфікаційним вимогам.

У роботі керівника багато привабливих сторін: вона надає великі можливості для розвитку особистості, надає людині гідність, є захоплюючою та цікавою. Менеджеру доводиться часто вирішувати найскладніші завдання в умовах критичних ситуацій і невизначених перспектив.

У минулому на посаду менеджерів намагалися підібрати людей із яскраво вираженими диктаторськими замашками, оскільки робітники були здебільшого покірною, малоосвіченою, безликою масою і найкращим засобом поводження з ними вважався примус.

З розумінням того, що робітників потрібно не примушувати до праці, а заохочувати, змінилися і вимоги до керуючих. Головною їхньою гідністю стала здібність відігравати роль глави сім'ї, який по-батьківськи ставиться до підлеглого, діючи по формулі: «твердість, але справедливість».

Все це, безумовно, допомогло зняти численні проблеми і насамперед антагонізм між робітниками і менеджерами.

Кризові ситуації усе більше і більше стрясають західну економіку, вимагаючи від керуючих нових якостей. Просто зійтись з людьми було недостатньо – взаємодію потрібно було забезпечити надійною матеріальною базою, яку створював надійний безперебійний збут товарів. Це вимагало від менеджера ще і маклерських здібностей.

І нарешті, сьогодні фірми вирости настільки, що одноособове управління ними стало практично неможливим. Крім того, у керівників додалося і багато зовнішніх функцій, у тому числі взаємодія з партнерами,

профспілкою, державними і політичними діячами. Кожним напрямком займався самостійний керуючий, тому глава корпорації ставав менеджером-організатором, основний обов'язок якого – координувати діяльність групи менеджерів.

Виконуючи цей обов'язок, сучасний менеджер виступає в декількох психологічно обумовлених іпостасях.

По-перше, це – керуючий, наділений владою, що керує великим колективом людей.

По-друге, це – лідер, спроможний вести за собою підлеглих, використовуючи свій авторитет, високий професіоналізм, позитивні емоції.

По-третє, це – дипломат, що встановлює контакти з партнерами і владою, що успішно переборює внутрішні і зовнішні конфлікти.

По-четверте, це – вихователь, що володіє високими моральними якостями, спроможний створити колектив і направляючий його розвиток у потрібне річище.

По-п'яте, це – новатор, що розуміє роль науки в сучасних умовах, що вміє оцінити і без зволікання впровадити у виробництво той або інший винахід або раціоналізаторську пропозицію.

По-шосте, це – просто людина, що володіє високими знаннями і здібностями, рівнем культури, чесністю, рішучістю характеру й у той же час розважливістю, спроможна бути у усіх відношеннях зразком для навколишніх.

Менеджери повинні мати спеціальні психологічні знання і володіти здібністю використовувати їх у повсякденній роботі управління організацією. Здібності до керівництва обумовлені наявністю таких розумних особистих цінностей і чітких особистих цілей, як: здатність управляти самим собою, уміння навчати і розвивати підлеглих, формувати ефективні робітничі групи.

Професія менеджера потребує також відповідних особистих якостей. Менеджеру необхідно мати:

- спрагу знань, професіоналізм, новаторство і творчий підхід до роботи;
- завзятість, впевненість у собі і відданість справі;
- нестандартне мислення, винахідливість, ініціативність і здатність генерувати ідеї;
- психологічні здібності впливати на людей;
- комунікабельність і почуття успіху;
- емоційну врівноваженість і стійкість проти стресу; відкритість, гнучкість і легку гібкість до змін, що відбуваються тощо.

Неповне використання трудового потенціалу менеджерів є негативною тенденцією, внаслідок якої сповільнюється процес оновлення робочої сили і ротація кадрів. Розтрата трудового потенціалу сьогодні - це втрата якості робочої сили завтра. Внаслідок цих причин виникає необхідність звертання особливої уваги вивченню і оцінці ділових якостей менеджерів.

У науковій літературі приводиться докладний виклад організаційних аспектів менеджменту (Т. Ю. Базаров, В. Р. Веснін, О. С. Віханський, Г. Десслер, В. А. Дятлов, Р. Л. Крічевський, І. А. Ладанов, М. Меськон, і ін.) але проблема обліку ділових якостей в процесі управління в сучасних ринкових умовах залишається насувною.

Наш бурхливий час, коли економіка набирає обертів, вимагає енергійних і багатогранних професій. До таких належить одна з найбільш високооплачуваних та складних спеціальностей – менеджер. Дана професія бере свій початок від науки, яка вивчає мистецтво управління – менеджмент.

Мері Паркер Фоллет писала, що менеджмент – це мистецтво добиватися успіху через керівництво людьми.

Успіх організації ми пов'язуємо з ім'ям та діяльністю менеджерів. Вони формують цілі організації, забезпечують її ресурсами, планують і здійснюють контроль, приймають рішення й організовують діяльність. Особистість менеджера – це головний фактор забезпечення ефективного розвитку фірми.

Стосовно особистості менеджера мова йде про розкриття його психофізіологічного, морально-професійного потенціалу. Основним принципом розвитку особистості менеджера є такий його розвиток, коли при засвоєнні соціального, морального, професійного досвіду і умов здійснюється перехід від абстрактної можливості володіти соціальним, моральним, професійним статусом, функціями, якостями в реальну можливість і перетворення останньої в дійсність як результат, сукупність всіх реалізованих можливостей, що надані менеджеру. Звідси зміст і основні об'єктивні тенденції розвитку особистості менеджера – виникнення можливості і її розгортання в дійсність – проявляються в діалектиці утвердження і самоутвердження особистості як суб'єкта життєдіяльності.

У цілому розвиток особистості менеджера розуміється як цілісна система, як багатосторонній, багатофакторний, соціально і психологічно детермінований багаторівневий процес, в ході якого на основі постійно виникаючих суперечностей здійснюється становлення особистості, формується її пізнавальна, моральна активність.

Серед морально-психологічних якостей найбільш важливими є високі життєві ідеали, чесність і правдивість, справедливість і об'єктивність, воля і мужність, розвинуте почуття обов'язку і відповідальності, інтелігентність і толерантність тощо. Важливою рисою для керівника є тактовність у взаємовідносинах з вищестоящими керівниками, колегами по роботі і, що особливо важливо, з підлеглими. Керівник повинен постійно демонструвати емоційну стриманість, ввічливість і безмежну терпеливість. Ні за яких обставин керівник не може адекватно відреагувати на грубощі підлеглих та інші нетактовні дії.

У керівника повинна бути розвинута комунікативна здібність, яка знаходить свій прояв у налагодженні сприятливих взаємовідносин між працюючими, що забезпечує успішну колективну діяльність та знаходження в ній свого місця кожним учасником трудового процесу. Якщо ж комунікативні здібності індивіда співпадають із здібностями до лідерства, то це є передумовою формування успішного менеджера.

Умовою ефективної діяльності керівника є добре розвинуте стратегічне мислення, уміння заглянути на багато років вперед. Постійне копання лише у сьогоденні веде до втрати перспективи, помітно знецінює роботу будь-якого керівника. Вести за правильним курсом підприємство в морі сучасної економіки може керівник, який пильно дивиться вперед, вивіряючи курс на зміни зовнішнього середовища, кон'юнктури ринку, політики держави.

Отже, службова діяльність керівника завжди має виховну спрямованість, йому повинні бути властиві певні педагогічні якості: уміння здійснювати навчання підлеглих, розвивати у них потрібні професійні навички; організовувати загальнокультурне, естетичне і фізичне виховання молодих працівників; чітко та логічно формулювати розпорядження, аргументувати свої погляди.

### Література

1. Данюк В. М. Організація праці менеджера : Навч.посібник / В. М. Данюк. Київ : КНЕУ, 2006. 276 с.
2. Дмитренко, Г. А. та ін. Мотивация и оценка персонала: Учеб. Пособие. Київ: МАУП, 2002. 248 с. URL: [https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/library/pidruchniki/upravlinnya-personalom/motivaciya\\_i\\_ocenka\\_personala.html](https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/library/pidruchniki/upravlinnya-personalom/motivaciya_i_ocenka_personala.html)
3. Долгальова О. В., Єщенко М. Г. Самоменеджмент. Навч. Пос. Краматорськ: ДонНАБА, 2020. (Затверджено рішенням Вченої ради протокол № 59 від 29.10.2020 р.). 112 с.
4. Єщенко М. Г. Планування ділової кар'єри менеджера в сучасних умовах. *Галицький економічний вісник. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Серія «Менеджмент»*. Вип. 1 (68), 2021. С. 112–118.

## **DIVERSITY MANAGMENT: ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ВРАЗЛИВИХ НА РІЗНОМАНІТТЯ**

### **Управління різноманіттям - виклик для сучасних менеджерів**

З огляду на проблеми, з якими стикаються сучасні організації<sup>1</sup>, управління різноманіттям стає викликом для менеджерів – починаючи від усвідомлення її існування, її важливості до планування ефективного управління нею. Це вимагає належного розуміння сутності різноманітності та соціальної інтеграції. Різноманіття є багатовимірною концепцією, і її слід розглядати як реальність, а не як проблему. Різноманітність це: етнічність, релігія, гендер, вік, фізичні та розумові здібності, рівень освіти, мова, структура сім'ї, географічне розташування, стиль і цінності, ідеологія, тобто видимі та невидимі аспекти ідентичності. Різноманіття слід розуміти як усвідомлення, прийняття та позитивна оцінка відмінностей між людьми.

Політика різноманіття демонструє відмінності та подібності між людьми, створює середовища, що цінують і поважають ці відмінності та вміють використовувати їх задля організаційної й суспільної користі. Такий підхід до різноманіття – тобто визнання переваг різноманіття – є мірилом якості управління [2].

Організації використовують різноманіття, щоб стати більш креативними та відкритими на зміни. Багато наукових досліджень [2] вказує на те, що в XXI столітті **успіх** будь-якої **організації** — незалежно від її розміру чи галузі – залежатиме від того, *чи?* та *як?* організація буде вміти керувати різноманіттям. Досягнуть успіху організації, які зрозуміють, що управління різноманіттям має стати їх бізнес-стратегією.

**Переваги різноманітного середовища праці** це: кращі фінансові результати та більш інноваційні методи вирішення проблем; застосування

---

<sup>1</sup> **Демографічні зміни** (зростання населення, збільшення соціальної мобільності, старіння суспільства, значні зміни у віковій структурі); **глобалізація ринків** або функціонування компаній у різних країнах; **культурна еволюція, розвиток технологій**, розвиток інформаційного суспільства та **правові питання**, пов'язані з політикою рівних можливостей, антидискримінаційним законодавством, сприяють тому, що робоче середовище все більш стає різноманітним; все більше компаній та установ розглядають управління різноманіттям (*diversity management*) як один із необхідних елементів своєї кадрової політики та стратегії розвитку.



індивідуального підходу; ефективне утримання співробітників (зменшуючи дефіцит персоналу та зменшуючи коливання); підвищення привабливості компанії, продуктів, послуг для клієнтів та різних зовнішніх партнерів; будування безпечного, відкритого та різноманітного середовища, котре якнайкраще відповідає потребам персоналу, партнерів бізнесових, клієнтів. Але – **пріоритезація різноманіття також є викликом для організації**. Конфлікти та витрати, які несе організація через впровадження політики рівності, гнучких форм управління, спеціалізованого навчання чи інтеграційних проектів для усіх зацікавлених сторін, впровадження антидискримінаційних заходів, неминучі. Різнорманітність робочого середовища впливає на культуру даної організації та тягне за собою необхідність адаптації методів управління до вимог культурного розмаїття, що у свою чергу, **вимагає специфічних багатокультурних компетенцій серед менеджерів<sup>2</sup>**, на що слід звернути особливу увагу в програмах освіти сучасних менеджерів, чутливих до різноманітності.

### **Від компенсаційних заходів до управління різноманіттям**

Розвиток концепції управління різноманіттям (*diversity management*) став відповіддю на вимоги, висунуті рухами боротьби за свої права та рівні можливості в середині XX століття в Сполучених Штатах Америки. Ідея рівності була одночасна з реальною нерівністю: яка стосувалась рабів, робітників, жінок і різних культурних меншин. Була відповіддю на не рівні можливості. Підхід до рівності та різноманітності розвинувся за останні 50-60 років: від компенсаційних заходів (1960-і та 1970-ті роки), попри визнання відмінностей (1980-ті), до управління різноманіттям та «життям» різноманіттям (сьогодні). У більш широкому масштабі концепція *diversity management* в організаціях з'явилася лише наприкінці XX століття і набула нового змісту – як **визнання економічних та позаекономічних<sup>3</sup> переваг** ефективного управління різноманіттям серед все більш різноманітного середовища.

У 90-х роках XX століття також було розпочато включення питань управління різноманіттям до освіти, досліджень і практики у світі. Ці питання набули популярності як новий підхід до менеджменту не тільки в США, а й у Європі. Почало поширюватися на решту світу: Австралію, Канаду, Нову Зеландію, країни Європи та Скандинавії.

---

<sup>2</sup> Здатність керувати різними співробітниками з точки зору, віку, етнічної приналежності та статі стає звичайною практикою в глобальних компаніях. Див. А. Poczowski (red.), Zarządzanie zasobami ludzkimi na rynkach międzynarodowych, Wolters Kluwer business, Warszawa 2015

<sup>3</sup> Наприклад, інтеграція, лояльність, спільна відповідальність.

У Польщі зміни в управлінні різноманіттям відбуваються відносно повільніше. Організації помічають феномен різноманітності людських ресурсів і усвідомлюють необхідність впровадження рішень щодо рівності та різноманітності, а дії вжиті в деяких фірмах у Польщі є результатом не лише необхідності адаптації внутрішніх нормативних актів до положень Трудового кодексу. Починають з'являтися планування та застосування рішень, заснованих на довгостроковому мисленні, що дозволяє побачити переваги кадрової політики, яка враховує управління різноманіттям [1].

Управління різноманіттям не полягає в тому, щоб надати перевагу або рівне можливості окремим членам групи, йдеться про щось більше – усвідомлення того, що **різноманіття** у найширшому сенсі **покращує якість всієї організації**. Управління різноманіттям завжди має ширшу сферу дії, ніж політика рівних можливостей, яка є спрямована на недопущення дискримінації і протидії їй. Це більш цілісний підхід, спрямований на покращення організаційної культури. Це не лише зосередження на жінках чи меншинах, це урахування під час формування політики фірми, надання послуг, планування співпраці, розширення ринків та діяльності різноманіття суспільства, різних можливостей самоідентифікації, врахування потреб повної та різноманітної групи працівників, прагнучи створити середовище, яке природно функціонує в цьому різноманітті, що дає більше шансів для розвитку й додаткових можливостей.

Політика рівних можливостей починається за межами організації: закріплюється законодавством, зосереджена на протидії дискримінації; тоді як управління різноманіттям відбувається зсередини організації, як ініціатива включення (інтеграції) різноманіття в організаційну культуру та усвідомлення потенціалу індивідуальних відмінностей та їх вмілого використання.

### **Виявлення «білих плям» у сфері досліджень та аналізів *diversity management***

Протягом приблизно 40 років у світі прибуває все більше публікацій на тему політики *diversity management*, її впливу на успіх організації та способи її реалізації. Проте дослідження з цього питання видаються недостатніми і несистематичними. Навіть об'ємні дослідження не можуть чітко визначити відповідні вимірювання та заходи. Управління різноманіттям в польській науці присутнє лише кілька років. Ельвіра Гросс-Голацька [1], аналізуючи розвиток політики управління

різноманіттям в Польщі (і за кордоном), виявила значні недоліки в області досліджень та аналізів з цього питання.

Питання з управління різноманіттям (поки що) не були предметом конкретних і численних досліджень (також у Польщі). Не вистачає достовірних знань, аналізів і висновків щодо реалізації концепції політики управління різноманіттям в організації. Висновки з часткових досліджень «розкидані» по публікаціях чи інформаційних матеріалах – це питання не надто популяризується серед керівників і співробітників – тому використовуються обмежено. Крім того, **тема обтяжена численними методичними та пізнавальними проблемами**. Виникає питання, як міряти переваги, пов'язані з реалізацією концепції управління різноманіттям, як контролювати та аналізувати різноманітність в організації? Крім того, обсяг кількісних даних мізерний, а чутливість тих даних часто перешкоджає розповсюдженню деяких досліджень або обмежує доступ до даних, необхідних для аналізу (конфіденційність даних). Це лише деякі з дилем у вимірюванні різноманіття в організації.

Доступні дослідження показують, що **підготовка співробітників до роботи в багатокультурному середовищі не є пріоритетом в управлінні людськими ресурсами**. Про це свідчить низький відсоток компаній, які мають офіційні процедури з цього приводу. Це в певному сенсі **орієнтир і виклик для освітніх програм, у т.ч. майбутніх управлінських кадрів**. Компетенції, пов'язані з розумінням різноманітності та мультикультурності, етичними зобов'язаннями, розумінням культур і звичаїв інших країн; дискримінацією та управлінням різноманіттям в організації повинні мати вирішальне значення в процесі навчання майбутніх управлінських кадрів.

Польські емпіричні дослідження [2; 3; 4] можна звести до кількох основних висновків:

\* Реалізація управління різноманіттям в польських підприємствах є досить низькою, але респонденти бачать таку потребу. Вони також бачать переваги впровадження управління різноманіттям, але також усвідомлюють недостатність знань і практики у сфері впровадження, моніторингу та аналізу різноманітності в організації.

\* Управління різноманіттям є частиною пошуку нових, більш ефективних інструментів для подолання невизначеності середовища та швидкості змін, однак ефективне використання управління різноманіттям вимагає: більших компетенцій від керівництва (на різних рівнях організаційної структури) ніж раніше; залучення всіх співробітників (незалежно від їхнього становища в організаційній структурі) – це

інклюзивна стратегія, яка охоплює не тільки внутрішнє середовище компанії, а й зовнішнє середовище; стратегії для всієї організації, а не лише окремих аспектів (як набір та відбір кандидатів до праці). Важливим питанням для ефективної реалізації концепції управління різноманітністю в організації є сенсифікація та залучення керівництва на всіх рівнях до питань різноманітності в організації, що не є очевидною практикою. Керівний персонал повинен бути належним чином підготовлений до впровадження політики управління різноманітністю – натомість часто ця підготовка у сфері впровадження управління різноманітністю (переконання щодо ідеї, приклади добрих практик) відсутня.

Польські підприємства (частіше великі або з іноземним капіталом) здійснюють численні заходи, спрямовані на вирівнювання можливостей, підвищення конкурентоспроможності, вміле управління талантами, кращого досягнення цілей, але лише деякі з них вирішили реалізувати концепцію *diversity management*. Тому питання моніторингу даних щодо політики різноманітності в організаціях у Польщі все ще належать до винятків та **не є систематичною та системною діяльністю**. Здатність досліджень та аналізу у сфері людських ресурсів – це «біла пляма» в організаціях і водночас велике майбутнє, оскільки це набір компетенцій необхідних для ефективного управління людськими ресурсами та лідерства, що дозволяє створити конкурентну перевагу завдяки кращому розумінню всіх аспектів співробітників і використанню потенціалу різноманітності.

Підводячи підсумок, на думку наукових авторитетів, як М. Армстронг, М. Цесіельський, В. Чакон, С. Судол, менеджмент сприяє певним моделям мислення та сприйняття, які необхідні організаціям і працівникам, особливо менеджерам, здатним швидко та ефективно реагувати на зміни. Сучасні організації повинні вміти швидко пристосовуватися до змін політичного, соціального, ділового клімату і кон'юнктури, а їх керівники та працівники повинні добре розуміти, наскільки це важливо для збереження позицій і розвитку фірми. Тому так важливе є включення в процес навчання менеджерів проблеми взаємозалежності та різноманітності сучасного світу, ширше – пов'язаних з *diversity management*.

### Література

1. Firma = różnorodność, zeszyt 2, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2009, s. 10-14.
2. Gross-Gołacka E., 2018, Zarządzanie różnorodnością. W kierunku zróżnicowanych zasobów ludzkich w organizacji. Warszawa.

3. Lisowska E., Sznajder A., 2013, Zarządzanie różnorodnością w miejscu pracy. Raport z I edycji Barometru Różnorodności. PKPP Lewiatan, Warszawa.
4. Lisowska E., Sznajder A., 2014, Zarządzanie różnorodnością w miejscu pracy. Raport z II edycji Barometru Różnorodności. PKPP Lewiatan, Warszawa.
5. Pochtowski A., (red.): Zarządzanie zasobami ludzkimi na rynkach międzynarodowych, Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
6. Sułkowski Ł., 2002, Kulturowa zmienność organizacji, Warszawa.

*Кисловська О. А., Єщенко М. Г.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **КАДРОВА ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Кадрова політика – сукупність принципів, методів і форм організаційного механізму формування, відтворення, розвитку і використання кадрів, створення оптимальних умов праці, їх мотивації та стимулювання.

Основною метою кадрової політики є швидке забезпечення оптимального балансу кадрових процесів, утримання та розвитку персоналу відповідно до потреб фірми, вимог чинного законодавства та стану ринку праці.

Кадрова політика реалізує цілі і завдання управління персоналом, тому вважається ядром системи управління персоналу. Вона формується керівництвом організації і реалізується колективом обслуговування в процесі виконання його працівниками своїх функцій. Це відображено в правилах внутрішнього розпорядку підприємства та в колективному договорі.

Завданнями кадрової політики на підприємстві є:

- своєчасне забезпечення організації кадрами певної якості та кількості відповідно до стратегії розвитку;
- створення умов для реалізації прав і обов'язків громадян, передбачених законодавством про працю;
- раціональне використання персоналу;
- підвищення престижу організації;
- вивчення морального клімату всередині фірми;
- аналіз перспектив розвитку кадрового потенціалу певного регіону;
- формування та забезпечення ефективної діяльності підприємства.

Вихідними документами для формування кадрової політики є:

- загальна декларація прав людини;

- Конституція;
- Цивільний кодекс;
- Кодекс законів про працю.

Механізм реалізації кадрової політики – це система планів, норм і стандартів, організаційних, адміністративних і соціальних заходів, спрямованих на вирішення кадрових проблем і задоволення потреб організації у кадрах [1].

У нових економічних умовах вона повинна бути спрямована на формування такої системи роботи з персоналом, яка спрямована на отримання не тільки економічного, а й соціального ефекту шляхом дотримання вимог чинного законодавства, нормативно-правових актів і державних рішень.

Отже, принципами кадрової політики є:

- демократизація управління, від якої залежить готовність до співробітництва;
- розуміння особистості та її потреб;
- справедливість, повага рівності та узгодженості.

Кадрова політика визначає цілі, пов'язані зі зв'язками компанії із зовнішнім світом, ринком праці, державними установами, а також цілі, пов'язані зі ставленням компанії до свого персоналу, участі в управлінні, стилем управління, професійною кваліфікацією та просуванням по службі, системи освіти, соціальні питання тощо. Кадрова політика здійснюється за допомогою систем стратегічного та оперативного управління.

Це має на меті збільшити здатність компанії реагувати на майбутні технології та вимоги ринку. Основними якостями кадрової політики підприємства є її зв'язок зі стратегією; орієнтація на довгострокове планування; важливість ролі персоналу; сукупністю пов'язаних особливостей і процедур у роботі з персоналом.

На кадрову політику в цілому, зміст, специфіку конкретних програм і кадрових дій впливають фактори двох видів – зовнішні по відношенню до організації і внутрішні.

Факторами зовнішнього середовища можуть бути:

- нормативні обмеження;
- ситуація на ринку праці.

Фактори внутрішнього середовища є :

- цілі підприємства, їх тимчасова перспектива та ступінь відпрацьованості;
- стиль управління, що закріплений у тому числі і в структурі організації;

- умови праці;
- якісні характеристики трудового колективу.

Елементами кадрової політики є:

- політика зайнятості, що включає забезпечення висококваліфікованими кадрами, створення привабливих умов праці, забезпечення їх безпеки, створення можливостей для просування з метою підвищення задоволеності працюю;

- політика навчання, що передбачає створення відповідної навчальної бази, можливості підвищення кваліфікації та реалізації прагнень до професійного розвитку;

- політика оплати праці, яка полягає в забезпеченні достатньо високої порівняно з іншими роботодавцями заробітної плати, що відповідає досвіду, навичкам і ставленню працівника до своїх завдань, його внеску в роботу;

- соціальна політика, заснована на наданні широкого спектру соціальних благ і пільг, створенні умов, привабливих для працівників і взаємовигідних для них і організації;

- політика трудових відносин, яка передбачає запровадження певних процедур запобігання виробничим суперечкам, вироблення кращих стилів управління, відносин із профспілками тощо.

Розрізняють такі види кадрової політики: пасивну, реактивну, превентивну, активну.

- пасивна кадрова політика має чіткі кадрові програми дій. Вона зводиться до усунення негативних наслідків. У методах оцінки праці персоналу та діагностики кадрової ситуації в цілому відсутній прогноз потреби в кадрах;

- реактивна кадрова політика – служби мають засоби для діагностики існуючої ситуації, моніторингу ознак негативного стану в роботі з персоналом та причин розвитку можливої кризи;

- превентивна кадрова політика характеризується наявністю в кадровій службі як засобів діагностики, так і засобів прогнозування кадрової ситуації. Програма розвитку підприємства включає короткостроковий і довгостроковий прогноз потреби в персоналі, а також формулює завдання розвитку персоналу. Недоліком є те, що керівництво не має засобів впливу на кадрову ситуацію;

- активна кадрова політика базується на тому, що керівництво має не тільки прогноз, а й засоби впливу на ситуацію [2].

Кадрова політика здійснюється на практиці за допомогою конкретних методів найму, розстановки та використання кадрів, їх розвиток.

Структурними елементами кадрової політики в сучасній організації є: підбір кадрів і підбір персоналу, процес атестації, система мотивації та стимулювання працівників, навчання та планування кар'єри, а також оцінка ступеня задоволеності роботою співробітників організації.

Корпоративна культура має визначальний вплив на кадрову політику організації. Чим вище рівень корпоративної культури, тим менше персонал цієї організації потребує регулювання діяльності, в директивах, настановах, інструкціях. Вона також впливає на репутацію та конкурентоспроможність організації в суспільстві [3].

Кадрова політика формує:

- вимоги до робочої сили при прийнятті на роботу (за освітою, статтю, рівнем спеціальної підготовки тощо);
- відношення до «капіталовкладень» у трудовий колектив, до цілеспрямованого впливу на розвиток персоналу;
- налаштованість на стабілізацію колективу;
- зв'язок з характером навчання нових працівників, перепідготовкою та підвищенням їх кваліфікаційного рівня.

Правильно обрана кадрова політика забезпечує:

- своєчасне комплектування кадрами забезпечує безперебійну роботу підприємства;
- формування необхідного рівня трудового потенціалу колективу організацій при мінімізації витрат;
- стабілізація колективу шляхом врахування інтересів працівників;
- формування вищої мотивації до високопродуктивної праці;
- раціональне використання кваліфікованої робочої сили відповідно до спеціальної підготовки, тощо.

Так як одним із головних завдань кадрової політики будь-якого підприємства є залучення до роботи всього потенціалу працівників, особливу увагу приділяють формуванню ефективної системи мотивації персоналу, яка сприяє підвищенню продуктивності праці та прибутковості організації в цілому [3].

Кадрова політика на підприємствах у майбутньому, має будуватися на таких принципах: повна довіра до працівника та надання йому максимальної самостійності; центром управління економікою мають бути не гроші, а людина та її ініціатива; результат діяльності компанії визначається ступенем згуртованості колективу; максимальне делегування функцій управління працівникам; справедливість, послідовність, рівність, відсутність дискримінації за віком, статтю, віросповіданням, дотримання трудового законодавства.



Отже, кадрова політика повинна бути спрямована на закріплення лідируючих позицій на ринку та досягнення стратегічних цілей компанії шляхом формування розвитку та стимулювання діяльності професійної команди співробітників. Ефективне функціонування підприємства в сучасних умовах залежить від ефективності процесу формування та реалізації кадрової політики, що повинна враховувати корпоративну культуру, системи мотивації праці, тощо.

### Література

1. Кадрова політика: суть та завдання URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/management/13947/#:~:text=%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%86%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%B9%20%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F,%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%2C%20%D1%97%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Кадрова політика організації: суть, проблеми, перспективи URL: <https://xreferat.com/60/38-1-kadrova-pol-tika-organ-zac-sut-problemi-perspektivi.html> (дата звернення: 09.10.2022).
3. Удосконалення кадрової політики підприємства URL: [https://er.knugd.edu.ua/bitstream/123456789/15045/3/%d0%91%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%a1.%d0%9c\\_%d0%9c%d0%b0%d1%80%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%94.%d0%92.pdf](https://er.knugd.edu.ua/bitstream/123456789/15045/3/%d0%91%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%a1.%d0%9c_%d0%9c%d0%b0%d1%80%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%d0%94.%d0%92.pdf) (дата звернення: 09.10.2022).

**Kovalenko N.**

*Flight Academy of National aviation University,  
Kropyvnytskyi, Ukraine*

### BUSINESS MANAGEMENT IN UKRAINE DURING THE WAR

Today, there are numerous approaches to enterprise management [1]. One of the most used is process approach, which is based on the idea that in order to manage the company effectively and efficiently, the focus must be made on processes (business processes), which are the building blocks of its activity. Process approach is recommended for use by the International standard ISO 9001:2015 [2]. There are multiple reasons for companies to implement the process approach to management, shifting from managing separate functions to Business Process Management (BPM), which we generalize basing on works [3].

First of all, it should be noted that the process approach is based on the detailed description of business processes. In turn, description is the basis for process standardization, which has the following advantages:

1. Standardization helps companies to fixate the most optimal way of performing the process in terms of quality, productivity, costs, etc., making a company more attractive for customers and more profitable.

2. Standardization decreases variability of process outputs, thus, products and services of a company obtain more predictable characteristics (quality, delivery terms, etc.), which again helps to establish trustful relations with customers and to keep them loyal.

3. Standardized business processes can be easily and effectively automated. Another advantage of a process approach is that it allows to integrate different functional areas of company's activity, eliminating barriers between departments and shifting from local optimization of individual functions to general optimization of the overall company's activities.

The process approach helps to identify and eliminate redundant processes, duplication of functions and bottlenecks, improving the company's productivity.

Business Process Management creates conditions for continuous improvement of processes in the organization and facilitates the ability to implement these improvements. Implementation of the process approach allows better monitoring the enterprise performance.

Providing the means to measure the process performance at the scale of the entire organization, Business Process Management improves the visibility of end-to-end processes, making the results transparent to those employees who are responsible for these processes. By monitoring the process performance, the employee can respond accordingly and eliminate any obstacles or problems much more quickly.

The resulting data is then used to find the root cause of business process failures, such as delays or high costs, in order to eliminate that cause. At the same time, BPM seeks to provide a quantitative assessment of the results of operational activities (cost, quantity, cycle time, quality, customer satisfaction, or any other parameter) using certain measurement tools.

Effective measurement closes the feedback loop in the process management cycle and provides managers with important information they can use to make further improvements.

Business Process Management provides more clear definition and distribution of duties, roles and responsibilities in the company because of detailed process description and measurement. Documenting business processes

helps company build a system of checks and balances, thereby minimizing opportunities for fraud, errors, or losses.

Business Process Management significantly improves knowledge management. With effective system of business process monitoring, BPM allows tracking and localizing the necessary information and preparing reports for senior management, which provide an opportunity to analyze the effectiveness of these processes. Providing deep and detailed process description, Business Process Management creates a basis for effective training of new employees and creating a comprehensive database of organizational knowledge.

Finally, Business Process Management is a good basis for a comprehensive audit of the company and assessment of compliance with certain norms and rules. In today's business environment, there is a wide range of government regulations, local communities' norms and requirements that organizations must follow. Successful implementation of the process approach creates conditions for achieving efficiency and coordination of management at each level of the process.

BPM includes company-wide tools, procedures, policies, and business metrics that help an organization monitor commitments and ensure that operations meet applicable standards.

Properly designed business process must not only contain alternative scenarios, but also the mechanism of determining the conditions when it is necessary to shift scenario, the procedures and rules of such shift, and the mechanism of monitoring the changes.

Moreover, properly designed processes must be reviewed and evaluated by analysts from the point of view of risk, and at the same time, effective risk control and prevention tools are embedded in all processes, as it is required by International standard ISO 9001:2015 [4].

Even in situation of war, Ukrainian companies should strive to follow the scientific approach to management, including the process approach as one of the most widely used and strongly recommended by International standard ISO 9001:2015.

In order to do it effectively, authors recommend to actualize the key reference points in the company's activity; to identify the most problematic business processes affected by the war; to create or to change the business process descriptions; to review the requirements to business processes outputs and inputs; to review the business rules related to changes in business processes.

Further researches in this area must be aimed at development of exact methods and managerial tool for implementation of abovementioned provisions in conditions of war.

## References

1. Makroekonomichniy ta monetarniy ohliad, traven 2022 roku : Zvit Natsionalnoho banku Ukrainy [Macroeconomic and monetary review, May 2022: Report of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichnyi-ta-monetarniyoglyad-traven-2022-roku>. [in Ukrainian].
2. Kotlyk A., Gres G. (2021) Does flexible, agile, adaptive and organic organizational structure mean the same? Suchasni problem upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka [Modern problems of enterprise management: theory and practice] : Proceedings of the international scientific and practical conference (Kharkiv, Ukraine – Torun, Poland, April 16, 2021). Dnipro: Seredniak T. K., p. 13–14. – Retrieved from [https://kmib-hneu.com/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik\\_tez\\_konferencii\\_suchasni-problemi-upravlinnjapidpriemstvami\\_harkiv\\_16-kvitnja\\_2021.pdf](https://kmib-hneu.com/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik_tez_konferencii_suchasni-problemi-upravlinnjapidpriemstvami_harkiv_16-kvitnja_2021.pdf).
3. Manifesto for Agile Software Development / K. Beck, M. Beedle, A. van Bennekum et al. Retrieved from <https://agilemanifesto.org/iso/en/manifesto.html>.
4. Flynn J. 16 agile statistics [2022]: what you need to know about agile project management. Retrieved from <https://www.zippia.com/advice/agile-statistics/#:~:text=Agile%20is%20widely%20used%20by,reporting%20that%20they%20use%20it>.

*Саврас І. З.*

*Львівський торговельно-економічний університет,  
м. Львів, Україна*

## **ІНСТРУМЕНТАРІЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Ризик-менеджмент для більшості суб'єктів господарювання є невід'ємною частиною системи управління в повсякденному житті, тому вони мають певні навички роботи в умовах кризи та підвищеного рівня ризиків. Першим випробовуванням для бізнесу стала пандемія COVID-19, яка змусила змінити підходи до менеджменту, вжити заходи щодо оптимізації структури управління підприємством, яка би демонструвала гнучкість при прийнятті управлінських рішень в зростаючих умовах невизначеності зовнішнього середовища.

Війна стала набагато серйознішим викликом для менеджменту вітчизняних підприємств, які не мали досвіду роботи у таких екстремальних умовах. Але саме такі події дають виняткову можливість створити сучасну систему менеджменту підприємства, яка би відповідала реаліям часу, вдосконалити і оновити інструменти та методи управління.

У вигашному становищі в умовах війни є підприємства, які активно використовували ризик-менеджмент у своїй діяльності у мирний час та мають досвід роботи у цьому напрямку, тому в нинішніх умовах вони

здатні швидше і ефективніше відреагувати на обставини, що склалися, майстерніше провадити процес управління ризиками та перевести його на системний рівень.

На нинішній час відомим та популярним є міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000:2009 (ISO), який використовується зарубіжними та вітчизняними менеджерами для управління ризиками [1]. В умовах війни, використовуючи за основу даний стандарт, процес управління ризиками можна звести до наступних етапів:

- 1) визначити ризики та оцінити ймовірність їх настання;
- 2) оцінити вплив кожного з ризиків та наявність ресурсів на їх покриття;
- 3) визначити пріоритетність ризиків на основі визначених цілей;
- 4) спрогнозувати варіанти розвитку подій;
- 5) розробити план дій до сценаріїв розвитку ситуації;
- 6) контролювати результати з метою коригування дій за потреби.

Розглянемо деякі інструменти менеджменту, які допоможуть підприємству не лише вижити, а й бути прибутковими в умовах війни, створювати нові робочі місця і підтримувати економіку країни. За час війни в Україні закрилося близько 50% бізнесу, що має руйнівні соціально-економічні наслідки для країни [2].

Насамперед, необхідно чітко відкоригувати і визначити стратегічні та тактичні цілі бізнесу, щоб розуміти, в якому напрямку приймати управлінські рішення і як організувати роботу колективу. В умовах війни зовнішнє середовище є вкрай мінливим, тому пріоритетним є короткострокове планування. Обставини для бізнесу змінюються настільки швидко, що менеджери повинні використовувати весь свій досвід, знання та професійну інтуїцію, щоб приймати гнучкі та блискавичні рішення.

Гнучкість допоможе їм оперативно та швидко адаптувати визначені цілі до змінних умов, правильно розставляти пріоритети. Так, продуктова компанія MacPaw створила Emergency Concierge Service для гнучкого реагування на виклики воєнного часу. Цей сервіс допомагає вирішувати термінові запити людей у команді щодо евакуації, пошуку житла для сім'ї після переїзду тощо. Коучі MacPaw організовують групові зустрічі з психологічної підтримки, проводять індивідуальні сесії для спеціалістів компанії та їхніх близьких. IT-компанія Sigma Software на початку війни надала своїм співробітникам більшу свободу в ухваленні рішень терміново і без багаторівневого узгодження, зокрема у питаннях релокації команди [3].

Менеджери повинні в найкоротші терміни віднайти власну рівновагу, бути послідовними та виваженими у своїх рішеннях, взяти на себе відповідальність за підлеглих та заручитися їх підтримкою. Саме такі екстремальні умови як війна дають можливість менеджерам проявити свій професіоналізм та мистецтво управління, приймаючи складні та життєво важливі управлінські рішення. Спокій та впевненість лідера у своїх можливостях та майбутньому підприємства передається підлеглим, що допомагає їм відновити психологічно-емоційний баланс, встановити високий рівень довіри між ними, сформувати у компанії культуру відкритості та прозорості.

Обов'язком керівника під час воєнного стану є брати на себе відповідальність за загальний напрям діяльності компанії, розробку планів та стратегії, розподіл наявних ресурсів для досягнення цілей компанії та вирішення поточних проблем. Підвищення кваліфікації, освіта, саморозвиток є неодмінними чинниками підвищення конкурентоспроможності підприємства, якими не треба нехтувати і під час війни. Враховуючи усі нюанси воєнного часу, доцільно проводити зустрічі для співробітників, де працівники можуть поділитися своїми знаннями, висловити своє бачення та подати нові ідеї щодо вирішення нагальних проблем.

Важливим завданням менеджера є зберегти людський потенціал від професійного та емоційного вигорання, що в умовах війни є особливо актуальним, оскільки остання забирає багато емоційного ресурсу.

Робота в умовах повної невизначеності та депресивного стану призводить до того, що працівники самостійно не можуть адаптуватися до таких умов, у них з'являється цинічне ставлення до роботи, знижується продуктивність праці та професійна самооцінка. Щоб запобігти цьому, менеджери повинні уникати завищених вимог до продуктивності праці, потурбуватися про безпечні умови праці, налагодити ефективний процес комунікацій, підтримувати впевненість у стабільності роботи тощо.

Вирішенню також підлягають питання евакуації працівників та їх матеріальної підтримки за необхідності; забезпечення належних умов праці та житлових умов у разі переміщення підприємств; припинення чи призупинення трудових відносин у зв'язку з переїздом працівників у безпечніші райони чи виїздом за кордон; організації тимчасових офісів в інших регіонах України чи інших країнах тощо.

У період воєнного стану відбулися зміни у законодавстві щодо організації трудових відносин, тому моніторинг цих змін в процесі управління є необхідним, оскільки з кожним прийнятим нормативно-

правовим актом зростають ризики для роботи підприємства та його працівників.

Необхідно також проводити ретельний аналіз контрагентів, моніторинг договорів, орендних відносин, оскільки є висока ймовірність договірних ризиків та ризиків контрагентів, розробляючи при цьому ситуативні моделі поведінки контрагентів.

Таким чином, вміло використовуючи інструменти ризик-менеджменту в поєднанні з наявними знанням, досвідом та професійною інтуїцією можна зберегти бізнес, людські ресурси та працювати на перемогу країни у війні.

### **Література**

1. Draft ISO 31000:2009/ risk management – Principles and guidelines UDL: <http://www.vmia.vic.gov.au/skillsEDIT/clientuploads/48/Introdustion%20to%20ISO31000%20June%202009.pdf>.
2. Україну потрібно піднімати. Історії переселенців, які втратили свої бізнеси, але не здалися UDL: <https://life.pravda.com.ua/projects/prykhysty-svoyikh/2022/11/26/251494/>.
3. Work-war balance. Ключові навички для топ-менеджера під час війни UDL: <https://speka.media/work-war-balance-klyucovi-navicki-dlya-top-menedzera-pid-cas-viini-9e20x9>.

**Солопун Н. М.**

*Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»,  
м. Харків, Україна*

## **СУЧАСНА УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ**

Управлінська культура протягом років незалежності України акумулювала неабиякий обсяг інтелектуального потенціалу, який має велике значення при формуванні вітчизняної сучасної управлінської культури.

Ця важлива частина менеджменту являє собою «мікс» управлінських навичок та талантів керівника та поведінкових проявів колективу, щодо якого відбувається управлінський вплив [1, с. 108]. Управлінська культура це не лише вміння керувати та виконувати накази. Це певний показник загального рівня розвитку держави, та, звісно, рівня розвитку менеджменту зокрема.

Енциклопедія сучасної України трактує поняття «культура» (від лат. cultura – обробка, догляд, від solo – вирощувати, обробляти землю) як

прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях [2]. Якщо переносити це трактування на управлінську культуру, то бачимо, що на неї впливатиме модель поведінки як керівника, так і модель поведінки колективу, яку він має побудувати. Зокрема, цього можна досягти формулюючи зрозумілу та прийнятну для працівників місію компанії. Але, розуміючи важливість цього питання, все ж таки управлінська культура є досі чимось «невловимим» і не всі керівники вважають за потрібне виділяти час на її формування.

Але це питання варто уваги. Управлінська культура може виступати як базис, на якому засноване розуміння співробітниками що, насправді, означає працювати у вашій компанії. У якому середовищі мають працювати люди? Які основні цінності та норми, ваші та вашої компанії?

Новітні умови господарювання, підвищення освітнього рівня та зрілості менеджерів дали потужний поштовх розвитку управлінської культури. Виклики воєнного часу формують в Україні новий прошарок керівників, які несуть сучасну українську управлінську культуру в щоденну керівничу діяльність. Будь-який ефективний керівник має володіти такими якостями, як рішучість, енергійність, новаторство, гнучкість, реалізм, здатність до здорового ризику тощо. Але сучасний менеджер має потребу у формуванні для себе здібності працювати у вкрай несприятливих умовах. Сучасний український керівник, як представник сучасної вітчизняної управлінської культури, крім вищезазначеного, ще й отримав надважливий досвід функціонування у надзвичайних умовах, зокрема в умовах війни. Такі умови вимагають від керівника будувати управлінську культуру на засадах не лише досягнення фінансового добробуту, а й поглиблення соціальної значущості власного бізнесу. І ця соціальна значущість має розповсюджуватися як на цільові аудиторії, так, звісно, й на колектив.

Формування сучасної управлінської культури в Україні слід будувати на засадах доброзичливості, емпатії, розуміння потреб колективу тощо.

Сер Річард Чарльз Ніколас Бренсон, британський підприємець, засновник корпорації Virgin Group, сказав: «Train people well enough so they can leave. Treat them well enough so they don't want to» – «Навчіть людей достатньо добре, щоб вони могли піти від вас. Але поведіться з ними досить добре, щоб вони цього не хотіли». Цей вислів підкреслює важливість формування такої управлінської культури, яка дійсно в умовах будь-якої складності, буде сприяти ефективному функціонуванню компанії завдяки впровадженню в процес подальшої розбудови управлінської культури новітніх підходів до цього поняття.



Управлінська культура є важливою часткою менеджменту. Належне забезпечення культури управління має передбачати формування і розвиток творчої індивідуальності майбутнього керівника, високого рівня його професійної компетентності й бажаної сукупності особистісних якостей [3, с. 127].

Управлінська культура є важливою частиною бізнесу. Консультант з менеджменту, педагог і письменник Пітер Друкер зазначив, що «культура ість стратегію на сніданок». Це означає, що управлінська культура компанії завжди визначає успіх незалежно від того, наскільки ефективною може бути ваша стратегія [4]. Цим висловом П. Друкер вказав на важливість людського фактору в будь-якій компанії. Зокрема, на роль керівника з його управлінським талантом. Сучасні українські керівники мають засвоїти виклики сьогодення та впровадити досвід роботи у надскладних умовах у подальшу розбудову ефективної управлінської діяльності.

### **Література**

1. Нижник Н., Пашко Л. Управлінська культура: теоретичне поняття чи управлінська поведінка? Політичний менеджмент. 2005. № 5, С. 103–113.
2. Культура. «Енциклопедія Сучасної України». Інститут енциклопедичних досліджень НАН України : веб-сайт. URL : <https://esu.com.ua/article-51449>.
3. Культура управління : монографія / Садковий В. П. та ін. Харків : НУЦЗУ, 2018. 218 с.
4. What is Organizational Culture and Why Is It Important. *TriNet* : веб-сайт. URL : <https://www.trinet.com/insights/what-is-organizational-culture-and-why-is-it-important> (дата звернення: 07.12.2022).

**Стеценко О. В., Салоді С. В.**

*Національний технічний університет України  
«Київський політехнічний інститут» ім. Ігоря Сікорського  
м. Київ, Україна*

## **ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА МЕТАЛУРГІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ**

Основою інноваційного розвитку є інновації, а впровадження інновацій може підвищити економічну ефективність і конкурентоспроможність. В сучасних умовах вплив інновацій на промисловість є значним, комплексним і радикальним. Тому в першу чергу необхідно вирішити проблему промислових інновацій та розвитку.

За умови непередбачуваності ситуації та високого ступеня невизначеності та ризику, економічний розвиток можливий лише на основі

вдосконалення та оновлення – шляхом введення інновацій, застосування яких дасть змогу збільшити конкурентоспроможність та ефективність на економічному рівні [1, с. 3].

Інноваційний розвиток визначається як шлях, який базується на поглибленню поєднанні мети підприємства, його підсистем, цілей кожного в колективі, удосконалення його діяльності та вдосконалення бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей.

Управління інноваційним розвитком передбачає формування та реалізацію стратегій, що базуються на узгодженні з напрямом і темпами розвитку соціально-економічного середовища суб'єкта ринку та значною мірою визначаються законодавством, напрямом і швидкістю розвитку у економіці України [2, с. 1].

За допомогою системного аналізу управління промисловими інноваціями та розвитком, можна не тільки вибрати найбільш обґрунтований напрямок розвитку, а й за допомогою конкретної методології досягти повноти та завершеності, сформуванню стратегію руху, який спрямований на перспективне піднесення та виконання поставлених завдань, і використовувати сучасні методи управління при виборі проектного рішення.

Цей методологічний принцип дозволяє уявити управління інноваційним розвитком металургії як цілеспрямований багатовимірний і багатоаспектний процес, який призведе до якісних змін.

Інноваційна діяльність на металургійних підприємствах розроблена таким чином, щоб охопити весь спектр людської діяльності та інтегрувати інноваційні процеси, які можуть відбуватися у виробничій і невиробничій сферах. Інновація багатогранна, а її концепція впровадження на металургійних підприємствах впливає з широкого поля їх застосування, складності і системності.

Майже всі металургійні підприємства вважають доцільним заходом не метод сприяння пошуку інновацій, а можливість купування вже готової продукції у вигляді нових знань, обладнання чи програмного забезпечення. Частка металургійних підприємств, які впроваджують інновації, має чітку тенденцію до зниження.

Аналізуючи показники останніх років, тенденція до зниження становить 40%. А частка металургійних підприємств, які впроваджують інновації зростає на 75%. Ці зміни є одними з позитивних у сфері інноваційної діяльності на металургійних підприємствах [2, с. 2].

Фінансування інноваційної діяльності для впровадження на металургійному підприємстві за рахунок власних джерел дає можливість

акумулювати та стабільно використовувати власні ресурси впродовж певного терміну часу; самостійно без впливу зовнішніх агентів приймати управлінські рішення; забезпечувати фінансову стійкість за допомогою створення власного капіталу, що формується з прибутку; істотно знизити ризик неплатоспроможності та банкрутства. Але не постійно металургійні підприємства великих масштабів мають можливості у забезпеченні фінансовим капіталом своє підприємство без додаткового залучення зовнішніх надходжень [3, с. 2].

Стан інноваційної діяльності металургійного комплексу України не відповідає потребам сьогодення. Тому необхідно розробити на державному рівні комплекс заходів для впровадження інновацій на підприємстві, який буде спрямований на підвищення інноваційного потенціалу підприємств металургійної промисловості.

Такі кроки можуть привести до розвитку металургії на інтенсивній основі, що прискорить модернізацію металургійних підприємств, забезпечить виробництво високотехнологічної продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Задля можливого покращення керування інноваціями на металургійному підприємстві має місце спільного впровадження різноманітних дій які полягають у сприянні зростанню ефективної діяльності у сфері інновацій.

### **Література**

1. Інноваційні технології виробництва продукції та надання послуг URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26059/1/2021Логвінков%20С%20М%20%20Літвінова%20І%20М.pdf>. (дата звернення: 06.12.2022).
2. Аналіз та діагностика інноваційної діяльності промислового підприємства URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339164186.pdf>. (дата звернення; 06.12.2022).
3. Інноваційно-інвестиційна діяльність в Україні, аналіз тенденцій URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/za-2019-1-1.pdf>. (дата звернення; 06.12.2022).

## **КОНТРОЛЬ ЯК НАЙВАЖЛИВІША ФУНКЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Сьогодні в умовах війни надзвичайно актуальним та важливим є питання ефективного менеджменту на підприємстві. Нестабільні умови зовнішнього середовища вимагають від підприємства постійної готовності до змін ринку, і саме використання ефективного контролю надасть можливість менеджерам уникнути неузгодженості при прийнятті управлінських рішень з метою забезпечення стабільного функціонування підприємства.

Інтеграція українських підприємств в міжнародне бізнес-середовище потребує формування системи менеджменту, здатної забезпечити фінансову стабільність та прибутковість. Ключовим питанням розвитку такої системи менеджменту є побудова ефективної системи контролю. Контроль необхідно організувати таким чином, щоб забезпечити своєчасну оцінку стану діяльності та перспектив розвитку підприємства.

Однією з найважливіших функцій в будь-якій системі управління є контроль діяльності господарюючих суб'єктів. Контроль як функція управління діяльності суб'єкта господарювання забезпечує з'ясування доцільності та законності використання інвестиційних, матеріальних, трудових та інших ресурсів, а також перевірку обґрунтованості планування, організації здійснення та відповідності фактичного виконання завдань із плановим [1, с. 50].

Контроль є однією «з основних функцій системи управління, який здійснюється на основі спостереження за поведінкою керованої системи з метою забезпечення оптимального її функціонування (вимірювання досягнутих результатів, перевірки їх відповідності із очікуваними результатами) та завдяки якому здійснюється прийняття оптимальних управлінських рішень» [2, с. 7].

Зміст контролю як управлінської функції полягає у збереженні матеріальних цінностей і грошових коштів, обліку та звітності, законності дій посадових осіб. Він включає систему конкретних заходів, спрямованих на забезпечення раціонального господарювання підприємств. Крім того, контроль передбачає перевірку виконання планів економічного і соціального розвитку, раціонального використання матеріальних, трудових

і фінансових ресурсів, запобігання непродуктивним витратам, забезпечення збереження цінностей, перевірку показників фінансового стану підприємства [3].

Отже, контроль, з одного боку, зосереджує увагу на питаннях економічної ефективності діяльності підприємства, а з іншого – забезпечує перевірку дотримання законності використання фінансових ресурсів та забезпечення збереження коштів підприємства.

Контроль як функція управління виявляє свою інформаційну сутність, а саме: надає змогу отримувати оперативну інформацію, яка об'єктивно відтворює стан справ на підконтрольних об'єктах; вказує на відповідність їх діяльності складеним планам; виявляє недоліки в рішеннях, які приймаються, а також в організації їх виконання.

Сутність контролю полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти управління, якій передбачає систематичний нагляд, спостереження за їх діяльністю для виявлення відхилень від встановлених норм, правил, вимог чи завдань у процесі їх виконання.

Контроль як елемент функції управління передбачає [4, с. 98]:

- вивчення фактичного стану (виконання);
- дослідження визначеного стану (обов'язкового);
- порівняння виконання з обов'язковим з метою виявлення відповідності;
- з'ясування причин відхилень виконання від обов'язкового стану.

Контроль є процесом, який забезпечує якісну розробку та ефективність досягнення стратегічних цілей підприємства шляхом реалізації прийнятих управлінських рішень. Правильно організований контроль дозволяє не тільки вчасно виявити недоліки в діяльності підприємства, але й вчасно вжити заходів для їх усунення.

Контроль – це одна із найважливіших функцій менеджменту, яка полягає в порівнянні результатів роботи з планами, нормами та стандартами, а також в усуненні відхилень, що виникають [3].

Таким чином, контроль – це одна із найважливіших функцій управління, яка забезпечує виконання, перевірку та корегування управлінських рішень з метою досягнення стратегічних цілей підприємства. Контроль корелює дієвість управління, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства.

В межах підприємства контроль може бути у складі як управлінського контролю так й внутрішнього. При цьому внутрішній контроль спрямований на надання впевненості користувачам фінансових звітів щодо їх відповідності встановленим нормам та правилам.

Управлінський контроль є проміжною ланкою між управлінським обліком і менеджментом підприємства та є дійовим інструментом менеджменту з позиції досягнення стратегічних завдань всередині підприємства [4, с. 103].

Внутрішній контроль – це процес, спрямований на отримання достатньої впевненості в тому, що економічний суб'єкт забезпечує:

- ефективність та результативність своєї діяльності, зокрема досягнення фінансових та операційних показників, збереженні активів;
- достовірність і своєчасність фінансової та іншої звітності;
- дотримання чинного законодавства, зокрема під час ведення обліку та звітності [5, с. 54].

Основне завдання внутрішнього контролю полягає у забезпеченні виконання співробітниками підприємства всіх вимог законодавства, а також у документальному визначенні та дотриманні процедур і повноважень під час прийняття рішень. Внутрішній контроль виконується наглядовою радою, керівництвом та іншими співробітниками підприємства.

Реалізація функції управління в процесі проведення внутрішнього контролю також поєднується з іншими функціями управління підприємством, особливо з плануванням. Завдяки зворотному зв'язку, що є специфічною особливістю контролю, можна визначати та розраховувати прогнозні значення на підставі висновків, отриманих у результаті перевірок.

Отже, внутрішній контроль – це функція управління, завдяки якій здійснюється перевірка господарської, виробничої та фінансової діяльності підприємства у відповідність вимог законодавства та стандартів підприємства.

Управлінський контроль є системою збору та обліку інформації з метою оцінки ефективності використання як ресурсів (матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових), так і підприємства, в цілому. Управлінський контроль спрямований на виконання стратегії підприємства [4, с. 102].

Головною причиною необхідності проведення управлінського контролю є невизначеність, що представляє собою невід'ємний елемент майбутнього і притаманна будь-якому стратегічному рішення та його реалізації. Процес управлінського контролю є процесом відстеження ходу виконання прийнятих стратегічних рішень і оцінки досягнутих результатів в ході їх виконання. Якщо відхилення в ході реалізації планів від встановлених нормативів є значними, то приймається рішення про коригування колишніх рішень.

В процесі проведення управлінського контролю, об'єктом якого є функція планування, оцінюються плани впровадження вибраного напрямку діяльності, визначається їх відповідність цілям підприємства, їх реальність та можливість виконання. Процес управлінського контролю забезпечується інформацією, зокрема законодавчою, організаційно-управлінською, плановою, технологічною, звичайних матеріалів (операційної, фінансової, інвестиційної) та надзвичайних подій суб'єкта господарювання [1, с. 52].

В системі управлінського контролю використовуються інструменти, правила, методичні прийоми і техніки, які дозволяють менеджерам мотивувати персонал, оцінювати ефективність кожного бізнес-процесу, вимірювати досягнення та переміщати ресурси для досягнення загальної стратегії [4, с. 103].

Сьогодні в Україні управлінський контроль є надзвичайно важливим та необхідним, оскільки в процесі його виконання менеджери можуть корегувати не тільки стратегічні плани, які змінюватимуться в умовах війни, а й також можуть змінювати стратегічні рішення та стратегічні цілі підприємства. Отже, управлінський контроль є невід'ємною складовою менеджменту, без якого не може повноцінно та злагоджено функціонувати жодне підприємство.

Таким чином, контроль є найважливішою функцією управління, яка забезпечує виконання, перевірку та корегування управлінських рішень з метою досягнення стратегічних цілей підприємства. В Україні в сучасних реаліях війни та нестабільності для прийняття ефективних управлінських рішень менеджерам необхідно не тільки забезпечити надходження інформації, яка відображає реальний стан підприємства, стислу та чітку форму її подачі, але і дотримуватися своєчасного надання даної інформації. Вдало налагоджений та ефективний контроль дозволить менеджерам уникнути неузгодженості в процесі прийняття управлінських рішень і сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства.

## Література

1. Корінько М. Д. Управлінський контроль в системі функціонування суб'єктів господарювання. *Національна економіка. Інтелект XXI*. № 5. 2019. С. 49-54.
2. Замула І. В., Танасієва М. М. Внутрішній контроль: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2021. 336 с.
3. Нагайчук Вікторія. Сутність контролю як функції управління. URL: [http://sophus.at.ua/publ/2013\\_11\\_21\\_22\\_kampodilsk/sekcija\\_6\\_2013\\_11\\_21\\_22/sutnist\\_kontr\\_olju\\_jak\\_funkciji\\_upravlinnja/40-1-0-777](http://sophus.at.ua/publ/2013_11_21_22_kampodilsk/sekcija_6_2013_11_21_22/sutnist_kontr_olju_jak_funkciji_upravlinnja/40-1-0-777)
4. Кузнецов А. А. Управлінський контроль: сутність, місце та призначення. *Європейський вектор економічного розвитку*. №2 (19). С. 97-106. URL: <https://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2015/2/10.pdf>

5. Ключ Ю.І. Оцінка ефективності внутрішнього контролю промислових підприємств. як функції управління. *Науковий погляд: економіка та управління*, 2020. №3 (69). С. 52-57.

**Флоркевич П. А., Єщенко М. Г.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

Одне з головних завдань сучасного комплексу виробництва – формування ефективної системи управління персоналом, яке пов’язано з економічними, організаційними, соціальними та психологічними факторами. Управління персоналом – це одне з найважливіших напрямів діяльності організації. Нещодавні підходи в управлінні персоналом значно змінилися, і на це слід звернути увагу з позиції їх розвитку.

Для детального аналізу питання управління персоналом, розглянемо рівні цієї системи. На нижчих рівнях (бригади, відділи, функціональні підрозділи) майстри, керівники безпосередньо управляють виконавцями, доводять виробничі завдання кожного підлеглого, забезпечують необхідними ресурсами, контролюють виконання завдань, дотримання трудової дисципліни, норм та правил охорони праці, якості продукції, що випускається.

На проміжному рівні управління (відділи, цехи, філії) вирішуються питання планування виробництва, нормування праці, організації діяльності, оплати праці та заповнення вакансій [1].

На найвищому рівні управління розробляється кадрова стратегія як функціональний компонент загальної стратегії організації, формуються політичні погляди управління персоналом, визначаються інвестиції у розвиток людських ресурсів і приймаються рішення про заміщення ключових посад, їх розподіл. Визначення завдань управління персоналом на всіх рівнях має відбуватися одночасно як безперервний процес.

Управління персоналом – це систематично організований процес відтворення та ефективного використання всього персоналу в організації, спрямований на досягнення поставленої мети [2]. Основною метою управління персоналом є підвищення ефективності організаційних функцій та покращення якості трудового життя співробітників, які органічно пов’язані між собою. Показником ефективності діяльності організації є



продуктивність. Якість трудового життя персоналу характеризують наступні показники та критерії [3]:

- рівень і динаміка реальних трудових доходів;
- гарантії збереження робочого місця;
- умови праці;
- змістовність трудового процесу;
- рівень побутового та медичного обслуговування на виробництві.

Аналізуючи вищенаведене, можемо зазначити, що Управління людськими ресурсами є складне явище, яке розрізняє окремі функції, етапи та численні завдання. Усі частини цілого пронизані та об'єднані інформацією, яка є основним предметом та результатом діяльності кожного керівника. За допомогою інформації визначаються та оцінюються чисельність та плани діяльності персоналу, розробляється система мотивації співробітників.

### **Література**

1. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. Вид. 2-ге, без змін / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. Київ: КНЕУ, 2006. 398 с.
2. Виноградський М. Д. Управління персоналом: навч. посібн. / ред. М.Д. Виноградський. Київ: ЦУЛ, 2006. 504 с.
3. Балабанова Л. В. Управління персоналом: навч. посібн. / ред. Л.В. Балабанова. Київ: Професіонал, 2006. 512 с.

**Чорна О. А.**

*Інститут економіки промисловості НАН України,  
м. Київ*

## **ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Сучасний технологічний розвиток обумовлює трансформацію економіки до інформаційно-мережевої, цифрової, яка базується на інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ). Цифрову трансформацію підприємств не можна розглядати у відриві від інституціонального середовища та інституціонально-правових засад, які створюються та розвиваються на державному рівні. Фундаментальними основами розвитку ІКТ та цифрової економіки в Україні були програми із розвитку інформаційного суспільства. Так, 1998 році затверджена Національна програма інформатизації [1], у 2007 році прийнято Закон України «Про

Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [2], у 2013 році – Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [3]. 3 липня 2014 року Верховною Радою України (постанова № 1565-VII) схвалено «Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» [4] та названо ряд правових засад – Законів України – побудови інформаційного суспільства.

На державному рівні створено інституцію, яка здійснює політику у сфері розвитку інформаційного суспільства та цифрової економіки: з жовтня 2014 року до вересня 2019 року діяло Державне агентство з питань електронного управління України, яке 2 вересня 2019 року реформовано до Міністерства цифрової трансформації. 18 вересня 2019 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову про діяльність Міністерства цифрової трансформації.

У 2018 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена *«Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки»* та план заходів з її реалізації [5]. Незважаючи на те, що план заходів не було у повному обсязі реалізовано, цей документ досі є чинним та як і вищезгадані визначає напрями державної політики у розвитку цифрової економіки.

У 2021 р. Урядом названо основні тренди майбутнього десятиліття для України *цифровізацію, штучний інтелект, хмарні технології та роботизацію*, а основними цілями цифровізації економіки [6, с. 309]: акселерацію економічної діяльності; трансформацію ресурсних секторів економіки у високопродуктивні, інтелектуальні та конкурентоспроможні; трансформацію сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні; створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та «цифрових» індустрій і бізнесу. Прийнято Закон України *«Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні»* (2021 р.).

Наразі Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) формує та реалізує державну політику щодо формування цифрової економіки, цифровізації різних сфер в Україні та до 2024 року планує [7]: оцифрувати усі публічні державні послуги доступні громадянам та бізнесу; долучити близько 6 млн. українців до програми розвитку цифрових навичок; забезпечити 95% покриття високошвидкісним інтернетом (населення, соціальні об'єкти і головні автошляхи; забезпечити 10% інформаційних технологій (ІТ) у ВВП країни.

Для розвитку цифрової економіки та цифровізації різних сфер в Україні Мінцифри реалізує такі проекти [8]: 1) Дія – цифрова держава. Онлайн-сервіс державних послуг. 2) Дія. Центри надання адміністративних послуг – модернізовані ЦНАП. 3) Дія. Цифрова освіта. 4) Дія. Бізнес – масштабна ініціатива із розвитку підприємництва. 5) Безпека дітей в Інтернеті – проект захисту дітей від загроз онлайн. 6) е-Резидентство – онлайн-сервіси для іноземців, що надають їм можливість отримати дистанційний доступ до державних послуг та вести бізнес в Україні з-за кордону. 7) Дія City – спеціальний правовий режим для ІТ-індустрії, створення сприятливих умов для розвитку. 7) Євроінтеграція – зближення з правом ЄС у цифровій сфері. 8) Ноутбук кожному вчителю. 8) Віртуальні активи. Перелічені проекти залишаються актуальними і сьогодні в умовах воєнного стану.

Слід відмітити запуск ряду проектів із розвитку цифрової економіки таких, як «Цифрова держава» (платформи «Дія», «Дія. Бізнес», «Дія. City»). Наприклад, онлайн-платформа «Дія. Бізнес» створено для стимулювання і розвитку підприємництва. На цій платформі є умови для розвитку власного бізнесу: від ідеї і старту нового бізнесу, пропонуються програми навчання, фінансової підтримки, передбачено фахові консультації.

У рамках правового режиму «Дія. City» створюються умови для розвитку цифрової індустрії: для ведення технологічного та інноваційного бізнесу, залучення інвестицій, розвитку цифрової інфраструктури, тощо. 15 липня 2021 року у рамках цього проекту («Дія. City») прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні».

В умовах воєнного часу цифрові інструменти і платформи, запроваджені державою, сприяли реалізації багатьох потреб населення, зокрема в тих регіонах, які постраждали від воєнних дій. Темпи цифровізації в Україні пришвидшились. Продовж перших місяців війни (після 24.02.2022 р.) в застосунку «Дія» запрацювало багато актуальних послуг: заява про зруйноване майно, допомога армії, можливість швидко та зручно подати заявку на соціальні виплати від держави. Завдяки цифровим інструментам запускаються нові послуги і сервіси. Так, купити військові облігації, оплатити податки вже можна у застосунку «Дія». В розробці і найближчому впровадженні такі цифрові послуги: пільгова іпотека, розмитнення авто, оформлення дозволів на виїзд дитини за кордон, реєстрація та перереєстрація автомобіля та ін. [9]. Все це створює передумови забезпечення потреб населення, збереження і розвитку трудового потенціалу країни.

За останні 9 місяців після 24.02.2022 р. у межах проєкту «Дія. Бізнес» відкрито центр «Дія.Бізнес» у Варшаві для допомоги українцям за кордоном; відновлено безоплатні консультації для підприємців; запущено оновлену версію Маркетплейсу фінансових можливостей для бізнесу; створено Віртуальний центр «Дія. Бізнес» для підтримки вимушених переселенців всередині країни та за кордоном. Реалізація цих проєктів створює сприятливі умови для розвитку бізнесу в Україні та трансформації підприємств до нових умов функціонування.

Незважаючи на позитивні зрушення у напрямі розбудови цифрової економіки, ще є багато специфічних для України факторів, що стримують її розвиток цифрової економіки. Залишаються питання щодо стимулювання підприємств промисловості до цифровізації та трансформації управління до нових умов. На сьогоднішній день, економіка України функціонує в умовах воєнного стану, що є надскладним завданням для населення, підприємств, бізнесу. В цих умовах цифрові інструменти сприяли реалізації певних потреб населення, бізнесу та підприємств, що пришвидшило темпи цифровізації в Україні. Стимулами до швидкої трансформації підприємств на сьогоднішній день є сформовані під дією ряду факторів (воєнний стан в Україні, релокація підприємств та організацій, віддалена робота та робота в Інтернеті за допомогою платформ, розвиток електронної комерції, тощо) в суб'єктів господарювання та у споживачів продукції потреб у розвинених цифрових технологіях та цифрових послугах. Наразі цифрові технології в Україні спрямовані не тільки на покращення життя, комфорт, освіту, бізнес, розвиток, але і на безпеку різних сфер життя.

Таким чином, подальший розвиток інституціонально-правових засад потребує формування інституціональних механізмів стимулювання трансформації підприємств до цифрової економіки та доступу до сучасних цифрових технологій і продуктів для виробничих цілей. Потребує корегування довгострокова промислова політика держави із урахуванням вимог глобальної конкуренції в світі, спричиненої розвитком цифрових технологій, а також соціально-економічної ситуації в країні, спричиненої війною. Передусім державна політика у напрямі трансформації підприємств до цифрової економіки повинна бути спрямована на формування стійких інституціонально-правових засад і правил, які дозволять підприємствам здійснювати великий горизонт планування своєї діяльності і розвитку в умовах цифрової економіки.

## Література

1. Закон України «Про Національну програму інформатизацію», № 74/98-ВР, 4.02.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», № 537-V, 9.01.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», № 386-р від 15 травня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1565-18>.
4. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», №1565-VII, 3 липня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1565-18#Text>.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#top>.
6. Вектори економічного розвитку. Кабінет Міністрів України. 2021. URL: <https://www.nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>.
7. Цілі до 2024 року. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>.
8. Проєкти. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects>.
9. Військові облігації, пільгова іпотека: Михайло Федоров розповів про нові послуги, які з'являться в Дії. Міністерство та Комітет цифрової трансформації. 2022. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/viyskovi-obligatsii-pilgova-ipoteka-mikhaylo-fedorov-rozpoviv-pro-novi-poslugi-yaki-zyavlyatsya-v-dii>.

## **РОЗДІЛ VI. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОГУМАНІСТИЧНИЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО- ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТИ**

*Василенко А. В., Єфременко В. В.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА**

При дослідженні та вирішенні проблем управління якістю будівництва житла дуже важливим є вивчення й використання передового закордонного досвіду. Особливих успіхів у створенні таких ефективних систем і відповідно у виготовленні продукції щодо високого рівня якості досягли Японія й США.

За останні десятиріччя у США, в більшості країн Західної Європи, а також в Японії значно виріс рівень життя за якісними показниками. Утверджується новий погляд на робочу силу як один з ключових ресурсів економіки. Людський чинник стає основним фактором виробництва. Ефективність виробництва значною мірою залежить від якості, мотивації та характеру використання робочої сили в цілому та кожного працівника окремо.

В економіці США це виявляється, з одного боку, у підвищенні вимог до якості робочої сили, з іншого – у збільшенні витрат на розвиток людських ресурсів з боку держави й особливо приватного бізнесу. Фактором тривалої конкурентоспроможності і виживання організацій стає вкладання коштів у людські ресурси [1].

Під впливом цих чинників та взаємодії двох моделей менеджменту – західної та східної – сформувалися певні підходи до системи управління трудовим потенціалом. Система управління трудовим потенціалом базується на трьох термінах: інновації, інтеграції та інтернаціоналізації.

У Японії оптимізація системи управління реалізується в рамках довічного найму, а у провідних корпораціях США та Західної Європи тривалі зв'язки стимулюються матеріальними та моральними методами.

В американських фірмах, як і в японських, поширені методи статистичного контролю якості. Для реалізації цих методів використовуються технічні засоби, які автоматично здійснюють збір,

накопичення, обробку даних і видачу результатів застосування статистичних методів.

Велике значення в управлінні якістю мають питання вивчення й прогнозування споживчого попиту на продукцію, тому фірми прагнуть покращувати не тільки технічні показники якості продукції, але й економічні. Висока відповідальність виробника за якість приводить до значного скорочення випуску дефектної продукції та поліпшує гарантійне обслуговування й сервіс. Характерною рисою американських фірм у цей час є наявність чітко оформлених систем управління якістю. У таких системах передбачене виконання добре налагоджених програм з упровадження комплексу заходів щодо схеми «людина – машина – інформація», що забезпечують необхідну якість і зниження витрат на нього [2].

Діяльність будівельних компаній у Японії має певні особливості:

- високі витрати на стадії проектування: детальні креслення знижують вартість будівництва за рахунок скорочення переробок, пов'язаних з проєктними помилками;
- постійна присутність на будівельному майданчику інженера, який займається моніторингом проведення робіт з доведенням проєктного рішення до повної відповідності завданням будівництва;
- функціонування систем якості.

Управління якістю продукції базується на таких положеннях:

1. Усунення не тільки самих дефектів, а й причин їх появи, що є більш трудомістким процесом, але дає кращі результати.
2. Мотивація виконавця на виконання роботи якісно.
3. Можливість вибору засобів та методів контролю за якістю.

Характерною особливістю японських компаній є безпосередня відповідальність керівника вищої ланки за розробку довгострокового плану з якості, на нього також покладається відповідальність щодо контролю термінів виконання та прийняття рішень щодо коригування та змін певних дій [3].

У США будівельні компанії використовують типові програми управління якістю продукції, розроблені спеціалізованими організаціями, або роблять замовлення на їх розробку. Наприклад, програма «Нуль дефектів», розроблена фірмою Ф. Кросбі, містить наступні положення:

- робота із співробітниками з питань переконання у важливості реалізації програми та особистої участі у ній кожного;
- розрахунок додаткових витрат на якість продукції;
- пошук методів мотивації на якісну працю;

- затвердження методів контролю за якістю;
- навчання методам якісної роботи та впровадження принципу «нуль дефектів»;
- встановлення «Дня якості»;
- затвердження індивідуальних програм бездефектної роботи і т.д.

Після завершення робіт проводиться аналіз виконаної роботи та підводяться підсумки. Також затверджується програма на наступний термін роботи. Головною умовою успіху реалізації програми якості вважається зацікавленість керівництва у її впровадженні.

Також цікавими є «зелені» будинки та стандарти. Під терміном «зелене» будівництво розуміється практика будівництва і експлуатації будівель з метою зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів при одночасному збереженні або підвищенні якості будівель та комфорту їх внутрішнього середовища [4]. Серед найбільш досконалих національних рейтингових систем виділяють американську LEED (The Leadership in Energy and Environmental Design), англійську BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method). Стандарт передбачає рейтингову оцінку по основним підрозділам: комфорт, енергія, транспорт, вода, матеріали, відходи, використання землі, екологія, забруднення, інновації та інші.

BREEAM – один з найвідоміших і поширених методів оцінки екологічної оцінки будівель, визначає стандарти сталого проєктування і будівництва, дає можливість порівнювати різні будівлі за рівнем їх впливу на навколишнє середовище [4].

Стандарт LEED – знайшов використання більше ніж в 117 країнах світу [5, 6]. Вибір критеріїв оцінки проводиться з урахуванням національних особливостей, але найбільш відомі групи критеріїв спрямовані на:

- мінімізацію забруднення навколишнього середовища;
- раціональне використання природних ресурсів, енергоефективність;
- впровадження інновацій і менеджмент;
- екологічний комфорт [5].

Актуальність впровадження сертифікатів зеленого будівництва підтверджується світовою практикою. «Зелені» будівлі сприяють зменшенню енергетичних витрат на їхнє утримання, що призводить до зменшення викидів парникових газів. Саме тому, в Україні не існує альтернативи енергозберігаючому екологічно чистому «зеленому» будівництву, яке пропонує сучасний підхід до проєктування та утримання



будівель, основними завданнями якого є скорочення витрат енергії, мінімізація викидів парникових газів, покращення умов проживання.

Також можна сказати за певні «Зелені куточки» у японських будівлях. Японці дуже бережливо ставляться до природи, тому й будівництво в них має мінімальне забруднення. Під час будівництва та ремонту ви не побачите купу сміття, яке буде літати по всьому цьому майданчику. Ще одним важливим аспектом традиційної архітектури Японії є взаємини будинків і навколишнього простору, зокрема наявність такого рукотворного острівця природи як японський сад. Японці не розглядали внутрішній і зовнішній простір як дві окремі частини, швидше за обидва перетікали одна в одну. Іншими словами, немає тієї межі, де закінчується внутрішній простір будинку і починається зовнішнє. Конкретне вираження цієї концепції – веранда традиційного японського будинку Енгава [6].

Отже, можна зробити висновок, що велике значення для якості будівництва є ретельно побудовані взаємовідносини між керівництвом та працівниками. Правильно налагоджена робота дає в результаті успіх у будівництві, розробці нових проєктів, проведенні перевірки якості.

### Література

1. Ковальчук А. С. Концептуальні підходи до побудови системи управління трудовим потенціалом: зарубіжна практика. *Актуальні проблеми управління персоналом та економіки праці*: зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (Житомир, ЖДТУ). 2016. С. 48-52.
2. Пашенко Л. В. Запровадження зарубіжного досвіду управління трудовим потенціалом у будівництві. 2012. С. 122.
3. Гавриленко О. Г., Долгальова О. В., Югов А. М. Управління якістю в будівництві: навч. посібник / ред. В. В. Дорофійенко. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. 419 с.
4. Сертифікація «зеленого» будівництва по стандарту BREEAM. URL: <http://www.mcl.kiev.ua/en/services/#service-1>. (дата звернення: 10.12.2022).
5. «Зелене будівництво» та сертифікат LEED. URL: <http://www.esz.org.ua/?p=10096>. (дата звернення: 10.12.2022).
6. Особливості будівництва та архітектури Японії. URL: <https://ua.waykun.com/articles/osoblivosti-budivnictva-ta-arhitekturi-v-japonii.php>. (дата звернення: 10.12.2022).

## **КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ**

В сучасних умовах господарювання економіки серед різноманітних проблем пов'язаних із забезпеченням ефективного розвитку підприємств, значну увагу приділяють проблемі управління персоналом. Сучасні національні компанії прагнуть застосовувати позитивний світовий досвід та вводити ефективні технології управління трудовими ресурсами для створення позитивного іміджу компанії на конкурентному ринку. Тому кадрова політика підприємства як інструмент управління персоналом набуває особливого значення, що відображає специфіку ділового та соціокультурного середовища, національного ринку праці, менталітет працівників, і традиції підприємства.

Отже, для формування ефективної кадрової політики потрібно чітко розуміти, дефініції поняття «кадрова політика» підприємства та його економічний зміст.

Аналіз дефініцій поняття «кадрова політика» підприємства показує, що кадрова політика є визначальним напрямом управління сучасного підприємства. Вітчизняні науковці трактують означене поняття як «лінію», «напрямок», «систему», «стратегію» роботи з кадрами. Через те, що не існує єдиного підходу до розуміння вченими поняття «кадрова політика» виникає змішування понять кадрової політики за засобів її реалізації – принципів, методів, напрямів, заходів тощо [1].

Отже, кадрова політика підприємства – це система теоретичних поглядів, ідей, принципів та методів впливу на створення належних умов праці, добір і використання задіяних трудових ресурсів, їх розвиток та мотивацію з метою досягнення як стратегічно визначених цілей, розв'язання намічених господарських завдань, так і соціальних та особистих проблем працівників різних рівнів відповідальності.

Кадрова політика в сучасних умовах передбачає передусім підходити до роботи з кадрами, розглядаючи її в нерозривному зв'язку із сутністю проблем, що вирішуються на цьому етапі, підбираючи кадри відповідно до нових завдань. Особлива увага приділяється використанню людського фактору, підвищенню якості і творчої віддачі інтелектуального та кадрового потенціалу, покращанню підготовки і використання спеціалістів.

Ефективна кадрова політика повинна бути:

- складовою частиною стратегічної програми розвитку підприємства, тобто сприяти реалізації стратегії через кадрове забезпечення;
- гнучкою, тобто вона має бути, з одного боку, стабільною, оскільки із стабільністю пов'язані певні плани працівників, а з другого – динамічною, тобто корегуватись відповідно до змін тактики підприємства, економічної ринкової ситуації;
- економічно обґрунтованою, виходячи з реальних фінансових можливостей, що забезпечить індивідуальний підхід до працівників.

Основними елементами кадрової політики є відбір та наймання персоналу, підготовка консультантів до роботи та їх подальше періодичне навчання, мотивація і організація праці, планування службового зросту (рис. 1).

Основними завданнями кадрової політики на підприємстві є:

- повне та своєчасне забезпечення організації персоналом певної якості і кількості відповідно до стратегії розвитку;
- створення умов реалізації передбачених трудовим законодавством прав і обов'язків громадян;
- раціональне використання персоналу;
- формування і підтримка ефективної роботи на підприємстві [3].

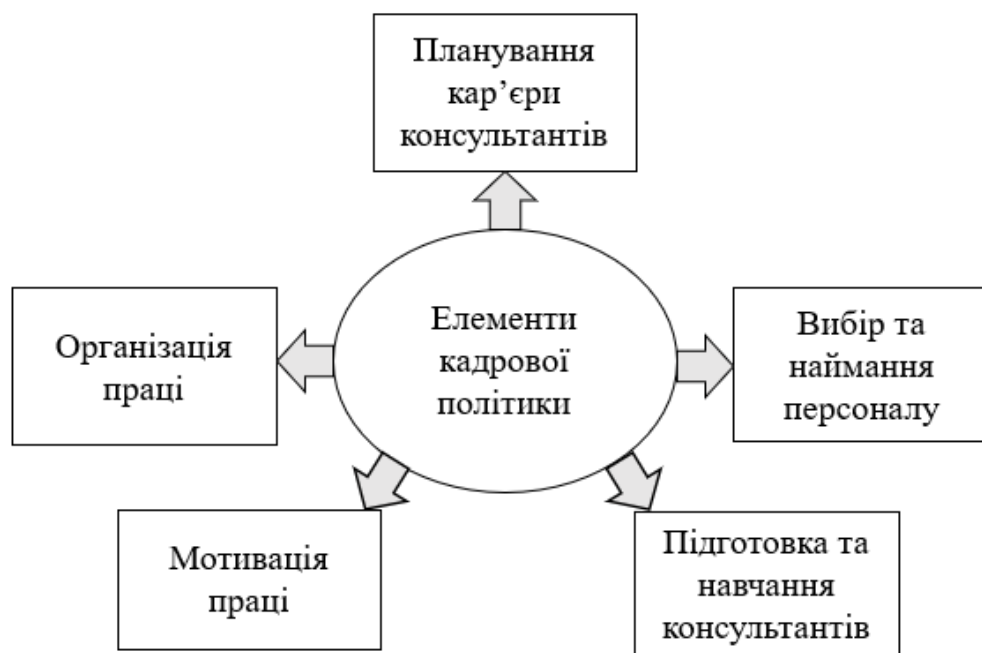


Рисунок 1 – Елементи кадрової політики

Робота з персоналом як складова частина управлінської роботи керівництва підприємства вимагає обдуманості та планованості дій, уміння в умовах невизначеності протиставити проблемам чіткий, попередньо затверджений план. Тому процес роботи з персоналом повинен бути побудований так, щоб найкоротшим шляхом приходити до бажаного результату відносно будь-якого питання або проблеми в кадровій сфері. Планування роботи з кадрами відбиває основні аспекти управління кадрами: виробничо-економічний, політичний, соціальний, психологічний та адміністративно-правовий.

Кадрова політика в організації майбутнього, на думку західних фахівців, повинна будуватися на таких основних принципах, як повна довіра до працівника і надання йому максимальної самостійності; у центрі економічного управління повинні бути не фінанси, а людина та її ініціатива; результат діяльності підприємства визначається ступенем згуртованості колективу; максимальне делегування функцій управління працівникам; розвиток мотивації працівників. Ці принципи коригуються через різницю в типах кадрової політики (пасивний, реактивний, превентивний, активний) [5].

В залежності від орієнтації на зовнішнє або внутрішнє середовище у процесі формування складу персоналу розділяють закриту та відкриту кадрову політику, тобто підприємства залучають персонал або ж принципово розвивають лише власні кадри.

Підприємства можуть використовувати різні типи кадрової політики. При цьому велику увагу приділяють змінам, що можливі за зміни кон'юнктури ринку, що також потребує невідкладного внесення змін до вибраної кадрової політики. Основою формування кадрової політики підприємства є аналіз структури персоналу, ефективності використання робочого часу, прогнози розвитку підприємства і зайнятості персоналу. Іноді ця робота проводиться за допомогою спеціальних консалтингових організацій, і хоча оплата їхніх послуг висока, проте результат набагато перевищує витрати [4, с. 153].

Для повного аналізу кадрової політики будь-якого підприємства необхідно виокремити критерії оцінки: кількісний і якісний склад персоналу, рівень плинності кадрів, гнучкість проведеної політики, ступінь урахування інтересів працівника/виробництва.

Слід зазначити, що у кадровій політиці існує ряд проблем:

- висока плинність кадрів;
- недостатньо кваліфіковані працівники;
- матеріально-фінансові проблеми;

– кадрові проблеми, відсутність або застарілість кадрів [2].

Можна сказати, що вирішення ряду зазначених проблем, стосовно формування кадрової політики призведе до ефективного процесу реалізації поставлених цілей підприємства, значно покращить процес підбору та розташування кадрів, покращить процес роботи з персоналом та зменшить рівень плинності кадрів. Адже ефективність процесу формування та реалізації кадрової політики на підприємствах та фірмах позначається на успішності праці, а також на рівні задоволеності робітників своєю працею і морально психологічною атмосферою в колективі.

Відповідно, удосконалення методів і механізмів формування ефективної кадрової політики підприємств забезпечить їм стійкі конкурентні позиції на ринку товарів і послуг. Однак більшість керівників підприємств не приділяє питанням кадрової політики належної уваги, нехтують теоретичними та практичними розробками у цій сфері, орієнтуючись на інтуїцію та власний досвід.

Таким чином, для успішного функціонування системи кадрової політики підприємства необхідно систематично проводити аналіз використання людських ресурсів підприємства, своєчасно визначати кадрові потреби та розглядати систему кадрової політики на стратегічному рівні.

### Література

1. Андрусь О.І., Вовк М.Ю. Кадрова політика підприємства як об'єкт дослідження Електронний журнал «Ефективна економіка». 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=11&y=2018>
2. Бобко Л. О., Мариняк Л. В. Актуальні проблеми формування кадрової політики. Електронне видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». URL : [http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10\\_2018/23.pdf](http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/23.pdf).
3. Гасюк Л. М. Сутність, роль і зміст кадрової політики підприємства в ринкових умовах. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2011. № 5. С. 155–159.
4. Грицай А. М. Теоретико-методичні засади формування кадрової політики підприємства. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2014. № 1. С. 148–155.
5. Хондока В. А., Марченко В. М. Методологічні підходи до формування кадрової політики на підприємстві. Електронне наукове фахове видання «ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО». 2017. № 13. URL: [https://economyandsociety.in.ua/journals/13\\_ukr/131.pdf](https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/131.pdf).

## **ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ**

На сьогодні безробіття є однією з найголовніших проблем вітчизняної економіки. Соціально-економічний розвиток країни, перш за все залежить від робочої сили.

Безробіття – це соціально-економічне становища, за якого більша частина економічно активного населення не може знайти роботу. Безробітними називають осіб, які: впродовж останніх чотирьох тижнів шукали роботу; не мали роботи; були готові впродовж двох тижнів приступити до роботи. Тобто ті люди, які не відповідають цим трьом умовам одночасно, а лише зневірилися в процесі пошуку роботи, не вважаються безробітними [2].

Загалом, феномен безробіття – найбільш гостра проблема, з якою стикається населення України. Причиною такого розповсюдженого явища є неефективність використання робочої сили у минулому і відсутність економічних умов, які б дали змогу людям застосовувати свої навички у продуктивній роботі за пристойну плату. Саме тому це явище являється як економічною, так і соціальною проблемою [6].

Безробіття, має безліч негативних наслідків, серед яких: від'їзд кваліфікованих працівників за кордон, зменшення купівельної спроможності громадян, зменшення рівня інвестицій і інновацій та інше.

Проаналізувавши статистичні дані за останні 10 років, можна зробити висновок про те, що за аналізований період в Україні немає чіткої тенденції до різкого зростання або зменшення кількості безробітних (рис. 1). Так, найбільша кількість безробітних за досліджуваний період було зафіксована у 2014 році і становила 1847,1 тис. осіб., найменша кількість безробітних була у 2019 році – 1486,9 тис. осіб.

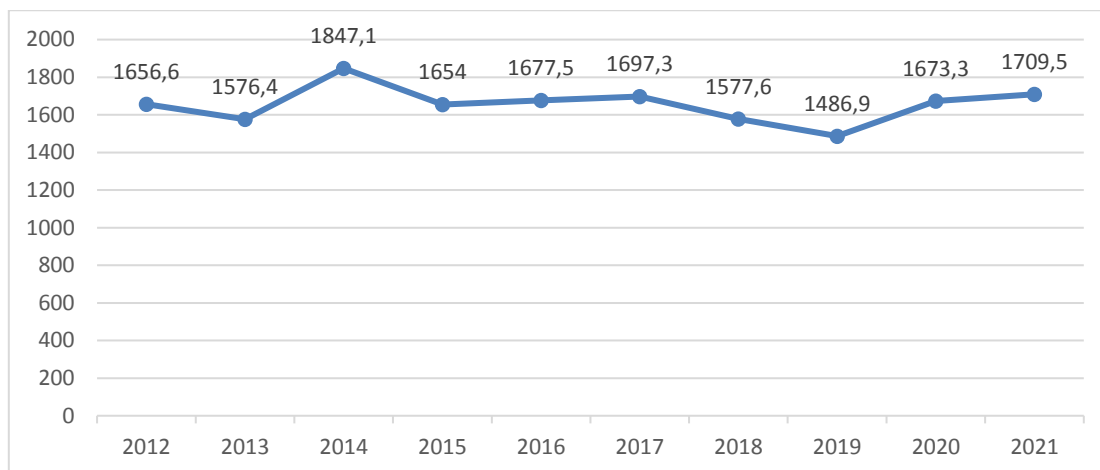


Рисунок 1 – Динаміка кількості безробітних за 2012 – 2021 рр.  
(тис. осіб) [3].

Для вибору найефективніших методів управління такими соціально-економічними явищами як безробіття та зайнятість, а також, для правильної їхньої характеристики, важливе значення має їх оцінювання. Зайнятість та безробіття – явища дуже складні та багатоаспектні, тому характеризувати їх потрібно з різних сторін і різноманітними показниками [4].

За даними Мінфіну рівень безробіття в Україні має тенденцію зростання у період з 2013 року по 2021 рік, але у 2019 році цей показник трохи знизився (табл. 1). Така ситуація склалась у зв'язку з економічною кризою, високим податковим тиском на підприємців з боку держави, загальним станом ринку праці, де кількість робочих місць постійно зменшується, відсутністю держзамовлень, активним розвитком тіньової економіки [1].

Таблиця 1 – Рівень безробіття в Україні з 2012 по 2021 рр. (кількість населення в тис. осіб) [3].

| Рік         | Всього населення | Економічно активне населення | Зайняте населення | Безробітне населення | Рівень безробіття, % | Зареєстрованих безробітних |
|-------------|------------------|------------------------------|-------------------|----------------------|----------------------|----------------------------|
| <b>2012</b> | 45 553,0         | 20 393,5                     | 18736,9           | 1656,6               | 8,1%                 | 467,7                      |
| <b>2013</b> | 45 426,2         | 20478,2                      | 18901,8           | 1576,4               | 7,7%                 | 487,6                      |
| <b>2014</b> | 42 928,9         | 19035,2                      | 17188,1           | 1847,1               | 9,7%                 | 458,6                      |
| <b>2015</b> | 42 760,5         | 17396,0                      | 15742,0           | 1654,0               | 9,5%                 | 461,1                      |
| <b>2016</b> | 42 584,5         | 17303,6                      | 15626,1           | 1677,5               | 9,7%                 | 407,2                      |
| <b>2017</b> | 42 386,4         | 17193,2                      | 15495,9           | 1697,3               | 9,9%                 | 352,5                      |
| <b>2018</b> | 42 153,2         | 17296,2                      | 15718,6           | 1577,6               | 9,1%                 | 341,7                      |
| <b>2019</b> | 41 902,4         | 17381,8                      | 15894,9           | 1486,9               | 8,6%                 | 338,2                      |
| <b>2020</b> | 41 588,4         | 16917,8                      | 15244,5           | 1673,3               | 9,9%                 | 459,2                      |
| <b>2021</b> | 41 167,3         | 16666,8                      | 14957,3           | 1709,5               | 10,3%                | 295,0                      |

○ з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Через війну рівень безробіття в Україні у 2022 році сягнув рекордного значення, близько 35 % [5]. Як повідомляє Національний банк України «Після рекордного зростання рівень безробіття поступово знижуватиметься, проте залишатиметься вищим за свій природний рівень»

Через глибокий спад економічної активності та міграцію унаслідок безпекових ризиків у прифронтових регіонах значна частина населення втратила роботу. З іншого боку, незначний фінансовий запас міцності змушував домогосподарства активно шукати роботу. Рівень безробіття значно зріс й унаслідок вибуття частини населення з робочої сили передусім через те, що вимушені мігранти, як у межах країни, так і за кордон, часто не мали пошук роботи за основний пріоритет. Утім, якби мігранти залишалися в Україні та активно шукали роботу, рівень безробіття зріс би ще більше. Стримувала нарощення безробіття також мобілізація до лав захисників України.

«До кінця року рівень безробіття скоротиться з пікових значень у II кварталі 2022 року завдяки відновленню економіки та збільшенню попиту на робочу силу. Утім, як і в інших країнах (наприклад, колишньої Югославії), навіть після закінчення активних бойових дій, безробіття знижуватиметься повільно та залишатиметься на вищих рівнях, ніж раніше, через довгострокові наслідки війни» прогнозує Нацбанк [5].

На демографічні показники та стан ринку праці також впливає активне переміщення населення, у тому числі за кордон. За даними ООН [7], станом на 21 червня кількість біженців із України перевищила 8 млн, значна частина з них отримала тимчасовий захист та урядову допомогу в країнах – реципієнтах.

Масова міграція матиме значний негативний вплив на українську демографію та розвиток економіки. Зокрема, зумовлюватиме скорочення внутрішнього споживання та зменшення пропозиції робочої сили, у тому числі в довгостроковій перспективі, що тиснутиме на ринок праці, потенційний ВВП, а також пенсійну систему України. Додатковий тиск на ринок праці чинять і внутрішні мігранти, адже в східних регіонах структура зайнятості була суттєво зміщеною в бік промисловості, порівняно із західними областями. Це вірогідно посилить уже наявні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, попри релокацію підприємств.

Якщо не знизити рівень безробіття до «природного», то можуть очікуватись такі наслідки: зниження рівня життя населення, зменшення ВВП, скорочення податкових надходжень до державного бюджету, на індивідуальному рівні – стреси, депресії, нервові захворювання, розвал сімей та інше.



Для покращення становища можуть допомогти такі дії:

- створення та покращення програм зайнятості населення;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів;
- заохочення підприємств, які мають високу частку зайнятого населення;
- створити сприятливі умови для праці, згідно з останніми науково-технічними розробками;
- провести глобальні зміни в трудовому законодавстві у сфері зайнятості;
- створення освітніх програм для навчальних закладів;
- покращення роботи центрів зайнятості;
- реалізація програм підтримки молодих працівників;
- створення нових робочих місць;
- створити систему пільгового оподаткування й кредитного стимулювання;
- здійснювати пенсійну реформу.

Постійне впровадження таких заходів, дасть можливість знизити рівень безробіття та покращити соціально-економічний стан населення.

Отже, безробіття залишається великою проблемою сьогодення в Україні, якщо не вирішувати це питання зараз, то у майбутньому неможливо налагодити ефективну діяльність економіки, через що рівень безробіття буде тільки зростати.

Попри негативні наслідки, безробіття має і позитивні сторони: створює між робітниками конкуренцію, стимулює до більшої продуктивності праці, зростання цінності робочого місця. Але цих факторів недостатньо, для того щоб покрити негативні наслідки.

Запровадження таких заходів надасть змогу покращити ситуацію зайнятості на національному ринку праці, що сприятиме поліпшенню як економічного, так і соціального рівня розвитку суспільства в державі у цілому.

## **Література**

1. Даниліна С.О., Коцюрубенко Г.М., Шикіна О.В. Соціально-економічні наслідки впливу пандемії на стан безробіття в Україні. Економіка та суспільство. 2021. Випуск № 29. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/558/534>
2. Зайнятість і безробіття : Державна служба статистики України URL : [http://ukrstat.gov.ua/operativ/pro\\_stat/Prosto/zan\\_bez.pdf](http://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/zan_bez.pdf)
3. Мінфін URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
4. Макроекономіка : підручник / М. І. Макаренко, Т. О. Семененко, Ю. М. Петрушенко. – 2-ге вид., переробл. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 307 с.

5. Національний банк України. Інфляційний звіт. Липень 2022 року. URL : [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/IR\\_2022-Q3.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4)
6. Полуяктова О.В. Проблеми безробіття в Україні. Економіка та суспільство. 2016. Випуск № 2. URL : [https://economyandsociety.in.ua/journals/2\\_ukr/6.pdf](https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/6.pdf)
7. Operational data portal. URL : <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

**Коритько Т. Ю.**

*Інститут економіки промисловості НАН України  
м. Київ, Україна*

## **ДИНАМІЧНИЙ ТА СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Технологічні дисбаланси економічної системи, які ускладнені впливом проблем та диспропорцій реформування виступають характерною особливістю сучасного розвитку різних галузей економіки України. Глобальні тренди визначають напрямки трансформації підприємств та економіки в цілому.

На рисунку 1 наведена динаміка індексу фізичного обсягу внутрішнього продукту України.

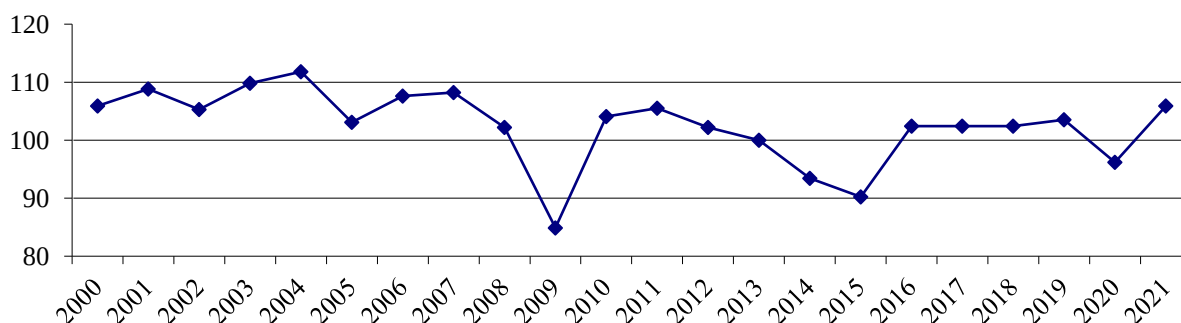


Рисунок 1 – Динаміка індексу фізичного обсягу ВВП України за 2001-2021 гг. (% до попереднього року)

Динаміка індексу фізичного обсягу валового внутрішнього продукту України вказує на відсутність довгострокового росту и динаміки стійкого зростання економіки.

В таблиці 1 наведена динаміка основних ключових макроекономічних показників економіки. З таблиці 1 бачимо, що динаміка макроекономічних показників факторів характеризує економічну циклічність розвитку економіки України в умовах глобалізації.

Таблиця 1 – Динаміка ключових макроекономічних показників економіки України (темпи приросту фізичного обсягу,% до попереднього року)

| Показники                      | 2011  | 2012  | 2013  | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  | 2019  | 2020 | 2021  |
|--------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|------|-------|
| ВВП                            | 5,0   | -2,3  | 3,3   | -14,4 | -2,4  | 4,6   | 2,2   | 3,7   | 1,4   | 0,1  | 6,1   |
| Промисловість                  | 8,0   | -0,5  | -4,7  | -10,7 | -13,4 | 2,4   | 0,4   | 1,6   | -1,8  | -4,5 | 1,1   |
| Сільське господарство          | 41,8  | 3,0   | 37,7  | -23,7 | -6,7  | 51,2  | 6,1   | 7,4   | -15,7 | 26,0 | -31,8 |
| Будівництво                    | 11,1  | -13,8 | -11,0 | -21,7 | -12,3 | 13,1  | 26,3  | 8,5   | 20,0  | 4,0  | 5,1   |
| Роздрібна торгівля             | 13,7  | 13,7  | 5,6   | -9,6  | -21,0 | 4,4   | 8,6   | 5,8   | 11,6  | 7,2  | 9,1   |
| Індекси капітальних інвестицій | 141,6 | 107,5 | 100,3 | 74,3  | 80,1  | 118,7 | 123,4 | 122,2 | 134,7 | 56,4 | 110,8 |

Отже, можна відмітити часткову стабілізацію макроекономічних показників на тлі збереження структурних диспропорцій економічного розвитку, що унеможлиблює здатність економіки країни протистояти фінансово-економічним потрясінням: руйнування інвестиційної привабливості держави, низької купівельної спроможності через зменшення життєвого рівня населення та існуючих дисбалансів у зовнішньоекономічній діяльності [3].

На рисунку 2 наведена динаміка окремих структурних процесів економіки за 2011-2021 гг (темпи приросту фактичного обсягу ВВП за ключовими галузями, % до попереднього року)

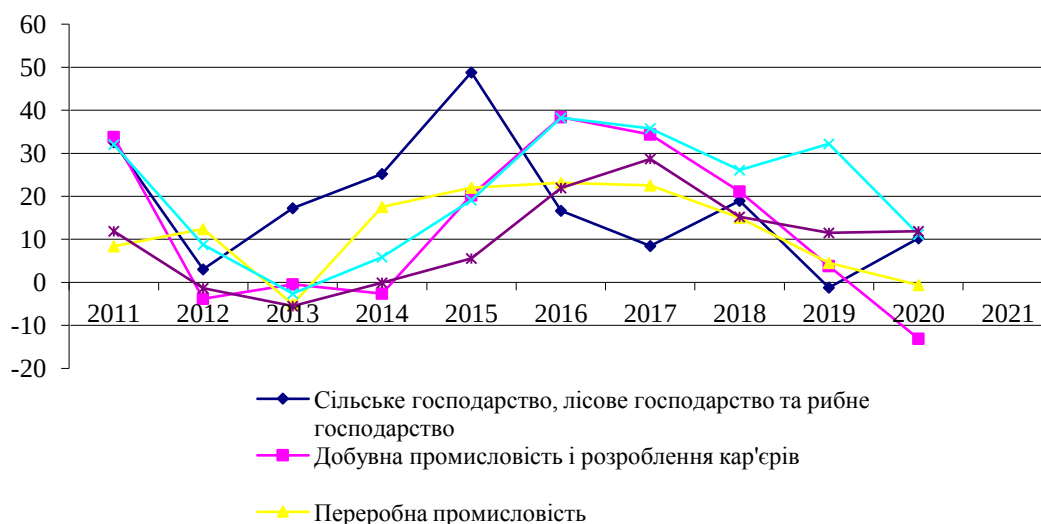


Рисунок 2 – Динаміка окремих структурних процесів економіки за 2011-2021 гг (темпи приросту фактичного обсягу ВВП за ключовими галузями, % до попереднього року)

Як бачимо у структурному розрізі спостерігається коливання в динаміці зростання галузей, які не дозволяють говорити про збалансоване зростання економіки України.

Стан, який можна визначити як структурний дисбаланс розвитку

економіки, слід розглядати як загрозу економічній безпеці. В сучасних умовах нестабільності, суперечливості реформаційних процесів однією з найважливіших задач економічної науки н практики стають розробка і реалізація складової частини економічної безпеки – системи забезпечення безпеки підприємств і організацій, яка повинна бути представлена сукупністю організаційно-правових, соціально-економічних, управлінських рішень, що забезпечують ефективний захист від зовнішніх і внутрішніх загроз і сприяють поступальному розвитку в інтересах національної економіки [2].

З урахуванням економічних трендів у контексті забезпечення економічної безпеки економіки в сучасних умовах необхідно визначити місце України у середньо- та довгостроковому періоді розвитку.

З 2013 до 2018 років схвалено майже 40 стратегічних документів щодо розвитку інновацій, однак вони мають виключно галузевий характер (йдеться про Стратегію розвитку промислового комплексу України, Стратегію розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості до 2026 року, Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року і т. ін.). Для того щоб вирішити проблеми розвитку інноваційної діяльності та інноваційного підприємництва в Україні у 2019 році Кабінетом міністрів України була прийнята Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (далі – Стратегія), основною метою якої стала розбудова національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти та послуги [1].

Отже, можна відмітити, що інтенсивний розвиток економіки дозволить забезпечити тільки реалізацію стратегії, яка спрямована на сприяння інноваціям, здійсненню технологічного ривку у якості основної мети державного управління економічною системою (рис. 3).

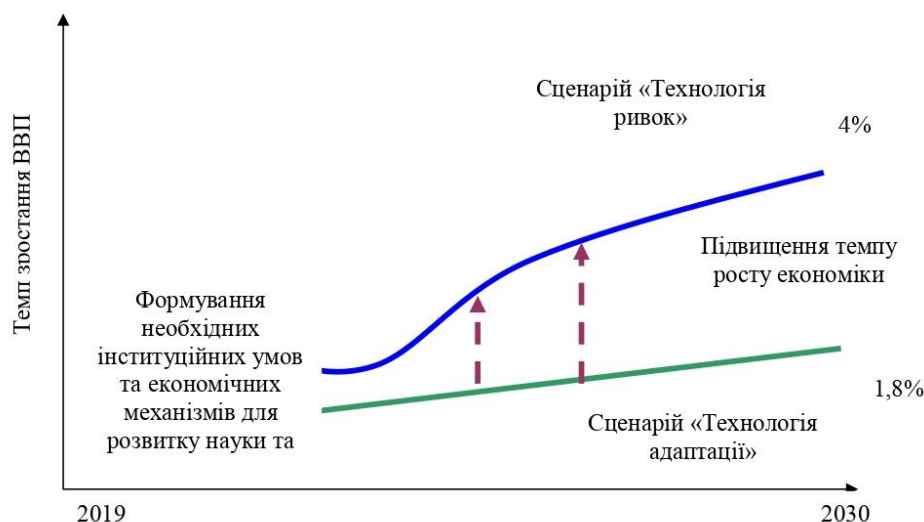


Рисунок 3 – Середньорічні темпи зростання ВВП в залежності від сценарію науково-технологічного розвитку

Зростання рівня економічної системи та відродження реального сектору економіки неможливо без досягати високих темпів науково-технологічного розвитку, проведення структурних та інституційних реформ та інновацій. Саме за рахунок використання інновацій призведе до структурних трансформацій у різні галузі економіки, а результати їх використання призведуть до укріплення безпеки економічної системи [4; 5].

Технологічні дисбаланси викликають обмеження та погрози для розвитку економічної системи (табл. 2).

Таблиця 2 – Обмеження та погрози, які викликані технологічним дисбалансом для розвитку економічної системи

| Обмеження                                                                                            | Погрози                                                                                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| – зниження рівня конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку                         | – система погроз економічній безпеці, яка виникає у зв'язку із залежністю від імпорту технологій |
| – дисбаланс зовнішньої торгівлі, нестійкий курс національної валюти                                  | – дестабілізація суспільної та політичної ситуації                                               |
| – сировинний характер експорту та залежність економіки від кон'юнктури нестабільних зовнішніх ринків | – подальше погіршення платіжного балансу                                                         |
| – стримування темпів економічного зростання                                                          | – зниження рівня економічної безпеки                                                             |
| – обмеження притоку капіталу                                                                         | – відтік капіталу                                                                                |
| – зниження адаптації економічної системи до внутрішніх та зовнішніх шоків                            | – погрози цілісності енергетичної системи та стабільності її функціонування                      |
| – неефективне використання інвестицій                                                                | – екологічні ризики                                                                              |

Дослідження погроз та обмежень для розвитку економічної системи, які викликані дисбалансом технологій з урахуванням їх негативного впливу, виступають важливим аспектом науково-дослідницької та практичної діяльності щодо забезпечення динаміки сталого та збалансованого розвитку економічної системи.

### Література

1. Дзюба О., Шевченко О. Економічно-правовий аналіз реалізації «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». *Економіка та суспільство*, 2021. (23). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-14>
2. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Ткаченко Є. В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства // *ЕВД*. 2021. №3 (65). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-integralnoyi-otsinki-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva> (дата обращения: 31.10.2022).
3. Усик И. А. Методические подходы к оценке структурной трансформации стран мира и Украины в условиях глобализации. *Экономика и организация управления*. 2018. №4 (32). С. 180-188
4. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю. Ефективність управління підприємством: підходи та методи її оцінки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. 5. С. 100-106
5. Korytko T., Bryl I., Piletska S., Arefiev S., Arefieva O.. Stratrgy of innovative development of an enterprise on the basis of evaluation of its intellectual capital. *Scientific Bulletin of National Mining University* . 2021, Issue 3, p134-141. 8p.

**Михайличенко Н. М.**

*Донбаська державна машинобудівна академія,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ САМОЗАЙНЯТОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ ЙОГО ЕВОЛЮЦІЇ

Загальні тенденції сучасного ринку праці як в Україні, так і в глобальній економіці полягає у поширенні нестандартних форм зайнятості, зокрема – самозайнятості. Сегмент самозайнятості на сучасному ринку праці має виражену тенденцію до збільшення, тому дослідження інституту самозайнятості як такого та сучасних процесів інституціоналізації сегмента самозайнятих на ринку праці є актуальним напрямом досліджень, оскільки в умовах становлення Індустрії 4.0 саме інститут самозайнятості, очевидно, буде превалювати. Але для того, щоб дослідити сучасні інституційні форми самозайнятості досить глибоко, необхідно насамперед вивчити інститут самозайнятості в історичному розрізі – з точки зору його еволюції.

Окремі питання інституціоналізації самозайнятості в Україні досліджували наступні вітчизняні вчені: Варга Н., Грабовецька О., Малік М., Мамчур В. [1–3], втім робіт, присвячених дослідженню інституту само зайнятості з точки зору його еволюції досі ще бракує.

Мета дослідження полягає у вивченні еволюції самозайнятості як інституційної системи в історичному розрізі.

Поняття «самозайнятість» походить від дефініції *self-employment* (англ.), яка набула широкого поширення в 70-х роках XX століття в період жорсткої промислової реструктуризації, що охопила США та інші розвинені країни і супроводжувалася зростанням безробіття. Безумовно, як саме економічне явище, так і дефініція, що його позначає, існували і до зазначеного періоду, але саме у 70-х роках XX ст. самозайнятість привернула максимальну увагу економістів як ефективний інструмент подолання проблеми безробіття та пов'язаного з нею підвищення навантаження на бюджети держав, обумовленого зростанням виплат допомоги з безробіття та інших витрат, покликаних знизити рівень соціальної напруженості. Саме самозайнятість може виступати своєрідним «амортизатором» у періоди циклічних економічних криз, вона забезпечує максимально гнучке реагування людського капіталу на потреби бізнесу та ринку (самозайняті легше залучаються до нових сфер діяльності та освоюють актуальні навички). Крім того, легальна самозайнятість є додатковим джерелом надходжень до бюджету держав.

Досліджуючи еволюцію інституту самозайнятих слід зазначити, що самозайнятість – історично перша форма організації праці як такої. Якщо виходити з широкого трактування самозайнятості, що включає в число самозайнятих неоплачуваних членів сімей та ведення присадибного господарства (з метою отримання не грошей, але продукту для власного споживання), то самозайнятість була основною формою трудової діяльності ще в епоху натурального господарства.

Більш того, навіть за первісно-общинного ладу трудова діяльність окремих збирачів чи мисливців вкладається у дефініцію «неоплачуваних членів сім'ї» (*contributing family workers*). При цьому слід враховувати, що за критерієм самостійності організації такої діяльності до самозайнятості її віднести досить складно, на відміну від діяльності первісних майстрів ремісників (для яких ремісництво на ранніх етапах було швидше додатковою до збирання або полювання діяльністю) або знахарів-травників. Втім, питання самостійності трудової діяльності «неоплачуваних членів сім'ї» так само робить дискусійним віднесення даної категорії до самозайнятих (якщо вважати самостійність організації

трудової діяльності одним із ключових критеріїв). Тому пошук витоків самозайнятості на ранніх етапах становлення людського суспільства безпосередньо залежить від того, наскільки вузько чи широко ми визначаємо зазначену дефініцію.

З економічної сутності визначення самозайнятості як форми індивідуального підприємництва впливає її зміст – як економічної активності фізичних осіб, спрямованої на отримання безпосередньої оплати за працю без постійного найму. Особа, яка використовує самозайнятість як основну форму організації особистої трудової діяльності, належить до категорії самозайнятих. Це може бути фахівець, який виробляє продукт (у тому числі – творчий, інтелектуальний), здійснює роботи або надає послуги на умовах отримання оплати таких робіт та послуг безпосередньо від їх замовника, веде фермерське господарство або торговельну діяльність (як особливу форму послуг посередництва між товаровиробником та покупцем).

Фактично, до цього формулювання можна віднести більшість форм трудової діяльності на ранніх етапах розвитку людського суспільства: ремісництво, купецьку діяльність, землеробство та скотарство без залучення найманої праці, цілительство та ін.

Дискусійним є питання самозайнятості при рабовласницькому ладі. Використання рабської праці фермером чи ремісником у процесі виробництва продукту його господарської діяльності було досить поширеним явищем. Чи можуть такі особи розглядатися як самозайняті у сучасному розумінні, якщо рабська праця у тих історичних реаліях прирівнювалася до праці робочої худоби, а безправний раб виступав не економічним суб'єктом, а об'єктом? Чи були особи, що використовували рабську працю, в ближче не до самозайнятих, а до підприємців у більш широкому розумінні? Якщо розглядати рабів як особливу категорію «неоплачуваних членів домогосподарств (сімейного бізнесу)», то й такі підприємці, і навіть самі раби можуть бути віднесені до категорії самозайнятих, що є свого роду парадоксом. Безумовно, свободи раба загалом і його свобода у трудовій діяльності є ще більш обмеженими, ніж у «неоплачуваних членів домогосподарств» у сучасному розумінні, але й останні аж ніяк не мають повної особистої свободи в організації своєї трудової діяльності.

Зупинимося на окремих видах самозайнятості, найхарактерніших для ранніх етапів розвитку соціально-економічних відносин. Один із перших видів самозайнятості – ремісництво – виник у період другого суспільного поділу праці, коли крім землеробства та скотарства виділилися й інші



форми спеціалізованої діяльності, пов'язані з виробництвом товарів, що потребує застосування особливих навичок. Безумовно, сама реміснича діяльність мала місце не лише задовго до другого суспільного поділу праці, але й до першого, але за первісно-общинного ладу вона виступала не специфічною діяльністю, а додатковим видом трудової діяльності. Проте, як окремий вид самозайнятості ремісництво сформувалося саме під час посилення спеціалізації. Строго кажучи, не всякий ремісник може вважатися самозайнятим у сучасному розумінні, але лише такий, який не використовує найману працю.

Дискусійним залишається питання, чи можна вважати самозайнятим ремісника, що використовував працю учнів (підмайстрів), за великим рахунком, не оплачувану, або працю рабів. Правильніше сказати, що частина ремісників – як фахівців, які самостійно виробляють та реалізують продукт своєї праці – були самозайнятими особами. У той же час ремісники, які використовують найману оплачувану працю підмайстрів, якщо дотримуватися відсутності найманої праці як критерію само зайнятості, до самозайнятих осіб віднесеними бути не можуть.

Інституціоналізація самозайнятості відбувалася ще цьому ранньому етапі: вже у Стародавньому Римі ремісники, які належать до однієї сфери спеціалізації, створювали професійні об'єднання, обирали магістрів, проводили збори і сплачували членські внески. Цехові організації ремісників у Середньовіччі об'єднували фахівців, що належать до однієї сфери діяльності, у межах одного міста. Ремісничі цехи були досить жорстким інститутом, що формує цеховий статут, у якому визначалися найменші нюанси ремісничої діяльності: від числа підмайстрів та учнів, кількості верстатів, стандартів якості та цін на продукцію до окремих аспектів суспільного, сімейного і навіть особистого життя ремісника. Цехові об'єднання керувалися деканом та старійшинами. Такі об'єднання виступали у ролі регулятора та обмежувача індивідуальної професійної діяльності – нецехові ремісники не мали змоги здійснювати свою діяльність на території міста. Такий жорсткий інститут не тільки захищав ремісників від ризику надвиробництва та зростання професійної конкуренції, але й підвищував статус ремісництва як суспільного стану.

З розвитком соціально-економічних формацій процес інституціоналізації самозайнятості ще більш посилювався, що мало наслідком формування неформальних, формальних та напівформальних інституційних складових самозайнятості як важливої соціально-економічної інституційної системи.

Проведене дослідження еволюції інституту самозайнятих у історичному розрізі дозволило уточнити категорію самозайнятості як специфічної форми реалізації підприємницьких здібностей, що є властивою переважній частині працездатного населення всіх етапах становлення соціально-економічних систем. Дослідження еволюції інститутів самозайнятості дозволило виявити певну циклічність у поширеності самозайнятості як особливої форми реалізації трудових відносин у контексті існуючих тенденцій на сучасному ринку праці. Очевидно, що трансформація сучасного ринку праці йде шляхом зростання частки самозайнятого населення у загальній структурі працездатного населення та появи нових видів самозайнятості, тому ці тенденції мають бути враховані на рівні формування таких політик держави, як політика в галузі соціально-трудова відносин, бюджетна політика, соціально-економічна політика.

### **Література**

1. Варга Н. І. Інституціоналізація неформальної економіки: соціологічний зріз // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, 2015. Вип. 19-20. С. 111-121.
2. Грабовецька О. Нормативно-правове забезпечення самозайнятості населення: реалії і проблеми // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2015. Вип. 20. С. 126-132.
3. Малік М. Й., Мамчур В. А. Самозайнятість та розвиток несіельськогосподарського підприємництва на селі // Економіка АПК, 2019. № 4. С. 39.

***Міночкіна О. М.***

*Національний авіаційний університет,  
м Київ, Україна*

## **СИСТЕМА ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Становлення постіндустріального, інформаційного типу економіки та суспільства викликає якісні зміни не тільки в усіх структурних елементах економічної системи, а й загалом у системі важелів і чинників, що забезпечують її функціонування та розвиток в період глибоких трансформацій. Йдеться про зміну основи, переструктурування й створення нових форм розвитку, реконструкцію всієї соціально-економічної тканини. Такою основою, від якої залежить подальший розвиток, є відносини власності.

Сучасні зміни дістають прояв насамперед у збагаченні цілей економічного розвитку, соціалізації всіх інституціональних форм економічного життя. Звідси, за переконанням теоретиків, безперечно, змінюються парадигма предмета й методологія досліджень економічних явищ і процесів, тенденцій їх розвитку у віддаленій перспективі. Сучасні підходи в методології пізнання сутності закономірностей і тенденцій розвитку економічних систем узагальнено в роботі українських вчених [1, с.102-122].

Потребу в міждисциплінарній методологічній парадигмі економічної теоретичної науки пояснює Е. Тофлер, говорячи, що «світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя і засобів сполучення, вимагає абсолютно нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій» і за цих умов «ми стоїмо на порозі нової доби синтезу» [2, с. 119]. Ускладнення економічного та соціального життя на планеті, суперечлива діалектика взаємовпливів законів розвитку сучасної ринкової економіки та сучасного суспільства вимагає поглиблення їх системних досліджень, одним із інструментів яких є міждисциплінарний підхід до пізнання. Науковці обговорюють принципи міждисциплінарних підходів, серед них: необхідність розуміння глибинної субстанціональної природи фундаментальних теоретичних економічних понять, категорій та інституціональних форм; важливо сформулювати власну думку щодо сутності тих чи інших загальновизнаних понять і категорій, дати своє, відмінне від інших, ґрунтовно аргументованих, визначення; пізнати ті важелі впливу на розвиток, що забезпечують синергетичний ефект та сприятимуть гармонізації системи соціально-економічних відносин за умов глобальної якісної трансформації економічного життя на планеті [1, с. 114-115].

Система власності, як базовий інститут суспільства, безпосередньо впливає на процеси формування соціальної ринкової економіки з урахуванням вимог постіндустріального вектору суспільного розвитку, що потребує глибокого дослідження внутрішньої логіки її трансформації та відповідних методів реформування. В роботі [3] розкрито системно-синергетичний підхід до обґрунтування субстанціональної сутності інституту власності, його структури та взаємозв'язків складових, цілеспрямування, визначення принципів та інституціональних механізмів управління та функціонування. Системно-категоріальний принцип вираження інституту дає можливість знайти взаємозв'язок ідеального з реальним, формування і ефективного функціонування інституціональних

механізмів (інституціалізація), процесів суспільної трансформації з практичними діями та реформуванням окремих сфер суспільного життя.

На теоретичній основі виокремлення генетичного рівня економічної еволюції, який включає в себе співвідношення спадковості й мінливості, втілених у розвитку системи власності, що обумовлює кумулятивну причинність і напрям еволюційних змін, обґрунтовано субстанціональну сутність системи власності як комплексу відносин привласнення в економічному, юридичному, соціальному, політичному, морально-психологічному, ідеологічному розумінні, що у своїй єдності відтворюють цілісність та відповідність уявлення суспільства об'єктивній суті властивих йому суспільно-економічних явищ і процесів. Це дозволило обґрунтувати новий методологічний підхід до розбудови суспільно-економічної системи, що є здатною до самоорганізації (самокорекції) та визначення параметрів порядку, до яких пристосовуються всі складові соціально-економічного середовища, розвиток якого відбувається в умовах постійних інституціональних змін під дією економічних та неекономічних факторів. Авторська конструкція «анатомічної» структури інституту власності як фундаментального інституту соціально-економічної системи схематично наведена на рис. 1 [4, с.250]. Показано, що систему власності, у повному складі визначених автором її структурних елементів (власність як сутність відносин привласнення в економічному, юридичному, соціальному, морально-психологічному, ідеологічному розумінні; об'єкти та суб'єкти власності; сукупність функціональних форм, типів, видів власності; механізм функціонування відносин власності, діючий у сукупності механізмів, відповідно до змісту відносин власності), можна ототожнювати з економічною й суспільною системами. У роботі обґрунтовано концепцію формування механізму функціонування відносин власності (МФВВ). Встановлено, що економічний МФВВ створюється за свідомої участі суб'єктів економічних відносин привласнення, впорядковуючи систему їх взаємодій таким чином, щоб трудовий спосіб привласнення благ і їх подальша належність реально забезпечували зростання виробництва й розвиток особистості й суспільства. Суспільне привласнення в рамках даного соціуму здійснюється шляхом дії юридичного, соціального, політичного, морально-психологічного і ідеологічного МФВВ, які зобов'язують всіх суб'єктів власності дотримуватися правил привласнення, а також будь-якої діяльності, тим чи іншим чином пов'язаної з різними способами привласнення життєвих благ.

Розроблено концепцію формування системи власності як спільно-роздільної ресурсної системи (СВ-СРРС). За авторським трактуванням СВ-

СРРС є комплексом природно-суспільних і соціально-економічних відносин, в якому кожному виду ресурсів відповідає інституціональний механізм їх використання, що включає в себе адекватні природі ресурсів інституційні форми привласнення, господарювання і розподілу результатів виробництва, забезпечуючи загальну соціально-економічну ефективність використання ресурсного потенціалу, а індивіди набувають статусу повних інституціональних власників та «інституціональних підприємців» [5] у царині відносин власності. Це дозволило визначити методологічну основу для побудови соціо-техно-економічного механізму мобілізації ресурсів на усіх рівнях соціально-економічної системи для задоволення потреб громадян і суспільства та гармонічного поєднання індивідуальних і спільних інтересів.

Для подальших досліджень СВ-СРРС, з її конвергентними інституціональними механізмами, доцільно трактувати як нову форму соціальної організації на національному, регіональному і глобальному рівнях. На цій основі може бути сформована і нова ідеологія світового розвитку, яка відповідає принципам свободи і справедливості, відкриває шляхи для рівності можливостей і створення умов для економічного розвитку і добробуту людей, збереження природи і розумного використання її ресурсів, зможе сприяти вирішенню глобальних проблем людства і протистояти глобальним загрозам. Концепція «СВ-СРРС» і її подальша розробка та впровадження можуть бути корисними у вирішенні протиріч і внутрішніх конфліктів економічної системи постіндустріального глобалізму і переходу до системи всесвітнього демократичного солідаризму націй-держав, країн і народів; сприяють досягненню мети та вирішенню проблем і завдань Планетарного проекту.

Як наголошують вчені [6], успішне здійснення міждисциплінарних досліджень передбачає одночасне розв'язання трьох проблем: *методологічної, організаційної, інформаційної*. Пропоновані авторські розробки [3, 4] формують предмет дослідження, в якому об'єкт відображений таким чином, щоби його можна було вивчати засобами всіх задіяних дисциплін; є основою для створення мережі комунікацій і взаємодії дослідників; у перспективі - забезпечення передання прикладних результатів міждисциплінарного дослідження в практику прийняття рішень та їх технологічного втілення і одночасно передачі власне наукових результатів, отриманих учасниками, для експертизи в системі дисциплінарного знання.

Проблема управління системою власності підкреслює нагальну необхідність міждисциплінарної інтеграції в рамках гуманітарних наук з

включенням інституціональної політичної економії, архітектоніки і теорії економічних механізмів. Продуктивна реалізація цього синтезу дає можливість розробити ефективний соціально-економічний механізм управління системою власності в Україні та прискорити її рух у напрямі створення в країні соціальної ринкової економіки і формування знаннєвої економіки й суспільства, успіх якого залежить від інновацій та творчості громадян.

### Література

1. Зайцев Ю. К., Москаленко О. М. Сучасна політична економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства: у 2 кн. Кн. I. Філософсько-методологічні засади архітектоніки предмета сучасної політичної економії: монографія. Київ : КНЕУ, 2018. 397с.
2. Тоффлер Е. Третя хвиля / Пер. з англ. Київ: Всесвіт, 2000. 480 с.
3. Міночкіна О. М. Трансформація інституту власності як основа реформування національної економіки : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2017. 486 с.
4. Міночкіна О. М. Системне розуміння інституту власності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2014. Випуск 6. Ч. 2. С. 246–251.
5. Міночкіна О. М. Інституціональне підприємництво в економіці знань. *Економічна теорія*. 2022. № 4. С. 45-57.
6. Лебедев С.А. Философия науки: краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории). М.: Академический Проект, 2008. С. 432-433.

**Положенцев Д. В., Акопов С. Е.**

*Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут  
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,  
м. Чернігів, Україна*

## **ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ**

Поява цифрових та інноваційних технологій, нових моделей, нового типу мислення, нові умови для всіх суб'єктів економічної діяльності, призводить до зростання ВВП та забезпечує створення підґрунтя для формування електронних систем необхідних для громадян та бізнесу держави. Україна володіє вагомим інноваційно-цифровим потенціалом, який залишається лише в малій частці реалізованим на сьогоднішній день і створює нові можливості для забезпечення розвитку державної економіки [1].

У сфері фінансових технологій на сучасному етапі відбуваються

радикальні зміни, пов'язані з підвищенням рівня автоматизації, відкритості та орієнтованості на споживача. Значення даного інноваційного сектору вельми велике, оскільки глобальне впровадження фінансових технологій щорічно зростає на 15-20%. Крім того під час війни, в умовах обмеженої мобільності громадян через небезпеку обстрілів та окупації, актуальність використання цифрових технологій у фінансовій сфері надалі зростає.

Згідно з Глобальним Індексом Інновацій у 2019 року, Україна посіла 15-е місце (із 129 економік) за валовими витратами на НДДКР із-закордону [2, с.571-573]. І вже за два останні роки цей показник знизився: сьогодні Україна займає 49-е місце серед 132 економік, 76-е місце по запровадженню інновацій і 37 місце за результатами інноваційної діяльності [3, с. 181].

Причинами зниження ГП можна назвати зменшення витрат на дослідження та розробки та освіту у відсотках до ВВП, що вплинуло на якість розвитку людського капіталу та досліджень. Крім того, рівень розвитку інноваційної інфраструктури залишається досить низьким порівняно з провідними країнами світу. До слабких сторін також належать захист прав інтелектуальної власності, розвиток кластерів і низька частка населення, яке користується Інтернетом.

Швидкий розвиток технологій за останні роки призвів до змін у фінансовому секторі: мобільні гаманці, онлайн банкінг, криптоплатформи – те, що колись було лише теорією, стало невід'ємною частиною повсякденного життя. Фінтех – це новий світогляд і потужний тренд у фінансовому секторі. Фінтех привертає увагу не тільки розробників програм, а й гравців на фінансовому ринку, які готові запроваджувати сучасні рішення. Тому важливо розуміти стан фінансових технологій в Україні та аналізувати їхні перспективи. В Україні фінтех-індустрія перебуває на ранній стадії розвитку, тому стикається з рядом викликів.

Криза пандемії COVID-19 та війна в Україні суттєво прискорили перехід на цифрові технології різні сфери діяльності, що проявилось в різкому зростанні електронної торгівлі, зростання темпів впровадження відео-конференцій, дистанційного навчання та фінансових технологій. За даними МВФ сучасний прогрес розвитку мобільних грошей, фінансово-технологічних послуг, інтернет-банкінгу можуть принести значні переваги населенню з низькими доходами і малому бізнесу [4], що, в свою чергу, визначає актуальність дослідження використання цифрових технологій у фінансовій сфері.

Розглядаючи фактори розвитку фінтех, доцільно зосереджувати увагу не лише на зовнішніх, але й на внутрішніх факторах впливу, що

вирізняють їх від традиційних банківських та інших фінансових послуг і роблять привабливішими для споживачів, зокрема вартісні і цінові чинники, вплив яких пов'язаний із нижчою вартістю фінансових операцій, реалізуються з використанням фінтеху. Незважаючи на значні результати у вивченні теоретичних аспектів розвитку фінансових інновацій в умовах цифровізації української економіки та світової глобалізації, вони потребують подальшого дослідження.

Фінтех-компанії – це фінансові установи, які використовують технологічні розробки для здійснення операцій. В Україні сьогодні налічується близько 150 фінтех-компаній, більшість з яких засновано протягом останніх 7 років.

Основними факторами, які сприяли бурхливому розвитку «фінтах» у світі є наступні:

- 1) світова економічна криза, що почалася в 2008 р. та її наслідки;
- 2) зростання в усьому світі процесів цифровізації, що охопили практично всі сфери людського життя, включаючи і фінансовий сектор;
- 3) прискорений розвиток ринку мобільних пристроїв;
- 4) поширення швидкими темпами соціальних мереж та месенджерів;
- 5) прагнення до інновацій, підвищені вимоги до зручності користування послугами, якості та швидкості отримання інформації, властиві самому численному у світовій історії поколінню мілленіалів (народилися у період з 1980 р. до початку 2000-х рр.);
- 6) успіх технологічних компаній в інших секторах економіки (ритейл, індустрія розваг та ін);
- 7) зростання обсягу електронної торгівлі, що стимулює зростання обсягу послуг в сегменті платежів і переказів, а також в сегменті фінансування [5, с. 9–10].

Фінтех відкриває величезні можливості для всіх суб'єктів фінансової сфери. Він забезпечує клієнтам зниження витрат, платежі в реальному часі, більш широкий вибір послуг та більшу зручність. Фінтех може сприяти розширенню доступу до фінансування для фізичних осіб, малих та середніх підприємств, недостатньо охоплених фінансовими послугами. Розкриваючи позитивний вплив фінансових технологій для всіх його суб'єктів, дослідники відзначають зростання конкуренції на ньому, консолідацію інформаційних технологій фінансовими організаціями для диверсифікації свого бізнесу, зменшення інформаційної асиметрії та підвищення ефективності ціноутворення, розширення набору фінансових послуг та кола потенційних клієнтів, забезпечення фінансової доступності в країнах з економікою, що розвивається і розвиненою економікою.



Фінансові послуги в більшості країн світу розвиваються швидкими темпами, перебувають у процесі постійних змін та еволюціонують. Їх еволюція сприяє модернізації всієї системи держави, що відбувається на основі впровадження фінансових, інформаційних та комунікаційних технологій. Програмісти, фінансові аналітики, і економісти зазначають, що поширеність і затребуваність технології зростатиме в геометричній прогресії.

Розвиток цифрових технологій сприяє появі певних потенційних ризиків, які впливають на ефективність функціонування фінансової системи. До таких ризиків належать: ринковий ризик, що передбачає негативні наслідки від істотної зміни ринкової кон'юнктури; кіберризик, що виникає внаслідок специфіки середовища фінансових технологій; технологічний ризик, що передбачає порушення безперебійності надання послуг внаслідок збоїв чи помилок у діяльності сервісу; юридичні ризики, які стосуються недостатності захисту прав споживачів [6, с. 64].

Отже, сучасний етап цифровізації економіки визначив тенденції та напрями розвитку банківської сфери, але водночас виявив виклики та загрози, у відповідь на які банківські установи повинні сконцентрувати увесь власний потенціал. Зокрема, до першочергових завдань варто віднести необхідність визначення пріоритетів цифрових ініціатив і встановлення чіткої їх узгодженості до корпоративної стратегії розвитку банківської установи. Крім того, вплив цифрових ініціатив повинен знайти відображення в ключових показниках ефективності, а також під час оцінювання приросту вартості бізнесу до і після впровадження фінансових інновацій.

## Література

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
2. WEF (Світовий економічний форум) (2019). Звіт про глобальну конкурентоспроможність, 2019. 666 с.
3. Global Innovation Index 2021. World Intellectual Property Organization 34, chemin des Colombettes, P.O. Box 18 CH-1211 Geneva 20, Switzerland, 2021. 206 p.
4. Офіційний сайт МВФ. Оновлений огляд світової економіки, липень 2022 р. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/07/26/world-economic-outlook-update-july-2022>
5. Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2. С. 5–16.
6. Волосович С.В., Василенко А.В. Regtech в екосистемі фінансових технологій. *Modern Economics*. 2019. №15. С 62–68.

## **КОУЧИНГ-ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Актуальність теми підтверджується необхідністю використання різноманітних методів вдосконалення як власної професійної діяльності, так і особистісного розвитку в цілому в сучасних умовах, коли відбувається перехід від суворо регламентованого життя всього суспільства та окремо взятої людини до вибудовування гнучких взаємовідносин у процесі міжособистісної комунікації. Одним з таких методів є коучинг як сучасна технологія, створена для розвитку потенціалу людей і команд, задля досягнення заздалегідь узгоджених цілей та докорінної зміни моделей поведінки, що призводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості [1, с. 5].

Погодимося з авторами О.О. Нежинською та В.М. Тименко у тому, що коуч – це одна із професій ХХІ століття, яка стрімко поширюється у всьому світі. За даними Міжнародної Федерації Коучингу (International Coach Federation – надалі – ICF) – всесвітньо відомої організації, що займається розвитком професійного коучингу, зараз у світі працює понад 40000 сертифікованих коучів. Ще двадцять років тому працювати з коучем вважалося екстравагантним, десять років тому модним. Сьогодні коучинг – звичне явище як у сфері бізнесу, де він активно використовується у сфері управління людськими ресурсами (HR-менеджмент), у роботі з бізнес-консультантами, аудиторами, фахівцями з підбору персоналу, так і в інших сферах людського життя: освіті, спорті, особистому житті тощо [1, с. 8]. В Україні це новий напрям в навчанні персоналу, яке все більше знаходить своє застосування в управлінській діяльності.

Коучинг може використовуватися як елемент управлінського консалтингу, але не навпаки. На відміну від консультанта, коуч не дає порад, не транслює власну думку, не приймає рішень, не дає готових технологій (як і що потрібно робити). Він допомагає керівникові усвідомити його цілі, причини удач і невдач, і визначити напрямки зміни поведінки керівника й, відповідно, зміни в розвитку підприємства. Перед бізнес-консультантом ставиться певне завдання, яке він має виконати. У ситуації з коучем реальні завдання виявляються в процесі роботи. Основною метою коучингу як методу співпраці керівників та підлеглих є

допомога співробітнику в тому, щоб він самостійно знайшов рішення тієї або іншої реальної проблеми [2, с. 97].

Коучинг може застосовуватися в господарській діяльності для досягнення таких цілей: підвищення ефективності роботи співробітників і використання їхнього потенціалу; створення творчої атмосфери в колективі; підвищення ініціативи співробітників; формування лідерів в колективі; формування та розвиток команд; створення сильної корпоративної культури; розвиток нематеріальної мотивації персоналу; оптимізація систем розвитку персоналу; створення групи, що навчається. Коуч – це фахівець у сфері розвитку персоналу, який у процесі коучингової комунікації забезпечує формування працівником основних цілей, які мають реалізовуватися у певний період часу. Коуч характеризується тим, що він не надає готові рішення для розв'язання конкретної проблеми. Він буде навчати клієнта приймати його самостійно. Коуч не буде діяти за клієнта – він буде задавати питання та пропонувати структуру обговорення, стимулювати розгляд альтернатив ефективних стратегій взаємодії із ситуацією, розширювати кругозір, тобто бачення перспектив і можливостей клієнта і, головне, кидати клієнту виклик [2, с. 99].

О.В. Черненко у своїй праці, присвяченій розвитку ідей коучингу, пропонує наступні етапи проведення процесу коучингу для персоналу організації.

1. Аналіз ситуації та збір інформації (першою задачею коучера є зібрання інформації про проблему на комерційному підприємстві шляхом анкетування, опитування, тестування менеджерів і торгового персоналу).

2. Підвищення системи відповідальності (планування організаційних змін, розробка адаптаційних заходів, складання плану змін і програми навчання, пошук управлінських рішень).

3. Реалізація плану (проведення психологічного тренінгу, зміна принципів управління, застосування психологічних методик, зміна стилю керівництва, навчання торгового персоналу і менеджерів, реорганізація системи обслуговування покупців, зміна системи продаж і маркетингу).

4. Вибір відповідного варіанту (пошук альтернативних варіантів управлінських рішень, координація роботи, введення коригуючи дій до раніше розроблено плану заходів).

5. Оцінка результативності (аналіз змін принципів організації роботи, дієвості введених заходів та методів в торговій організації, аналіз продуктивності праці працівників, аналіз обсягу продаж товарів, оцінка витрат робочого часу, складання звіту) [3, с. 160].

При застосуванні менеджерами методики коучингу, слід враховувати основні положення Міжнародної Федерації Коучингу (International Coach Federation – ICF), організації, всесвітньо визнаної як гарант якості коучингу, що розвиває основні напрями розвитку професії коуча згідно стандартів ICF.

Впровадження принципів коучингу у діяльність підприємств дасть змогу користуватися його перевагами. Це у свою чергу, дозволить застосовувати коучинг як інструмент менеджменту та сприятиме розвитку потенціалу працівників. Погодимось з І. Котовською, Р. Оксентюком та Ю. Вовком у тому, що принципи коучингу відображатимуть закономірності розвитку організації, закладатимуть основу нової теорії управління враховуючи тенденції розвитку людських ресурсів; будуть враховувати соціально-психологічні, адміністративні, економічні та інші методи, управлінські рішення тощо, тобто сукупність елементів, які створюють основу ефективного управління потенціалом працівників в напрямку розвитку [4, с. 182]. Отож, коучинг може підвищити продуктивність праці, моральний дух і задоволеність роботою, зробити членів команди менш залежними від керівника, здатними самостійно вирішити свої проблеми. Коучинг особливо важливий для підприємств із неоднорідною структурою персоналу, яка формується відповідно до технологічного процесу, для реалізації якого потрібні кваліфіковані, досвідчені працівники. Тому питання дослідження коучингу як інструменту управління персоналом є достатньо актуальним та вкрай необхідним.

Управління в стилі коучинг дозволяє домогтися набагато більших результатів, ніж широко поширений сьогодні директивний стиль керівництва. Використання коучингу дозволяє значно підвищити продуктивність роботи співробітників, найбільш повно використовувати їх потенціал в інтересах справи, підвищити їх мотивацію.

### Література

1. Нежинська О.О., Тименко В.М. Основи коучингу : навчальний посібник. Київ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 220 с.
2. Никифорак В.А., Мельник О.І., Белінська Ю.О. Коучинг як інструмент управління персоналом. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4\\_2019/58.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/58.pdf).
3. Черненко О.В. Застосування коучинг-методу в системі управління персоналом торгової організації для підвищення продуктивності праці. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 2(54). С. 159–168.
4. Котовська І., Оксентюк Р., Вовк Ю. Коучинг як новий метод управління персоналом. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2016. Вип. 1 (14). С. 178–184.

## **ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В БУДУВАННІ БІЗНЕСУ**

Сучасні умови функціонування підприємств потребують використання новітніх інструментів та підходів до організації їх бізнес-процесів. Забезпечення конкурентоспроможності та повніше використання наявного потенціалу підприємств потребують максимально ефективного управління виробничо-господарською діяльністю, на основі активізації використання методів проєктного управління.

На сьогоднішній час, найбільш опрацьованим і універсальним стандартом управління проєктами є Project Management Body of Knowledge (PMBOK), розроблений Інститутом управління проєктами (PMI, США). Відповідно до цього стандарту, управління проєктами являє собою докладання знань, навичок, інструментів і методів до робіт проєкту для задоволення висунутих потреб, що вимагає результативного менеджменту процесів [3].

Під процесом в управлінні проєктами можна розуміти сукупність послідовних і взаємозв'язаних дій, що призводять до бажаного результату. Згідно із розробленим Інститутом управління проєктами (Project Management Institute) стандартом Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide), 47 процесів в системі управління проєктами можна поділити на 5 таких основних груп: процеси ініціювання, планування, реалізації, контролю, завершення (таблиця 1) [4].

Таблиця 1 – Процеси проєктного менеджменту згідно PMBOK

| Група процесів | Процеси                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ініціації      | 1. Розробка Статуту проєкту (Develop Project Charter)<br>2. Визначення зацікавлених сторін (Identify Stakeholders)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| планування     | 1. Розробка плану управління проєктом (Develop Project Management Plan)<br>2. План управління обсягом (Plan Scope Management)<br>3. Збір вимог (Collect Requirements)<br>4. Визначення обсягу (Define Scope)<br>5. Створення ієрархічної структури робіт ICP (Create Work Breakdown Structure, WBS)<br>6. Розробка плану управління розкладом (Develop Schedule Management Plan)<br>7. Визначення операцій (Define Activities)<br>8. Визначення послідовності операцій (Sequence Activities) |

|            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|            | <ul style="list-style-type: none"> <li>9. Оцінка ресурсів операцій (Estimate Activity Resources)</li> <li>10. Оцінка тривалості операцій (Estimate Activity Durations)</li> <li>11. Розробка розкладу (Develop Schedule)</li> <li>12. Розробка плану управління вартістю (Develop Cost Management Plan)</li> <li>13. Оцінка вартості (Estimate Costs)</li> <li>14. Визначення бюджету (Determine Budget)</li> <li>15. Планування якості (Plan Quality)</li> <li>16. Розробка плану управління людськими ресурсами (Develop Human Resource Plan)</li> <li>17. Планування комунікацій (Plan Communications)</li> <li>18. Планування управління ризиками (Plan Risk Management)</li> <li>19. Ідентифікація ризиків (Identify Risks)</li> <li>20. Якісний аналіз ризиків (Perform Qualitative Risk Analysis)</li> <li>21. Кількісний аналіз ризиків (Perform Quantitative Risk Analysis)</li> <li>22. Планування реагування на ризики (Plan Risk Responses)</li> <li>23. Планування закупівель (Plan Procurements)</li> <li>24. Розробка плану управління зацікавленими сторонами (Develop Stakeholder Management Plan)</li> </ul> |
| виконання  | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Керівництво та управління виконанням проєкту (Direct and Manage Project Execution)</li> <li>2. Забезпечення якості (Perform Quality Assurance)</li> <li>3. Набір команди проєкту (Acquire Project Team)</li> <li>4. Розвиток команди проєкту (Develop Project Team)</li> <li>5. Управління командою проєкту (Manage Project Team)</li> <li>6. Управління комунікаціями (Manage Communications)</li> <li>7. Здійснення закупівель (Conduct Procurements)</li> <li>8. Управління залученням зацікавлених сторін (Manage Stakeholder Engagement)</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| контролю   | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Моніторинг та управління роботами проєкту (Monitor and Control Project Work)</li> <li>2. Загальне управління змінами \ Загальний контроль змін (Perform Integrated Change Control)</li> <li>3. Підтвердження змісту (Validate Scope)</li> <li>4. Контроль змісту \ Управління змістом (Control Scope)</li> <li>5. Контроль розкладу \ Управління розкладом (Control Schedule)</li> <li>6. Контроль вартості \ Управління вартістю (Control Costs)</li> <li>7. Процес контролю якості (Perform Quality Control)</li> <li>8. Моніторинг і контроль комунікацій (Monitor and Control Communications)</li> <li>9. Моніторинг і контроль ризиків (Monitor and Control Risks)</li> <li>10. Контроль закупівель \ контрактів (Control Procurement)</li> <li>11. Контроль залученості зацікавлених сторін (Control Stakeholder Engagement)</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                        |
| завершення | <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Закриття проєкту або фази (Close Project or Phase)</li> <li>2. Закриття контрактів (Close Procurement)</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

У стандарті PMBOK також зазначено фахові знання, а саме 10 галузей знань, що необхідні для управління проєктами:

1. Управління інтеграцією проєкту (Project Integration Management).

2. Управління змістом проєкту (Project Scope Management).
3. Управління термінами проєкту (Project Time Management).
4. Управління вартістю проєкту (Project Cost Management).
5. Управління якістю проєкту (Project Quality Management).
6. Управління людськими ресурсами проєкту (Project Human Resource Management).
7. Управління комунікаціями проєкту (Project Communications Management).
8. Управління ризиками проєкту (Project Risk Management).
9. Управління поставками проєкту (Project Procurement Management).
10. Управління зацікавленими сторонами проєкту (Project Stakeholder Management) [7].

Існує логічний взаємозв'язок між 10 галузями знань і 47 процесами, що розподілені на 5 груп процесів. Проекція галузей знань на групи процесів проєктного менеджменту зазначено у таблиці 2 [6].

Таблиця 2 – Проекція галузей знань на групи процесів

| Галузь знань                      | Групи процесів управління проєктами |                                           |                                              |                                                       |                           |
|-----------------------------------|-------------------------------------|-------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------|---------------------------|
|                                   | Ініціація                           | Планування                                | Виконання                                    | Контроль                                              | Завершення                |
| 1. Управління інтеграцією проєкту | Розробка Статуту проєкту            | Розробка плану управління проєктом        | Керівництво та управління виконанням проєкту | Моніторинг та управління роботами проєкту             | Закриття проєкту або фази |
|                                   |                                     |                                           | Управління знаннями проєкту                  | Загальне управління змінами \ Загальний контроль змін |                           |
| 2. Управління змістом проєкту     |                                     | План управління обсягом                   |                                              | Підтвердження змісту                                  |                           |
|                                   |                                     | Збір вимог                                |                                              | Контроль змісту \ Управління змістом                  |                           |
|                                   |                                     | Визначення обсягу                         |                                              |                                                       |                           |
|                                   |                                     | Створення ієрархічної структури робіт ICP |                                              |                                                       |                           |
| 3. Управління термінами проєкту   |                                     | Розробка плану управління розкладом       |                                              | Контроль розкладу \ Управління розкладом              |                           |
|                                   |                                     | Визначення операцій                       |                                              |                                                       |                           |

|                                               |                                |                                                   |                                           |                                          |                     |
|-----------------------------------------------|--------------------------------|---------------------------------------------------|-------------------------------------------|------------------------------------------|---------------------|
|                                               |                                | Визначення послідовності операцій                 |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Оцінка тривалості операцій                        |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Розробка розкладу                                 |                                           |                                          |                     |
| 4.Управління вартістю проєкту                 |                                | Розробка плану управління вартістю                |                                           | Контроль вартості \ Управління вартістю  |                     |
|                                               |                                | Оцінка вартості                                   |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Визначення бюджету                                |                                           |                                          |                     |
| 5.Управління якістю проєкту                   |                                | Планування якості                                 | Забезпечення якості                       | Процес контролю якості                   |                     |
| 6.Управління людськими ресурсами проєкту      |                                | Розробка плану управління людськими ресурсами     | Набір команди проєкту                     | Контроль ресурсів                        |                     |
|                                               |                                | Оцінка ресурсів операцій                          | Розвиток команди проєкту                  |                                          |                     |
|                                               |                                |                                                   | Управління командою проєкту               |                                          |                     |
| 7.Управління комунікаціями проєкту            |                                | Планування комунікацій                            | Управління комунікаціями                  | Моніторинг і контроль комунікацій        |                     |
| 8.Управління ризиками проєкту                 |                                | Планування управління ризиками                    | Впровадження реагування на ризики         | Моніторинг і контроль ризиків            |                     |
|                                               |                                | Ідентифікація ризиків                             |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Якісний аналіз ризиків                            |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Кількісний аналіз ризиків                         |                                           |                                          |                     |
|                                               |                                | Планування реагування на ризики                   |                                           |                                          |                     |
| 9.Управління поставками проєкту               |                                | Планування закупівель                             | Здійснення закупівель                     | Контроль закупівель \ контрактів         | Закриття контрактів |
| 10.Управління зацікавленими сторонами проєкту | Визначення зацікавлених сторін | Розробка плану управління зацікавленими сторонами | Управління залученням зацікавлених сторін | Контроль залученості зацікавлених сторін |                     |



У практичній діяльності, звісно, враховуються не всі процеси управління проектами, що зазначені у РМВОК, проте його застосування дасть змогу визначити ключові процеси реалізації проектів. Керівництво до Зводу знань з управління проектами – потужний і універсальний інструмент, що допомагає у роботі проектного менеджера.

Отже, застосування у бізнесі сучасного міжнародного стандарту РМВОК забезпечить досягнення поставленої мети та максимальну ефективність проектного менеджменту в умовах динамічних змін економічних процесів.

### **Література**

1. Горбаченко С. А. Проектний менеджмент: навчально-методичний посібник. Одеса. 2020. 263 с.
2. Дунська А. Р., Кравченко М. О. Управління проектами розвитку міжнародного бізнесу: навч. посіб. Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. 105 с.
3. Лелюк С. В., Алексеєнко І. І., Полтініна О. П. Візуалізація даних в управлінні проектами фінансової сфери. *Економіка та суспільство. Фінанси, банківська справа та страхування. Випуск № 26*. 2021.
4. Микитюк П. П., Брич В. Я., Микитюк Ю. І., Труш І. М. Управління проектами: підручник. Тернопіль. 2021. 416 с.
5. Олійник Р. Ю. Аналіз ключових методологій проектного менеджменту в публічному управлінні. *Наукові перспективи №8(14)*. 2021. С. 64-73.
6. Старченко Г. В. Процеси формування проектно-орієнтованого управління. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні суспільні трансформаційні процеси»*. Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій». 2020.
7. Яковенко О. І. Управління проектами та ризиками : Навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 2019. 196 с.

**Топчій К. А., Положенцева К. Л.**

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

### **ПОБУДОВА СТРУКТУРИ І ОЦІНКА РЕСУРСІВ ПРОЄКТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРАФІЧНИХ МЕТОДІВ**

Будь-який бізнес починає ефективно працювати і приносити прибуток за умови повноцінної і налагодженої роботи його менеджменту. Якщо розглядати функцію менеджменту в будь-якій сфері, то він являє собою складну і неоднорідну діяльність. Але, як показує світова і вітчизняна практика, на 35-70% вона безпосередньо пов'язана з участю у різноманітних проектах.

Дійсно, досить велика частина сучасного бізнесу як в Україні, так і у Європі та в усьому світі загалом є проектно-орієнтованою. Якщо брати Україну, то ця частка наближається до позначки в 50%, причому це стосується як сфери послуг, сфери виробництва, так і аграрної сфери. Насамперед, це пов'язано з тим, що все більше компаній орієнтуються на створення принципово нових продуктів або послуг, на досягнення нових результатів у зазначених сферах. І сьогодні проектами називають вже не просто набір технічної документації і кошторисів (як це було раніше), а серйозні заходи, які націлені на реалізацію окремих цілей компанії [1].

Отже, саме від уміння реалізувати проєкт в компанії залежить успіх всього підприємства. В зв'язку з цим, управління проектами наразі стає актуальною і важливою темою для менеджерів всіх рівнів. Тому пропонуємо зосередитись на цьому: уточнити, що являє собою проєкт, як і за допомогою яких інструментів ним керують.

Проєкт представляє собою певний захід (або процес) з чітко окресленими термінами, метою якого стоїть створення унікального продукту або отримання певних інноваційних результатів. У бізнесі метою проєкту часто називають рішення конкретних завдань. Відповідно, управління проектами являє собою (або, як прийнято це називати, Project Management) конкретну діяльність, метою якої є реалізація всіх поставлених проєктом завдань. Для цього прикладається максимальна кількість зусиль, знань, досвіду, методик та інструментарію.

Управління проектами (або проєктний менеджмент) як раз і допомагає швидко і ефективно досягати поставлених цілей. Крім того, в процесі цього формується ціла система комплексів, які можуть бути використані для досягнення загальних цілей компанії, а також розробляється схема розумного розподілу ресурсів [2].

На даний момент управління проектами - ціла наука, яка «обросла» системою знань, правил і стандартів. Найбільш відомий ресурс - PMBOK. Це певна «книга знань» в сфері проєктного менеджменту, в якій описані кращі практичні поради і тематичні знання.

Управління проектами стало популярним напрямком в сучасному бізнесі. Гонка за клієнтами спонукає компанії озброюватися новітніми інструментами проєктного менеджменту, такими як MS Project, Oracle Primavera, Clarizen і т. д. А впровадження в компанії методологій проєктного управління вже давно не конкурентна перевага, а засіб конкурентоспроможності [3].

Найбільш розповсюдженими і доступними графічними методами побудови структури і оцінки ресурсів проєктів сьогодні є метод Ганта, який допомагає продемонструвати етапність запуску проєкту і сітьовий графік.

Так, щоб оцінити вартість проєкту, менеджеру потрібно знати вартість ресурсів, що складають проєкт, час виконання робіт і вартість цих робіт. Таким чином, оцінка вартості починається з визначення структури ресурсів і робіт проєкту. Ці задачі вирішуються в рамках планування проєкту, а до модуля оцінки вартості повинні надходити результати виконання цього процесу [4].

Так, наприклад, реалізація такого проєкту, як відкриття власної бургерної, проходить в 10 етапів:

1. Залучення інвестора і отримання необхідних фінансових коштів (інвестицій).
2. Пошук і залучення бригади для ремонту приміщення.
3. Виконання ремонту приміщення.
4. Укладення контрактів на постачання обладнання.
5. Закупівля обладнання.
6. Підбір основного персоналу.
7. Монтаж обладнання.
8. Закупівля сировини.
9. Відкриття бургерної.
10. Вихід на 100% завантаження (планується в грудні 2024 року).

Нижче надається діаграма Ганта, яка демонструє етапність запуску проєкту (табл.1).

Таблиця 1 – Графік реалізації проєкту

|  | Етап бізнес-проєкту                                                            | 1-й рік |    |    |    |    |      |    | 2-й рік |    |
|--|--------------------------------------------------------------------------------|---------|----|----|----|----|------|----|---------|----|
|  |                                                                                | 01      | 02 | 03 | 04 | 05 | .... | 12 | ....    | 12 |
|  | Залучення інвестора і отримання необхідних фінансових коштів (інвестицій)      |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Пошук і залучення бригади для ремонту приміщення. Виконання ремонту приміщення |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Укладення контрактів на постачання обладнання                                  |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Закупівля обладнання                                                           |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Підбір основного персоналу                                                     |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Монтаж обладнання                                                              |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Закупівля сировини                                                             |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Відкриття бургерної                                                            |         |    |    |    |    |      |    |         |    |
|  | Вихід на 100% завантаження                                                     |         |    |    |    |    |      |    |         |    |

Як можна побачити з табл.1, більша кількість робіт з організації роботи бургерної проходить у перші місяці.

Створення систем сітьового планування та управління економічною діяльністю на наших підприємствах передбачає, перш за все, визначення структури і функцій планових органів, обґрунтування мети і вибору об'єкта планування, побудова сітьової моделі проєкту, встановлення порядку функціонування моделі на стадіях вихідного планування та оперативного управління проєктом. Залежно від конкретних умов основні керівні та виконавські функції в процесі розробки сітьових моделей можуть виконувати керівники планових служб підприємства всіх рівнів та економісти-менеджери різних категорій [1].

Розрахунок сітьового графіку проводять, виходячи з припущення, що кожна робота забезпечена всіма необхідними ресурсами. Так, для більш чіткого розуміння сутності сітьового планування, на рис.1 побудовано сітьовий графік відкриття бургерної.

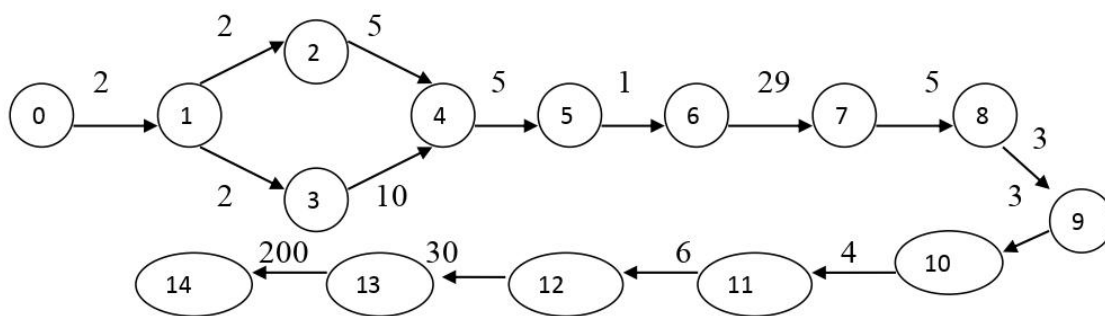


Рисунок 1 – Сітьовий графік відкриття бургерної «Максі Бургер»

У табл. 2 деталізовано сітьовий графік відповідно часу на кожний етап робіт, враховуючи при цьому вартість матеріалів та оплату праці найманих працівників і загальну тривалість всього запропонованого проєкту відкриття бургерної.

Таблиця 2

#### Календарний план робіт

| № з/п | Види робіт                                                       | Тривалість, дн |
|-------|------------------------------------------------------------------|----------------|
| 0.    | Виникнення бізнес-ідеї проєкту                                   | 2              |
| 1.    | Формування пакету документів для реєстрації підприємця як ФОП    | 2              |
| 2.    | Оформлення через державні органи ФОП                             | 3              |
| 3.    | Отримання витягу з Єдиного державного реєстру платників податків | 10             |
| 4.    | Пошук приміщення для провадження підприємницької діяльності      | 5              |
| 5.    | Підписання договору оренди                                       | 1              |
| 6.    | Виконання ремонтних робіт орендованого приміщення                | 29             |
| 7.    | Пошук і закупівля необхідного обладнання для відкриття бургерної | 5              |

|     |                                                                                              |     |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 8.  | Пошук постачальників сировини і підписання з ними контрактів                                 | 3   |
| 9.  | Пошук і підбір персоналу бургерної                                                           | 4   |
| 10. | Розробка технологічних карт для виробництва продукції                                        | 2   |
| 11. | Розробка рекламної стратегії міні-пекарні, оформлення сторінок у соціальних мережах          | 6   |
| 12. | Відкриття міні-пекарні і запуск виробництва                                                  | 30  |
| 13. | Вихід на ринок продуктів швидкого харчування м. Краматорськ і завоювання своєї ринкової ніши | 90  |
| 14. | Вихід на використання виробничих потужностей на повну                                        | 200 |

Проведене дослідження використання як графіку Ганта, так і сітьового планування діяльності підприємств дозволяє зробити наступні висновки. Сітьові моделі можуть бути широко використані на всіх вітчизняних підприємствах при розробці як довгострокових, так і поточних планів. Сітьове планування дозволяє не тільки визначати керівництву представленого проекту потребу різних виробничих ресурсів у майбутньому, а й координувати їхні раціональні витрати на даний час.

Таким чином, за допомогою сітьових графіків керівництво може поєднати в єдину систему всі матеріальні, трудові, фінансові, багато інших ресурсів і засобів виробництва і в ідеальних (планованих), і в реальних (існуючих) економічних умовах.

### Література

1. Вовчак О.Д., Колянко О.В., Чікіта І.Б. Аналіз інвестиційних проектів. Навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛКА, 2010. 260 с.
2. Гарафонов О.І. Конкурентна стратегія: сутність та особливості формування на підприємствах легкої промисловості. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2015. №18 (7) С. 16-20
3. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
4. Дикань В.Л. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2013. 272 с.

## **THEORETICAL ASPECTS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY AND INTELLECTUALLY- ORIENTED PROCESSES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS**

One of the important characteristics of the modern economic systems development is the dominance of intellectualization and intellectually-oriented development processes as integral elements of ensuring progressive economic growth. The basic components of intellectually-oriented development are the categories of knowledge, technologies, information and innovations, which, if the favourable environment is formed, provide economic synergism, the result of which is a high level of generated added value at the microeconomic level and high rates of economic growth at the macroeconomic level. The fundamental basis of the intellectual economy development (as a key source of intellectually-oriented development processes) is the education system, institutional regime, information and telecommunication infrastructure, as well as the system of innovative activity stimulation [1, p. 121]. However, despite the presence of indisputable advantages of the conceptual model of intellectual economy implementation, the modern conditions of conducting business activities actualize the problems of interconnection and opportunities for the implementation of the realization of this direction in economic science. First of all, relevant issues arise in the context of the legal regime of martial law, which simultaneously involves the imposition of a number of restrictions on the possibility of economic activity, as well as causes the wide range of risks directly related to the possibility of the physical existence of the enterprise. That is why maintaining an appropriate level of economic security of the business structure is an equally important aspect in modern conditions.

It should be noted that the presence of direct or indirect security threats in no way eliminates the problem of ensuring the effectiveness of the functioning and development of the business structure. In the conditions of a long period of active hostilities, the parameters of the economic environment formed by them become basic and require proper adaptation to them by subjects of economic activity. Based on this, the implementation and active stimulation of the intellectually-oriented development processes open up opportunities for an

intensive increase in the level of added value generated by the enterprise and is a prerequisite for ensuring its sustainable security state.

Summarizing the results of the conducted research, a list of key directions for ensuring the economic security of enterprises based on the application of an intellectually-oriented approach to development was formed:

- conducting an audit of the enterprise's production and resource potential for the implementation of intellectual and innovative measures in order to mobilize the appropriate security reserves for development;

- application of an intellectually-oriented approach in the processes of planning and forecasting threats (scenario modelling, formation of a relocation plan, etc.) and risk management;

- stimulating the development of the creative potential of the company's personnel by creating a favourable environment for the realization of the employee's individual intellectual potential;

- strengthening of informational and methodical provision of analytical activities based on modern digital tools of analysis;

- monitoring of available innovation opportunities, both in the context of the industry market of innovations, and regarding the prospects of participation in the relevant grant programs;

- ensuring the protection of virtual and physical elements of the enterprise's digital infrastructure from possible cyberattacks and threats to the organization's information security [2, p. 57];

- support of an inclusive approach to the formation of the working environment at the enterprise, as well as the implementation of relevant principles in the context of goods and services produced by the enterprise;

- ensuring the gradual transition of the entrepreneurial structure to an intellectually-oriented model of business development, which should cover the main business processes of production, administration, logistics, personnel policy, information security and management in general.

Summarizing the above, it can be asserted that the complexity of the modern economic conditions, especially in context of the domestic entrepreneurial structures functioning, determines the direct connection between the issues of research on intellectually-oriented development processes and economic security. That is why, the understanding of the relevant relationship and the implementation by enterprises the key directions of intellectually-oriented development is a prerequisite for maintaining their stable security state in the changing conditions of the external environment.

## References

1. Orlovska Y., Cherchat A., Kovalenko O. Development of intellectual economy: some approaches for policy elaborating. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. № 2. С. 116-124.
2. Тульчинська С. О., Солосіч О. С., Чорній В. В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 9. С. 54–58.

*Хорунжа Б. О., Ліщина А. І., Положенцева К. Л.  
Донбаська національна академія будівництва і архітектури  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ, ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**

В наш час антропогенна діяльність має великий вплив на навколишнє середовище. В першу чергу така діяльність порушує баланс в екосистемах, що негативно впливає на життя і здоров'я людей. Тому на сьогодні важливим завданням людства є забезпечити баланс між людською діяльністю і природою.

Для досягнення раціонального природокористування в Україні встановили державний екологічний контроль. Законодавство про державний екологічний контроль складається з Конституції України, а також з Закону України «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності», Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про державний екологічний контроль».

Мета та завдання державного екологічного контролю:

- забезпечення захисту довкілля, життя та здоров'я людини;
- гарантування екологічної безпеки та збереження природних територій та об'єктів;
- запобігання порушень та забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Державний екологічний контроль чиниться за такими принципами як:

- 1) системність державного екологічного контролю;
- 2) оцінки ризиків державного екологічного контролю;
- 3) законність державного екологічного контролю.



До суб'єктів державного екологічного контролю відноситься наступне.

1. Державний екологічний контроль реалізую свою роботу, через центральний орган виконавчої влади, який виконує державну політику екологічного контролю, з його територіальними органами, а також органами місцевого самоврядування.

2. Центральний апарат центрального органу виконавчої влади, який втілює державну політику екологічного контролю. Центральний орган виконавчої влади, можуть залучати до проведення таких заходів на свої територіальні органи.

3. Територіальні органи центрального органу виконавчої влади, які виконують державну політику із виконанням державного екологічного контролю. Вони здійснюють заходи державного екологічного контролю в границях відповідної території, а саме територіальних органів центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, із ступенем ризику нижче найвищого, та фізичних осіб. Посадові особи центрального апарату центрального органу виконавчої влади, які здійснюють державну політику, можуть бути залучені до проведення заходів, що реалізує державну політику із здійснення державного екологічного контролю.

4. Органи місцевого самоврядування здійснюють заходи державного екологічного контролю на відповідній території, а також можуть залучатися до заходів державного екологічного контролю, що здійснюються іншими органами державного екологічного контролю на цій території.

Вимоги до здійснення державного екологічного контролю такі.

1. Державний екологічний контроль реалізується у формі заходів державного екологічного контролю, в межах яких здійснюється перевірка виконання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Слідкують за виявленням та фіксацією порушень та притягнення винних до відповідальності.

2. Заходи державного екологічного контролю здійснюються на всій території України.

3. Заходи державного екологічного контролю здійснюються без попередження (крім планових заходів). Строк здійснення планової перевірки не може перевищувати десяти робочих днів.

4. Позапланові заходи державного екологічного контролю виконують без узгодження з іншими органами влади. У разі проведення позапланової перевірки перевіряються лише ті питання, які стали підставою для її проведення. Строк здійснення позапланової перевірки не може перевищувати п'яти робочих днів.

Планові та позапланові перевірки за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища органами державної влади та органами місцевого самоврядування здійснюються в робочий час органу

5. Органи державного екологічного контролю фіксують заходи державного екологічного контролю чи окремі дії технічними приладами або засобами.

До заходів державного екологічного контролю належать:

заходи державного екологічного контролю щодо органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

заходи державного екологічного контролю щодо суб'єктів господарювання;

заходи з виявлення та притягнення фізичних осіб до відповідальності.

Види заходів державного екологічного контролю.

Заходи державного екологічного контролю щодо суб'єктів господарювання здійснюються відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Заходи державного екологічного контролю щодо суб'єктів господарювання здійснюються:

- 1) у формі планових та позапланових перевірок;
- 2) з виїздом або без виїзду посадових осіб органів державного екологічного контролю на місце;
- 3) з обов'язковою фіксацією перевірки (фото, відео, або аудіо)
- 4) без повідомлення суб'єкта господарювання, крім планових заходів та випадків.

Планові заходи державного екологічного контролю щодо суб'єктів господарювання.

Планові заходи державного екологічного контролю здійснюються у формі планових перевірок органами державного екологічного контролю на підставі щорічних планів перевірок, які враховують:

стан та особливості довкілля відповідного регіону, зміни, екологічні проблеми;

ступінь екологічного ризику суб'єкта господарювання;

результати аналізу умов та наслідків порушень законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Плановим періодом вважається рік, який обчислюється з 1 січня до 31 грудня планового року.

Річний план перевірок суб'єктів господарювання затверджується центральним органом виконавчої влади, не пізніше 1 грудня року, що передує плановому.

Поняття «економічний ефект» орієнтоване на річні госпрозрахункові результати діяльності підприємства, яке реалізовує природоохоронний захід. Визначення економічного ефекту природоохоронних заходів ґрунтується на співставленні затрат на їх здійснення з економічним результатом, що досягається завдяки цим заходам.

Під природоохоронною діяльністю доцільно розуміти комплекс цілових заходів щодо запобігання шкоди природному середовищу, щодо ліквідації наслідків нанесених раніше збитків, а також управління, контроль, просвітницька робота, освіта в галузях охорони природного середовища. У випадку накладання промисловості та природоохоронної діяльності, остання спрямована в кінцевому рахунку не на створення товарної продукції, а на покращення якості природного середовища.

Державний екологічний контроль є двигуном, що організовує дотримання державного контролю та стимулом раціонального природокористування.

### **Література**

1. Закона України «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності» URL: <https://mepr.gov.ua> (дата звернення: 13.11.2022 р.)
2. Закона України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL: <https://mepr.gov.ua> (дата звернення: 14.11.2022 р.)
3. Закона України «Про державний екологічний контроль» URL: <https://ligazakon.net> (дата звернення: 14.11.2022 р.)
4. Коренюк П. І., Федулова С. О. Економіка природокористування: *навч. посіб.* Дніпро, 2014. 113 с.

## **РОЗДІЛ VII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАУЦІ, ОСВІТІ ТА ТЕХНІЦІ**

**Жадленко Т. І.**

*Дніпрорудненський індустріальний коледж  
м. Дніпрорудне, Запорізька область, Україна*

### **ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИКОНАННІ КУРСОВОГО ПРОЕКТУ З ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЕКТУВАННЯ»**

Сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною нашого з вами життя, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства.

Кожного року питання забезпечення належного рівня інформаційного обслуговування навчального процесу стає все більш актуальним. Розширення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на систему навчання – це постійний і безперервний процес.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються для добору, опрацювання, зберігання, подання, передавання різноманітних даних і матеріалів, необхідних для підвищення ефективності різних видів діяльності [1, с. 9; 2, с. 3].

Впровадження ІКТ в навчальному процесі стимулює інтерес до навчальної діяльності, сприяє формуванню логічного та творчого мислення, сприяє розвитку студентів та формуванню інформаційної культури.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій надає такі переваги викладачу в організації навчального процесу:

- швидкий зворотній зв'язок між користувачем і засобами ІКТ, який забезпечує реалізацію обміну повідомленнями між студентом і викладачем, між студентом і програмним навчальним середовищем;
- зручні засоби візуалізації навчального матеріалу (статичне і динамічне подання об'єктів, процесів, явищ, їх складових частин, графічне подання закономірностей і результатів експериментів, дослідів, розв'язків задач);
- комп'ютерне моделювання об'єктів, явищ, процесів, що вивчаються, проведення віртуальних експериментів, можливість швидкої

зміни умов експерименту і опрацювання значної кількості результатів досліджень;

- автоматизація процесів контролю, реєстрації і аналізу результатів навчального процесу, рівнів навчальних досягнень студентів;

- забезпечення дистанційної системи консультацій та індивідуального вивчення окремих факультативних курсів [2, с. 8].

Для будівельників і дизайнерів опоряджувальників активно використовуються ІКТ при проектуванні і дизайні будинків, пошуку і застосуванні додаткових даних до проекту з використанням системи Інтернет, більш повного задоволення особистісно-орієнтованих запитів студентів, формування та закріплення навичок, прийомів, способів, умінь їх застосування.

Напрямки використання ІКТ на парах при виконанні курсового проекту (КП) з предмету «Основи архітектурного проектування»:

- використання програм-проектування ArchiCAD або КОМПАС-3D графіка;
- виконання свого індивідуального завдання до КП;
- використання на парах мультимедійних можливостей комп'ютерної техніки, що виступає наочним матеріалом.

Модель сучасної освіти передбачає створення єдиного освітнього простору, що формує умови для вільного руху інформації, швидкого доступу до неї всіх учасників навчального процесу. Цього можна досягти шляхом використання інформаційно-комунікативних технологій під час навчально-виховного процесу.

Одним з таких методів виступають комп'ютерні технології. Комп'ютер вже давно і природно вписався в життя сучасних студентів і є одним з найефективніших засобів, який допомагає значно вдосконалити, урізноманітнити та розширити процес навчання.

Тому на заняттях використовуються презентації та мультимедійний проектор під час навчального процесу, створення та для захисту курсових проектів студентами. Для виконання проектних робіт студенти використовують програму Microsoft PowerPoint. Дуже цікаво спостерігати за розвитком студентів, переглядаючи їхні презентації.

Презентації використовують і викладачі, і студенти. Я як викладач створюю оригінальні навчальні матеріали, які захоплюють, мотивують та націлюють студентів на успішні результати. Використання мультимедійної презентації сприяє активізації уваги всієї групи; співвідношенню класної та позакласної самостійної роботи студентів; економії навчального часу;

формуванню комп'ютерної мультимедійної компетентності як викладача, так і студента; розвитку креативних здібностей студентів.

Наприкінці 2019 початку 2020 років ми стикнулися з поняттям у навчальному процесі як «карантин». «Карантин» вивів нас з привычного нам стану рівноваги навчального і життєвого процесів. Ми змушені були перейти терміново на «онлайн» та «офлайн» навчання.

«Онлайн» – це комп'ютерно опосередковане спілкування (комунікація, взаємодія) у синхронному режимі; «офлайн» – це комп'ютерно опосередковане спілкування (комунікація, взаємодія) в асинхронному режимі [3, посилання].

Комусь цей перехід дався легко і спокійно, а хтось і досі опановує цю систему. В нашому навчальному закладі ми почали працювати з Платформою G Suite Education Google клас ще у 2018 році. Комусь можливо здасться, що це пізно, хтось можливо, навпаки похвалить. Але завдяки цьому ми більш були підготовлені до нової форми навчання.

У цих умовах якісних змін вимагала система навчання. Подання навчального матеріалу студенту, а також його сприйняття і опрацювання наданої інформації. Актуальність даного питання має місце у сучасному освітньому середовищі, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. Вони дають змогу викладачеві краще подати матеріал, зробити його більш цікавим, швидко перевірити знання та підвищити інтерес до навчання.

Була створена команда для допомоги викладачам, які не мають вдома можливості проводити (створювати) «онлайн» («офлайн») заняття. Проводилися окремі додаткові заняття-бесіди з невеликими групами викладачів, на яких проводився моніторинг роботи в Google класі. Допомога в питаннях які виникали при роботі в Google класі.

Мені як викладачеві необхідно було опановувати додаткові програми і методики для створення навчального матеріалу, який був би доступний і зрозумілий моїм студентам.

На даний момент, під час дистанційного і змішаного навчання мною безпосередньо застосовується програма Movani Video Suite 20, яка дозволяє мені записувати екран під час роботи з програмами ArchiCAD і КОМПАС-3D V17, для створення відео уроків, редагувати відео для подачі студентам (обрізувати невдалі моменти, поліпшувати якість звуку, розрізати відео на менші частини), для зручності викладення матеріалу.

Нажаль окрім карантину великий відбиток на навчальний процес наклала нинішня ситуація в країні ВІЙНА. Багато студентів були вимушені

виїхати зі своїх домівок, багато хто залишився на окупованих територіях. У багатьох немає можливості користуватися ІК технологіями в тих звичних умовах і необхідному забезпеченню ціма технологіями (відсутність ноутбуків і комп'ютерів, повна або часткова відсутність інтернету тощо).

Тому подання навчального матеріалу у такому форматі як запис «Відео-уроків», дає можливість показувати всі властивості і засоби роботи програм ArchiCAD і КОМПАС-3D V17. Всі питання, що виникають можна вирішувати в приватних коментарях Google класу.

Дослідження показали, що при роботі з комп'ютером студенти глибше за-своюють навчальний матеріал, у них підвищується інтерес до навчання, вони більш активно працюють з навчальною і довідниковою літературою. Використання комп'ютерів привчає студентів до охайності, розвиває увагу, уміння планувати свою діяльність, поділяти її на окремі етапи, приймати рішення [2, с. 9].

Організація самостійної роботи за допомогою інформаційних технологій забезпечує оптимальну для кожного конкретного студента послідовність, швидкість сприйняття матеріалу, можливість самостійної організації роботи; формує навички аналітичної і дослідницької діяльності; забезпечує можливість самоконтролю якості здобутих знань і навичок; заощаджує час студента.

Використання інформаційних технологій у навчальному процесі значно підвищує ефективність засвоєння матеріалу студентами.

На практиці, якщо викладач володіє елементарною комп'ютерною грамотністю, то він може створювати оригінальні навчальні матеріали, які будуть захоплювати, мотивувати і націлювати студентів на досягнення успішних результатів.

Таким чином, інформаційно-комп'ютерні технології створюють передумови для інтенсифікації освітнього процесу. Застосування комп'ютерних технологій сприяє розкриттю, збереженню і розвитку особистісних якостей учнів.

## Література

1. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Планер», 2011. 220 с.

2. Степанов В. П. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі. *Информационные технологии в управлении, образовании, науке и промышленности*: монографія / ред. В.С. Пономаренко. Харків: Видавництво Рожко С. Г., 2016. С. 520–535.

3. Онлайн-навчання і офлайн-навчання. URL: <https://www.google.com/search?client=opera&q=%D1%89%D0%BE+%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5+%D0%BE%D0%BD%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BD+%D0%BD>

*Зіняєва А. О., Складарова Т. В.*

*Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету,  
м. Слов'янськ, Донецька область, Україна*

## **SMART-EDUCATION: НОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

Сучасний період розвитку суспільства характеризується сильним впливом на нього комп'ютерних технологій, які проникають в усі сфери людської діяльності, забезпечують розповсюдження інформаційних потоків у суспільстві, утворюючи глобальний інформаційний простір [1].

Однією з найважливіших особливостей нашого часу є перехід розвинутих країн світу від індустріального до інформаційного суспільства. Об'єм знань, що породжується світовою спільнотою, подвоюється кожні два-три роки. Тому в сучасному інформаційному суспільстві необхідні вміння здобувати, критично осмислювати та використовувати інформацію, що передбачає оволодіння інформаційними технологіями. Уміння самостійно набувати знання на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства перетворюється в життєву необхідність кожного.

Вченими, розробниками компетентнісного підходу, виділено 7 наскрізних для всіх рівнів освіти ключових компетентностей: уміння навчатися, загальнокультурна грамотність, здоров'язберігаюча, інформаційно-комунікативна, соціальна, громадянська, підприємницька компетентності. Такий перелік компетентностей є вмотивованим, він співвідноситься з тими вимогами, які ставляться до освіти в європейських країнах.

Система освіти повинна забезпечити здатність людини до самоосвіти, сформувати вміння самостійно орієнтуватися в накопиченому людством досвіді, забезпечити набуття вмінь використання інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання поставлених задач, усвідомлення можливостей їх використання [2].

Мета тези полягає у визначенні доцільності використання смарт-технологій як нового напрямку у викладанні та навчанні.

### *Розглянемо Smart Education*

В інформаційному суспільстві відбувається процес трансформації освітніх технологій. Зупинимось спочатку на E-learning. E-learning (від



англ. Electronic learning – електронне навчання) – система електронного навчання, синонім таких термінів, як електронне навчання, дистанційне навчання, навчання із застосуванням комп'ютерів, мережне навчання, віртуальне навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних, електронних технологій. Електронне навчання поклало початок смарт-навчанню (Smart-education). Це нова філософія навчання, котру називають розумним навчанням [3].

Смарт-навчання – це гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту з усього світу, що знаходиться у вільному доступі. Отже, знання стають широко доступні. Мета розумного навчання полягає в тому, щоб робити процес навчання ефективним за рахунок переносу навчального процесу в електронне середовище, а це, в свою чергу, надає можливість доступу кожному, розширення кількості бажаючих навчатися з будь-якого місця і у будь-який час та у будь-якому віці [1]. Студенти одержують можливість самостійно або за технологією «перевернутого» навчання вивчати навчальні дисципліни за електронними матеріалами, дивитись лекції в он-лайн або оф-лайн режимах, тестуватися, брати участь у телекомунікаційних проектах.

Смарт-освіта відкриває нові можливості для педагогів, надає можливість ділитися досвідом, підвищувати свій професійний рівень, більше займатися наукою, економити час, постійно розробляти контент та ін. Нові вимоги висуваються до навчального курсу. Він має забезпечувати якість освіти, мотивацію студентів, залучаючи студентів до творчої, навчальної і наукової діяльності. Навчальні курси мають бути інтегрованими, включати мультимедійні фрагменти, зовнішні електронні ресурси.

Необхідно дотримуватися таких вимог: гнучкість, інтеграція, індивідуальна траєкторія, мобільність та ін. Цим властивостям відповідатиме електронний курс, а також електронний підручник. Особлива увага приділяється управлінню навчальним контентом і навчальними ресурсами у смарт-навчанні. У цьому процесі навчальні матеріали потребують регулярного використання викладачами, доповнення з професійних сайтів, блогів. Це дає студентам можливість формувати професійну компетентність. Для здійснення смарт-навчання необхідне відповідне технічне забезпечення і доступ до Інтернету [2].

У сучасному всеохоплюючому освітньому середовищі існує безліч технологій, які потенційно можна перетворити у потужний інструмент для розширення можливостей навчання і які відносять до так званих смарт-технологій. Заслуговує на увагу розглянути як базові, такі проекти:

– проект «Classroom», створений у Нагойському університеті. Являє собою сучасне всеохоплююче обчислювальне середовище для створення програм для навчальних закладів. У проекті використовуються контекстні відомості для надання оптимізованої навчальної інформації через веб-інтерфейс;

– організація KERIS, лідер електронної освіти в Республіці Корея. Розробила всеохоплююче середовище для смарт-навчання під назвою uClass. uClass поєднує методику викладання і освітні ресурси будинків, навчальних закладів, співтовариств за допомогою всеохоплюючої, інтерактивної мережі. Різні навчальні матеріали, у тому числі електронні графічні дошки, електронні подіуми, апаратура для проведення відеолекцій, магічні дзеркала і медіа книги, що функціонують в рамках невидимої мережі, дозволяють встановлювати зв'язок між викладанням та навчанням [4].

Також особливо інтенсивно починає змінюватися навчальний простір, у якому використовується новий тип освітнього інструменту – інтерактивні дошки SMART Board, які вже успішно використовуються у таких провідних навчальних закладах, як: Гарвардський університет, Оксфордський університет, Оттавський університет, Барнхер Паблік Скул. Інтерактивна дошка SMART Board представлена у вигляді сенсорного екрану, підключеного до комп'ютера.

Освітній комплекс із використанням SMART Board впроваджується як концепція нового інформаційного середовища і призначається для необмеженого використання серед викладачів та студентів. Згідно з дослідженням інтерактивні дошки, які використовують різноманітні ресурси і покращують мотивацію, роблять заняття цікавими як для викладацького складу, так і для студентів. В ядрі кожної інтерактивної дошки лежить своє встановлене програмне забезпечення. Використання SMART Board без спеціального програмного забезпечення не дозволить розкрити всі ті ключові можливості, що насправді роблять її інтерактивною. Цінною програмною складовою SMART Board є, передусім, використання допоміжних комп'ютерних програм, таких як SMART Notebook та SMART Recorder.

Отже, SMART Board є справді революційним винаходом. Використовуючи таку дошку, можна застосовувати випробувані методи і техніки роботи зі звичайною дошкою і поєднувати їх з набором інтерактивних і мультимедійних можливостей. Отже, SMART Board є справді революційним винаходом. Використовуючи таку дошку, можна

застосовувати випробувані методи і техніки роботи зі звичайною дошкою і поєднувати їх з набором інтерактивних і мультимедійних можливостей [3].

Використання смарт-технологій є неможливим без ресурсів для смарт-аудиторій, одним з яких є FUSE. FUSE – це Інтернет портал, який дає змогу викладачам проводити пошук нових навчальних матеріалів та ресурсів з метою підвищення інформативності та інтересу від занять. Абревіатура FUSE означає Пошук, Використання і Розповсюдження. FUSE надає доступ викладачам до якісних освітніх ресурсів і дозволяє їм визначати місцезнаходження онлайнресурсів [4].

Таким чином, FUSE дає можливість зробити заняття захоплюючими за допомогою зображень, відео, навчальних об'єктів або інших ресурсів з метою привернення уваги тих, хто навчається, і спонукання їх до роздумів.

Розглянувши деякі різновиди смарт-технологій у рамках освітнього процесу, можна констатувати, що смарт-технології є передвісниками появи нової освітньої моделі, завдяки якій буде втілено у життя тенденцію з реалізації завдань щодо формування вільної креативної особистості у навчальному процесі. Застосування сучасних смарт-технологій у процесі навчання ефективно стимулює пізнавальну, творчу діяльність студентів та учнів. Унікальні можливості смарт-технологій доводять, що прирівнювання SMART освіти до основних методів навчання нарівні з традиційним є перспективою їх використання в широкому освітньому діапазоні. Саме смарт-технології дозволяють розробку революційних навчально-методичних матеріалів, а також формування індивідуальних методик навчання для студентів.

### Література

1. Твердохліб А. І. Смарт-технології як основа формування сучасних тенденцій освіти. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2017/1/49.pdf>
2. Що таке Smart Education? URL: <http://smarteducatoin.blogspot.com/2016/06/smart-education.html>
3. Інформатизація освіти. URL: <https://xreferat.com/38/852-1-nformatizac-ya-osv-ti.html>
4. Інформаційні технології в освіті. URL: [Інформаційні технології в освіті \(ua-referat.com\)](http://ua-referat.com)

## **USE OF CRM SYSTEMS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

Today, there is an active development of the market of educational services. It should be noted that educational services provided on a commercial basis are in demand among potential "consumers of knowledge". Thus, institutions in the field of education face the task of attracting the maximum number of people, because it is a potential source of income for the educational institution. It is also necessary to emphasize the tendency to increase the requirements for the quality of education. Thus, practically all prerequisites for the use of customer relationship management system in the market of educational services are observed [1, 2, 3].

A customer relationship management system (CRM) is an application software designed to automate customer interaction processes. It is implemented to increase the level of sales or optimize the work of marketing, as well as to build or improve current business processes with further analysis of the results. CRM can be customized for business tasks of any industry, and it is also easily integrated into the existing infrastructure of the company [2, 4].

One of the tasks is to get acquainted with the capabilities of the CRM system in the field of education, namely: building a unified information environment within the framework of the educational process; accounting and management of personal affairs of students, employees, entrants, graduate students; management of extra payments for students studying on a commercial basis, operational analysis and forecasting of financial income; segmentation of information about students; automation of document flow, including contracts, questionnaires, statements, orders and certificates, etc [1, 5].

Using a CRM for education will allow you to manage relationships with students and fully organize the work of an online university. It will process incoming applications, save all important information, create various reports, work with students and perform a large number of other functions. What is a CRM system and why does an online university need it.

CRM in an online university is necessary for optimal communication between students and clients. This system collects all the necessary information about the history of entries from them, which allows to improve the efficiency of work and increase sales.

CRM allows you to receive reports on the state of affairs, facilitates the organization of training and administration processes. At the same time, the completeness of coverage of activities increases and the amount of routine work decreases. In particular, such systems can be used to control: drawing up a schedule of educational classes and attendance records; accounting of independent work and received grades; works related to the implementation of additional services; the state of execution of specific tasks and the distribution of responsibility for them; creating a card index of clients' and students' cards; templates of typical documents used in the activities of online universities; organization of the employee's office; personal offices of students; reports on services provided, student progress; ensuring the reliability of saving important data; organization of work with departments if necessary; setting up different access rights for employees or students; if they are made from the university website or social networks, it is necessary to provide for their integration into CRM; to work with clients, part of the activity is carried out with the help of e-mails and newsletters, work with them should be organized in the system under consideration; the status of payment of bills by customers should be displayed so that it is clear who has paid in full and who has arrears.

It is desirable that this system includes some functions related to accounting. It is convenient, for example, when CRM is used to calculate the salary of teaching staff. It is also important to ensure the reliability of information storage. It should be accessible only to those with appropriate access rights. When choosing the appropriate option, consider the following points. The cost of the system should be within acceptable limits. The ability to maintain work with the customer base (for each of them, all the information necessary for work should be recorded). Ability to create different groups of students and ensure work with them. Support for scheduling and working with it. It is necessary that the system resolve issues related to marketing. For example, it will be useful to use customer cards, customer segmentation. Should be organized work with customer requests. If they are made from a university website or social networks, it is necessary to provide for their integration into CRM.

To work with clients, part of the activity is carried out using e-mails and mailing lists. In the system under consideration, work with them should be organized. The status of payment of invoices by customers should be reflected in order to be clear who paid off in full and who remained in debt. It is desirable that this system includes some functions related to accounting. It is convenient, for example, when teachers' salaries are calculated in CRM. It is also important

to ensure the reliability of information storage. It should only be accessible to those with the appropriate access rights.

With CRM tools, it is possible to learn on the phone with the help of bots. It is possible to develop courses, marathons, train students and employees automatically, and check homework. Today, the market offers a large number of CRM systems. It is important to choose the one that suits her best.

### **Literature**

1. Business Intelligence: ще сучасніший ніж 20 років тому. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/ims/ims179.html>
2. Бітрікс24. Що це? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bitrix24.ua/whatisthis>
3. Tallanto – CRM-система для учебных центров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tallanto.com>
4. Identification and authentication [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/SSFKSJ\\_9.1.0/com.ibm.mq.sec.doc/q009740\\_.htm](https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/en/SSFKSJ_9.1.0/com.ibm.mq.sec.doc/q009740_.htm)
5. How to choose CRM for education and why an online school needs it [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lessondelivery.com/education/online/crm-dlya-obrazovaniya.html>

***Кравчук А. В., Рибак Т. М.***

*Житомирський агротехнічний фаховий коледж  
м. Житомир, Україна*

## **ІНТЕРАКТИВНІ ЗАНЯТТЯ З WORDWALL**

Нинішня освіта ніколи вже не стане як раніше. З приходом мережі Інтернет та сучасних інформаційно-комунікативних технологій в освітній простір стиль викладання та здобуття знань кардинально змінився. І для того, щоб розвивати у студентів необхідні навички та знання, щоб відповідати попиту сучасного цифрового суспільства, сучасний викладач безперервно навчається та вдосконалюється.

В наш час викладач все більше і більше набуває ролі фасилітатора, коуча, який допомагає студентам знаходити та обробляти інформацію самостійно. І тому вони розуміють необхідність працювати не лише над підвищенням рівня володіння предметними знаннями, а й над формуванням інформаційно-комунікаційної та технологічної компетентності у електронному середовищі.

Ситуація 2022 року, що склалася у зв'язку з пандемією у світі, викликала необхідність швидко адаптуватися та шукати альтернативи, які б

дозволили продовжити якісне навчання в дистанційному режимі. Таким чином, за останній рік збільшився попит на використання різних smart-технологій, застосовувалися різні інтерактивні методи взаємодії між викладачами та студентами, а також між студентами. У цій ситуації наявність комп'ютерних та мобільних пристроїв, різні навчальні онлайн платформи та програми дозволили всім учасникам освітнього процесу повноцінно вести навчання, не дивлячись на вимушене дистанціювання.

В інтернеті серед безлічі інструментів для формування інтерактивного інтелектуального віртуального середовища є одна чудова ігрова онлайн платформа під назвою Wordwall. Даний сайт [www.wordwall.net](http://www.wordwall.net) є набором шаблонів, на базі яких ви створюєте свої власні навчальні ресурси у вигляді вправ, презентацій, завдань, ігор без будь-яких спеціальних навичок з ІКТ, а потім включаєте їх у свої заняття, а також для домашнього завдання. Це значно полегшує роботу викладачу, оскільки використовуючи готові шаблони, не потрібно вигадувати подачу матеріалу. А набір різних тем дозволяє зробити завдання цікавим студентам. Цю платформу можна використовувати як в умовах дистанційного навчання, так і в аудиторії.

Ця платформа може бути цікава викладачам будь-яких дисциплін, оскільки цей сайт успішно застосовується практично в будь-яких сферах знань. Багато шаблонів досить традиційні, наприклад, «Кросворд», «Зіставлення», «Знайди пару», «Пропущене слово», «Правда чи брехня», «Анаграма», «Розплутай», а деякі шаблони є унікальними, ви не знайдете їх на інших типових ресурсах. Наприклад, це шаблони «Удар крота», «Проткни кулю», «Шибениця», «Випадкове колесо» та інші. Тут, в мережевому співтоваристві, є можливість поділитися своїми ресурсами з колегами всього світу, а також знайти готові ресурси, створені іншими викладачами та відредагувати їх під своє заняття. Також тут можна змінювати мову інтерфейсу (є українська мова).

У вкладці «Мої результати» ми бачимо рейтинг своїх студентів: їхній бал, кількість правильних відповідей з кожного питання та час, за який вони виконали завдання і відповідно ми можемо оцінити своїх студентів, не витрачаючи додаткового часу на перевірку, оскільки система робить це сама.

Можна виділити наступні переваги використання цієї платформи:

1. Створення стимулюючих завдань в ігровій формі.
2. Залучені студенти.
3. Просто та швидко використовувати для безперервного моніторингу знань студентів.

4. Підходить всім предметам.
5. Можливість змінювати мову інтерфейсу.
6. Можна швидко змінювати шаблони і створювати нові завдання.
7. Ви можете використовувати унікальні шаблони, які не знайдете на інших платформах.
8. Можна знайти готові завдання та редагувати під своє заняття.
9. Не вимагає додаткового часу від викладача на перевірку завдань, оскільки система автоматично вираховує бал.

### **Література**

1. Створюйте кращі уроки швидше – Wordwall: сайт URL: <https://wordwall.net/uk>.
2. Швачич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро. 2017. 230 с.

***Крук О. М.***

*Донбаська державна машинобудівна академія,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Цифровізація є інструментом, який забезпечує створення переваг та вільний доступ до них завдяки зручним сервісам і платформам. Це підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців, формує принципово нове освітнє середовище, забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, розвиває цифрові навички, робить освітній процес прозорим.

Цифровізація освітнього середовища – це не лише впровадження нових технологій, а насамперед створення нової організації освітнього процесу, яка має велику соціальну значущість. На швидкість впровадження цифрових технологій у сфері освіти впливають внутрішні можливості закладів освіти та наявність стимулів для цифровізації [1, с. 106].

Безумовно, цифровізація у сфері освіти шляхом впровадження інформаційних технологій спрямована на підвищення конкурентоспроможності освітніх установ. Але за певних обставин та умов, особливо в період воєнних дій, ймовірність втрати стійкості управління освітнім процесом за допомогою цифрових технологій дуже велика.

Для того, щоб управління закладом освіти було стійким, швидкість прийняття рішень та проведення змін у ньому має бути більшою за



швидкість змін кон'юнктури ринку освітніх послуг (рис. 1).

Якщо заклад освіти приймає рішення, які неадекватні ситуації, їх доводиться виправляти за допомогою прийняття нових рішень, що знижує швидкість ухвалення рішень та проведення змін. В такому випадку в режимі регулярного управління відбувається порушення умов швидкості реагування, яке призводить до втрати стійкості та переходу до режиму критичного управління.

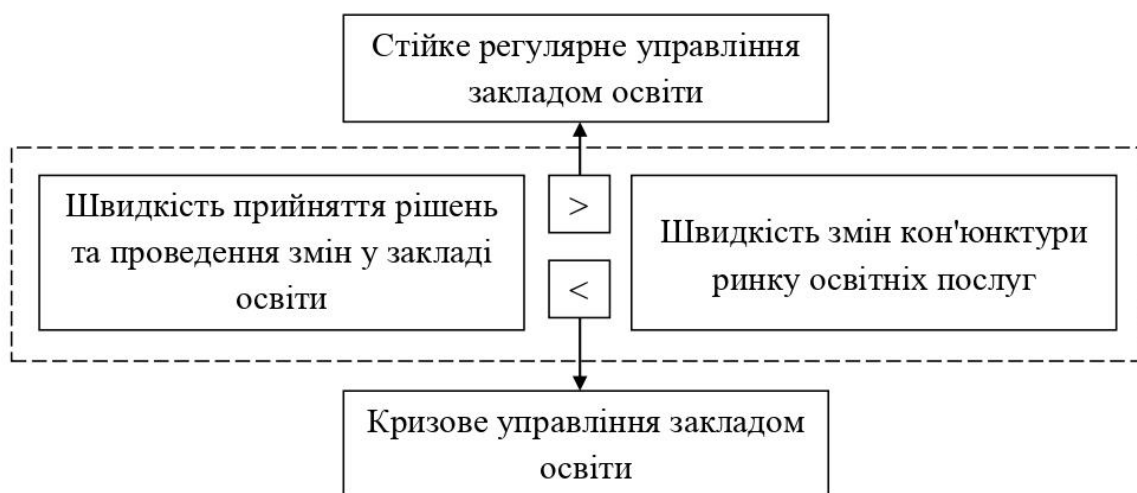


Рис. 1. Стійкість управління освітнім процесом

Включення режиму критичного управління є стихійним лихом для системи управління організацією освітнім процесом, що побудована на цифрових технологіях та дуже багатому й складному інформаційному просторі.

Організація освітнього процесу, яка орієнтована на зміни, у поєднанні із цифровізацією надає закладам освіти сильні конкурентні переваги та забезпечує ключові компетенції (у тому числі цифрові) у підготовці кваліфікованих фахівців, в результаті чого вони грамотно та більш ефективно набувають компетенції в інших сферах, витрачаючи менше зусиль з оптимальним використанням часу.

Таким чином, саме цифровізація є вирішальним фактором удосконалення системи освіти, завдяки якій освітній процес стає більш персоналізованим, доступним, гнучким та таким, що забезпечує комфортні умови для самонавчання, ефективного розвитку і кар'єрного зростання.

## Література

1. Крук О. М., Коритько Т.Ю. Тенденції розвитку територіально-економічних систем в умовах цифровізації. Європейський вектор модернізації економіки в умовах сталого розвитку промислового регіону : монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. Метеленко Н.Г. – К.: Інтерсервіс, 2021. 378 с. (С. 105-113). ISBN 978-966-999-209-3.

## **ВИКОРИСТАННЯ BIM-ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЄКТУВАННІ**

Аналіз сучасного стану будівництва дозволив визначити [1], що сьогодні в Україні не спостерігається масове впровадження BIM-технологій. Освоєння інформаційного моделювання будівель відбувається, але носить, в основному, опосередкований характер і ніяк не стимулюється зі боку держави. Для вирішення завдання із покращення ресурсного забезпечення будівництва, запропоновано використання інформаційного моделювання будівлі, результатом виконання якої є оптимізація використання обмежених виробничих ресурсів. В роботі [2] вказано переваги застосування інформаційної моделі об'єкту: моментальне отримання доступу до будь-якої інформації про об'єкт, якісний контроль робіт на всіх етапах, уникнення колізій у проєктах, істотне скорочення вартості будівництва, а також більш раціональне використання ресурсів, збір і комплексну обробку архітектурно-конструкторської, технологічної, економічної інформації про об'єкт у процесі його проєктування. Так, враховуючи усі взаємозв'язки між компонентами цієї інформації, інженери та архітектори можуть розглядати модель будівлі комплексно – як єдиний об'єкт.

Інформаційне моделювання будівлі (building information modeling, BIM) – це технологія оптимізації процесів проєктування і будівництва, в основі якої лежить використання єдиної моделі будівлі й обмін інформацією по будь-якому об'єкту між усіма учасниками, протягом усього життєвого циклу – від задуму власника і перших начерків архітектора до технічного обслуговування готового будинку [4]. Основним властивостями цієї технології є добре скоординована, погоджена і взаємозалежна; піддатлива розрахункам і аналізу; з геометричною прив'язкою; придатна до комп'ютерного використання; здатна допускати необхідні оновлення; числова інформація про об'єкт, що проєктується, чи вже існує, яка може використовуватись для: прийняття конкретних проектних рішень; створення високоякісної проектної документації; передбачення експлуатаційної якості об'єкту; складання кошторисів і будівельних планів; замовлення і виготовлення матеріалів і обладнання; управління зведенням будівлі; управління і експлуатація самої будівлі і засобів технічного оснащення протягом всього життєвого циклу; -

управління будівлею як об'єктом комерційної діяльності; - проектування і управління реконструкцією або ремонтом будівлі; знесення і утилізації будівлі; інших зв'язків з будівлею. Іншими словами, BIM – це вся інформація про об'єкт, що має числовий опис і необхідним чином організована, яка використовується як на стадії проектування і будівництва будівлі, так і в період її експлуатації і навіть знесення [5].

BIM-технологія має дві головних переваги над CAD-технологією [7]

1. Моделі і об'єкти управління BIM – це не просто графічні об'єкти, це інформація, що дозволяє проєктувальникам створювати креслення і звіти, виконувати аналіз проєкту, моделювати графік виконання роботи і т.д.; також дає можливості для прийняття найкращого рішення з урахуванням всіх наявних даних.

2. BIM підтримує розподілені групи, тому люди, інструменти і задачі можуть ефективно і сумісно використовувати цю інформацію протягом всього життєвого циклу будівлі, що виключає надлишковість, повторне введення і втрату даних, помилки під час їх передачі і перетворення.

Підхід BIM реалізовано декількома великими розробниками програмного забезпечення (Autodesk, Graphisoft, Bentley), але потрібно відмітити, що не всі з них намагаються поєднати можливості підходу з вимогами розрахунку екологічного навантаження на об'єкт. Основними відмінностями BIM від традиційних комп'ютерних моделей будівель, є: Інтегрована інформація – модель містить всю інформацію в єдиному центрі, забезпечуючи, таким чином, її узгодженість, точність и доступність;

Точна геометрія – всі об'єкти задаються достовірно (в повній відповідності з реальною, в тому числі і внутрішньою, конструкцією), геометрично правильно і в точних розмірах; Всеохоплюючі і доповнювані властивості об'єктів – всі об'єкти в моделі мають деякі завчасно задані (характеристики матеріалу, код виробника, ціну, дату останнього обслуговування і т.д.), деякі можна змінювати, доповнювати і використовувати як в своїй моделі, так і через спеціальні формати (наприклад, IFC) за її межами; Багатство смислових зв'язків – в моделі задаються і враховуються при розгляді такого відношення зв'язку і взаємного підпорядкування складових частин, як «міститься в», «залежить від», «є частиною чогось» і т.д.

Підтримка життєвого циклу – модель підтримує роботу з даними протягом всього періоду проектування, зведення, експлуатації і навіть кінцевого знесення (утилізації) будівлі. Особливістю інформаційної моделі є те, що всі її складові частини можуть бути виконані в різних BIM-програмах, обмін даними між якими здійснюється за допомогою формату

IFC. Формат IFC (Industry Foundation Classes) був розроблений Міжнародним альянсом по забезпеченню сумісності будівельних САПР (International Alliance for Interoperability) в 1997 р. і являє собою міжнародний стандарт опису об'єктів будівельної індустрії для архітектурних і будівельних САПР. Принципова відмінність формату IFC від інших форматів обміну даними (наприклад, DWG/DXF) полягає в тому, що він передбачає не лише повний геометричний опис об'єкта в 2D і 3D, але і зберігає його взаємозв'язки з іншими об'єктами. І також містить всі функціональні параметри, ретельно пропрацьовані для кожного типу об'єктів (наприклад, вага, опис матеріалів, температурні характеристики, ціна і т.д.). Формат IFC підтримується великою кількістю розробників програмного забезпечення, зокрема Graphisoft, Autodesk, Nemetschek, Robobat, Tekla, Bentley і SCIA. В BIM існує можливість враховувати особливе місце розташування об'єкта будівництва, приділяючи увагу точній геодезичній прив'язці об'єкта і моделюванню місцевості на основі даних GIS-систем. В інформаційній моделі також є можливість об'єднувати кадастрові, землекористувацькі, геологічні і багато інших даних із різноманітних джерел, отриманих в різних GISформатах і переведені в IFC. Вже з архітектурної підмоделі дані у форматі IFC можна передавати у спеціалізовані FM-програми, створені для задач управління і експлуатації будівлі. Отже, можна зробити висновок, що всі типи інформації, що містяться в інформаційній моделі будівлі (BIM), за допомогою формату передачі даних IFC, можливо використовувати в спеціалізованих програмах орієнтованих на задачі управління, удосконалення і експлуатації будівель.

Процеси BIM успішно використовуються для нових будівель, у той час, коли більшість об'єктів незавершеного будівництва (ОНБ) не є ефективними при BIM-розрахунках. Огляд літератури з BIM-технологій для об'єктів незавершеного будівництва (ОНБ) та пов'язаних з ними процесів реновації доводять, що численні швидкі зміни та останні події не тільки підштовхують впровадження та дослідження у багатьох сферах, пов'язаних із BIM, а й розширюють складність досліджень.

Технічна складність в обміні різними форматами даними як у новому будівництві, так і в існуючих будівлях, є головною перешкодою BIM

Нестабільна робота програмного забезпечення в зв'язку з великою кількістю даних.

Велика вартість обладнання та програмного забезпечення для немасштабних фірм.

## **Висновки.**

ВІМ-технології – майбутнє будівництва, це можливість досягнути майже повної відповідності характеристик майбутнього об'єкта вимогам замовника. Це призведе до вдосконалення українського будівництва у таких стратегічних рішеннях: – дозволять вивести будівельну галузь на новий рівень; – підвищать якість контролю будівельних робіт; – сприятимуть реалізації в країні сучасних проектів. Підвищення рівня дохідності будівельного виробництва можливе за оптимального розподілу ресурсного потенціалу. Для вирішення завдання запропоновано використання інформаційного моделювання будівлі, результатом виконання якої є оптимізація використання обмежених виробничих ресурсів. Реалізація моделі на практиці дає можливість виявити резерви для вивільнення ресурсів та напрями їх використання, що сприятиме підвищенню рівня прибутковості виробництва за умови ефективного використання його ресурсного потенціалу.

## **Література**

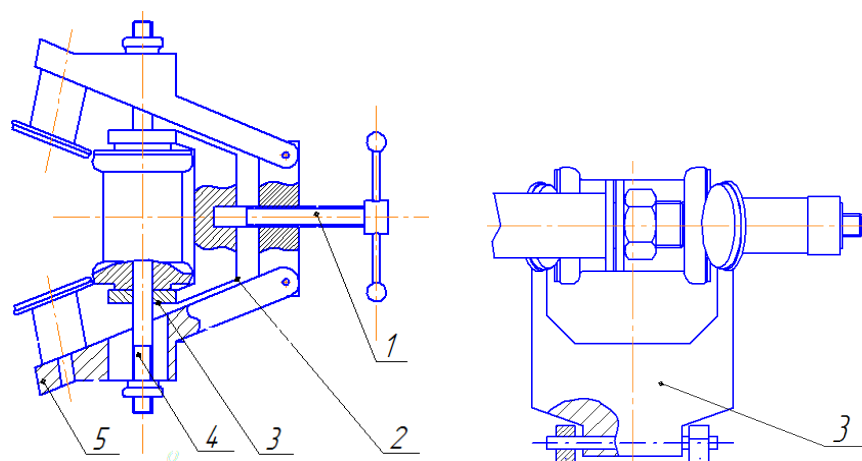
1. ВІМ-технології підвищують якість будівництва в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/bim-tehnologiyi-pidvyshhat-yakist-budivnytstva-v-ukrayini/> (дата звернення: 26.10.2022)
2. ВІМ-технології: поняття, історія розвитку, перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=333304> (дата звернення: 26.10.2022)
3. ВІМ-технології для сучасного архітектора [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bakotech-architects.com/uk/event/vim-tehnologii-dljasuchasnogo-arhitektora-baku/> (дата звернення: 26.10.2022)
4. Новітні ВІМ технології в будівництві. Навіщо вони потрібні Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://legalhub.online/budivnytstvo/novitni-vim-tehnologiyi-u-budivnytstvi-navishho-vony-potribni-ukrayini/> (дата звернення: 26.10.2022)
5. Впровадження ВІМ-технологій підвищить якість проектування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://100realty.ua/uk/news/vprovadzennavim-tehnologii-pidvisitakist-proektuvanna> (дата звернення: 26.10.2022)

**Rudyk O. Yu., Sokolov O. I.**  
*Khmelnytsky National University,*  
*Khmelnytsky, Ukraine*

## **APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE EXAMPLE OF SOLIDWORKS**

We will consider application of information technologies on an example of solid-state design and the subsequent check of static durability of the rocking

lever of the stand for editing of the deformed stamped disks of wheels of cars – fig. 1 [1].



1 – screw; 2 – rocker arm; 3 – rocking lever; 4 – hairpin; 5 – lever

**Fig. 1. Working part of a stand for straightening deformed stamped disks of car wheels [1]**

Even a very careful driver cannot be safe from dents and cracks on the wheels. They are formed when the car hits the pits, which leads to breakage of the suspension; steering problems; violation of the collapse and ascent of the wheels. And this causes the tires to slip relative to the road, reduces the force of their adhesion to the bearing surface, significantly increases the wear (uneven) of the tread and causes other negative phenomena [2, p. 218].

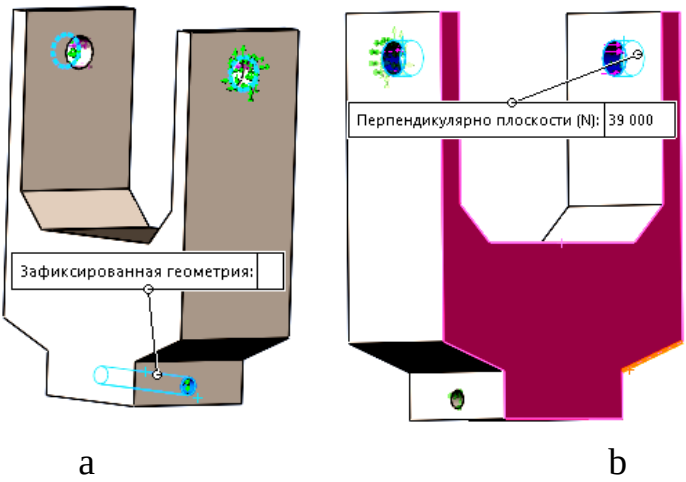
The main reasons for the deterioration of the technical characteristics of tires are shock loads while driving at high speeds on roads with low quality coverage. Beating the wheel causes its imbalance relative to the axis, reduces the force of traction of the tires with the bearing surface, reduces the service life of tires, shock absorbers, steering elements [3, p. 140].

The basic detail of the wheel is the disc, the rigidity and geometric parameters of which significantly affect traffic safety and stability of the car while driving. Under the action of shock loads there are local deformations of the disk, including the axial displacement of its individual sections. To ensure the possibility of further use of the disk it is necessary to restore its geometric parameters [3, p. 141]. And although the restoration of the geometry of the wheel rim is not difficult and does not require significant material costs, but this requires special equipment – editing stands.

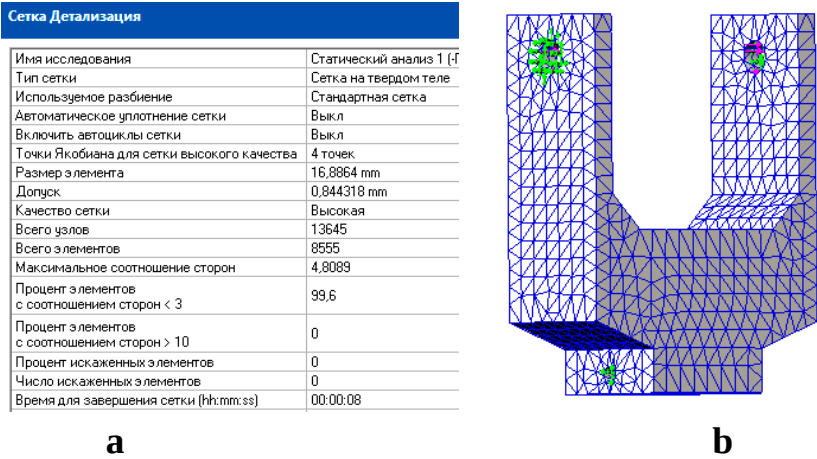
Disk straightening machines and stands are used in car repair shops and workshops in cases where the car disc has been damaged: in many cases you can do without an expensive purchase, because the restoration will be much cheaper [2, p. 219].



to [5] (fig. 3). Then the model was divided into elements connected in nodes: the finite element analysis program considered the model as a grid (fig. 4).



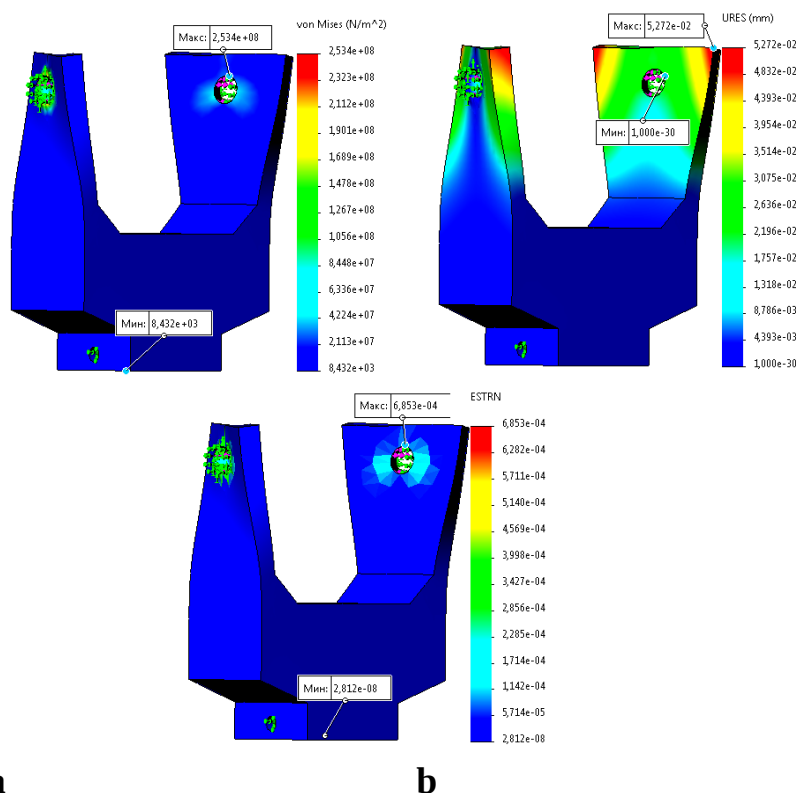
**Fig. 3. Definition of rocking lever supports (a) and application of load to it (b)**



**Fig. 4. Parameters of the grid (a) and its display (b) on the model of the rocking lever**

Subsequent calculations determined the parameters of static analysis (fig. 5). The minimum margin of safety was  $n = 3,275$  (node 13172), which is more than the allowable  $[n] = 1.5$ . But for the final conclusion about the efficiency of the studied stand, it is necessary to make similar calculations for other parts.





**Fig. 5. Plots of total stresses von Mises (a), displacements URES (b), equivalent deformations ESTRN (c) of the rocking lever**

Thus, with the help of CAD-system SolidWorks and its application – CAE-system SolidWorks Simulation proved the efficiency of the next details of the investigated stand for straightening deformed stamped discs of car wheels - rocking lever.

## References

1. Stand for editing wheel rims [Electronic resource]. – Access mode: <http://chertezhi.ru/modules/files/showfile.php?lid=12667>
2. Rudyk O. Implementation of SolidWorks in the system of continuing education / O. Rudyk, R. Andriychuk // Actual problems in the system of education: general educational institution – pre-university training – higher education institution: collection science works III All-Ukrainian scientific-practical conference, April 27, 2017, Kyiv, Nat. aviation. Un. / Science. ed. N. P. Muranov. – K.: NAU, 2018. – P. 218-221. – Access mode: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6466>
3. Psol S. V. Using SolidWorks to ensure passability of automotive equipment / S. V. Psol, Y. Leshchak, O. Yu. Rudyk // Achievements and prospects of modern scientific research. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. Editorial EDULCP. – Buenos Aires, Argentina. 2021. – Pp. 140-146. – URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-achievements-and-prospects-of-modern-scientific-research-11-13-yanvarya-2021-goda-buenos-ajres-argentina-arhiv/>.
4. Rudyk O. Yu. Information technologies in the repair of motor transport / O. Yu. Rudyk, V. S. Yukhnevych, Ya. R. Cherkas // Modern information technologies in education and science: 3 All-Ukrainian. science. Internet conference, March 26-27, 2021: (collection of materials) / Ministry of Education and Science of Ukraine, Uman State. ped.

Pavel Tychyna University, Institute of Information Technologies and Teaching Aids NAPS of Ukraine [etc.]; [editor: Medvedeva M. O. (ed.), Tkachuk G. V., Zhmud O. V., [etc.]. – Uman: Vizavi, 2021. – P. 117-119. – Access mode: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/10193>

5. Equipment for car repair [Electronic resource]. – Access mode: [http://autopromimpex.com/index.php?option=com\\_content&task=blogcategory&id=186&Itemid=922](http://autopromimpex.com/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=186&Itemid=922)

*Свинаренко Т. І., Гусєва М. В.*

*Донбаська державна машинобудівна академія,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ**

Інноваційні технології в сучасному світі відіграють ключову роль у розвитку національних економік і міжнародної економіки. Завдяки розвитку сучасних технологій повністю змінюється ринок роздрібної торгівлі, змінюються правила ведення торговельного бізнесу, вибудовані протягом століть. Відкритість кордонів, загальна доступність оплати замовлення з інших країн, розвиток логістичних компаній сприяють збільшенню можливостей, як для бізнесу, розширюючи ринки та збільшуючи обсяги продажів, так і для споживачів, що отримують необмежені можливості з вибору товарів та послуг.

Метою дослідження є аналіз тенденцій розвитку сфери електронної комерції у світі та в Україні, визначення умов щодо її подальшого розвитку в Україні.

Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [2].

Закон регулює правові відносини у сфері електронної комерції під час вчинення електронних правочинів, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначає права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції.

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, ЮНСІТРАЛ до електронної комерції відносить наступні форми господарської діяльності:

- електронний обмін інформацією (Electronic Data Interchange, EDI);
- електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer, EFT);

- електронну торгівлю (e-trade);
- електронні гроші (e-cash);
- електронний маркетинг (e-marketing);
- електронний банкінг (e-banking);
- електронні страхові послуги (e-insurance).

Вважається, що найбільш поширена електронна комерція у чотирьох основних сегментах ринку, а саме:

1. «Бізнес – бізнес» (B2B), операції в режимі онлайн відбуваються в секторі торгівлі юридичних осіб.
2. «Бізнес – споживач» (B2C), операції в режимі онлайн відбуваються в секторі торгівлі юридичних та фізичних осіб.
3. «Споживач – споживач» (C2C), операції в режимі онлайн відбуваються в секторі торгівлі фізичних осіб.
4. «Бізнес – держава» (B2G), операції відбуваються, коли уряд за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем в режимі онлайн здійснює придбання товарів або послуг у бізнесу [1].

Тенденцією розвитку онлайн торгівлі охоплено увесь світ, про те, в різних країнах e-commerce розвивається з різними темпами. За світовими прогнозами на 2023 рік зростання електронної комерції в роздрібних продажах досягне 5,9 трлн. дол. США. Четвіркою лідерів за приростом у роздрібних продажах електронної комерції стануть наступні країни: Китай – 70,3%, США – 45,7%, Франція – 45,6%, Австралія – 44,6% [4].

Найбільшим ринком для інтернет комерції є Азійсько-Тихоокеанський регіон, загальні об'єми продажів товарів онлайн станом на 2021 рік досягли 2,992 трлн. дол. Лідером з об'ємів продажів в мережі Інтернет стає Китай. Згідно з даними eMarketer, у 2021 р. доля Китаю в онлайн торгівлі склала 52,1% загальної долі роздрібних продажів в усьому світі. Головною платформою для онлайн продажів Китаю є найбільша у світі торгова компанія Alibaba Group, яка керує такими велетнями інтернет-комерції: AliExpress, Alibaba, Taobao, T-Mall та 1688.com. Найбільш динамічне зростаючим ринком електронної комерції є Індія, з її відомою платформою Flipkart. Компанія має приблизно 10 млн. постійних клієнтів та понад 100 тис. постачальників, що складає приблизно 43% усього ринку e-commerce Індії. Ще однією серед найпопулярніших компаній для інтернет-покупок в Азії є компанія Lazada – найпопулярніший сайт для онлайн-покупок у В'єтнамі, Таїланді, Малайзії, Сінгапурі та на Філіппінах. Щомісячно сайт має 50 млн. відвідувачів, що робить його одним з найпопулярніших у світі. Близько 80% населення Японії купує на сайті

компанії Rakuten, що робить цей сайт одноосібним лідером e-commerce у своїй країні та одним з лідерів на ринку Азії [4].

Електронна комерція у США стабільно зростає. Згідно з дослідженнями Statista Digital Market, дохід з онлайн торгівлі в США з 2017 до 2021 року виріс майже у 2 рази (з 424.9 млрд. дол. до 767.7 млрд). а в 2025 р., за оцінками експертів, складатиме 1,33 трлн. дол. Лідером на ринку інтернет-комерції в США вважається компанія Amazon, яка займає 49% від усіх онлайн продажів в Північній Америці, та відповідає близько 5% від загальної кількості роздрібних продажів. Основний конкурент Amazon – eBay налічує 169 млн. активних покупців та вважається одним з найбільш відвідуваних торгових платформ з 4,3% від кількості загальних продажів. Лідерами онлайн продажів є, також, компанії Apple (3.8%) та The Home Depot (2.3%).

E-commerce у Європі динамічне розвивається та збільшує свою популярність. Згідно з даними TradingPlatforms, у 2021 р. обсяги онлайн торгівлі склали 823,62 млрд дол., а у 2023 очікуються на рівні 1014,53 млрд дол. До найвідоміших інтернет-платформ можна віднести, наприклад, Allegro, що має 13 млн. активних користувачів та вважається лідером e-commerce Польщі. Одним з найстаріших торгових мереж Німеччини вважається OTTO. За статистикою, клієнтами цієї компанії є близько 45% від усіх родин Німеччини. Найбільшим онлайн-ринком Великої Британії вважається компанія Flubit, що позиціонує себе як прямий конкурент компанії Amazon. На її сторінках представлено більше 70 млн. товарів у різноманітних категоріях, що робить її однією з найбільших у Європі та світі [4].

Дослідники тенденцій розвитку онлайн торгівлі в Україні відмічають її активізацію з 2016 р. після приєднання до Зони вільної торгівлі з ЄС. Однак, згідно з дослідженнями Ecommercedb від 2020 року, Україна посідає 66 місце у світовому рейтингу за величиною ринку з прибутком 838 мільйонів дол. Онлайн магазини, які набули популярності: Rozetka (40,12 млн. відвідувачів), Epicentr (9,93 млн. відвідувачів) та Allo (5,73 млн відвідувачів). Серед іноземних онлайн-магазинів популярними є AliExpress, Amazon та eBay. Серед категорій товарів найпопулярнішими у 2020 році стали: електроніка (28% від загального доходу), одяг та взуття (25%), меблі та техніка (20%) [4].

Досвід розвитку електронної комерції в провідних країнах світу свідчить про пряму залежність зростання ринку електронної комерції від швидкості темпів проникнення Інтернету у широкі маси населення, зростання купівельної спроможності споживачів та рівня захисту прав

останніх. Прикладом цього є китайська електронна комерція, що стрімко розвивалася за підтримки високих темпів проникнення Інтернету та використання смартфонів, підвищення довіри споживачів до онлайн-покупок, появи платформ електронної комерції та доступності альтернативних рішень для оплати.

Станом на 2021 р. в Україні приблизно 30 млн. громадян мають доступ до інтернету, що складає 68% від населення. За статистикою, дев'ять із десяти користувачів інтернету здійснювали покупки онлайн, проте, у зв'язку з низькою купівельною спроможністю українських споживачів, обсяги електронної торгівлі та використання Інтернету в Україні є значно нижчими, ніж в провідних країнах світу. Крім того, однією з ключових проблем залишається відсутність єдиного органу, що відповідає за формування і реалізацію цілісної державної політики в сфері електронної комерції. При цьому, переважна частина ринку електронної комерції в Україні знаходиться в тіні, внаслідок чого цей сегмент є недосяжним для органів державного контролю та нагляду. Спостерігається наявність продукції невідомого походження (контрабанда) без підтвердження її безпечності та якісних характеристик [4]. Ці проблеми (поряд з іншими надзвичайними умовами) стримують розвиток електронної комерції в Україні та посилюють її відставання від розвинутих країн світу.

Розвиток електронної комерції відкриває необмежені можливості для бізнесу, створює чисельні переваги для споживачів товарів та послуг. В повоєнний період електронна комерція здатна стати одним з ключових сегментів української економіки. Про те, потребують вирішення питання щодо створення єдиного державного органу в галузі електронної комерції, з метою формування єдиної державної політики в цій сфері, детінізації діяльності продавців товарів, робіт, послуг та захисту прав споживачів в системах електронної комерції.

### Література

1. Березовська Л. О. Кириченко А. В. Розвиток електронної комерції в Україні та ЄС. *Економіка та суспільство*. Випуск 42. 2022р.
2. Закон України «Про електронну комерцію». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 45, ст.410). поточна редакція від 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
3. Нікітенко, К. (2021). Роль електронної торгівлі в підвищенні якості взаємодії держави, бізнесу та суспільства. *Економіка та суспільство*, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-17>

*Стаханов В. О., Грицук Ю. В.*

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ВИКОРИСТАННЯ MS EXCEL ДЛЯ СТВОРЕННЯ КАЛЕНДАРНИХ ГРАФІКІВ**

У світі існує велика різноманітність різноманітних інформаційних технологій для абсолютно різних завдань. Різні графічні редактори, обчислювальні середовища, креслярське програмне забезпечення та багато іншого. Кожна з них має щось унікальне, що відрізняє її від інших, а деякі взагалі єдині у своєму роді. Однак, є й такі розділи інженерії, для яких поки що не розробили обчислювальних програм, та й не факт, що колись розроблять. Однак є одна зовсім не нова технологія, яку можна використовувати для будь-якого, навіть найвузькоспеціалізованішого завдання – Microsoft Excel.

Microsoft Excel – це програма типу «табличний процесор», яка містить набагато більше функцій, ніж здається на перший погляд. У переважній більшості випадків її використовують як базу даних, зрідка для обчислень і ще менше за прямим призначенням – для складних обчислень, побудов графіків та різноманітних дій за допомогою макросів.

Розглянемо на практичних прикладах як можна використовувати Microsoft Excel для побудови простих графіків виконання робіт за наявності кількох бригад або субпідрядних організацій, обчислення необхідної кількості техніки, складання плану постачання та аналізу отриманих даних.

Графік виконання робіт потрібен, щоб спланувати терміни та черговість будівництва об'єкта, розрахувати необхідну кількість працівників, обладнання та матеріалу. Також за допомогою графіка можна контролювати етапи будівництва та введення в експлуатацію окремих об'єктів. У разі невеликого будівельного об'єкта – достатньо скласти графік та план виконання робіт. Однак усе стає трохи складніше, коли йдеться про великий мільярдний проєкт. Простим не можна назвати навіть укрупнений графік (рис. 1).

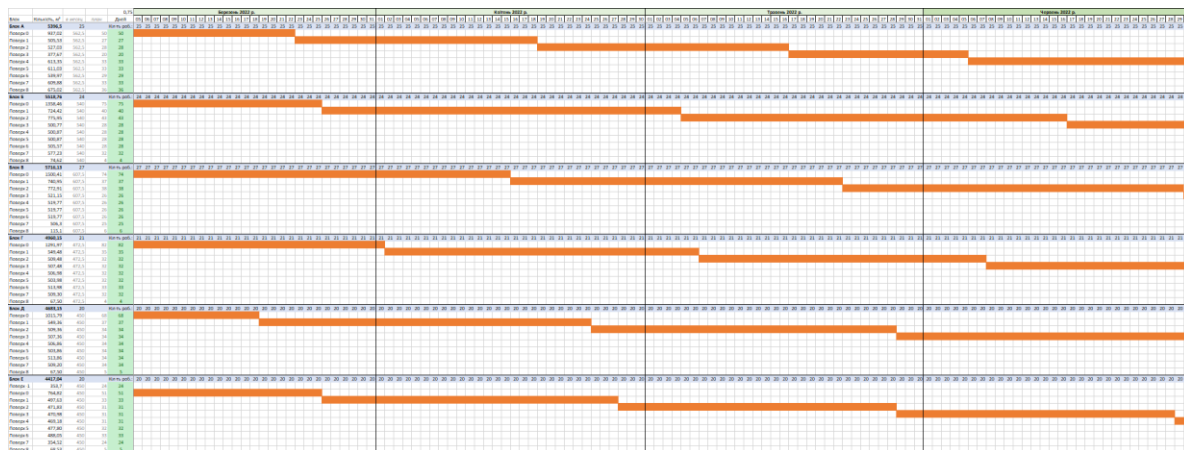


Рис. 1. Приклад укрупненого графіка великого проекту

Однак такий графік дає лише загальне уявлення про терміни та обсяги виконання робіт. Для більш точних обчислень необхідно враховувати більше вихідних даних, таких як кількість робітників, які можуть бути задіяні на конкретній роботі, погодні умови, специфіка роботи та інше. Тому виникає необхідність у складанні більш точних графіків (рис. 2).

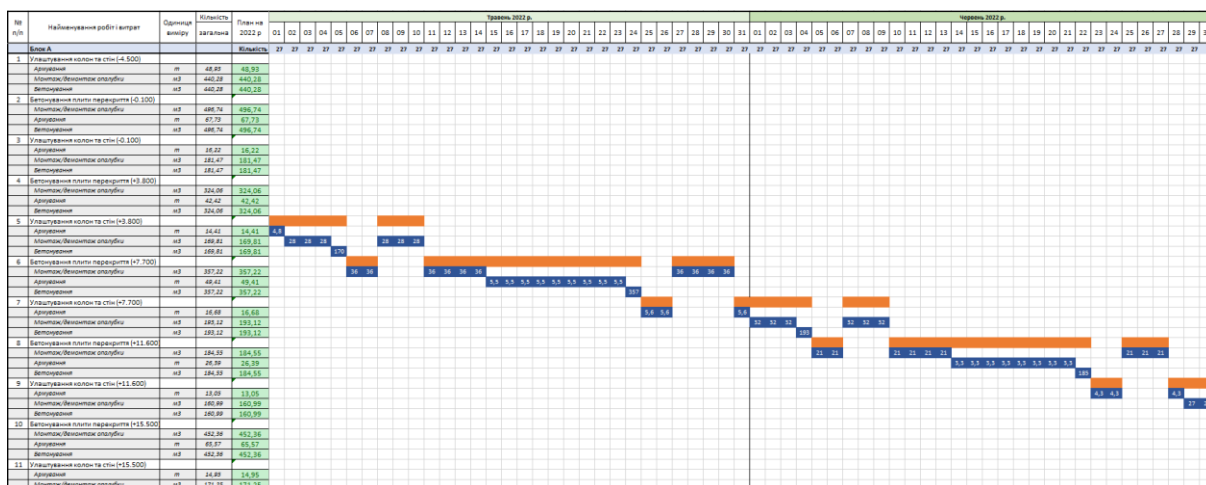


Рис. 2. Приклад більш точного графіка виконання робіт

Саме після побудови таких графіків та зведення їх у загальний з'явиться можливість побачити «відхилення» у потребах у техніці чи матеріалах (рис. 3).

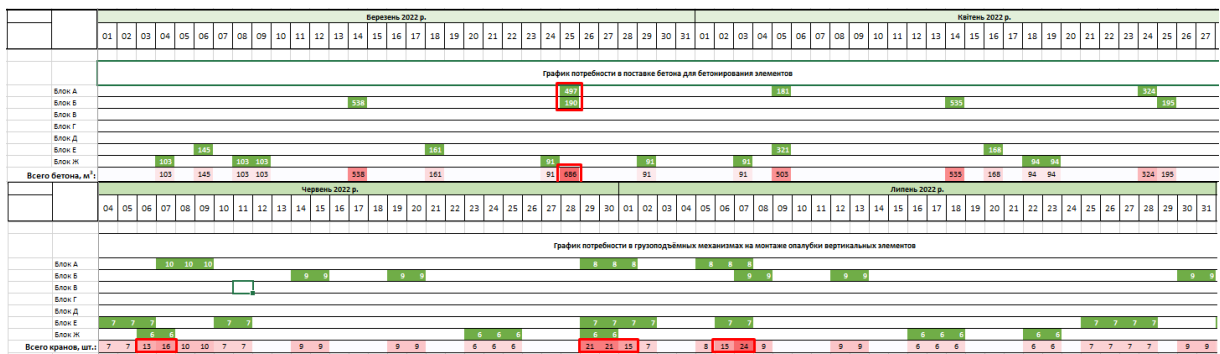


Рис. 3. Приклад «відхилень» у потребах у техніці та матеріалах

Подібних «відхилень» може бути дуже багато в залежності від видів робіт, які проводяться на об'єкті. У наведеному прикладі бачимо, що у деякі дні вантажопідіймна техніка не затребувана і простоює, а в інші – потреба у ній зростає у 2-3 рази від середнього значення. Таку ж картину можна спостерігати, якщо звести й потребу у постачанні бетону – у певні дні потреба зростає вище 600 м<sup>3</sup>, що може бути проблемою, якщо бетонні заводи нездатні поставити такий обсяг за один день. Проаналізувавши зведені дані можна дійти невтішного висновку необхідність зміщення деяких робіт на 2-3 дні нормалізації потреби у ресурсах, що позитивно позначиться на всьому графіку.

Один із результатів виконаної роботи – план постачання (у прикладі – бетону), який виводиться у вигляді простої таблиці (рис. 4).

|       |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |            |
|-------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| Дата  | 13.01.2022 | 16.01.2022 | 22.01.2022 | 27.01.2022 | 29.01.2022 | 04.02.2022 | 09.02.2022 | 13.02.2022 | 20.02.2022 | 21.02.2022 | 22.02.2022 | 23.02.2022 | 24.02.2022 | 28.02.2022 | 04.03.2022 | 06.03.2022 | 08.03.2022 | 09.03.2022 | 14.03.2022 | 18.03.2022 | 24.03.2022 |
| Об'єм | 59         | 122        | 122        | 122        | 100        | 100        | 100        | 220        | 372        | 152        | 152        | 134        | 103        | 103        | 103        | 145        | 103        | 103        | 538        | 161        | 91         |
| Дата  | 25.03.2022 | 29.03.2022 | 03.04.2022 | 05.04.2022 | 14.04.2022 | 16.04.2022 | 18.04.2022 | 19.04.2022 | 24.04.2022 | 25.04.2022 | 01.05.2022 | 02.05.2022 | 05.05.2022 | 11.05.2022 | 12.05.2022 | 15.05.2022 | 24.05.2022 | 25.05.2022 | 28.05.2022 | 03.06.2022 | 04.06.2022 |
| Об'єм | 686        | 91         | 91         | 503        | 535        | 168        | 94         | 94         | 324        | 195        | 216        | 330        | 170        | 106        | 141        | 581        | 485        | 222        | 331        | 107        | 193        |
| Дата  | 07.06.2022 | 16.06.2022 | 22.06.2022 | 23.06.2022 | 26.06.2022 | 30.06.2022 | 02.07.2022 | 03.07.2022 | 09.07.2022 | 10.07.2022 | 19.07.2022 | 23.07.2022 | 25.07.2022 | 29.07.2022 | 01.08.2022 | 02.08.2022 | 05.08.2022 | 11.08.2022 | 14.08.2022 | 15.08.2022 |            |
| Об'єм | 514        | 128        | 222        | 185        | 330        | 108        | 373        | 161        | 140        | 128        | 222        | 436        | 373        | 452        | 141        | 128        | 222        | 171        | 107        | 337        | 378        |
| Дата  | 24.08.2022 | 25.08.2022 | 28.08.2022 | 03.09.2022 | 07.09.2022 | 08.09.2022 | 09.09.2022 | 10.09.2022 | 14.09.2022 | 16.09.2022 | 17.09.2022 | 26.09.2022 | 30.09.2022 | 01.10.2022 | 03.10.2022 | 08.10.2022 | 10.10.2022 | 12.10.2022 | 19.10.2022 | 02.11.2022 | 13.11.2022 |
| Об'єм | 255        | 221        | 440        | 107        | 454        | 175        | 357        | 59         | 16         | 90         | 225        | 104        | 265        | 365        | 50         | 19         | 242        | 177        | 104        | 654        | 131        |

Рис. 4. Приклад плану постачання бетону

## Висновки

Як було сказано раніше, для певних завдань можна використати й інше програмне забезпечення, таке як Microsoft Project, проте Excel певною мірою найуніверсальніший інструмент, оскільки дозволяє вийти за обмеження, створені при розробці інших програм.



## **ВПРОВАДЖЕННЯ BIM-ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В ДОНБАСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Будівництво на протязі існування людства є однією з найбільших та найважливіших сфер діяльності. Продуктом будівництва є будівлі та споруди різноманітного призначення. Дуже важливим є забезпечення довговічності та надійності цих будівель та споруд. Це напряду залежить в тому числі від мінімізації помилок при розробці проєктної документації. Масштаби проєктів можуть бути різними, в реалізації проєкту може бути задіяно десятки людей, витрачено багато годин роботи та може мати тисячі мегабайт інформації. Чим більше масштаб проєкту, тим вище вірогідність допущення цих помилок через дрібні зміни, які слід не забувати вносити всюди по проєкту, через недостатній обмін інформаціями між суміжниками які займаються разом проєктом, тощо. Застосування програмних комплексів на основі BIM-технологій дозволяє суттєво знизити рівень цих помилок, а при грамотній роботі зовсім їх уникнути.

Комплекс BIM-технології – Building Information Medeling, інформаційне моделювання будівельного об'єкту, яке припускає єдиний аналіз та сумісну обробку в процесі проєктування всієї архітектурно-конструкторської, технологічної, економічної інформації про об'єкт, при цьому об'єкт розглядається в цілому [1]. Коригування одного з показників призводить до автоматичної зміни пов'язаних з ним параметрів. Є можливість автоматичного генерування креслень та звітів, 3D-візуалізація об'єктів (що робить проєкт більш наглядним та зрозумілим для замовників), можливість проєктування об'єкту на різних стадіях, виконання проєктування з врахуванням часу.

В країнах Європи та США впровадження BIM-проєктування почалось з початку 2000 років. За кордоном вже є багато країн які повністю перейшли на BIM проєктування, та є такі які на законодавчому рівні вимагають розробку проєктно-кошторисної документації лише в BIM програмних комплексах.

Зараз в нашій країні проєктування з застосуванням BIM-технологій набирає обертів, все більше проєктних організацій починають з ними

працювати, про що вказує навіть простий пошук вакансій на сайтах з працевлаштування (work.ua, rabota.ua, jooble.org та інші) – в категорії навички вимагається знання програмних комплексів Revit, Tekla structures, ArchiCAD, або подібних. Також інтерес застосування BIM-технологій підтверджують чисельні звертання з боку проєктних організації до Донбаської національної академії будівництва та архітектури, щодо проведення курсів ПК Revit, ПК ЛИРА-САПР для їх співробітників.

У 2020 році Мінрегіон розробив проєкт «Про схвалення Концепції впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні» [2] де впровадження поділення на 4 фази, завершальна 4 фаза передбачалась до 2030-2035 року. У плані заходів передбачено було впровадження BIM-технологій в освітній процес до IV кварталу 2021 року на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти. До цього ж часу передбачалось запровадження обов'язкової реалізації з використанням будівельного інформаційного моделювання (BIM) не менше 10 відсотків проєктів будівництва, що фінансуються за рахунок видатків державного бюджету на капітальне будівництво. Згодом, Кабінет Міністрів на засіданні 17 лютого 2021 року (розпорядження №152-р) затвердив «Концепцію впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні» [3] до 2025 року та план реалізації цієї концепції.

Дуже важливим етапом по впровадженню BIM-технологій є розробка, залучення та підтримка BIM-середовища. Підтримка BIM середовища можна назвати базовою умовою розвитку BIM-технологій в країні. BIM середовище – це спеціалісти, які розробляють та використовують ці технології. Тому дуже важливим є підготовка спеціалістів.

Задачею будівельної освіти через зазначене вище є підготовка спеціаліста-будівельника, спеціаліста-архітектора високої кваліфікації, з навичками проєктного моделювання на основі комплексного та системного підходу до рішення архітектурно-будівельних задач. Освітній процес треба організувати так, щоб навчитись здобувачів вищої освіти користуватись BIM-технологіями та стати конкурентоспроможними спеціалістами.

Для повноцінного засвоєння BIM-технологій процес вивчення слід поділити на декілька складових. Перша – це вивчення програмних засобів та вироблення навичок роботи з ними.

Наступною є готовність кожного студента до сумісної скоординованої роботи над проєктом для вироблення навичок з

колективної розробки проєкту та необхідності узгодження проєктних рішень з суміжниками.

В Донбаській національній академії будівництва та архітектури на спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» вивчається програмний комплекс – ArchiCAD в рамках освітніх компонентів «Комп'ютерне моделювання», «Комп'ютерне моделювання архітектурних об'єктів», «Комп'ютерне моделювання тривимірних об'єктів» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. На спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія» вивчаються програмні комплекси – Revit та Tekla structures в рамках освітнього компоненту «Будівельне інформаційне моделювання (BIM)» на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Нещодавно з елементами BIM стали пов'язані компоненти програмного комплексу ЛИРА-САПР, про що здобувачам вищої освіти частково викладається в одному з модулів освітнього компоненту «Розрахунок будівельних конструкцій за граничними станами».

Застосування саме цих програмних комплексів в навчальному процесі в умовах дистанційного навчання не зазнало перешкод – для студентів доступні безкоштовні студентські версії або підписки на офіційних сайтах виробників. В плані викладання дистанційне навчання також не є перешкодою оскільки в режимі відеозв'язку є можливість демонстрації екрану лектора, що є досить зручним для донесення інформації, навіть більш зручнішим ніж в оффлайн режимі.

Як показала практика викладання, по завершенню курсу освітніх компонентів студенти успішно пораються з поставленими перед ними задачами та застосовують дані програмні комплекси при виконанні кваліфікаційних робіт. Отже впровадження BIM-технологій в освітній процес сприяє зменшенню недолік кваліфікованих кадрів, здатних дати розвиток BIM проєктуванню в нашій країні.

## Література

1. Доненко В.І. BIM-технології як метод оптимізації використання ресурсів в будівельній галузі / В.І. Доненко, О.Л. Іщенко, Я.Є. Вакулук // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. – 2019. – № 41. – С. 141–147.

2. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/baselaw/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-shvalennya-konczepczyi-vprovadzhennya-tehnologij-budivelnogo-informaczijnogo-modelyuvannya-vim-tehnologij-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.12.2022)

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. №152-р «Про схвалення Концепції впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні та затвердження плану заходів з її реалізації».

*Полянський К. В., Трунова О. О., Трунова І. О.  
Донбаська національна академія будівництва і архітектури,  
м. Краматорськ, Донецька область, Україна*

## **ВПРОВАДЖЕННЯ ГІС-ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В ДОНБАСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Геоінформаційна система – це інформаційна система, що забезпечує збирання, зберігання, обробку, доступ, відображення та розповсюдження просторово координованих даних (просторових даних) [1]. ГІС містять дані про просторові об'єкти у формі їх цифрових уявлень (векторних, растрових, квадратомічних та інших). ГІС супроводжуються програмним, апаратним, інформаційним, нормативно-правовим, кадровим та організаційним забезпеченням. З погляду теорії інформаційних систем ГІС – це великий клас інформаційних систем (ІС), що дозволяють працювати з просторовими даними.

Геоінформаційні системи можуть бути застосованими в різних областях: містобудівний кадастр; електроенергетика; аналіз даних екологічного моніторингу; створення цифрових карт, які демонструють стан навколишнього середовища; аналіз змін, що відбулися в досліджуваному регіоні; прогнозування наслідків прийняття тих або інших господарських рішень; геологія та багато інших галузей промисловості [2].

Цінність ГІС є в тому, що вони здатні обробляти спільно різного роду інформацію. Виконується це за рахунок того, що в якості загального ключа всіх наборів даних у них використовується географічне (просторове) положення [2].

Однак незважаючи на актуальність, позитивні риси та потребу застосування ГІС-технологій є ряд проблем. Найважливіша з них – це кадрове забезпечення. Для багатьох дані технології ще вважаються незрозумілими [3]. Кваліфікованих кадрів, для роботи з геоінформаційними системами в Україні є недостатньо.

В Донбаській національній академії будівництва та архітектури на спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» вивчається програмний комплекс – ArcGIS в рамках освітнього компоненту «Інформаційні та

геоінформаційні технології в містобудуванні», на другому (магістерському) рівні вищої освіти. На спеціальності 101 «Екологія» вивчаються програмні комплекси – ArcGIS та QGIS в рамках освітнього компоненту «Геоінформаційні технології в екології» та використовується на одному з модулів освітнього компоненту «Біомоніторинг» на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Також в рамках «Геоінформаційні технології в екології» відбувається загальне ознайомлення з програмним комплексом MapInfo Professional та мобільним додатком NextGIS.

Застосування програмного комплексу ArcGIS в навчальному процесі в умовах дистанційного навчання дещо ускладнене – для студентів доступні безкоштовні студентські версії лише терміном на 21 день. Стиснутість навчального графіку в цьому семестрі дозволила вмістити практичну частину в даний термін, але в подальших умовах застосування даного програмного комплексу викликатиме певні труднощі (при умові зберігання дистанційного навчання). Щодо програмного комплексу QGIS в навчальному процесі в умовах дистанційного навчання не зазнає жодних перешкод – оскільки даний продукт знаходиться в безкоштовному доступі. Щодо зручності викладання – дистанційне навчання не стало перешкодою оскільки в освітньому процесі задіяно програмний засіб MS TEAMS, в якому є можливість демонстрації екрану викладача, що є досить зручним для донесення інформації, навіть зручнішим ніж демонстрація в аудиторії.

Опанування базових знань з теорії географічних інформаційних систем, формування навик роботи з ГІС-технологіями є невід’ємною складовою професійної підготовки сучасних фахівців з екології, архітектури та містобудування. Саме тому в процесі вивчення цих програмних комплексів проводиться ряд практичних робіт, які дозволяють закріпити теоретичний матеріал. Ці роботи складено на основі реального матеріалу взятого з практики викладачів, що дає здобувачам більш чітке розуміння виконуваних операцій.

### **Література**

1. Геоінформаційні системи і бази даних : монографія / В. І. Зацерковний, В. Г. Бурачек, О. О. Железняк, А. О. Терещенко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 492 с.
2. Геоінформаційні технології в екології : Навчальний посібник / Пітак І.В., Негадайлов А.А., Масікевич Ю.Г., Пляцук Л.Д., Шапорев В.П., Моїсєєв В.Ф./ – Суми:, 2012. – 273 с.
3. Толчевська О.Є. ГІС технології в землеустрої / О. Є. Толчевська, Ю. Г. Коняєв // Екологічна безпека та природокористування : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт., Ін-т телекомунікацій і глобал. інформ. простору ; гол. ред. : О. С. Волошкіна, О. М. Трофимчук. – Київ : КНУБА : ІТГШП, 2014. – Вип. 14. – С. 168–179.

## **ГЕЙМИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Чи не найбільшим викликом сьогодні є питання мотивації учнів, їх залученість до навчання. Ефективність заняття багато в чому залежить від форми подачі матеріалу. Використання дидактичних ігор, щоб зробити атмосферу позитивною, інтерактивною, додати різноманітності в навчальний процес є досить важливим фактором. Тому було досліджено додаток Kahoot!, як одну з найкращих платформ для навчання. Це найбільш кольоровий і динамічний сервіс з-поміж тих, якими вдавалося користуватися у процесі викладання.

Сервіс пропонує багато форм тестів. Мета, з якою збираєтеся створити гру, допоможе визначитися з формою:

- якщо ви хочете визначити рівень ознайомленості учасників із тою чи іншою темою, чи рівень її розуміння – вам підійде вікторина (Quiz);
- влаштувати дискусію щодо певного питання, презентувати ідею й отримати щодо неї «зворотній зв'язок» – мозковий штурм (Discussion);
- встановити події в правильній послідовності – пазл (Puzzle);
- зібрати думки, погляди учасників на ту чи іншу проблему – хмара слів (Brainstorm) тощо.

Переваги гейміфікованого додатку Kahoot!:

- Дуже простий у використанні.
- Підвищує якість навчання шляхом мотивації до освітнього процесу.
- Програма працює як у комп'ютерній версії, так і на смартфонах.
- Дозволяє створювати ігри з великою кількістю питань.
- Створені в Kahoot завдання дозволяють включити до них фотографії чи відео фрагменти.
- Темп виконання тестів, кількість балів за правильність та швидкість призначає викладач.
- Є інтеграція з Google-таблицями.
- Можна отримати докладний звіт щодо успішності кожного студента.

– Одна з переваг – музика та звукові ефекти, що супроводжують гру (варто відзначити, що через музику та дизайн Kahoot! вважається більш неформальним, ніж інші сервіси, і його не рекомендується застосовувати на формальних заходах).

– Веб-платформа підтримує українську мову. Користувачі й зокрема учні можуть вільно вчитися та тримати зв'язок через застосунок.

Недоліки:

– Студенти не бачать задане питання на телефонах, воно відображається лише на екрані викладача.

– Є обмеження щодо кількості учасників (у безкоштовній версії – максимум 50).

– Можна не вгадати з необхідною кількістю часу для кожного питання, через що учні можуть не встигнути відповісти на них.

Як створити Kahoot! в додатку, крок за кроком.

Перш за все, необхідно зареєструватися на платформі:

– Перейти за посиланням <https://kahoot.com> та створити власний акаунт, натиснувши на кнопку «Sign Up» або увійти до акаунту, що вже існує «Log In».

– Обираємо тип нашого облікового запису, який відрізняється для студентів, викладачів, для професійного чи особистого використання.

– Далі з'являється головний екран, де є два і максимум три способи участі в цьому типі анкети. Ми можемо приєднатися до вже розробленої в «Введіть PIN-код», знайти загальнодоступні ігри, доступні всім користувачам у «Пошуку», або безпосередньо створити його з нуля.

– Якщо ми перейдемо до розділу «Створити», з'явиться панель для додавання обкладинки, заголовка та опису. Далі залишилося додати запитання та відповіді, крім згенерувати PIN-код щоб зрештою учасники могли зібратися разом.

– Під час онлайн-заняття вам потрібно перейти в режим демонстрації екрану (за допомогою Zoom або Google Meet), зайти на сайт <https://kahoot.com> та відкрити заздалегідь створене опитування. Щоб підключитися до нього, студентам необхідно зі своїх телефонів або планшетів зайти на сайт <https://kahoot.it>, ввести PIN-код ігри та свої імена. Коли всі підключаться, можна розпочати гру. На вашому екрані з'явиться опитування, а на телефонах студентів – 4 різнокольорові блоки; учням необхідно натиснути якнайшвидше на блок, що відповідає правильній відповіді. Після кожного питання на екран відображається рейтинг учасників. За підсумками гри визначаються перше, друге та третє місце.

– Для ознайомлення з результатами проходження тестів потрібно, відкривши меню свого облікового запису, натиснути пункт My results. У списку результатів є можливість:

- Download – завантажити звіт по відповідному тесту (у форматі Excel).
- Save – зберегти звіт на Google-диск.
- Play again – запустити гру ще раз.
- Share link – взяти (скопіювати у буфер обміну) URL-адресу гри.

Під час пандемії Kahoot додав нову функцію безкоштовної версії – проходження опитування асинхронно. Так, ви можете встановити терміни виконання для проходження гри та дати її як домашнє завдання студентам. Для цього створіть гру та натисніть на «Play» - «Assign», встановіть дедлайн і натисніть на «Create». Скопіюйте посилання та надішліть його студентам. Готово!

Як бачимо, ця програма має величезний потенціал, яким не всі користуються, тому, якщо ви є студентом чи викладачем, ми рекомендуємо вам використовувати цей інструмент, щоб зробити навчання набагато цікавішим і приємнішим.

### Література

1. Сучасні методи зацікавлення студентів: поради від викладачки Львівської політехніки. URL: <https://lpnu.ua/news/suchasni-metody-zatsikavlennia-studentiv-porady-vid-vykladachky-lvivskoi-politekhniky> (дата звернення 01.12.22р)
2. Сравнение сервисов для учебных викторин: Kahoot и Quizizz. URL: [http://expert.itmo.ru/kahoot\\_and\\_quizizz](http://expert.itmo.ru/kahoot_and_quizizz) (дата звернення 01.12.22р)
3. Відтепер Kahoot! підтримує українську мову. URL: <https://kahoot.com/blog/2022/05/12/відтепер-kahoot-підтримує-українську-мову/> (дата звернення 01.12.22р)
4. Kahoot! – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів. URL: <https://www.pedrada.com.ua/news/276-kahoot-onlajjn-servis-dlja-stvorennja-viktorin-didaktichnikh-igor-i-testiv> (дата звернення 01.12.22р)
5. Kahoot: приложение для создания образовательных тестов, игр и викторин. URL: <https://te-st.ru/2021/07/28/kahoot-app/> (дата звернення 01.12.22р)



## **ДИСТАНЦІЙНЕ&ОН-ЛАЙН НАВЧАННЯ – МЕТОДИКО- ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Дистанційне навчання на сучасному етапі – це нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання, сукупність методів і засобів навчання та адміністрування навчальних процедур, що забезпечують проведення навчального процесу на відстані на основі використання сучасних інформаційних, телекомунікаційних та комп'ютерних технологій (ІКТ).

Он-лайн-навчання – це отримання знань та навичок за допомогою комп'ютера або гаджетів, підключених до Інтернету в режимі «тут і зараз». Цей формат навчання ще називають e-learning або «електронне навчання». І воно вважається логічним продовженням дистанційного. А слово «он-лайн» лише вказує на спосіб отримання знань та зв'язку викладача зі студентом. Під час он-лайн-навчання студент дивиться лекції у відеозаписі або у прямій трансляції, проходить інтерактивні тести, обмінюється файлами з тьютором (викладачем-наставником), спілкується з одногрупниками та викладачами в чатах, проходить он-лайн випробування та ін.

Ще двадцять років тому студенти дистанційної форми навчання отримували навчальні матеріали поштою, через комп'ютерні мережі і навіть телеграф. Сьогодні використовуються інтернет-платформи. Тому терміни «дистанційне навчання» та «он-лайн-навчання» дуже близькі за змістом.

Головна схожість – отримання нових знань біля екрану монітору, а не в аудиторії. Перевагами такого навчання є індивідуальний підхід до кожного студента (тьютор найчастіше виступає в ролі репетитора). Вивчати матеріали можна за власним графіком, а значить у групі не буде лідерів та аутсайдерів. Крім того, студент має можливість зберігати учбові матеріали в електронному вигляді назавжди і у будь-який момент зможе переглянути уроки.

Поняття «дистанційне навчання» вказує на те, що між студентом та викладачем існує відстань. А «он-лайн-навчання» означає, що це навчання

відбувається за допомогою інтернет-з'єднання та відповідних гаджетів. В іншому – вони практично повністю ідентичні і мають такі переваги:

- індивідуальний темп навчання - вивчати матеріали можна за власним графіком, без прив'язки до групи, часу і місця заняття;
- доступність - вчитися можна з будь-якого комп'ютера в зручний час;
- персональні консультації з тьютором - ефективний зворотний зв'язок з викладачем-наставником протягом усього періоду навчання;
- курс у «кишені» - можна будь-якої миті переглянути урок чи пропущене заняття або вебінар у записі, завантажити навчальні матеріали та здати роботу на перевірку тьютору.

Останнім часом більшість педагогів та фахівців у системі освіти дійшли висновку, що найбільшої ефективності при дистанційному навчанні можна досягти при використанні змішаних методик дистанційного навчання та он-лайн навчання.

Термін «змішане дистанційне навчання» передбачає, що програма навчання будується як із елементів синхронної, так і з елементів асинхронної методики навчання. Важливо, щоб студент (учасник дистанційного навчання) навчився самостійно здобувати знання, користуючись різноманітними джерелами інформації; умів із цією інформацією працювати, використовуючи різні способи пізнавальної діяльності і мав при цьому можливість працювати у зручний для нього час.

Самостійне набуття знань не має носити пасивний характер, навпаки, студент від початку має бути залучений в активну пізнавальну діяльність, яка не обмежується оволодінням знаннями, але неодмінно передбачає їх застосування для вирішення різноманітних проблем навколишньої дійсності.

Наскільки ефективним буде будь-який вид дистанційного навчання, залежить від чотирьох факторів:

- ефективної взаємодії викладача та студента, незважаючи на те, що вони розділені відстанню;
- педагогічних технологій, які при цьому використовуються;
- ефективності розроблених методичних матеріалів та способів їх представлення;
- ефективності зворотного зв'язку.

Дистанційне навчання має будуватися відповідно до всіх дидактичних принципів, що мають місце в сучасній педагогіці:

- об'єктивності та науковості;

- зв'язки теорії із практикою;
- послідовності та систематичності;
- доступності за необхідного ступеня складності;
- наочності та різноманітності методів;
- свідомості та активності студентів;
- міцності засвоєння знань, умінь та навичок.

Залежно від способу комунікації викладачів та студентів виділяють наступні методи дистанційного навчання:

– *Інформаційно-рецептивний метод* передбачає, що передача навчальної інформації здійснюється з використанням різних дидактичних засобів, у тому числі підручників та навчальних посібників в електронній формі. Цей метод є одним із найбільш економічних способів передачі інформації та передбачає великий обсяг самостійної роботи студентів з навчальною літературою, навчальними програмами, з освітніми ресурсами, з інформаційними базами даних.

– *Репродуктивний метод навчання* заснований на алгоритмічному характері діяльності студентів – це виконання різних вправ та завдань, аналогічних представленим у рекомендаціях, методичних вказівках, що забезпечує формування практичних умінь та навичок. Відповідно, цей метод також є застосовуваним у практиці дистанційного навчання.

– *Методи проблемного викладу та частково-пошукового (евристичного) характеру* використовуються у педагогічній практиці для активізації пошуку та відкриття студентами нових знань. Діяльність студентів полягає не тільки у сприйнятті і осмисленні готових наукових висновків, а й у простеженні за логікою доказів та їх аналізу.

– При використанні *частково-пошукового методу* процес мислення набуває продуктивного характеру під керівництвом викладача (тьютера-наставника). Основне призначення методу – поступова підготовка студентів до самостійного вирішення проблемних ситуацій. Обидва ці методи припускають безпосередню взаємодію того хто навчає і того хто навчається, що в умовах дистанційного навчання інколи утруднено.

– Дуже перспективне використання при організації дистанційного навчання *дослідницького методу*, що передбачає постановку проблеми та формулювання завдань щодо її вирішення студентами. Викладач надає методичні рекомендації щодо раціональних способів вирішення поставленої проблеми, далі студенти самостійно вивчають наукові та навчальні джерела з досліджуваної проблеми, проводять спостереження та

виконують різні дії пошукового характеру. Надання навчальній діяльності студентів дослідницького характеру розвиває їхню ініціативність, самостійність, творче використання знань у нестандартних ситуаціях.

– *Метод проектів* передбачає комплексний процес навчання, що дозволяє студенту проявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, результатом якої є створення будь-якого продукту чи явища. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних, творчих інтересів здобувача освіти, умінь самостійно формувати свої знання.

Методичною особливістю дистанційного навчання є і те, що засвоєння знань, умінь і навиків, передбачених навчальними програмами, здійснюється не в традиційних формах навчання, а шляхом самостійної роботи студента з допомогою різних засобів ІКТ. У центрі процесу дистанційного навчання знаходиться не викладання, а вчення, тобто самостійна пізнавальна діяльність здобувача освіти з оволодіння знаннями, вміннями та навичками, яку професійно скеровую викладач-наставник. При цьому той, хто навчається, повинен не тільки володіти навичками роботи з комп'ютером, але й способами роботи з навчальною інформацією, з якою він зустрічається в процесі дистанційного навчання.

Можна зробити висновок, що дистанційне&он-лайн навчання – це синтетична, інтегральна, гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, які використовуються для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем та здобувачами освіти, коли процес навчання некритичний до їхнього розташування у просторі та в часі. Активне впровадження даних форм навчання в освітній процес дозволяє забезпечити перехід до якісно нового рівня педагогічної діяльності, значно збільшуючи її дидактичні, інформаційні, методичні та технологічні можливості.

### Література

1. Олійник В.В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання: Організаційно-педагогічне дослідження. – К.: ЦППО, 2001. – 36 с.
2. Трайнев В.А., Трайнев И.В. Информационные коммуникационные педагогические технологии: Учебное пособие. – К.: Освіта, 2008. – 327 с.
3. Сайт Дистанційне навчання. Портал онлайн освіти. [Електронний ресурс] // URL: <https://www.distancelearning.com.ua/>
4. Сайт Дистанційна Освіта в Україні. [Електронний ресурс] // URL: <https://lib.if.ua/publish2008/1217424966.html>

## **ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗСЕРВЕРНОЇ РОЗРОБКИ ВЕБЗАСТОСУНКІВ НА ПЛАТФОРМІ AMAZON WEB SERVICES**

Навчальна дисципліна «Інноваційні інформаційні технології» для здобувачів освіти за освітнім ступенем «магістр» є важливою складовою циклу дисциплін, необхідних фахівцям комп'ютерних наук. В межах одного зі змістових модулів цієї дисципліни вивчаються концепції та технології хмарних обчислень на базі Amazon Web Services, зокрема безсерверна розробка додатків.

Amazon Web Services (AWS) – це комплексна платформа хмарних обчислень, яка включає інфраструктуру як послугу (IaaS) і платформу як послугу (PaaS). На сьогодні вона є найпопулярнішою у світі хмарною платформою з найширшими можливостями, що надає понад 200 повнофункціональних онлайн сервісів, які пропонують масштабовані рішення для обчислень, зберігання інформації, баз даних, аналітики, тощо, завдяки центрам обробки даних по всій планеті. Мільйони клієнтів, найбільші корпорації та урядові установи, використовують AWS для зниження витрат, підвищення продуктивності та впровадження інновацій [1].

AWS дозволяє вивчати та отримувати навички роботи з більш ніж 100 сервісами в межах безкоштовного рівня користування, що важливо для здобувачів освіти. Доступні три типи безкоштовних пропозицій: короткострокові, які починають діяти з моменту активації певного сервісу; діючі протягом 12 місяців з часу реєстрації в AWS; окремі служби безстроково доступні для всіх клієнтів.

У 2014 році, завдяки запуску сервісу Amazon Lambda, AWS першою почала працювати у сфері безсерверних (Serverless) обчислень. AWS Lambda – це обчислювальний сервіс, який дозволяє виконувати код програми без утримування серверів та їх обслуговування. Він є потужним інструментом для створення програм без потреби в інфраструктурі, який забезпечує вбудовану підтримку мов програмування Java, Go, PowerShell, Node.js, C#, Python та Ruby, а також надає API Runtime, завдяки використанню якого розробку функцій можна здійснювати на будь-якій іншій мові програмування.

Функції Lambda виконуються на підставі подій, згенерованих сервісами AWS, що надаються за моделлю Software as a Service (SaaS). Ці функції мають здатність швидко та легко масштабуватися, що робить їх придатними як для періодичних навантажень, так і для інтерактивних систем.

Як обробники подій Lambda-функції, застосовні до різноманітних сервісів AWS та можуть використовуватися в наступних випадках:

- Обробка файлів: Lambda-функції після завантаження файлів у хмарне сховище Amazon Simple Storage Service (Amazon S3) можуть здійснювати їх обробку;
- Потокова обробка: використовуючи Lambda в поєднанні із Amazon Kinesis, здійснюється обробка поточкових даних у реальному часі для відстеження активності програм, обробки транзакцій замовлень, очищення даних, фільтрації журналів, індексування, аналізу соціальних мереж, телеметрії даних пристроїв Інтернет речей (IoT);
- Вебзастосунки: застосовуючи Lambda-функції разом з іншими сервісами AWS, такими як AppFlow, Elastic Beanstalk, Amplify створюються потужні вебпрограми, які автоматично масштабуються та мають у високу доступність в кількох центрах обробки даних;
- IoT backends: використовуючи Lambda, розробляються безсерверні програмні модулі для обробки вебзапитів мобільних пристроїв та IoT.
- Мобільні серверні модулі: функції Lambda використовуються для автентифікації та обробки запитів API (Application Programming Interface) в поєднанні з Amazon API Gateway.

AWS продовжує розширювати список сервісів, що можуть створювати тригери подій для AWS Lambda, а відповідно працювати сумісно.

Проблеми безсерверної розробки впливають із природи роботи функцій AWS Lambda. Ці функції розглядаються як атомарні одиниці та працюють у повній ізоляції, тобто всі ресурси, які використовує функція, знищуються через короткий час після її виконання. Звідси слідує складність відлагодження безсерверної програми у всіх аспектах, від керування вхідними даними до трасування запитів. Крім того, оскільки ці функції виконуються на найнижчих рівнях архітектури програми, складність їх взаємодії має тенденцію до децентралізованого зростання [2].

Розуміючи зростаючі проблеми безсерверної розробки, AWS запропонувала Serverless Application Model (AWS SAM) – це сервіс, який керує розробкою, розгортанням і налагодженням безсерверних програм, зберігаючи весь код для безсерверної програми в одній структурі. AWS

SAM використовує комбінацію конфігураційних файлів, моделей шаблонів та інструментів командного рядка, щоб перетворити колекцію різнорідних функцій Lambda на єдину програму [1].

Процес випуску безсерверної програми можна автоматизувати за допомогою AWS CodePipeline та AWS CodeDeploy. CodePipeline – це сервіс безперервної доставки, який дозволяє моделювати, візуалізувати та автоматизувати дії, необхідні для випуску безсерверних програм. CodeDeploy надає механізм для автоматизації розгортання програм на основі Lambda і допомагає задати необхідні обмеження для перевірки того, що новий код є безпечним, стабільним і повністю готовим до використання в робочому середовищі.

Після написання Lambda-функцій та налаштування тригерів для їх запуску, виникає проблема моніторингу її роботи. AWS пропонує для спостереження декілька інструментів, найбільш популярними з яких є:

- Amazon CloudWatch – це сервіс для моніторингу, який безпосередньо інтегрується з функціями AWS Lambda під час їх роботи. Усі результати налагодження, трасування та роботи програми записуються в журналах CloudWatch, звідки можна отримати всі необхідні дані про працездатність вашої програми.

- Amazon X-Ray – це конфігурована розподілена платформа трасування, яка допомагає розробникам аналізувати хмарні застосунки та розподілені програми, зокрема на базі архітектури мікросервісів, а також усувати помилки. AWS X-Ray забезпечує якісне візуальне відображення запитів у міру їх обробки в програмі, а також фільтрує дані щодо корисних навантажень, функцій, маршрутів, сервісів, API та багатьох інших параметрів без написання коду або з мінімальним його використанням.

Технології безсерверного розгортання додатків продовжує розвиватися, оскільки вдосконалюються механізми запуску, реакції на подію, розширюється список інтегрованих з ними сервісів, а отже зростають можливості, доступні безсерверним розробникам.

Враховуючи швидкий розвиток хмарних технологій, важливим завданням дисципліни «Інноваційні технології» є активізація самостійної пізнавальної діяльності та формування у магістрантів здатності до самостійного вивчення тем дисципліни. Для досягнення цієї мети доцільно використовувати навчальні курси, розроблені фахівцями Amazon, які поєднують теоретичний матеріал з практичними завданнями [3]. Таким чином здобувачі освіти зможуть не тільки ознайомитися з багатьма сервісами AWS, а й безкоштовно набути досвіду їх використання.

## **Література**

1. AWS Serverless. URL: <https://lumigo.io/aws-serverless-ecosystem/> (дата звернення: 08.12.2022).
2. AWS Lambda Documentation. URL: <https://docs.aws.amazon.com/lambda/index.html> (дата звернення: 08.12.2022).
3. Learn with AWS. Learning resources, live streams, podcasts, and more. URL: <https://aws.amazon.com/developer/learning/> (дата звернення: 08.12.2022).



*Наукове видання*

## **ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

за матеріалами

I Міжнародної науково-практичної конференції  
«ВИЩА ТЕХНІЧНА ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ:  
ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»,  
присвяченої 50-річчю від часу заснування  
Донбаської національної академії  
будівництва і архітектури  
(15–16 грудня 2022 року)

*Редакційна рада:*

В. В. Єфременко, Л. К. Лисак, О. В. Долгальова,  
Г. Ю. Попова, Ю. В. Грицук, В. А. Григор'єва

Рекомендовано до друку вченою радою  
Донбаської національної академії будівництва і архітектури  
Протокол № 6-22/23 (84) від 29 грудня 2022 року

Дизайн обкладинки: Ю. В. Грицук